

სიმონ გელაშვილი, ზამირა შონია, რუსუდან ქინქლაძე

სოციალური სტატისტიკა

თბილის 2013

ლექციების კურსი „სოციალური სტატისტიკა“ მოიცავს პროგრამით გათვალისწინებულ ძირითად თემებს. მასში გამოკვლეულია სოციალური სტატისტიკის ზოგადი საკითხები - საგანი, ამოცანები, სოციალური სტატისტიკისა და ეკონომიკური თეორიის ურთიერთკავშირი, სოციალური სტატისტიკის მაჩვენებელთა სისტემის ფორმირება; გაანალიზებულია სოციალური სტატისტიკის განვითარების ისტორია, სოციალურ მოვლენათა სტატისტიკური გამოკვლევის მეთოდოლოგია, სოციალურ-სტატისტიკურ მონაცემთა უტყუარობის შესახებ.

ნაშრომში მოკლედაა გაშუქებული სოციალური სტატისტიკის სპეციალური საკითხები – მოსახლეობის სტატისტიკა, შრომითი საქმიანობის სტატისტიკა, მორალურ-სამართლებრივი სტატისტიკა, მოსახლეობის დროის ბიუჯეტის სტატისტიკა, მოსახლეობის ცხოვრების დონის სტატისტიკა და სხვ.

წიგნი გათვალისწინებულია სტუდენტებისა და აღნიშნული საკითხებით დაინტერესებული პირებისათვის

რედაქტორი:

ეკ. მეცნ. დოქტორი, პროფესორი: ქ. მ. მარშავა.

რეცენზენტი:

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ნინო აბესაძე;

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, პროფ. მ. მინდორაშვილი

შინაარსი

შესავალი

თემა 1. თემა 1. სოციალური სტატისტიკის საგანი და ამოცანები

- 1.1. სოციალური სტატისტიკის ცნება და მისი განვითარების რეტროსპექტივა
- 1.2. სოციალური სტატისტიკის კავშირი სხვა მეცნიერებებთან
- 1.3. სოციალური სტატისტიკის კვლევის საგანი
- 1.4. სოციალური სტატისტიკის ობიექტი
- 1.5. სოციალური სტატისტიკის ძირითადი ამოცანები

თემა 2. სოციალური მონაცემების სტატისტიკური კვლევის მეთოდოლოგია

- 2.1 სოციალურ-სტატისტიკური ინფორმაციის ცნება
- 2.2 სოციალურ-სტატისტიკური ინფორმაციის მოპოვების ფორმები, სახეები და ხერხები
- 2.3 სოციალურ-სტატისტიკური ინფორმაციის უტყუარობა
- 2.4 სოციალურ მოვლენათა გაზომვა - სკალირების მეთოდი
- 2.5 დაჯგუფების თავისებურებები სოციალურ სტატისტიკაში

თემა 3. მოსახლეობის რიცხოვნობისა და შემადგენლობის დახასიათება

- 1.1 მოსახლეობის შემადგენლობის დახასიათებლები და ინფორმაციული ბაზა
- 1.2 მოსახლეობის შემადგენლობის დინამიკის შესწავლის მეთოდები
- 1.3 მოსახლეობის რიცხოვნობის სტატისტიკური შესწავლა
- 1.4 მოსახლეობის ბუნებრივი და მექანიკური მოძრაობის სტატისტიკური შესწავლა

თემა 4. ოჯახებისა და შინამეურნეობათა სტრუქტურა სოციალურ სტატისტიკაში

- 4.1 ოჯახი საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისტემაში
- 4.2 ოჯახებისა და შინამეურნეობების ტიპოლოგია
- 4.3 შინამეურნეობათა სტრუქტურის მაჩვენებელთა სისტემა

თემა 5. მოსახლეობის ცხოვრების დონის სტატისტიკა

- 5.1 მოსახლეობის ცხოვრების დონის განზოგადებული მაჩვენებლები
- 5.2 შინამეურნეობათა შემოსავლების მაჩვენებლები
- 5.3 მოსახლეობის გასავლებისა და მომსახურების სტატისტიკური შესწავლა
- 5.4 მოსახლეობის შემოსავლებისა და მოხმარების დიფერენციაციის შესწავლის მეთოდი. სიღარიბის სტატისტიკური მაჩვენებლები

თემა 6. შრომის სოციალური სტატისტიკა

- 6.1 შრომის ბაზრის შემადგენლობა და სტატისტიკის ამოცანები

6.2 მოსახლეობის ეკონომიკური აქტიურობის, დასაქმებისა და უმუშევრობის მაჩვენებელთა სისტემა

6.3 შრომითი კონფლიქტების სტატისტიკური შესწავლა

თემა 7. მოსახლეობის დროის ბიუჯეტის სტატისტიკა

6.1 მოსახლეობის დროის ბიუჯეტის სტრუქტურა

7.2. სამუშაო დროის სტატისტიკური შესწავლა

6.2 თავისუფალი (არასამუშაო) დროის სტატისტიკური შესწავლა

თემა 8 მოსახლეობის განათლების დონისა და სასწავლო სისტემის განვითარების სტატისტიკა

8.1 განათლების ცნება, განათლების სისტემის საფეხურები

8.2 განათლების სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემა

თემა 9. მორალურ–სამართლებრივი სტატისტიკა

9.1 მორალური სტატისტიკის არსის საკითხისათვის

9.2 სამართლებრივი სტატისტიკის ინფორმაციული წყაროები

9.3 სამართლებრივი სტატისტიკის მაჩვენებელთა სისტემა

თემა 10 პოლიტიკური და საზოგადოებრივი აზრის სტატისტიკა

10.1 პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების სტატისტიკის ცნება

10.2 პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების სტატისტიკური მაჩვენებლები

10.3 პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების სტატისტიკური მაჩვენებლები

სილაბუსი - „სოციალური სტატისტიკის მეთოდოლოგია“

ტესტები

გამოყენებული ლიტერატურა

შესავალი

თანამედროვე პირობებში საქართველოს ეკონომიკაში მიმდინარე სტრუქტურულ რეფორმებს მნიშვნელოვანი შედეგები მოაქვს – საზოგადოებაში იცვლება როგორც ეკონომიკური, ასევე სოციალური ურთიერთობების ფორმები. ქვეყნის მოსახლეობის ფართო ფენებისათვის ეს პროცესი მტკივნეულად მიმდინარეობს. იზრდება საზოგადოების სოციალური დიფერენციაცია და შედეგად სოციალური დაძაბულობა, იზრდება უმუშევრობა, რაც იწვევს მოსახლეობის დიდი ნაწილის შემოსავლების მკვეთრ შემცირებას. სახელმწიფო ვალდებულია სხვადასხვა საშუალებებით შეამციროს სოციალური დაძაბულობის ზრდა, რაც გარკვეულ რისკს უქმნის ქვეყნის განვითარებას.

სოციალური პრობლემები – უმუშევრობის ზრდა, სოციალური დიფერენციაციის ზრდა, მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუარესება, ჯანდაცვის დაბალი დონე და სხვა, აფერხებს ქვეყნის გრძელვადიან ეკონომიკურ განვითარებას.

დიდი ხნის მანძილზე ჩვენში მთავარი ყურადღება მოვლენების ეკონომიკურ ასპექტს ექცეოდა, სოციალურს კი – არა. ბოლო ხანებში შეიცვალა ეს სურათი – სოციალური მოვლენების შესწავლა უპირველეს საქმედ მიიჩნის. სოციალურ სფეროში ხდება ისეთი ეკონომიკური საქმიანობის შედეგების რეალიზაცია, რომლებიც მშრომელთა სასიცოცხლო ინტერესებს ეხება. დაიწყო სტატისტიკის საკითხების განხილვა სხვადასხვა დონეზე – სტატისტიკის სფეროში თანამშრომლობის ეკონომიკურ ურთიერთდახმარების საბჭოს მუდმივ კომისიაში, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციაში, იუნესკოში, საერთაშორისო სტატისტიკურ ინსტიტუტში, მეცნიერებათა აკადემიაში და სხვაგან. რიგ სოციალურ – სტატისტიკურ პრობლემაზე დაცულ იქნა სადისერტაციო ნაშრომები, შეიქმნა სახელმძღვანელოები.

მიუხედავად ამისა, საზოგადოებრივი მოვლენების კომპლექსური სტატისტიკური შესწავლა ჩვენს სტატისტიკურ ლიტერატურაში ჯერაც არაა ჯეროვან დონეზე, არადა ამ ნაბიჯის გადადგმას დიდი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა ენიჭება.

ამ მიზნით მოცემულ ნაშრომში განიხილება სოციალური სტატისტიკის ზოგადი საკითხები — სოციალური სტატისტიკის საგანი და ამოცანები, სოციალური სტატისტიკისა და ეკონომიკური თეორიის ურთიერთკავშირი, სოციალურ – სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემის ფორმირების, სოციალური სტატისტიკის განვითარების რეტროსპექტივა, სოციალურ მოვლენათა სტატისტიკური გამოკვლევის მეთოდოლოგიის პრობლემები, სოციალურ – სტატისტიკურ მონაცემთა უტყუარობის საკითხები. აქვე განხილულია სოციალური სტატისტიკის სპეციალური თემები – მოსახლეობის რიცხოვნობისა და შემადგენლობის,

ოჯახებისა და შინამეურნეობათა, მოსახლეობის ცხოვრების დონის, შრომითი საქმიანობის, მოსახლეობის დროის ბიუჯეტის, განათლების, მორალურ – სამართლებრივი და პოლიტიკური და საზოგადოებრივი აზრის სტატისტიკა.

ჩვენს მიერ შედგენილ სალექციო კურსს გაამდიდრებს ჩავა ფრანკფორტ ნაჩმიასი, ანა ლეონ–გერერო წიგნის „სოციალური სტატისტიკა მრავალფეროვანი საზოგადოებისათვის“ ინგლისური მე–6 გამოცემის ავტორიზებული თარგმანი, რომელიც მომზადდა ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ეკონომიკური და სოციალური სტატისტიკის კათედრაზე საქართველოში ამერიკის შეერთებული შტატების საელჩოს ფინანსური მხარდაჭერით – სამეცნიერო რედაქტორი: სრული პროფესორი სიმონ გელაშვილი, რედაქტორი: სრული პროფესორი ქეთევან მარშავა, მთარგმნელები: მარინა მინდორაშვილი, გიორგი ყუფარაძე, გამომცემლობა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (2012 წ.) ამ წიგნში მოცემულია სტატისტიკა SPSS-ის გამოყენებით, ამოცანა SPSS-ის გამოყენებით და თავისი სავარჯიშოები, რომელთა ერთობლივი გამოყენება სიღრმისეულ ცოდნას მისცემს სტუდენტებს სოციალურ სტატისტიკაში.

სალექციო კურსს თან ერთვის „სოციალური სტატისტიკის მეთოდოლოგიის“ სილაბუსი (მაგისტრებისათვის) და ტესტები.

თემა 1. სოციალური სტატისტიკის საგანი და ამოცანები

1.1 სოციალური სტატისტიკის ცნება და მისი

განვითარების რეტროსპექტივა

ცნება “სოციალური სტატისტიკა” ორი გაგებით იხმარება: როგორც მეცნიერების სფერო და როგორც პრაქტიკული საქმიანობის სფერო. სოციალური სტატისტიკა, როგორც მეცნიერების სფერო შეიმუშავებს საზოგადოებაში მიმდინარე სოციალური მოვლენებისა და პროცესების მახასიათებელი რიცხვითი ინფორმაციის შეგროვების, დამუშავების და ანალიზის ხერხებისა და მეთოდების სისტემას. სოციალური სტატისტიკა, როგორც პრაქტიკული საქმიანობის სფერო, მიმართულია სახელმწიფო სტატისტიკის ორგანოებისა და სხვა ორგანიზაციების მიერ ამა თუ იმ სოციალური პროცესების დამახასიათებელი რიცხობრივი მონაცემების შეგროვებისა და განზოგადებისაკენ.

სოციალურ სტატისტიკას ამ ორი სფეროს განვითარება შეუძლიათ მხოლოდ ერთიანობასა და ურთიერთკავშირში.

საზოგადოების ცხოვრების შესახებ ინფორმაციის დაფიქსირების ადრეულ პრიმიტიულ ფორმებს არ გააჩნდათ სპეციალურად შემუშავებული მეცნიერულად დასაბუთებული მეთოდოლოგია. მონაცემების შინაარსის გართულებამ და სახელმწიფოსა და ეკონომიკის მმართველობაში მათი მნიშვნელობის გაზრდამ მონაცემების რეგისტრაციისა და განზოგადების უფრო რთული ხერხების გამოყენება, ინფორმაციის ერთგვაროვნებისა და უტყუარობის უზრუნველყოფისათვის სპეციალური ზომების მიღება გამოიწვია.

სააღრიცხვო სტატისტიკის სამუშაოები პროფესიული საქმიანობის დამოუკიდებელ სახეობად იქცა და შეიქმნა სპეციალური ორგანოები, რომლებიც ამ სამუშაოებს ასრულებდნენ. აღრიცხვის მხრივ სამეცნიერო-მეთოდოლოგიური მუშაობა გამოეყო პრაქტიკულ მუშაობას. დაიწყო სტატისტიკის სფეროში სპეციალისტთა კადრების მომზადება. ერთიანი სტატისტიკიდან გამოეყო ამ მეცნიერების დამოუკიდებელი დარგები: მრეწველობის სტატისტიკა, სოფლის მეურნეობის სტატისტიკა, მოსახლეობის სტატისტიკა და ა.შ. მათგან სოციალურმა სტატისტიკამაც მიიღო „ავტონომიის უფლება“.

სოციალური სტატისტიკა სხვა დარგების სტატისტიკებისაგან არა მხოლოდ თავისი კვლევის საგნითა და ობიექტით განსხვავდება, არამედ იმ თავისებურებებით, რომელიც მდგომარეობს მისი ამოსავალი ინფორმაციის მოპოვების განსაკუთრებულ წყაროებში, დამუშავებისა და განზოგადების ხერხების გამოყენებაში, ანალიზის შედეგების პრაქტიკული გამოყენების განსაკუთრებულ გზებში. ყოველივე ეს ადასტურებს იმას, რომ აუცილებელია

სოციალური სტატისტიკის გამოყოფა საადრიცხვო სტატისტიკის სამუშაოების ცალკე მიმართულების სახით.

არსებობს საფუძველი ვივარაუდოთ, რომ სოციალური სტატისტიკა ჩაისახა სტატისტიკის მეცნიერების დამაარსებლის ცნობილი პოლიტიკური არითმეტიკოსის – ვილიამ ჰეტის (1623-1687) შრომებში .

მოგვიწოდებთ ა. კეტლე, რ. მაიო-სმიტი, ა. ბოული დაინტერესდნენ სოციალური სტატისტიკის ქვედარგით – მორალური სტატისტიკით და შეისწავლეს სტატისტიკისა და სოციოლოგიის ურთიერთკავშირი.

ცნობილმა ბელგიელმა სტატისტიკოსმა ა. კეტლემ (1796-1874), რომელმაც პირველმა გამოიყენა მონაცემთა შეგროვების თანამედროვე მეთოდები და დააფუძნა სტატისტიკის მათემატიკური მიმდინარეობა, შეისწავლა ადამიანის მორალური თვისებები და მისი მიდრეკილება – თვითმკვლელობაზე. თავისი წიგნის პირველ ტომში, იგი აყალიბებს რა დამნაშავეობის ციფრებს, მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ ყოველივე ეს მთელ რიგ კანონზომიერებას ექვემდებარება . სწორედ სოციალურ საკითხებს ეკუთვნის მის მიერ 1829 წლის მონაცემების ანალიზის საფუძველზე გაკეთებული პირველი პროგნოზული მაჩვენებელი 1830 წლისათვის საფრანგეთში ცალკეული იარაღების გამოყენებით მკვლელობათა რაოდენობის შესახებ. მან დაადგინა, რომ საზოგადოებრივი მოვლენებიც ხასიათდება განვითარების შინაგანი აუცილებლობით, თუმცა ამ აუცილებლობის ახსნა ვერ შეძლო.

ნ.გ. ჩერნიშევსკი მაღალ შეფასებას აძლევს კეტლეს და მიაჩნია, რომ „ზნეობრივმა სტატისტიკამ უნდა დაიკავოს თავისი ადგილი ჭეშმარიტების შესწავლაში ”.

ინგლისელი რ. მაიო-სმიტის წიგნში კი „სტატისტიკა და სოციოლოგია“ განხილულია სტატისტიკის როლი სოციოლოგიაში .

გ. მაირი თავის წიგნში „სტატისტიკა და საზოგადოებრივი ცოდნის“ ასკვნის, რომ მოქმედების სტატისტიკა, შემთხვევების სტატისტიკა და აქედან გამომდინარე შედეგის სტატისტიკა საშუალებას გვაძლევს დავადგინოთ ხალხში ზნეობრიობის მდგომარეობა .

ლონდონის უნივერსიტეტის პროფესორმა ა. ბოულიმ „სოციალური სტატისტიკის ნარკვევში“ შეიტანა თავისი ხუთი ლექცია, რომლებშიც ა. კეტლეს, რ. მაიო-სმიტის და გ. მაირის მიერ შეუსწავლელი საკითხებია განხილული.

XIX ს. პირველ ნახევარში კ.ფ. გერმანამა, კ.ი. არსენიევმა, დ.ს. ჟურავსკიმ ყურადღება სოციალურ სტატისტიკასაც მიაქცევს.

კ.ფ. გერმანს ეკუთვნის სოციალური ხასიათის შრომები განსაკუთრებით მორალურ სტატისტიკაში, კერძოდ, 1819-1922 წლებში რუსეთში თვითმკვლელობისა და მკვლელობათა რიცხვის შესახებ.

აკადემიკოსმა კი. არსენიევმა, რომელიც პ.პ. სემიონოვის შეფასებით სტატისტიკის მეცნიერების კორიფეს წარმოადგენდა, გამოაქვეყნა ნაშრომები სოციალურ სტატისტიკაში. დ.პ. ჟუროვსკიმ კი შეისწავლა განათლებულობასა და ზნეობრიობას შორის ურთიერთკავშირი.

სასამართლო სტატისტიკის განვითარების საქმეში დიდი როლი შეასრულა ა. ნ. რადიშევმა . ახალი სამართლის სისტემისათვის მან შეიმუშავა სტატისტიკურ მონაცემთა მოპოვების სქემა, რომლისთვისაც გამოიყენა მასალები საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა მხარეთა შესახებ. მის მიერ შემოთავაზებული სქემა საზოგადოებრივ მოვლენათა დიდ წრეს მოიცავს და პირველ რიგში იმ საკითხებს რაც სისხლის სამართალს შეეხება.

სოციალური სტატისტიკის პრობლემებს ეხება ვ. ს. ვესელოვსკის ნაშრომი - „რუსეთის ზნეობრივი სტატისტიკის გამოცდილებები“.

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში ი.ე. იანსონის წიგნში „მიმართულებები ზნეობრივი სტატისტიკის მეცნიერული დამუშავების შესახებ“, მოცემულია „საშუალო ადამიანის შესახებ“ ა. კეტლეს კონცეფციის კრიტიკა.

ა.დ. ფორტუნატოვმა სოციოლოგიისა და სტატისტიკის ურთიერთობას მიუძღვნა თავისი ნაშრომი „სოციოლოგია და სტატისტიკა“. ნავთობსამრეწველო მუშებსა და მათ ბიუჯეტზე დაწერა ნაშრომი ა.მ. სტოპანიმ.

სოციოლოგიური სტატისტიკის განვითარებაში დიდი ღვაწლი იქნა შეტანილი ს.გ. სტრუმლინის, ნ. გერნეტისა და სხვათა მიერ.

ს.გ. სტრუმლინი მუშაობდა თემებზე – უფასო ტრამვაი, შრომის დაცვა, საყოველთაო სწავლების რენტაბელობა, მუშების ცხოვრება. მის კალამს ეკუთვნის მნიშვნელოვანი გამოკვლევა რუსი მუშების, გლეხებისა და მოსამსახურეების დროის ბიუჯეტზე.

მ.ნ. გერმენტი, რომელიც იბეჭდებოდა რევოლუციამდელ პერიოდშიც, 1922 წელს აქვეყნებს ნაშრომს - „მორალურ სტატისტიკას“, რომელშიც შეეხო სისხლის სამართლისა და თვითმკვლელობის სტატისტიკას .

სოციალური სტატისტიკის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი გამოკვლევა ეკუთვნის ვ.ს. ნემჩინოვს, რომელშიც მოცემულია საზოგადოების სოციალურ სტრუქტურის შესწავლა. ამ მხრივ ინტერესი გამოიწვია გლეხთა მეურნეობის კლასიფიკაციამ, სოფლის მეურნეობის კლასობრივ შრეებად დაშლამ და ა.შ. ვ.ს. ნემჩინოვმა საზოგადოებას შესთავაზა სოციოლოგიისა და სტატისტიკის ურთიერთკავშირის შესახებ გამოკვლევა - „სოციოლოგია და სტატისტიკა“. ჭეშმარიტებაა, აღნიშნავდა იგი, რომ სოციოლოგია და ეკონომიკური თეორია ეყრდნობა სტატისტიკურ ციფრებს, სტატისტიკა კი სოციოლოგიისა და ეკონომიკური თეორიის მიერ დადგენილ მეცნიერულ დებულებებს.

ვ.ს. ნემცოვის გლეხთა მეურნეობის კომბინაციურ დაჯგუფებას სოფლის კლასობრივი შემადგენლობის შესახებ დიდი ინტერესით შეხვდა საზოგადოება.

ცნობილი სწავლული ს.გ. სტრუმილინი სპეციალურად იკვლევდა თავისი ქვეყნის მშრომელთა დროის ბიუჯეტს, აქვეყნებდა მეცნიერულ შრომებს ყოფაცხოვრების პირობების, კვალიფიკაციის, ადამიანის უნარის, შრომის, საწარმო ძალთა განვითარებაში მეცნიერების როლისა და სხვა საკითხთა შესახებ.

სოციოლოგიური სტატისტიკის უდიდეს სპეციალისტს – ი.მ. ბაგდანოვს ეკუთვნის ნაშრომი „ნარკვევები საყოველთაო სასკოლო სწავლების შესახებ (1948)“. მის მიერ წიგნში - „კულტურის სტატისტიკა“ შემუშავებულ იქნა სასკოლო განათლების, სკოლამდელი დაწესებულებათა, ბიბლიოთეკების, თეატრების, კინოს, სასკოლო დაწესებულებების სტატისტიკის და სხვათა შესახებ ძირითადი საკითხები. ი.მ. ბაგდანოვის შემდეგ სოციალურ სტატისტიკის შესწავლას მრავალი ცნობილი სტატისტიკოსი ეწეოდა.

ი.გ. მალიმ გამოაქვეყნა წიგნი - „სტატისტიკის საკითხები კ. მარქსის „კაპიტალში““. მის მიერ შემოგვთავაზებულ იქნა სტატისტიკის მეცნიერების კლასიფიკაცია და ეკონომიკური სტატისტიკის გვერდით სოციალური სტატისტიკა დამოუკიდებელ დარგად იქნა დასახელებული.

სტატისტიკისა და სოციოლოგიის ურთიერთკავშირის შესწავლა გრძელდება და ამ მხრივ აღსანიშნავია 1967 წელს პ.პ. მასლოვის ავტორობით გამოცემული წიგნი „სოციოლოგია და სტატისტიკა“. 1971 წელს პ.პ. მასლოვმა მეორე წიგნს - „სტატისტიკა სოციოლოგიაში“ დაბეჭდა, სადაც ის უბრუნდება ადრე გამოცემული წიგნის საკითხებს და უფრო ფართოდ, სიღრმისეულად განიხილავს მათ.

პირველად სტატისტიკურ ლიტერატურაში ი.პ. სუსლოვმა და ე. დ. გრაჟდანიკოვმა სოციალურ პრობლემებს მიუძღვნეს წიგნი - „სოციოლოგიური სტატისტიკის საფუძვლები“.

ამ მხრივ ყურადღება მისაქცევია მ.რ. ეიდელმანის სტატიებზე - „საერთაშორისო სემინარი სოციალურ სტატისტიკაში“ და „აქტუალური პრობლემები სოციალურ სტატისტიკაში“.

ლენინგრადის უნივერსიტეტის ავტორთა კოლექტივის წიგნში (ი.პ. ოქტიაბრსკი, ტ.ს. ბუტალინა, ს.ლ. ტრეტიაკოვი) – „სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკა“, მოცემულია სოციალური სტატისტიკის საგანი, ამოცანები, მაჩვენებელთა სისტემა და ა.შ. აქვია მსჯელობა სოციალური სტატისტიკის, სოციოლოგიისა და ეკონომიკური სტატისტიკის ურთიერთკავშირის შესახებ.

უკანასკნელ წლებში არაერთი წიგნი დაბეჭდილა სოციოლოგიაში, რომლებშიც გადმოცემულია სტატისტიკური მეთოდების გამოყენების სპეციფიკა. ერთ-ერთი ასეთია ავტორთა კოლექტივის ნაშრომი - „სოციოლოგიის სამუშაო

წიგნი”, სადაც სოციოლოგიაში გაზომვისა და მასთან დაკავშირებულ სკალათა ნაირსახეობაა ახსნილი .

მ.გ. ნაზაროვის რედაქციით გამოცემულ „სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკის კურსში” გაანალიზებულია სოციალური სტატისტიკის საკითხებიც. სოციალური სტატისტიკის სიღრმისეულად შესწავლის თვალსაზრისით საინტერესოა ავტორთა კოლექტივის ნაშრომი - „სოციალური სტატისტიკის პრობლემები” .

სტუდენტებს დახმარების გასაწევად გამოცემულ იქნა „პრაქტიკული სოციალური სტატისტიკაში” . მასში მოცემულია მეთოდური მითითებები, საკონტროლო კითხვები და ამოცანები თემების მიხედვით. აქვეა ტიპური ამოცანების ამოხსნაც.

ყურადღებას იმსახურებს ე.პ. ტავოკინის ავტორობით დასტამბული დამხმარე სახელმძღვანელო - „სოციალური სტატისტიკა”, რომელშიც სტატისტიკის ორი განყოფილებაა განხილული - სოციალური სტატისტიკისა და დემოგრაფიის საფუძვლები .

სოციალური სტატისტიკისადმი, მათ შორის, დარგობრივი სოციალური სტატისტიკისადმი ინტერესი დღითიდღე ძლიერდება. პირველად საქართველოში სოციალური სტატისტიკის საკითხებზე სადოქტორო დისერტაცია დაიცვა მ. ტურავამ. მის მიერვე იქნა გამოცემული მონოგრაფია (რუსულ ენაზე) და ლექციების კურსი (I ტომი).

მნიშვნელოვანია ასევე პირველი ქართული სახელმძღვანელო იურიდიულ სტატისტიკაში, რომლის ავტორებია ქ. მარშავა და მ. მინდორაშვილი.

სულ ახლახან ითარგმნა ჩავა ფრანკფორტ ნაჩმიასი, ანა ლეონ–გერერო წიგნი „სოციალური სტატისტიკა მრავალფეროვანი საზოგადოებისათვის“ ინგლისური მე–6 გამოცემა. იგი მომზადდა ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ეკონომიკური და სოციალური სტატისტიკის კათედრაზე საქართველოში ამერიკის შეერთებული შტატების საელჩოს ფინანსური მხარდაჭერით – სამეცნიერო რედაქტორი: სრული პროფესორი სიმონ გელაშვილი, რედაქტორი: სრული პროფესორი ქეთევან მარშავა, მთარგმნელები: მარინა მინდორაშვილი, გიორგი ყუფარაძე, გამომცემლობა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (2012 წ.).

1.2. სოციალური სტატისტიკის კავშირი სხვა მეცნიერებებთან

სოციალურ სტატისტიკას, ისევე როგორც სხვა მეცნიერებებს კავშირი აქვს სხვა მრავალ მეცნიერებასთან. ყველაზე მჭიდროდ იგი უკავშირდება სტატისტიკურ დისციპლინებს და პირველ რიგში სტატისტიკის თეორიას, რომელიც დარგობრივი სტატისტიკებისათვის ამუშავებს საერთო (ზოგად) მეთოდოლოგიურ ბაზას. თავისი არსით ერთგვაროვანი მეთოდოლოგიური ხერხები კონკრეტდება და მოდიფიცირდება სოციალური მოვლენებისა და პროცესების ანალიზის პირობებისა და ამოცანების გათვალისწინებით. ხშირად სტატისტიკის თეორიის მიერ შემოთავაზებული კვლევის მეთოდები არასაკმარისია. ასეთ შემთხვევაში სოციალური სტატისტიკა სხვა მეცნიერებებისგან სესხულობს აუცილებელ მეთოდებს. ეს დისციპლინებია: სოციოლოგია, ფსიქოლოგია და ა.შ.

სოციალური სტატისტიკის კვლევის ობიექტს სრული ან ნაწილობრივი შესაბამისობა (ერთიანობა) აქვს სხვა მეცნიერებათა ობიექტებთან. კერძოდ, დემოგრაფია, სოციოლოგია, მოსახლეობის სტატისტიკა, შრომის ეკონომიკა, ეთნოგრაფია, სამედიცინო სტატისტიკა და სხვა. მათთან სოციალურ სტატისტიკას გარკვეული შეხების წერტილები აქვს კვლევის საგნის მხრივაც, მაგრამ ეს კავშირი უფრო სუსტია. მეცნიერებათა სიახლოვე, უფრო მეტად შეიძლება გამოვლინდეს კვლევის მეთოდოლოგიის მეთოდიკისა და ობიექტის განსაზღვრის საკითხებში.

მეცნიერებათა ნაწილობრივი ერთიანობა ისტორიულადაცაა განპირობებული. თუმცა ეს ერთიანობა არ ნიშნავს იგივეობას. მაგალითად, მოსახლეობის სტატისტიკაც და სოციალური სტატისტიკაც სწავლობს მოსახლეობას, როგორც თავისი კვლევის ობიექტს. ამასთან, თუ პირველისათვის საინტერესოა ქვეყნის მთელი მოსახლეობა, მეორისათვის - მხოლოდ მისი ცალკეული კატეგორიები. მოსახლეობის სტატისტიკა იკვლევს მოსახლეობის რიცხოვნობას, შემადგენობასა და კვლავწარმოებას, ხოლო სოციალური სტატისტიკა ყურადღებას ამახვილებს მოსახლეობის ცხოვრების პირობების სხვადასხვა მხარეებზე. ასე მაგალითად, სოციალური უზრუნველყოფის საკითხები პირველ რიგში ეხება ინვალიდებისა და საპენსიო ასაკის პირებს; სწავლა, განათლების პროგრამები – ახალგაზრდებს და სასკოლო ასაკის ბავშვებს და ა.შ.

მოსახლეობის სტატისტიკა მოსახლეობას შეისწავლის (ტრადიციულად) როგორც ბოილოგიურ პოპულაციას, ხოლო სოციალური სტატისტიკა იკვლევს ხალხის ცხოვრების სოციალურ ასპექტებს. უნდა შევნიშნოთ, რომ ამ მიდგომებს შორის არსებული ზღვარი პირობითია: მოსახლეობის შობადობის მოკვდაობის,

ქორწინების, განქორწინების, მექანიკური მოძრაობის შესწავლა შეუძლებელია სოციალური ფაქტორების ანალიზის გარეშე.

სოციალური პროცესები, რომლებსაც ადგილი აქვს სკოლამდელ დაწესებულებებში, საჯარო საგანმანათლებლო სკოლებში, უმაღლეს სასწავლებლებსა და ა.შ. შეისწავლება არა მხოლოდ განათლების სტატისტიკის, არამედ სოციალური სტატისტიკის მიერაც. სოციალური სტატისტიკა განათლების სტატისტიკას უთითებს მოცემულ პერიოდში განათლების რომელ პრობლემაზე უნდა გავაძლიეროთ ყურადღება.

სოციალური სტატისტიკა დაკავშირებულია ასევე კულტურისა და ხელოვნების სტატისტიკასთან. ყველა სოციალური საკითხი, რომელიც კულტურის, ხელოვნების, კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებების (ბიბლიოთეკების, კლუბების, კინოთა, თეატრების, მუზეუმების, ბეჭდვითი სიტყვის, გამომცემლობის და ა.შ.) საქმიანობასთანაა დაკავშირებული, გამოიკვლევა სოციალური სტატისტიკის მიერ.

თვით ფაქტი, რომ მორალურ სამართლებრივი სტატისტიკა იკვლევს სოციალური სტატისტიკის საგნის ნაწილს – ზნეობრივ პრინციპებს, სისხლის, სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სახის სამართალდარღვევებს, მეტყველებს იმაზე, რომ მათ შორის ურთიერთკავშირია.

სოციალური სტატისტიკა კავშირშია ასევე საბინაო, კომუნალური მეურნეობის, მოსახლეობის საყოფაცხოვრებო მომსახურების, ჯანდაცვის და სხვა ამგვარი სახის სტატისტიკასთანაც.

1.3 სოციალური სტატისტიკის კვლევის საგანი

საზოგადოების სოციალურ ცხოვრებაში მიმდინარე მოვლენებისა და პროცესების სტატისტიკური ანალიზი ხორციელდება სტატისტიკის სპეციფიკური მეთოდების - განმაზოგადებელი მაჩვენებლების მეთოდის გამოყენებით, რომელიც ასახავს ობიექტის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი მახასიათებლების რიცხობრივ განზომილებას, მათ შორის კავშირს, მათი ცვლილების ტენდენციებს. ეს მაჩვენებლები ასახავენ საზოგადოების სოციალურ ცხოვრებას, რომელიც სოციალური სტატისტიკის კვლევის საგანს წარმოადგენს.

თავისი ბუნების მიხედვით საზოგადოების სოციალური ცხოვრება წარმოადგენს რთული, განსხვავებული თვისებების, დონეებისა და ხარისხის ურთიერთობათა სისტემას. ეს ურთიერთობები ურთიერთდაკავშირებული და ურთიერთგანპირობებულია. მათი ერთიანობა სხვადასხვა ფორმით ვლინდება. კერძოდ, ურთიერთქმედებაში, თანადაქვემდებარებაში, წინააღმდეგობრიობაში.

იზოლირებულად აღებული მოსახლეობის ცხოვრების პირობების სტატისტიკა ან მოსახლეობის ბიუჯეტის სტატისტიკა ისევე პირობითია, როგორც მაგალითად, მედიცინის დამოუკიდებელ დარგში ისეთი სპეციალობების გამოყოფა, როგორცაა დერმატოლოგია, მიკრობიოლოგია, ონკოლოგია და ა.შ. ამგვარი ვიწრო სპეციალიზაცია, რომელიც კონკრეტულ სფეროში ცოდნის გაღრმავების საშუალებას იძლევა, იმის პოტენციურ საშიშროებას ქმნის, რომ აზროვნების მიღმა დარჩება ზოგადი კავშირები და ურთიერთობები. საწყისი მიზეზები შეიძლება შეიცვალოს სიმპტომებით. ამ შემთხვევაში განკურნებისა და გაჯანსაღების პროგრამები (მედიცინაში - ცალკეული ადამიანის ორგანიზმი, სოციალურ სფეროში - მთლიანად საზოგადოების ორგანიზმი) ორიენტირებული იქნება არა მიზეზების, არამედ მხოლოდ არასასურველი შედეგების თავიდან აცილებისაკენ.

კრიმინალური სტატისტიკის ჩარჩოებში ასე შეიძლება მხედველობიდან გამოგვრჩეს მთავარი სტრატეგიული ამოცანა - კრიმინოგენური მდგომარეობის გამომწვევი მიზეზების დაძლევა. ვიწროდ გაგებული კრიმინალური სტატისტიკა მოგვცემს მხოლოდ პრაქტიკული ხასიათის დასკვნებსა და რეკომენდაციებს - მიმდინარე პერიოდში დამნაშავეობასთან ბრძოლის მეთოდებისა და ძირითადი მიმართულებების შესახებ. აქედან გამომდინარეობს მეცნიერული ცოდნის ინტეგრაციის ტენდენციის აქტუალობა.

ასეთი მიდგომა უფრო მეტად შედეგიანია სოციალური სტატისტიკის საგნის განსაზღვრისას, რომლის დროსაც ანალიზისათვის ერთდროულად გამოიყოფა საზოგადოების სოციალური ცხოვრების ცალკეული მხარეები და მხედველობაში მიიღება მათი ერთიანობა და ურთიერთკავშირი.

სოციალურ სტატისტიკაში კვლევის ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან მიმართულებებს მიეკუთვნება: მოსახლეობის სოციალური და დემოგრაფიული სტრუქტურა და მისი დინამიკა, მოსახლეობის ცხოვრების დონე, კეთილდღეობის დონე, მოსახლეობის ჯანმრთელობის დონე, თავისუფალი დროის გამოყენება, კულტურა და განათლება, მორალური სტატისტიკა, საზოგადოებრივი აზრი, პოლიტიკური ცხოვრება. კვლევის ყოველ სფეროში მუშავდება მაჩვენებელთა სისტემა, განისაზღვრება ინფორმაციის წყაროები და ხდება სტატისტიკური მონაცემების გამოყენებისადმი სპეციფიკური მიდგმა. ეს მასალები გამოიყენება ქვეყანაში და ცალკეულ რეგიონებში არსებული სოციალური მდგომარეობის რეგულირებისათვის. ამასთან ერთად, ყველა ეს მიმართულება საბოლოო ჯამში გვაძლევს ერთინ საშედეგო და ინტეგრირებულ ინფორმაციას სოციალური ცხოვრების, საზოგადოების განვითარების ტენდენციებისა და კანონზომიერების შესახებ.

1.4. სოციალური სტატისტიკის ობიექტი

სოციალური სტატისტიკისათვის დამახასიათებელია შესასწავლ ობიექტთა სიმრავლე, რომელიც შეიძლება დავეყოთ ორ ტიპად:

1. პირველ ძირითად ტიპს შეადგენენ მომსახურების მატერიალური და სულიერი ფასეულობებისა და ინფორმაციის მომხმარებლები.

ისინი წარმოდგენილი არიან ინდივიდუალური და ჯგუფური ობიექტების სახით. ინდივიდუალური ობიექტია -ადამიანი (მოსახლეობა, როგორც ინდივიდების ერთობლიობა), ასევე მთელი მოსახლეობა და მისი ცალკეული კატეგორიები საკვლევი სოციალური პროცესის შესაბამისად. ჯგუფური ობიექტია იმ პირთა ჯგუფი, რომლებიც ერთობლივად მოიხმარენ და მონაწილეობენ სოციალურ პროცესებში. ასეთ ობიექტს მიეკუთვნება: ოჯახი, მშობელთა კოლექტივი, ამხანაგობა, ბინათმშენებლობის კოოპერატივი და სხვა.

2. ობიექტის მეორე ტიპი მოიცავს პირებს, ორგანიზაციებს, სუბიექტებს, რომლებიც მოსახლეობას სთავაზობენ მომსახურებას, მართავენ ამა თუ იმ სოციალურ პროცესებს. მათი საქმიანობა განსაზღვრავს შეთავაზებული მომსახურებისა და ფასეულობების მოცულობასა და ხარისხს.

მომსახურების, ფასეულობების, ინფორმაციის წარმოება და მოხმარება პროცესის ორ ურთიერთდაკავშირებულ მხარეს შეადგენენ. ამით განისაზღვრება მათი პარალელური გამოკვლევების მიზანშეწონილობა. ასე მაგალითად, საცხოვრებელი ფართით უზრუნველყოფის პრობლემა შეიძლება მოიხსნას, თუ ინფორმაცია მიღებულია სხვადასხვა სახის ობიექტებიდან: ოჯახიდან, სადაც მაჩვენებელთა სისტემა ახასიათებს საცხოვრებელ პირობებს და მის დინამიკას და ასევე ორგანიზაციებიდან, რომლებიც ახორციელებენ ბინის ბაზრის ფორმირებას. ასეთი ორგანიზაციებია: სამშენებლო ფირმები, სხვადასხვა საბინაო განყოფილებები და მმართველობის ადგილობრივი ორგანოების შემადგენლობაში მყოფი კომისიები, მრავალფეროვანი საშუაშაველო კანტორები და ფირმები, რომლებიც ახორციელებენ ბინების გაცვლას, ყიდვა გაყიდვას და დაქირავებას.

ცალკეულ შემთხვევებში, ობიექტების ორივე ტიპი წარმოდგენილია ერთიანობაში როცა მაგალითად, ოჯახები საკუთარი ძალებით ახორციელებენ თავისი საცხოვრებელი ბინის მშენებლობას. თუმცა, ასეთი მდგომარეობა ეპიზოდურ ხასიათს ატარებს, რადგან სახლის მშენებლობა ერთდროული შემთხვევაა, ხოლო ოჯახი - სახლის მუდმივი მომხმარებელია, მათ შორის დომინირებს ერთი ასპექტი.

აუცილებელია კვლევის ობიექტის ზუსტი განსაზღვრა, რადგან ეს საკითხი ინფორმაციის შეგროვების, დაჯგუფების, კლასიფიკაციის და მაჩვენებელთა სისტემის აგების სტადიაზეა. გამოდის როგორც საწყისი, ამოსავალი.

წარმოების სფეროში ერთობლიობის ერთეულად წარმოდგენილია საწარმოები, რომლებიც გამოირჩევიან ტერიტორიული მიმაგრებულობით, არ აქვთ მიდრეკილება სწრაფი, ხშირი და რადიკალური ცვლილებებისადმი. სოციალურ სტატისტიკაში, პირველი ტიპის ობიექტების განვიხილავისას, ერთობლიობისათვის დამახასიათებელია ურთიერთსაწინააღმდეგო თვისებები. მოსახლეობა გამოირჩევა დიდი ტერიტორიული მოძრაობით, ამიტომ გამწვანებულია ინფორმაციის შეგროვება. შობადობა და მოკვდაობა უწყვეტად ცვლის ყოველი ტერიტორიის მოსახლეობის შემადგენლობას. ყოველი ადამიანი, ყოველი ოჯახი საკმაოდ ხშირად იცვლის თავის დემოგრაფიულ და სოციალ-ეკონომიკურ მარჯვენალებს. შედეგად გამოდის, რომ გართულებულია ყველა ცვლილებების რეგულარული კონტროლი. მხოლოდ 10 წელიწადში ერთხელ, მოსახლეობის აღწერები საშუალებას იძლევა მოსახლეობის შესახებ მივიღოთ მეტკანლებად საჭირო ცნობები. თუმცა ისინიც არ არის სრულიად საკმარისი.

ინფორმაციის დეფიციტი მხოლოდ ნაწილობრივ კომპენსირდება იმით, რომ გარკვეული მონაცემების აღრიცხვა შერჩევით ხორციელდება. ამ მხრივ ყველაზე ღირებულია საბიუჯეტო სტატისტიკის მასალები. ტარდება ერთდროული გამოკვლევები სოციალური სტატისტიკის პრობლემებზე, როგორც წესი, ასეთ სამუშაოებში შედის მომხმარებელთა მდგომარეობის მარჯვენალები, მათი დიფერენციაცია მოხმარების პირობებისა და დონის მიხედვით. ინფორმაციის ამ წყაროს სუსტი მხარეა ის, რომ ყველა პრობლემა არ შეისწავლება მასალების მიხედვით, ყოველთვის არ არის უზრუნველყოფილი ასეთი სამუშაოების ჩატარების საკმარისი რეგულირება.

იმისათვის, რომ რესურსების განაწილების დროს არ მოხდეს არასწორი გადაწყვეტილების მიღება და უზრუნველყოფილ იქნას სხვადასხვა პრაქტიკული ზომების მიღების საჭირო მიმართულებების განსაზღვრა, აუცილებელია ოპერატიული და კონკრეტული ინფორმაცია, რომელიც დაინტერესებულ სუბიექტებს ცალკეული უწყებების ინიციატივით მიეწოდებათ.

სტატისტიკური მონაცემები ქვეყნდება სტატისტიკურ კრებულებში, რომლებსაც გამოცემემენ ადგილობრივი და ცენტრალური სახელმწიფო სტატისტიკური ორგანოები. ასე მაგალითად, ამერიკის სტატისტიკის ასოციაციის მიერ ყოველწლიურად გამოშვებული „სოციალური სტატისტიკის ცნობარი“; დიდი ბრიტანეთში - ყოველწლიური კრებული „სოციალური ტენდენციები“, რომელიც 1970 წლიდან გამოდის. სულ მსოფლიოში მინიმუმ 30 ასეთი გამოცემა არსებობს. მსოფლიოს ქვეყნების მიხედვით სოციალური ინდიკატორების პუბლიკაციების გამოცემას ახორციელებს საერთაშორისო ორგანიზაციები - გაერო, ევროკავშირი, მსოფლიო ბანკი.

1.5 სოციალური სტატისტიკის ძირითადი ამოცანები

სოციალური სტატისტიკის ამოცანებს მიეკუთვნება:

1. სოციალურ სფეროებში სიტუაციის სისტემური ანალიზი;
2. სოციალური ინფრასტრუქტურის დარგების განვითარების ტენდენციებისა და კანონზომიერებების ანალიზი;
3. მოსახლეობის ცხოვრების პირობებისა და დონის შესწავლა;
4. ამ მახასიათბლების დიფერენციაციის ხარისხის შეფასება;
5. დინამიკის ანალიზი;
6. შესაძლო განვითარების პროგნოზირება ახლო და შორეული პერსპექტივისთვის;
7. იმ ფაქტორების გამოკვლევა, რომელთა გავლენით შეიქმნა არსებული მდგომარეობა;
8. ფაქტორივი პარამეტრების მათ ნორმატიულ მნიშვნელობებთან შესაბამისობის ხარისხის შეფასება;
9. ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორების როლის და თანაფარდობის გარკვევა;
10. სოციალური პროცესების საზოგადოების განვითარების სხვა შემადგენლებთან ურთიერთმოქმედების გამოკვლევა.

გარდა ამისა, არსებობს განსაკუთრებული ამოცანები, რომლებიც უშუალოდ სოციალურ სტატისტიკას მიეკუთვნება. მათი სპეციფიკა უპირველეს ყოვლისა იმ სირთულეებზეა დამოკიდებული, რომლებიც სოციალური პროცესების შესწავლის პრაქტიკაში გვხვდება. მათ მიეკუთვნება შემდეგი ამოცანები:

1. სოციალური სტატისტიკის ცალკეულ მიმართულებათა ავტონომიურობის მიღწევა და ამით განპირობებული სტატისტიკური მაჩვენებლის შესადარისობის დაძლევა;
2. სოციალური სტატისტიკის ერთიანი ურთიერთდაკავშირებული სისტემის ფორმირება.

ამ ამოცანების არსებობა აიხსნება არა მხოლოდ ობიექტური მიზეზით – სხვადასხვა სოციალური პროცესების არსსა და გამოვლენის ფორმებს შორის მკვეთრი განსხვავებით, არამედ ზოგიერთი საორგანიზაციო წინაპირობებით. სოციალური ინფორმაციის შეგროვება ხორციელდება სახელმწიფო სტატისტიკის ორგანოების სხვადასხვა განყოფილებების მიერ: ფასების, ბიუჯეტის, შრომის სტატისტიკის და ა.შ. სოციალური მაჩვენებლები თავიდანვე ერთვებიან სოციალ–ეკონომიკური სტატისტიკის მაჩვენებლების სხვადასხვა ქვესისტემებში, რაც კვალს ტოვებს რიგი მეთოდოლოგიური საკითხების გადაწყვეტისას, გარდა ამისა, ზეგავლენას ახდენს

სოციალური სტატისტიკის ცალკეული მაჩვენებლების სხვადასხვა ასაკი. ზოგიერთი მაჩვენებელი სტატისტიკურ სამუშაოებში დიდი ხანია გამოიყენება და ამის გამო ინერციით შენარჩუნებულია მეთოდოლოგიური საკითხების გადაწყვეტისადმი ტრადიციული მიდგომა; სხვა მაჩვენებლები შედარებით გვიან აღმოცენდნენ და მეტწილად თანამედროვე მეთოდოლოგიურ პრინციპებზე არიან ორიენტირებულნი.

3. რიგი სტატისტიკური მაჩვენებლებისა და სოციალური მოვლენებისა თუ პროცესების შეფასებასთან შესაბამისობის მიღწევა. რადგან მაჩვენებლები არ იძლევიან მათ ხარისხობრივ დახასიათებას, გაითვალისწინება მხოლოდ ცალკეული ფორმალური რაოდენობრივი პარამეტრები. მაგალითად, მეტად რთულია ჯანდაცვის სისტემის მდგომარეობის რეალურად შეფასება მხოლოდ იმ მონაცემებზე დაყრდნობით როგორცაა: მოსახლეობის ყოველ 1000 კაცზე ექიმებისა და საწოლების რიცხვი. კომერციულ საწყისებზე დაფუძნებული სამედიცინო დახმარების სხვადასხვა ფორმების გაფართოებასთან ერთად ხდება მომსახურების ხარისხის დიფერენციაცია, იქმნება მრავალფეროვანი სპეციალიზირებული სამედიცინო დაწესებულებები.
4. მაკრო და მიკრო პირობებზე გამოკვლევების თანდათანობით ინტეგრირება, რაც საშუალებას მოგვცემს უფრო სიღრმისეულად დავადგინოთ შესასწავლი პროცესების საწყისი მიზეზები და მექანიზმები. სოციალური სტატისტიკა ჯერ კიდევ უმეტესად ორიენტირებულია მოვლენებისა და პროცესების მაკრო დონის გამოკვლევებზე, სადაც პროცესების საბოლოო შედეგები ჩანს. ამ ამოცანის გადაწყვეტა – ერთ–ერთი პერსპექტიული მიმართულებაა, რომელიც საშუალებას მოგვცემს რადიკალურად შევცვალოთ შემეცნების დონე;
5. მოსახლეობის უფრო მეტად დამახასიათებელი სოციალ–კულტურული, სოციალ–დემოგრაფიული ჯგუფებისათვის მაჩვენებელთა დამუშავება, მოდელის აგება, ჰიპოთეზების შეფასება. ამასთან, გამოყენებული მოსახლეობის დაჯგუფების სქემები უნდა შესწორდეს იმის მიხედვით თუ როგორ მიმდინარეობს ცვლილებები მოსახლეობის შემადგენლობაში, სოციალური სტატისტიკის მოქმედი მაჩვენებელთა სისტემა პრაქტიკულად სპობს რეალურად არსებულ დიფერენციაციას მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფების ცხოველქმედების პირობებს, მათი ფასეულობითი ორიენტაციის სისტემებს და ა.შ. საზოგადოების სოციალური დაყოფის ზრდის ტენდენცია აძლიერებს ამ საკითხის აქტუალობას;
6. სოციალური სტატისტიკის და სხვა დარგობრივი სტატისტიკების მაჩვენებლებს შორის არსებული არამესადარისობის დაძლევა;
7. სოციალ–ეკონომიკური კავშირების მოდელირება საზოგადოებრივ სისტემაში ურთერთმოქმედების მექანიზმების აღმოჩენის მიზნით, მაკრო დონეზე წარმოდგენილია მთელი რიგი ობიექტურად არსებული შემომსაზღვრელი

ფაქტორები, მაჩვენებლების შესაძლო მერყეობის საზღვრებს, ამის გათვალისწინება აუცილებელია სოციალური პროგრამების შემუშავებისას;

8. საზოგადოებრივი აზრის სტატისტიკის მაჩვენებელთა წრის გაფართოება. ამ ამოცანის აქტუალობა იმაში მდგომარეობს, რომ სოციალური პროცესების მთავარ შემადგენელს წარმოადგენს ფსიქოლოგიური ფაქტორი. ფაქტორებისა და შემთხვევების სუბიექტური პიროვნული შეფასება განსაზღვრავს მათზე მოსახლეობის რეაქციას, ქცევას სხვადასხვა სფეროში
9. სპეციალური ზომების გატარება, რომლებიც კომპენსაციას გაუკეთებენ მრავალი მაჩვენებლის ისეთ სუსტ მხარეებს როგორცაა სუბიექტივიზმის ელემენტები, ანამნეზის მონაცემების უზუსტობა, ფაქტების აღრიცხვის არასრულყოფილება, რომლებზედაც უხალისოდ იძლევიან ინფორმაციას; სხვადასხვა სახის შეფასებითი დასკვნისათვის ობიექტური ერთმნიშვნელოვანი კრიტერიუმებისა და სკალების არარსებობა და ა.შ. ეს სოციალური სტატისტიკის მაჩვენებელთა სრულფასოვანი სისტემის აგების ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა, რომელიც აამაღლებს მის საიმედოობას. ნეგატიური გამოვლენის შემცირება შეიძლება სპეციალური ხერხების მეშვეობით. მათ შორის ერთი და იმავე საკითხის ფაქტებსა და მოსაზრებაზე ინფორმაციის ერთობლივი ანალიზი; კითხვის დეტალიზაცია, მისი დაყოფა რამოდენიმე ცალკეულ კითხვად, საკონტროლო კითხვები, რომელიც საშუალებას იძლევა გამოვავლინოთ პასუხები და ა.შ.

სოციალური პრობლემების კვლევის აქტუალობა განისაზღვრება სოციალური ინფრასტრუქტურის განვითარების დონით. ასე მაგალითად, მეოცე საუკუნის 80-იანი წლების შუა ხანებში მთლიანი შიდა პროდუქტის სტრუქტურაში მომსახურების სფეროზე მოდიოდა: აშშ-ში – 60%, ინგლისში – 59%, სსრკ-ში - 38 %. მოცემული მაჩვენებლები შეიძლება განვიხილოთ, როგორც მოსახლეობის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაზე ეკონომიკის ორიენტაციის ხარისხის საერთო შეფასება და როგორც ეკონომიკის განვითარების საერთო დონის შეფასება.

მომსახურების მწარმოებლები დიფერენცირებულია საკუთრების ფორმების, სამუშაოს ორგანიზაციის პრინციპების, ზომის, დარგობრივი სპეციალიზაციის მიხედვით და არსებობს არაკომერციული ორგანიზაციები, რომელთაც მიეკუთვნება საქველმოქმედო ორგანიზაციები, მიკრორაიონებში მოსახლეობის თვითმმართველობის ორგანოები და სხვა.

ჩვენს ქვეყანაში სახელმწიფო სტატისტიკის ჩარჩოებში მიმდინარე აღრიცხვის დროს ძირითადად იზომება მოსახლეობისათვის გაწეული მომსახურების მოცულობა. მოხმარების ხარისხობრივი თავისებურებები, მისი ტენდენციები და ფაქტორები, როგორც წესი, მასობრივ დონეზე არ ექვემდებარებიან აღრიცხვას. ამიტომ

სტატისტიკურ მონაცემებში აქტუალური სოციალური პრობლემები ჩვეულებრივ დაფიქსირებულია როგორც სიმპტომები, მიზეზები, რომლებიც გახსნილი არაა.

10. ხელისუფლების რეგიონალური და ცენტრალური ორგანოებისათვის აღნიშნულ საკითხებზე ინფორმაციის სისტემური მიწოდება. მდგომარეობის სტაბილიზაციისა და შესაძლო კრიზისების თავიდან ასაცილებლად საჭირო დროული ზომების მისაღებად.

თემა 2. სოციალური მონაცემების სტატისტიკური კვლევის მეთოდოლოგია

2.1. სოციალურ-სტატისტიკური ინფორმაციის ცნება

საზოგადოებაში, კერძოდ სოციალურ სფეროში, მიმდინარე მოვლენებისა და პროცესების შემეცნების აუცილებელ პირობას ინფორმაციის არსებობა წარმოადგენს. შეუძლებელია მაღალკვალიფიცირებული მმართველობითი საქმიანობა განხორციელდეს ინფორმაციული ბაზის გარეშე, ვინაიდან ინფორმაციის არარსებობა ქმნის ბარიერებს შემეცნებითი და არგუმენტირებული მოქმედებისათვის, რამდენადაც ის გამოდის, როგორც ადამიანის თეორიული და პრაქტიკული საქმიანობის, შესაძლებლობის რეალობაში გადასვლის მექანიზმის გახსნის საფუძველი. აკადემიკოს ა. ი. ბერგის¹ მოსაზრებით დამტკიცებულია, რომ ადამიანს შეუძლია ხანგრძლივი ნორმალური აზროვნება მხოლოდ გარე სამყაროსთან განუწყვეტელი ურთიერთობის პირობებში. ეს პროცესი ისეთივე აუცილებელია, როგორც საკვები და სითბო.

მაინც რა არის ინფორმაცია? ერთი შეხედვით ამ კითხვაზე პასუხი საკმაოდ მარტივი და ნათელია. სინამდვილეში კი საქმე სხვაგვარადაა. საკმარისია აღინიშნოს ისიც, რომ ჯერ კიდევ არ არსებობს ინფორმაციის ერთიანი განმარტება, იმდენად რთული აღმოჩნდა მისი განსაზღვრა.

ი. ვინერი ინფორმაციას უწოდებდა გამოყენებითი თვალსაზრისით ნებისმიერ შეტყობინებას, რომელიც მოიცავს ამა თუ იმ მონაცემს საზოგადოებასა და ბუნებაში მიმდინარე მოვლენების, პროცესებისა და საგნების შესახებ².

ბევრი სპეციალისტი ინფორმაციის ქვეშ გულისხმობს არა ყველა მონაცემს, არამედ მხოლოდ იმას, რომელიც სასარგებლოა ამა თუ იმ ამოცანის გადასაწყვეტად.

¹ იხ. Берг А. И. Кибернетика и надежность. М., 1964, с.29

² იხ. Винер Н. Кибернетика и общество. М., 1950, с. 31

ბ. გ. აფანასიევის მოსაზრებით, ინფორმაცია ეს არის ცნობა, რომელსაც გააჩნია მომხმარებელი, რომელიც გამოიყენებს მას სისტემაზე აქტიური ზემოქმედების, რეგულირებისა და განვითარებისათვის. მანამდე ისინი ითვლებიან პრაგმატულ ხმაურად, როგორც მონაცემები, რომლებიც ელოდებიან თავიანთ რეალიზაციას³.

ფილოსოფიურ ენციკლოპედიურ ლექსიკონში ინფორმაცია განმარტებულია, როგორც ყველა მატერიალური ობიექტების მახასიათებელი⁴. არსებობს ასეთივე სხვა ავტორთა მოსაზრებებიც, რომლებიც თვლიან მას, როგორც ცოცხალი, როგორც გონიერი არსებების თვისებად და სხვ⁵. ჩვენი აზრით, ზოგადად ინფორმაცია ეს არის საზოგადოებრივი ცხოვრების, ბუნებრივი მოვლენებისა და პროცესების შესახებ შეტყობინება.

ინფორმაციის სახესხვაობა შეიძლება წარმოვადგინოთ შემდეგი სახით:

1. გამოკვლევის სფეროს მიხედვით: სამეცნიერო, საზოგადოებრივი;
2. ინფორმაციის მატარებლების მიხედვით: ზეპირი (მიღებული პირადი საუბრების დროს, კონფერენციების და სხვ.), წერილობითი, ტელე-რადიო, საგაზეთო და სხვა ბეჭდვითი სახის ინფორმაცია (წიგნი, ჟურნალი და სხვ.);
3. შინაარსის მიხედვით: სოციალური, ეკონომიკური, ტექნიკური;
4. ხასიათის მიხედვით: ოფიციალური (პასუხისმგებელი პირების მიერ მოწოდებული), არაოფიციალური (კერძო პირებისაგან მოწოდებული);
5. ინფორმაციის გამოყენების სფეროების მიხედვით: უნივერსალური (მაგალითად დემოგრაფიული ინფორმაცია, რომელიც გამოიყენება საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა დარგში), სპეციალური (სპეციალურ საინფორმაციო სისტემებში განთავსებული და მომხმარებლისთვის განკუთვნილი);
6. ინფორმაციის გამოყენების ხასიათის მიხედვით: პირობით-მუდმივი (საინფორმაციო ცნობარებში მოცემული ინფორმაცია) და ცვალებადი (მოვლენებისა და პროცესების მდგომარეობისა და დინამიკის ამსახველი მონაცემები).

კონკრეტულ შემთხვევაში ჩვენ გვაინტერესებს სოციალური ინფორმაცია, კერძოდ, სოციალურ-სტატისტიკური.

სოციალური ინფორმაცია ინფორმაციის რთული სახეა, რაც დაკავშირებულია ადამიანის საქმიანობასთან. მისი შინაარსი ეხება საზოგადოებრივი ცხოვრების ფაქტებს, მოვლენებსა და პროცესებს. იგი ცოდნის,

³ Афанасьев В. Г. социальная информация и управление обществом. М., 1975 с. 39;

⁴ Философский энциклопедический словарь. М., 1983, с. 217-218;

⁵ Петров Г. И. Основы социального управления. М., 1978, с. 184.

ცნობების, მონაცემებისა და შეტყობინების ერთობლიობაა, რომელიც საზოგადოებაში ყალიბდება, კვლავ იწარმოება და გამოიყენება ინდივიდების, კლასების, ორგანიზაციების, ჯგუფების, სხვადასხვა სოციალური ინსტიტუტების მიერ სოციალური ზემოქმედების საზოგადოებრივი ურთიერთობების, აგრეთვე ადამიანებს შორის ურთიერთობების რეგულირებისათვის.¹ სოციალური ინფორმაცია ცოდნის მრავალი დონის მომცველია, რომელიც მთლიანობაში ახასიათებს საზოგადოებრივ პროცესებს (ეკონომიურ, პოლიტიკურ და ა.შ.), საზოგადოების სხვადასხვა ელემენტებში მიმდინარე კონკრეტულ პროცესებს (საწარმოო, საოჯახო და ა.შ.), ასევე სხვადასხვა სოციალური, პროფესიული, ტერიტორიული ჯგუფების ადამიანთა ინტერესებს (ახალგაზრდებს, პენსიონერებს და ა.შ.).

სამეცნიერო-ტექნიკური და ეკონომიკური ინფორმაციის სოციალურისაგან განსხვავება მდგომარეობს იმაში, რომ იგი მოიცავს ადამიანთა შეხედულების, განწყობის, აქტივობისა და ქცევის შესახებ სუბიექტურ მონაცემებს.

სოციალური ინფორმაცია საზოგადოებაში მიმდინარე სოციალურ მოვლენებსა და პროცესებს უნდა ასახავდეს ადექვატურად, ობიექტურად, კომპლექსურად (სხვა მოვლენებთან კავშირში) და გამჭირვალედ. იგი წარმოადგენს საზოგადოებაში სხვადასხვა მდგომარეობის მქონე ადამიანთა ჯგუფებს შორის არსებულ (ან შესაძლო) ურთიერთობათა შესახებ ინფორმაციას.

სოციალური ინფორმაცია ხასიათდება რიგი თავისებურებებით, რაც განპირობებულია იმ განსხვავებებით, რომელიც არსებობს:

1. სოციალური (სოციოლოგიური) ინფორმაციის წყაროებში,
2. ემპირიული ინდიკატორების ხასიათში,
3. სხვადასხვა სახის ობიექტთა ანალიზის არსებობაში,
4. ანალიზისათვის ამოსავალი მონაცემების ფორმებში (ანალიზისათვის როგორი მონაცემები იქნეს გამოყენებული),
5. ინფორმაციის მიღების ტექნიკაში,
6. ანალიზის მეთოდებში,
7. მიზნებში (რისთვის ვიყენებთ ინფორმაციას).

სოციალური ინფორმაცია შეიძლება დავეყოთ შემდეგ ტიპებად:

- I. სახელმწიფო სტატისტიკის მონაცემები,
- II. „მარტივი“ სტრუქტურის ანკეტებიდან მიღებული მონაცემები,
- III. „რთული“ სტრუქტურის ანკეტებიდან მიღებული მონაცემები,
- IV დროის ბიუჯეტის შესახებ არსებული მონაცემები,
- V. ტექსტური მონაცემები.

¹ Краткий словарь по социологии. М., 1988, с. 101

მონაცემთა პირველი ტიპი – „სახელმწიფო სტატისტიკის“ მონაცემები, მიიღება სხვადასხვა სახის დოკუმენტური წყაროებიდან. ეს არის იბიექტური ხასიათის მქონე მონაცემთა ერთობლიობა, რომელიც ასახავს რაიმე სოციუმს (სახელმწიფო, რეგიონი, მხარე, წარმოება, სოციალური ერთობები და სხვ.) კონკრეტულ დროსა და სივრცეში. თავის მხრივ, ამ ტიპის მონაცემები შედგება სხვადასხვა სპეციფიკური ნაწილებისაგან, რაც განპირობებულია მათი მიღების წყაროებისა და ანალიზის ობიექტების განსხვავებულობით. კერძოდ,

1. ოფიციალური სოციალური მაჩვენებლები – საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა მხარის (დემოგრაფიული, კულტურული, შრომითი, და სხვ.) ამსახველი რეგულარულად შეგროვებადი ინფორმაცია.

ამ ინფორმაციის მომწოდებელია ძირითადად სახელმწიფო სტატისტიკის ორგანოები. გარდა ამისა, ასეთი სახის ინფორმაციას შეიცავს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ გამოცემული სტატისტიკური წელიწადეულები დემოგრაფიის, კულტურის, შრომის, ჯანდაცვის და ა.შ. მოვლენების შესახებ. მათში მოცემულია ყველა ქვეყნის შესახებ არსებული ეკონომიკური და სოციალური მაჩვენებლები. ამასთან, სოციალური მაჩვენებლები მოცემულია, როგორც ცალკე აღებული მაჩვენებლების სახით, ასევე მაჩვენებელთა სისტემის სახითაც. მაგალითად, ცხოვრების ხარისხის საერთაშორისო სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემა შედგება სოციალური მნიშვნელობის მქონე 11 ჯგუფისა და 186 მაჩვენებლისაგან¹.

2. მოსახლეობის აღწერების მონაცემები, რომელთა ინფორმაციულ წყაროს წარმოადგენს ინდივიდები, ხოლო ანალიზის ობიექტს – სოციალური ერთობები, რეგიონები, სოციალური მაჩვენებლები.
3. დემოგრაფიული სტატისტიკის წარმოებიდან მიღებული ინფორმაცია.

ამ მიმართულებით 2002 წლიდან დიდი ბრიტანეთის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოსა და სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის „სოციალური განვითარების“ ერთობლივი პროექტის ფარგლებში დაიწყო შობადობისა და სიკვდილიანობის აღრიცხვიანობის ახალი სისტემის დანერგვა, რაც გულისხმობდა ინფორმაციის მიღებას სამედიცინო დაწესებულებებიდან. ამასთან, ინფორმაცია მიიღება ასევე ძველი სისტემითაც – სამოქალაქო რეესტრიდან. მოსახლეობის ქორწინება-განქორწინებისა და მიგრაციის შესახებ ინფორმაციის ერთადერთ წყაროს კვლავ სამოქალაქო რეესტრები წარმოადგენენ.

4. ცხოვრების დონის ამსახველი სპეციალური გამოკვლევებიდან მიღებული მონაცემები.

¹იხ. Журкова И. В. Индикаторы социального развития как инструмент социального программирования // Социология М: методология, методы, математические модели, 1993-1994, №3-4, с. 110-153

ამ მიმართულებით საქართველოს სახელმწიფო სტატისტიკური ორგანოები (1996 წლის ივლისიდან დაწყებული) რეგულარულად (ყოველთვიურად) ატარებს შინამეურნეობათა გამოკვლევებს შემდეგი სახის მონაცემების საფუძველზე: დემოგრაფიული მონაცემები; შინამეურნეობათა საცხოვრისის დახასიათება; შინამეურნეობათა სასოფლო-სამეურნეო აქტივობა; მოსახლეობის ეკონომიკური სტატუსის შეფასება; დასაქმების სტრუქტურა, ხელფასები, წმინდა შემოსავლები დასაქმებისა და; შემოსავლები; ხარჯები; შემოსავლებისა და ხარჯების განაწილებები; მისაწვდომობა განათლებისა და ჯანმრთელობის დაცვის მომსახურებაზე; კვების პროდუქტების მოხმარება; სიღარიბის მაჩვენებლები. ამ შემთხვევაში ინფორმაციის წყაროს წარმოადგენს შინამეურნეობის უფროსი, ანალიზის ობიექტს – შინამეურნეობა. ამასთან, ხდება სამომხმარებლო კალათის ღირებულების, საარსებო მინიმუმის, სამომხმარებლო ფასების საერთო დონის და სხვა მაჩვენებლების შესახებ ინფორმაციის მიღება.

5. არჩევნებისა და რეფერენდუმების შედეგები. იგი სტატისტიკური ინფორმაციის განსაკუთრებული სახეა. ინფორმაციის წყაროს წარმოადგენს ტერიტორიული წარმონაქმნები (რეგიონები, მხარეები, რაიონები, უბნები), ანალიზის ობიექტს – კანდიდატები, ელექტორატის ქმედება;

6. საარქივო დოკუმენტებიდან (სტატისტიკურ სამსახურებში განთავსებულ არქივებში) მიღებული მონაცემები.

ჩვენს მიერ განხილული სოციალური ინფორმაციის ტიპი პირველ რიგში შეიცავს სოციალური პროცესების დახასიათებას გამოკვლევის სხვადასხვა დონეზე: ინსტიტუციონალურ, ჯგუფურ, პირადულ, ინდივიდუალურ დონეზე; მეორე – მასში ასახულია სოციალურ პროცესთა დინამიკა; მესამე – იგი ადამიანთა საქმიანობის ობიექტური მახასიათებლებია, რომელიც არაა დამოკიდებული მათ სუბიექტურ შეფასებებზე.

სოციალური ინფორმაციის აღნიშნული ტიპი ანალიზის მეთოდოლოგიურ საკითხთა თვალსაზრისით გამოიყენება სხვადასხვა სიტუაციებში:

- როცა ხდება სწორედ იმ ინფორმაციის გამოყენება, რომელიც მხოლოდ ინფორმაციის ამ ტიპის წყაროდან მიიღება.

ამ მხრივ შეიძლება გამოვყოთ დემოგრაფიული (შობადობა, გარდაცვალება, მიგრაცია და ა.შ.), ეკონომიკური (შემოსავლები, ხარჯები და სხვ.) და სოციალური მდგომარეობის (დასაქმება, უმუშევრობა და სხვ.) მაჩვენებლები. მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ამ მიმართულებით სხვა მაჩვენებელთა გამოყენება არ ხდება. ასეთ სიტუაციაში ახალი მაჩვენებლების შექმნა დამოკიდებულია სტატისტიკური ანგარიშგების მეთოდის სრულყოფაზე.

- სახელმწიფო სტატისტიკის მონაცემებს მიმართავენ მაშინ, როცა იგი პირდაპირი სახით არ შეიცავს სოციალური სტატისტიკისათვის აუცილებელ ინფორმაციას, მაგრამ მასში მოიპოვება მახასიათებლები – ემპირიული ინდიკატორების სახით, რომლებიც ხელს უწყობენ სოციალური მაჩვენებლების ფორმირებას (იგულისხმება გაანგარიშებითი და განზოგადებული მაჩვენებლები).
- როცა საჭიროა შერჩევითი ერთობლიობის ფორმირება, როგორც მინიმუმ, აუცილებელია მსგავსი, ერთმანეთთან ახლოს მდგომი, ერთტიპური ობიექტების (რაიონები, მხარეები) ჯგუფების გამოყოფა, რათა ცალკეული ჯგუფებიდან გამოკვლევისათვის საჭირო ერთი ან რამდენიმე ობიექტი შეირჩეს.

აღნიშნული მონაცემები ორი სახის ნაკლოვანებით ხასიათდება: არასრულყოფილებით, რომელიც გულისხმობს, რომ სოციალური მოვლენების შესწავლისათვის ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემები არასაკმარისია და საჭიროა დამატებითი ინფორმაციის მოპოვება და არასაიმედოობით – როცა ხდება ინფორმაციის დამახინჯება (მაგალითად, ასაკის მომატება ან დაკლება). ინფორმაციის არსებობის ფორმები კი არის ვარიაციული და დინამიკული მწკრივები.

მონაცემთა მეორე ტიპი – „მარტივი“ სტრუქტურის ანკეტებიდან მიღებული მონაცემები, ინფორმაციის ის ნაწილია, რომელთა მოპოვება ხდება მკაცრად ფორმალიზებული გამოკითხვის საფუძველზე და მიიღება საზოგადოებრივი აზრის გამოკითხვის აშედეგად. ისინი, როგორც წესი, ატარებს აღწერილობით ხასიათს. ანკეტა მკაცრად ფორმალიზებულია და შეიცავს მარტივ და მოკლე კითხვებს, რადგან გათვლილია რესპოდენტთა არაერთგვაროვან ერთობლიობაზე (განათლების, ასაკის და ა.შ. მიხედვით). ინფორმაციის არსებობის ფორმებია ვარიაციული მწკრივები, ორი ემპირიული ინდიკატორის დამაკავშირებელი ცხრილები, მატრიცები, სადაც ობიექტი არის რესპოდენტები, ნიშანი – ანკეტის კითხვები (ემპირიული ინდიკატორები). ანალიზის ობიექტს ინფორმაციის ამ ტიპის ფარგლებში წარმოადგენს საზოგადოებრივი ერთობები, საზოგადოებრივი აზრი სხვადასხვა პრობლემათა შესახებ.

მონაცემთა მესამე ტიპი – „რთული“ სტრუქტურის ანკეტებიდან მიღებული მონაცემები, მიიღება ანალიტიკური ხასიათის გამოკვლევების საფუძველზე, სადაც ფაქტის არსებობასთან ერთად მისი მოხდენის მიზეზებიცაა მოცემული. ასეთ გამოკვლევებში მონაცემთა მოპოვების საშუალებები შედგება რამდენიმე ნაწილისაგან. მონაცემთა მოპოვებისათვის გამოიყენება სპეციფიკური, საკმაოდ რთული წესები, მეთოდები და ტექნიკა. ანკეტირებასთან ერთად შეიძლება ტესტების გამოყენებაც (მაგალითად, კონფლიქტების პრობლემის შესწავლა). ინფორმაციის მიღების წყაროს წარმოადგენენ ინდივიდები, ინფორმაციის არსებობის ფორმებს –

ვარიაციული მწკრივები; მატრიცები და ურთიერთდამოკიდებულების ცხრილები. ინფორმაციის ეს ტიპი გამოიყენება მრავალგანზომილებიანი სტატისტიკური ანალიზისათვის.

მონაცემთა მეოთხე ტიპი – დროის ბიუჯეტის შესახებ არსებული მონაცემები, ახასიათებს ადამიანთა რეალურ ქცევას (თუ რაში ხარჯავს იგი დროს – სამუშაოსთვის, დასვენებისთვის, სწავლისთვის და ა.შ.). ინფორმაციის წყაროს წარმოადგენს დროის გარკვეული პერიოდისათვის (ორი, სამი დღე, კვირა) ცალკე აღებული ინდივიდები. მიუხედავად იმისა, რომ დროის ბიუჯეტის გამოყენების კვლევის შედეგად მიიღება უნიკალური ინფორმაცია, ისინი ნაკლებად ტარდება, რადგან მათი ჩატარება რთული და შრომატევადია, როგორც ინფორმაციის მოპოვების, ისე ანალიზის ჩატარების თვალსაზრისით. ანალიზის ობიექტებია გამოკვლევაში მონაწილე ცალკე აღებული რესპოდენტების, საზოგადოებრივი ერთობებისა და ჯგუფების მიერ დროის გამოყენების სტრუქტურა, საქმიანობის სახეები და სხვა.

მონაცემთა მეხუთე ტიპი – ტექსტური მონაცემები, ძირითადად მოიცავს დოკუმენტურ ტექსტებს. იგი შეიძლება მიღებულ იქნეს შემდეგი სახის ინფორმაციული წყაროსაგან: ანკეტებში არსებულ ღია კითხვათა სამუშაო ტექსტები; ინდივიდუალური და ჯგუფური არაფორმალური სახის ინტერვიუს ტექსტები; ავტობიოგრაფიათა ტექსტები; საარქივო მასალათა ტექსტები.

არსებობს ტექსტების ანალიზისადმი სხვადასხვა მიდგომა, რომელთაგან პირველი ითვალისწინებს ინტერვიუერის მიერ ანკეტურ მონაცემებში ტექსტური ინფორმაციის გარდაქმნას, დამუშავებისას; მეორე – კონტენტ-ანალიზი, რომელიც ითვალისწინებს ტექსტში სხვადასხვა განმეორებათა რიცხვის, საგაზეთო ტექსტთა მოცულობის და სხვ. დადგენას (თუმცა სოციალურ სტატისტიკაში კონტენტ-ანალიზი არ გამოიყენება); მესამე – ე.წ. ტექსტთა ტრანსაქციული ანალიზი, რომელიც განპირობებულია კვლევის სპეციფიკიტა და მიზნებით. იგი ითვალისწინებს ტექსტის ხასიათის შესწავლას (მაგალითად, ბიოგრაფიათა ანალიზის დროს დასმულ ამოცანათგან ერთ-ერთს ინფორმაციის ქრონოლოგიური ან თემატიკური ხასიათის მიხედვით მოწესრიგება წარმოადგენს). მისი გამოყენება შეიძლება სამართლებრივ სტატისტიკაში.

ტექსტების ანალიზის ერთეული შეიძლება იყოს ნებისმიერი რამ, რაც კი მისგან შეიძლება ავიღოთ მეორადი ანალიზისათვის. იგი მრავალჯერადი გამოყენების უნიკალურ საშუალებას იძლევა, რისთვისაც მისგან ეტაპობრივად ხდება აუცილებელი ინფორმაციის ამოღება.

ინფორმაცია, რომელიც ასახავს საზოგადოებრივი ცხოვრების სოციალური ასპექტების რაოდენობრივ მხარეს, წარმოადგენს სოციალურ-სტატისტიკურ ინფორმაციას. იგი ყალიბდება მოსახლეობის აღწერებისა და მიმდინარე აღრიცხვის, სპეციალური სოციალურ-დემოგრაფიული გამოკვლევებისა და სხვათა

ბაზაზე. სტატისტიკური ინფორმაციის ძირითადი თვისებაა მასობრივობა და სტაბილურობა. პირველი დაკავშირებულია სტატისტიკის, როგორც მეცნიერების საგნის თავისებურებებთან, მეორე კი ნიშნავს, რომ ერთხელ შეგროვებული ინფორმაცია არ იცვლება და შესაბამისად გააჩნია მოძველების თვისება. ამიტომ მოვლენის მდგომარეობისა და განვითარების შედეგები, რომელიც წლების წინ მოპოვებული და შენახული ინფორმაციის ანალიზის შედაგადაა მიღებული შეიძლება იყოს არასრული და ამასთან არასწორი.

საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლამ მრავალი პრობლემის გადაწყვეტის აუცილებლობის წინაშე დააყენა აღრიცხვისა და ანგარიშგების სისტემა. სახელმწიფო საკუთრების განსახელმწიფოებრიობამ და პრივატიზაციამ სტატისტიკური აღრიცხვის ძირეული შეცვლა და საერთაშორისო სტატისტიკურ პრაქტიკასთან მიახლოება მოითხოვა. ადრე ყოველგვარი სტატისტიკური აღრიცხვა სახელმწიფოს მიერ მკაცრად კონტროლდებოდა და სტატისტიკური ანგარიშგებითი ინფორმაცია სახელმწიფო ორგანოებს განსაზღვრულ ვადებში წარედგინებოდა, შესაბამისად სტატისტიკურ ორგანოებს საკმაოდ კარგ პირობებში უხდებოდა ფუნქციონირება. ჩვენი აზრით, გეგმური ეკონომიკის პირობებში ინფორმაციის მიწოდება ზედმეტად ცენტრალიზებული იყო, რადგან იგი, უპირველეს ყოვლისა, აკმაყოფილებდა საგეგმო ორგანოების ინტერესებს და სრულყოფილად ვერ ითვალისწინებდა ეკონომიკის რეგულირების მოთხოვნებს. საბაზრო ურთიერთობების პირობებში ძირეულად შეიცვალა მდგომარეობა – ცალკეულ ორგანიზაციებს ძირითადად თვითონ უხდებათ მათთვის საჭირო ინფორმაციის მოპოვება და ამ მიზნით სპეციალურად ორგანიზებული დაკვირვების ჩატარება, მაშინ როდესაც უწინ, სოციალური პროცესების შესახებ ინფორმაციის მოპოვების ძირითად მეთოდს წარმოადგენდა სტატისტიკური ანგარიშგებები.

როგორც ცნობილია, სტატისტიკური ინფორმაცია პირველადი სტატისტიკური მასალაა, რომლის ფორმირება ხორციელდება სტატისტიკური დაკვირვების პროცესში. შემდეგ კი ხდება მისი სისტემატიზაციაში მოიყვანა, დაჯგუფება, დამუშავება, გაანალიზება, განზოგადება და პრაქტიკაში დანერგვის ღონისძიებათა შემუშავება. სოციალური სფეროს საქმიანობის სტატისტიკური ინფორმაცია გარკვეული კუთხით ეკონომიკური ხასიათისაა, ამიტომ იგი საჭიროა ნებისმიერი მმართველობითი გადაწყვეტილების მისაღებად. ეფექტიანი მენეჯერული საქმიანობისათვის აუცილებელია მრავალფეროვანი ინფორმაცია, რომელიც უნდა იყოს ახალი და ობიექტური. აქ გათვალისწინებულ უნდა იქნას კომერციული საიდუმლოების პრობლემის არსებობაც, რის გამოც სოციალური ინფორმაციის მოპოვება გართულებულია. ამასთან დაკავშირებით და კიდევ იმის გამოც, რომ სოციალურ ორგანოებს გაუადვილდეთ მათთვის საჭირო

ინფორმაციის მოპოვება, სტატისტიკაში მიმართავენ ინფორმაციული ბაზის კლასიფიკაციას სხვადასხვა მიდგომის საფუძველზე. ასეთია:

1. საინფორმაციო საგნის მიხედვით ინფორმაცია შეიძლება შეეხებოდეს საგანმანათლებლო, ჯანდაცვის, კულტურულ, პენიტენციალურ და ა.შ. სისტემაში შემავალ ორგანიზაციათა რიცხვის, მათი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის, შრომისა და ხელფასის, კადრების, მათ მიერ გატარებულ ღონისძიებათა და ა. შ. აღრიცხვას.
2. მიზნობრივი გამოყენების მიხედვით ინფორმაცია შეიძლება იყოს ოპერატიული, გეგმიური, საბუღალტრო, ანალიზური, პროგნოზული, სოციალური სფეროს ცალკეული ნაწილების დამახასიათებელი. ასეთი ინფორმაციის მიღება შესაძლებელია მაშინ, როცა ფაქტიურად არსებობს შესაბამისი მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურა.
3. წარმოშობის ადგილის მიხედვით ინფორმაცია შეიძლება იყოს შიგა და გარე. შიგა ინფორმაცია წარმოიშვება სოციალური სფეროს ცალკეულ ინსტიტუციონალურ ერთეულებში და შეეხება მათი საქმიანობის სხვადასხვა მხარეს. გარე ინფორმაცია ასახავს ამ სფეროს საქმიანობასა და მდგომარეობაზე მოქმედ ფაქტორებს.
4. მოძრაობის მიმართულების მიხედვით ინფორმაცია არის გამავალი და შემომავალი. გამავალი – სოციალური სფეროს ინსტიტუციონალური ერთეულების ცალკეული მხარეების დამახასიათებელი ინფორმაციაა.
5. ინფორმაცია აღმოცენების გზების მიხედვით შეიძლება იყოს პირველადი და მეორადი. პირველადი – მოიპოვება მისი წარმოშობის ადგილზე აღმოცენებისთანავე, მეორადი – პირველადი ინფორმაციის სტატისტიკური მეთოდებისა და ხერხების გამოყენებით გადამუშავების საფუძველზე.
6. მოთხოვნის დაკმაყოფილების სიხშირის მიხედვით ინფორმაცია არის პირობით - მუდმივი და ცვალებადი. პირობითად-მუდმივი ინფორმაცია ყოველდღიური გამოყენების საგანია, ცვალებადი კი პერიოდული, საჭიროების წარმოშობის მიხედვით.
7. მოთხოვნის დაკმაყოფილების დონის მიხედვით ინფორმაცია შეიძლება იყოს: საკმარისი, არასაკმარისი და ზედმეტი. საკმარისი ინფორმაციის არსებობის შემთხვევაში შესაძლებელია დაუყოვნებლივ იქნას მიღებული მმართველობითი გადაწყვეტილებები და სხვა ხასიათის ღონისძიებები. არასაკმარისი – მოითხოვს დამატებითი სამუშაოების განხორციელებას (სხვადასხვა სახის სოციოლოგიური გამოკვლევების ჩატარებას) საჭირო ინფორმაციის დამატებით მოპოვებისთვის. ზედმეტი ინფორმაციის დროს

- სათანადო წესით შეირჩევა პრაქტიკაში გამოსაყენებლად საჭირო და ობიექტური ინფორმაცია;
8. გამოყენების მზადყოფნის დონის მიხედვით ინფორმაცია შეიძლება იყოს ისეთი, რომელიც უკვე არსებობს გამზადებული სახით შესაბამის ადგილას (ანგარიშგებითი მონაცემები, სტატისტიკური კრებულები, ცნობარები და სხვ.) და ისეთი, რომლის მოპოვებაც მოითხოვს სპეციალური გამოკვლევის ჩატარებას.
9. წყაროების მიხედვით ინფორმაცია შეიძლება იყოს სახელმწიფო სტატისტიკურ ორგანოებში არსებული ინფორმაცია, სტატისტიკური ინფორმაციის მომპოვებელი სპეციალურ კერძო სტრუქტურებში არსებული ინფორმაცია და კონკრეტულ დაწესებულებებში არსებული ინფორმაცია.

თანამედროვე პირობებში, როცა კარდინალურად შეიცვალა ცენტრალური სახელმწიფო სტატისტიკური ორგანოების როლი და გავლენა, საჭიროა ინფორმაციის მოპოვების ახალი პოლიტიკის შემუშავება. რაც საშუალებას მოგვცემს აუცილებელი ინფორმაციით უზრუნველყოთ არა მარტო სახელმწიფო და მუნიციპალურ დაქვემდებარებაში არსებული ორგანიზაციები, არამედ კერძო სექტორში შემავალი ფირმებიც. ეს სისტემა მოამარაგებს ორგანიზაციებს (ფირმებს) თავიანთი საქმიანობის ეფექტურად წარმართვისათვის აუცილებელი ინფორმაციით. ამასთან, საჭიროა ინფორმაციის დაგროვების მიზნით და საინფორმაციო ბანკის შესაქმნელად გამოიყენებს ისეთ ინფორმაციულ წყაროებს, როგორცაა: სახელმწიფო სტატისტიკური ორგანოების ანგარიშგება, შერჩევითი გამოკვლევის შედეგები, მოქმედი კანონებისა და ნორმატიული აქტების შესახებ არსებული ინფორმაცია, არასახელმწიფო ინფორმაციული წყაროების ინფორმაცია, სარეკლამო ინფორმაცია, კერძო სტრუქტურის ინფორმაცია და სხვა.

2.2. სოციალურ-სტატისტიკური ინფორმაციის მოპოვების ფორმები, სახეები და ხერხები

სოციალურ-სტატისტიკური კვლევის პირველ სტადიაზე, როგორც ცნობილია, წარმოებს ინფორმაციის მოპოვება. პირველადი ემპირიული ინფორმაციის მოპოვებასთან დაკავშირებულია რიგი სპეციფიკური ამოცანის გადაჭრა, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სტატისტიკურ გამოკვლევათა შედეგების საიმედოობის უზრუნველყოფის საქმეში. ამ ეტაპზე ხდება კვლევის ობიექტზე არსებული თეორიული ცოდნიდან ემპირიულ აღწერასა და ანალიზზე გადასვლა.

სოციალურ-სტატისტიკური ინფორმაციის მოპოვების დასაწყისში პასუხი უნდა გაეცეს ორ კითხვას: რომელი წყაროდან უნდა მივიღოთ აუცილებელი (სადიებო) ინფორმაცია და რომელი მეთოდებით. ამისათვის პირველ რიგში წარმოებს კვლევის (იგულისხმება სოციალურ-სტატისტიკური) სტრატეგიის განსაზღვრა, ანუ მონაცემთა მოპოვების აუცილებელი და საჭირო მეთოდების შერჩევა, აგრეთვე კვლევის მიზნების ადეკვატურობიდან გამომდინარე მათი შეთანაწყობისა და გამოყენების ხერხების დადგენა.

ემპირიულ მონაცემთა მისაღებად გამოყოფენ წყაროთა სამ ძირითად სახეს. ემპირიულ მონაცემთა მრავალრიცხოვანი სხვადასხვა სახის დოკუმენტური წყაროები მოითხოვენ დოკუმენტთა ანალიზის მეთოდის გამოყენებას. სოციალურ პროცესთა და მათი განვითარების კანონზომიერებათა გარეგანი გამოვლინება აშკარა სოციალურ სიტუაციებში, ადამიანთა მოღვაწეობის სფეროში დაკვირვების მეთოდის გამოყენების შესაძლებლობას იძლევა. იმ შემთხვევაში, როცა აუცილებელი ინფორმაციის წყაროს ადამიანები წარმოადგენენ, სხვადასხვა სოციალურ ერთობათა წევრების გამოკითხვის მეთოდს მიმართავენ.

სოციალური ინფორმაციის თითოეულ დასახელებულ წყაროში პროცესთა და მოვლენათა ესა თუ ის სისტემა სხვადასხვა ასპექტით, სხვადასხვა მოცულობით, საკვლევი მოვლენის არსებით მახასიათებლებთან სიახლოვის სხვადასხვა ხარისხით აისახება. აქედან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ: მონაცემთა მოპოვების არც ერთი მეთოდი კვლევის საგანთან მიმართებაში არ არის უნივერსალური. ამიტომ მინიმალური საიმედო ინფორმაციის მისაღებად აუცილებელია სხვადასხვა მეთოდთა კომპლექსური გამოყენება. ამავე დროს “მონომეთოდური” კვლევისას დაცულ უნდა იქნას მიღებულ მონაცემთა ინტერპრეტაციის საზღვრები, ისე, რომ არ გადავაჭარბოთ გამოყენებული მეთოდის და ინფორმაციის წყაროს შემეცნებით შესაძლებლობებს, ანუ მისთვის დამახასიათებელ თავისებურებას – ასახოს ობიექტური რეალობა. ინფორმაციის წყაროებში შესასწავლი რეალობის ასახვა თითოეული ძირითადი მეთოდის

საზღვრებში წარმოშობს მის მრავალრიცხოვან ტექნიკურ სახესხვაობას. ამასთან, თითოეულ მათგანს აქვს თავისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები, რომლებიც მოქმედებენ მიღებული ინფორმაციის ხარისხზე, კვლევის ჩატარების ეკონომიკურ-ორგანიზაციულ ხარჯებზე. თითოეული მეთოდის შემეცნებითი შესაძლებლობის ასეთი ადაპტაცია კონკრეტულ საკვლევ სიტუაციაში რაც შეიძლება სრული რეალიზაციის საშუალებას იძლევა.

როგორც ცნობილია, მეთოდის ტექნიკურ სახეობათა ერთობლიობას მათი გამოყენების წესების მითითებით კონკრეტულ ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ სიტუაციაში გამოყენებისა და კონკრეტული საკვლევ ამოცანის გადასაწყვეტად – მონაცემთა მოპოვების მეთოდიკას უწოდებენ. სწორედ ემპირიულ მონაცემთა მოპოვების მეთოდიკის დასაბუთების ეტაპი მოიცავს იმ მეთოდიკურ გადაწყვეტათა მაქსიმალურ რაოდენობას, რომელიც უზრუნველყოფს საიმედო და სარწმუნო შედეგების მიღების ფუნდამენტალურ პირობებს.

სტატისტიკური გამოკვლევის პირველ სტადიაზე – ისეთი სოციალურ-სტატისტიკური ინფორმაციის მოპოვება, დაკვირვება წარმოებს, რომელიც რეალური სინამდვილის ობიექტის შესახებ აუცილებელ მონაცემთა მიღების საშუალებას იძლევა.

სტატისტიკური დაკვირვება, როგორც სოციალური ინფორმაციის მოპოვების მეთოდი, სოციალურ მოვლენებისა და პროცესების შესახებ მიზანმიმართულ, სისტემურ, უშუალო გამოვლენასა და დაფიქსირებას გულისხმობს. დაკვირვება გარკვეულ შემეცნებით მიზნებს ემსახურება და ექვემდებარება კონტროლსა და შემოწმებას.

როგორც ვიცით, განასხვავებენ დაკვირვების სამ ორგანიზაციულ ფორმას – ანგარიშგებას, სპეციალურად ორგანიზებულ სტატისტიკურ დაკვირვებასა და სარეგისტრაციო დაკვირვებას. სოციალურ მოვლენათა შესახებ ინფორმაციის მიღების საფუძველს წარმოადგენს სახელმწიფო სტატისტიკურ ორგანოებში წარდგენილი სტატისტიკური ანგარიშგებები. მაგრამ საზოგადოებრივი ცხოვრების შესწავლისას უფრო ხშირად სტატისტიკური დაკვირვების სპეციალურად ორგანიზებულ სახეებს მიმართავენ. უკანასკნელ წლებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა კონკრეტული შერჩევითი და სოციოლოგიური გამოკვლევების ჩატარებამ, რომლებიც სახელმწიფო სტატისტიკის ორგანოთა სტატისტიკური მუშაობის ნაწილად იქცა. იგი საჭიროა სოციალურ მოვლენათა და პროცესთა შესახებ უფრო ვრცელი და შინაარსიანი ინფორმაციის მისაღებად, რომლებიც საკმარისად არ ან საერთოდ არ აისახება სტატისტიკურ ანგარიშგებებში.

სარეგისტრაციო დაკვირვება, რომელიც მხოლოდ უკანასკნელ პერიოდში შეემატა დაკვირვების ორგანიზაციულ ფორმებს, ხანგრძლივი დროის

განმავლობაში მიმდინარე პროცესებზე უწყვეტი სტატისტიკური დაკვირვების ფორმაა და გააჩნია ფიქსირებული დასაწყისი, განვითარების სტადია და ფიქსირებული დასასრული. იგი ეფუძნება სტატისტიკური რეგისტრის წარმოებას, რომელიც ისეთი სისტემაა, სადაც მუდმივად ხდება დაკვირვების ერთეულის მდგომარეობაზე სპეციალურ დაკვირვება და შესასწავლ მაჩვენებლებზე სხვადასხვა ფაქტორთა გავლენის შეფასება. მასში დაკვირვების თითოეული დასაკვირვებელი ერთეული მაჩვენებელთა ერთობლიობით ხასიათდება. მათგან ერთი ნაწილი უცვლელი რჩება მთელი დაკვირვების განმავლობაში და რეგისტრირდება ერთხელ, სხვა მაჩვენებლები, რომელთა ცვლილების პერიოდულობა უცნობია, განახლდება ცვლილების შესაბამისად, მესამენი კი გვევლინება დინამიკური მწკრივების მაჩვენებლების ფორმით. ყველა მაჩვენებელი ინახება გამოსაკვლევი ერთობლიობის ერთეულებზე დაკვირვების სრულ დამთავრებამდე.

მოსახლეობის რეგისტრი, როგორც სარეგისტრაციო დაკვირვების ერთ-ერთი ფორმა, ქვეყნის მოსახლეობის სახელდებითი და რეგულარულად განახლებადი ჩამონათვალია, რომლის დაკვირვების პროგრამა შეზღუდულია ისეთი საერთო ნიშნებით, როგორცაა – სქესი, დაბადების თარიღი და ადგილი, ქორწინების თარიღი (ეს მონაცემები უცვლელია დაკვირვების მთელი პერიოდისათვის) და ქორწინებრივი მდგომარეობა (ცვალებადი ნიშანი). როგორც წესი, რეგისტრში შენახულია მხოლოდ ის ცვალებადი ნიშნები, რომელთა ცვლილება დოკუმენტალურადაა გაფორმებული. მასში შეიტანება ინფორმაცია თითოეულ დაბადებულსა და იმიგრანტზე და ამოიღება მონაცემები გარდაცვლილსა და ემიგრანტზე. მოსახლეობის რეგისტრის შევსება მიმდინარეობს ქვეყნის ცალკეული რეგიონის მიხედვით. საცხოვრებელი ადგილის გამოცვლის შესახებ ცნობები გადაეცემა შესაბამის ტერიტორიულ რეგისტრებს. საჭიროა აღინიშნოს, რომ მოსახლეობის რეგისტრი, როგორც ნებისმიერი რეგისტრი, მოიცავს ერთეულთა მნიშვნელოვან ერთობლიობაზე დაკვირვების შედეგს და შეიცავს მონაცემებს ნიშანთა შეზღუდული რიცხვის შესახებ. ამიტომ რეგისტრების წარმოება ითვალისწინებს სპეციალური გამოკვლევის ჩატარებას, მათ შორის მოსახლეობის აღწერას.

სტატისტიკური დაკვირვების სახეებიდან სოციალურ სტატისტიკაში გამოიყენება სრული და არასრული დაკვირვება (შერჩევითი დაკვირვება, ძირითადი მასივის მეთოდი, მონოგრაფიული დაკვირვება, ანკეტური გამოკვლევა), უწყვეტი (სისტემატური, მიმდინარე) და წყვეტილი (პერიოდული, ერთდროული) დაკვირვებები. ამასთან, სრული დაკვირვება სოციალურ გამოკვლევაში ისეთ წამყვან ადგილს არ იკავებს, როგორც ეკონომიკურში. მისი ჩატარება მიზანშეწონილია მაშინ, როცა დაკვირვება მოიცავს 20-30-დან 500-მდე

ერთეულს ან ტარდება მოსახლეობის აღწერა და საქმე გვაქვს ისეთ ნიშნებთან, როგორცაა – სქესი, ასაკი, განათლება და სხვა, რომელიც ეკუთვნის ერთობლიობის ყველა ერთეულს.

სოციალურ-სტატისტიკურ გამოკვლევებში ძირითადად გამოიყენება არასრული დაკვირვება, რომლის მნიშვნელოვანი სახეა შერჩევითი. იგი მოვლენების შესწავლის ყველაზე სრულყოფილი სახეა.

შერჩევითი დაკვირვების დროს გამოირიცხება გენერალური ერთობლიობიდან წინასწარგანსაზღვრულ ერთეულთა შერჩევა და შერჩევაც შემთხვევით ხასიათს ატარებს. იგი მასობრივი სოციალური მონაცემების მიღების საშუალებას იძლევა და გარდა ამისა ასრულებს სხვა ფუნქციებსაც, როგორცაა სამართლებრივი ნორმებისა და სამართლებრივი პროპაგანდის ეფექტურობის ექსპერიმენტალური შესწავლა; სახელმწიფო ინსპექციის ორგანოების, სასამართლოს, პროკურატურის მიერ სპეციალური კონტროლი; სოციალური პროგნოზირება და ა.შ. ამასთან, შერჩევა ისე უნდა განხორციელდეს, რომ მიღებულ იქნეს რაც შეიძლება სრულად ასახული შესასწავლი მოვლენები და ნიშნები რეპრეზენტატულობის მინიმალური შეცდომებით.

როგორც ცნობილი, შერჩევა ორი სახისაა: განმეორებითი და განუმეორებელი. განმეორებით შერჩევაში გამოირიცხული არ არის ერთი და იგივე დაკვირვებაში დაკვირვების ერთეულის ხელახალი მოხვედრა. ასეთი შერჩევის დროს ადგილი აქვს რეპრეზენტატულობის სერიოზულ შეცდომებს. განუმეორებელი შერჩევის დროს შერჩეული ერთეული მხოლოდ ერთხელ შეირჩევა, რაც ამცირებს გენერალური ერთობლიობის შემადგენლობას და ყოველი მომდევნო ერთეულის შერჩევაში მოხვედრის ალბათობას წინასთან შედარებით. ასეთი შერჩევა უფრო ზუსტ შედეგს იძლევა, ვიდრე განმეორებითი შერჩევა, რადგან არარეპრეზენტატული ერთეული შესწავლის შემდეგ კვლავ ბრუნდება ერთობლიობაში, რაც კიდევ უფრო გაადიდებს დაშვებული შეცდომების რიცხვს. ამასთან, სოციალური მოვლენების უმეტეს ნაწილზე შეუძლებელია განმეორებითი დაკვირვების ჩატარება (ასე მაგალითად, კონკრეტული მარშრუტის ავია რეისის მგზავრთა ნაკადის განმეორებითი გამოკითხვა).

არსებობს შერჩევითი დაკვირვების სხვადასხვა სახე, რომლებიც სხვადასხვა სტატისტიკურ გამოკვლევაში გამოიყენება. მაგრამ თითოეული გამოკვლევისათვის უნდა შეირჩეს ოპტიმალური ვარიანტი – შერჩევის სახისა და შერჩევის მეთოდის შესაბამისად, ანუ საშუალებათა და დროის მინიმალური დანახარჯებით მიღებულ იქნას მაქსიმალურად ზუსტი ინფორმაცია.

სოციალურ-სტატისტიკური კვლევების დროს გენერალური ერთობლიობიდან ერთეულთა შერჩევა წარმოებს ინდივიდუალური და სერიული წესით. შერჩევითი ერთობლიობები იქმნება შერჩევის პროცესში, რაც საშუალებას იძლევა კვლევის

ამოცანებიდან, მასობრივ მოვლენათა და რიგ კონკრეტულ პირობათა სპეციფიკიდან გამომდინარე, გენერალური ერთობლიობიდან დაკვირვების ერთეულის შერჩევისათვის სხვადასხვა მეთოდი იქნას გამოყენებული.

მარტივი შემთხვევითი შერჩევა ხორციელდება მთელი ერთობლიობიდან დაკვირვების ერთეულის შერჩევის ერთობლიობაში მოხვედრის თანაბარი ალბათობის პრინციპის საფუძველზე. ამასთან შერჩევის ერთეული ემთხვევა დაკვირვების ერთეულს. იგი არ ატარებს ქაოსურ ხასიათს. გენერალური ერთობლიობიდან შერჩევით ერთობლიობაში დაკვირვების ერთეულის მოხვედრის თანაბარ შესაძლებლობათა პრინციპი ალბათობის თეორიის კლასიკურ მოდელს უნდა დაემთხვეს.

შემთხვევით შერჩევას ზოგჯერ საკუთრივ-შემთხვევითსაც უწოდებენ. რადგან საკუთრივ-შემთხვევითი შერჩევისათვის საჭიროა გენერალური ერთობლიობის ყველა ერთეულის სრული ჩამონათვალი, ხოლო ერთობლიობის ერთეულები შეიძლება კენჭისყრამდე წარმოიქმნას ან გაქრეს, ეს მეთოდი სოციალურ სტატისტიკაში იშვიათად გამოიყენება.

ამასთან, ორივე ხერხს საერთო ნაკლი გააჩნია: ისინი წარმატებულად მხოლოდ 800-1000-ზე მეტი ერთეულის გენერალური ერთობლიობისათვის შეიძლება გამოვიყენოთ. ერთეულთა რიცხვის გაზრდის შემთხვევაში ამ ხერხის გამოყენება ძალზე შრომატევადია. ამიტომ უფრო მოხერხებულია მექანიკური შერჩევის მეთოდის გამოყენება, ისიც მხოლოდ ერთგვაროვანი და რაიმე ნიშნის მიხედვით დალაგებული გენერალური ერთობლიობის შემთხვევაში. თავისი ბუნებით იგი განუმეორებელი შერჩევაა, რადგან ერთხელ შერჩეული ერთეულები აღარ უბრუნდება გენერალურ ერთობლიობას და აღარ მონაწილეობს ახალ შერჩევაში. ამ ხერხის გამოყენებისათვის წარმოებს გენერალური ერთობლიობის ყველა ელემენტის ერთიანი სიის შედგენა, საიდანაც თანაბარი ინტერვალებით შეირჩევა რესპონდენტთა შესაბამისი რიცხვი. ამასთან, წინასწარ განისაზღვრება ერთეულთა ამორჩევის პროპორცია (შერჩევითი და გენერალური ერთობლიობის ერთეულთა ურთიერთშეფარდებით).

შესასწავლ მოვლენათა ერთობლიობის სპეციფიკურ თავისებურებათა და კვლევის ამოცანების გათვალისწინებით მექანიკური შერჩევა შეიძლება სიების, ტერიტორიული უბნების, დროისა და პერიოდების მიხედვით. ამასთან, ტერიტორიული შერჩევა შეიძლება განხორციელდეს წერტილების, კვადრატების, სწორი კუთხეების, ხაზების მიხედვით.

მექანიკური შერჩევის სახესხვაობას წარმოადგენს სისტემატური ან როგორც მას უწოდებენ რანჟირებული შერჩევა, რომლის დროსაც შერჩევა ხდება შესასწავლი მონაცემების ზრდადობის ან კლებადობის მიხედვით მოწესრიგებული ერთობლიობიდან ერთეულთა მექანიკური შერჩევით, რაც

ნაკლებ მოთხოვნებთან არის დაკავშირებული, ვიდრე მოუწესრიგებელი ერთობლიობიდან მარტივი შერჩევა.

საკმაოდ მოხერხებული და ზუსტია – სერიული შერჩევის ხერხი, რომლის დროსაც გენერალური ერთობლიობა მოცემული ნიშნის მიხედვით შეიძლება „დაიყოს“ ერთგვაროვან ნაწილებად (სერიებად), შერჩევა კი განხორციელდეს თითოეული სერიიდან ცალ-ცალკე. იგი განუმეორებელი შერჩევაა. ამასთან სერიიდან შერჩეულ ერთეულთა რიცხვი მასში არსებულ ერთეულთა საერთო რიცხვის პროპორციულია,

პრაქტიკაში ხშირად გამოიყენება ე.წ. ბუდობრივი შერჩევის ხერხი., რომელიც კვლევის ერთეულად მიიჩნევს არა ცალკეული ერთეულებს, არამედ ჯგუფების შერჩევას და შერჩეულ ჯგუფებში სრულ გამოკითხვას.

კარგ შედეგებს იძლევა ტიპური შერჩევის ხერხი, რომლის გამოყენების დროსაც გენერალური ერთობლიობა წინასწარ დაიყოფა ჯგუფებად (რაიონებად), სადაც ყოველი მათგანი რაიმე მიმართებაში არსებითად ერთგვაროვანია. ამიტომ ასეთი დაყოფა უნდა განხორციელდეს არსებითი ნიშნის (ან ნიშნების) მიხედვით. შემდეგ კი მოხდეს შერჩევა (ჩვეულებრივ შემთხვევითი ან სხვა ხერხით) თითოეული ქვეჯგუფიდან ცალ-ცალკე. მისი სწორად ჩატარება მოითხოვს გენერალური ერთობლიობის გულმოდგინედ შესწავლას; თითოეული ტიპური ჯგუფიდან ჯგუფების სიდიდის პროპორციული ერთეულების რაოდენობისა და ყველა ქვეჯგუფისათვის საჭირო შერჩევის ერთნაირი პროცენტის დადგენას. ასეთი შერჩევა გამართლებულია, როცა სხვადასხვა ჯგუფში შესასწავლ ნიშანთა ვარიაცია ან სხვა სტატისტიკური მონაცემები ძლიერ არ განსხვავდება ერთმანეთისაგან. თუ ადგილი აქვს ასეთ განსხვავებებს, იგი უნდა განხორციელდეს ოპტიმალური განაწილების წესის მიხედვით, რომლის დროსაც გათვალისწინებული იქნება არა მარტო ერთეულთა ჯგუფების განსხვავებული მოცულობა, არამედ ვარიაციის ხარისხიც ანუ თითოეული ჯგუფის ვარიაციის წილი საშუალო ჯგუფურ ვარიაციაში. ასეთი წილები პროპორციული წესით დგინდება.

სოციალურ დაკვირვებათა სპეციფიკა მოითხოვს მომენტურ დაკვირვებას ანუ დროში დაკვირვებას. ამ შემთხვევაში შერჩევითი ერთობლიობის ყველა ერთეულის მდგომარეობა ფიქსირდება დროის ერთიანი, გარკვეული მომენტისათვის; შემდეგ მიღებულ მონაცემთა დამუშავებისას განსაზღვრება დაკვირვების საერთო მასაში იმ მდგომარეობათა ან თავისებურებათა წილი ან საშუალო სიდიდეები და მსგავსი მახასიათებლები, რომელთა შესწავლაც ხდება (მაგალითად, მოცდენის). მომენტური დაკვირვების შემთხვევითობის პრინციპის უზრუნველსაყოფად დროის მომენტები შეიძლება შეირჩეს ე.წ. მ. კადროვის შემთხვევით რიცხვთა ცხრილის მიხედვით, ხოლო პერიოდული მომენტური

დაკვირვება განხორციელდეს მექანიკური შერჩევის პრინციპით (ყოველ 2, 3 და ა.შ. საათში).

თავის მხრივ მომენტური დაკვირვება არის ერთმომენტური და სხვადასხვა მომენტური. ერთმომენტური დაკვირვებები წარმატებით გამოიყენება მუშა-მოსამსახურეთა დროის ბიუჯეტის კვლევისას და ხორციელდება გრაფიკის შესაბამისად, წინასწარ განსაზღვრულ დღეს. ამასთან თითოეული დასაკვირვებელი პირი გამოკვლევის დღეს ავსებს დღიურს დროის იმ დანახარჯებზე, რომელიც რაიმე საქმის წარმოებისათვის 10 წთ-ს აღემატება. ამრიგად, ადგილი აქვს დროის ბიუჯეტის ხარჯვის სურათის ანალიზს. სხვადასხვა მომენტური დაკვირვების მეთოდის საშუალებით შეისწავლება (მაგ. შრომითი დისციპლინის მდგომარეობა საწარმოებში).

რეალიზების ფორმის მიხედვით განასხვავებენ ერთსაფეხურიან და მრავალსაფეხურიან შერჩევებს. ზემოთ განხილული მეთოდები ერთსაფეხურიანი შერჩევის მაგალითებს წარმოადგენს. მრავალსაფეხურიანი შერჩევები რამდენიმე საფეხურად ხორციელდება და თითოეულ მათგანზე ერთი ან რამდენიმე მეთოდი გამოიყენება. პირველ რიგში შეირჩევა მსხვილი ტერიტორიული ან საწარმოო ქვედანაყოფები (ადამიანთა მოღვაწეობის სფეროები და ა.შ.). შემდეგ უფრო მცირე მასშტაბის დანაყოფები (ქალაქები, საწარმოები და ა.შ.), ხოლო ბოლო საფეხურზე ხორციელდება შერჩეულ ერთეულებზე ან სერიებზე უშუალოდ დაკვირვება. პირველ საფეხურზე გამოიყენება ბუდობრივი შერჩევა, საიდანაც შერჩევა უკვე შემთხვევითი ხერხით წარმოებს. სოციალურ-სტატისტიკური კვლევები ძირითადად ემყარება 3-5 საფეხურიან შერჩევას. ამასთან, რაც მეტია საფეხურები, მით მეტია შერჩევის შეცდომა.

მრავალსაფეხურიანი შერჩევა, რომელიც ერთეულთა ბუნებრივ დაყოფას ემყარება, რიგ შემთხვევაში დიდი მოქნილობით გამოირჩევა, ვიდრე ერთსაფეხურიანი შერჩევა. გარდა ამისა, ამ მეთოდის გამოყენებისას შეიძლება გამოკვლევა გამარტივდეს კვლევის ტერიტორიული საზღვრების შემცირებისა და სხვა სახის გამარტივებათა ხარჯზე.

სოციალურ გამოკვლევებში ასევე გამოიყენება ერთჯერადი და მრავალჯერადი შერჩევა. ერთჯერადი შერჩევა ყველაზე მარტივია, რადგან დაკვირვების ერთეულები გენერალური ერთობლიობიდან შეირჩევა ერთხელ შერჩევის ამა თუ იმ მეთოდის საფუძველზე დადგენილი პროცენტით (10%-იანი, 20%-იანი შერჩევა და ა.შ.).

მრავალჯერადი შერჩევა, როგორც მრავალსაფეხურიანი შერჩევის ნაირსახეობა, უფრო რთულია და მისი ჩატარებისათვის პირველ რიგში შერჩევა წარმოებს გენერალური ერთობლიობიდან, რომლის შედეგებით განისაზღვრება საჭირო მონაცემები. სხვა მახასიათებელთა მისაღებად შერჩეული მონაცემებიდან კეთდება მეორედ შერჩევა – ქვეშერჩევა და ა. შ. შერჩევის ასეთი ხერხი გამოიყენება მაშინ, როცა

მოცემულ გამოკვლევაში შერჩევის აუცილებელი რიცხოვნობა სხვადასხვა მახასიათებლისათვის განსხვავებულია. მრავალჯერადი შერჩევისას, ფაზების რიცხვისგან დამოუკიდებლად, გამოიყენება შერჩევის ერთი და იგივე ერთეულები, ხოლო მრავალსაფეხურიანი შერჩევის დროს კი სხვადასხვა.

სოციალური მოვლენებისა და პროცესების სტატისტიკური შესწავლის პრაქტიკაში „დიდ“ შერჩევებთან ერთად (თუ ისინი მოიცავენ 100 ერთეულს), დროისა და სახსრების ეკონომიის მიზნით, ხშირად მცირე შერჩევებიც გამოიყენება, რომლის პირობებში მთლიანი ერთობლიობის არა უმეტეს 30 ერთეული შეისწავლება ($N \leq 30$).

შემთხვევით (ალბათურ) შერჩევასთან ერთად სოციალურ-სტატისტიკურ კვლევებში გამოიყენება აგრეთვე მიზანმიმართული შერჩევა, რომელიც ხორციელდება სტიქიური შერჩევის, კვოტური შერჩევისა და ძირითადი მასივის მეთოდის მიხედვით.

სტიქიური შერჩევის მეთოდი გამოიყენება რადიოთი, ტელევიზიით ან პრესაში გამოქვეყნებული ანკეტებით გამოკითხვის დროს. მოცემულ შემთხვევაში წინასწარ არ შეიძლება მასივის სტრუქტურის განსაზღვრა, გენერალური ერთობლიობიდან ჩვენთვის საინტერესო ჯგუფების პროპორციულად მიღება. ამიტომ, როგორც წესი, კვლევის დასკვნები მხოლოდ გარკვეული ერთობლიობით ვრცელდება. სწორედ ეს არის შერჩევის ამ წესის ნაკლი.

ყველაზე უფრო ზუსტი და ფართოდ გამოყენებული მეთოდია – კვოტური შერჩევა, რომელიც სამართლებრივ საკითხზე საზოგადოებრივი აზრის გამოკითხვისას ინტერვიუს მეშვეობით ხორციელდება. იგი წარმოადგენს უპირატესად სოციალურ-დემოგრაფიული ხასიათის ელემენტთა გენერალური ერთობლიობის სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე ფორმულირებული სოციოლოგიური გამოკვლევის ობიექტის მიკრო მოდელს. სოციალური სტატისტიკის სხვა დარგებში კვოტური მეთოდი, რომელიც წინასწარ მონაცემებს მოითხოვს გენერალურ ერთობლიობას და მონაცემთა შერჩევის გამო სირთულეებით ხასიათდება, ძალზე იშვიათად გამოიყენება.

კვოტური შერჩევის დროს, შერჩევითი ერთობლიობის ერთეულთა რიცხვი, რომელსაც საჭირო მონაცემები ახასიათებს, უნდა შეესაბამებოდეს მათ წილს გენერალურ ერთობლიობაში. ამ მიზნის მისაღწევად დგება ე.წ. „განგარიშებითი ცხრილები“, რომლებშიც არჩეულ ნიშანთა რაოდენობა ოთხს არ აღემატება. „ფიქსირებულ“ ნიშანთა დიდი რიცხვის დროს რესპონდენტთა შერჩევა ძალზე შრომატევადია და ინტერვიუერთა მუშაობა კი რთული, რაც საბოლოოდ ზრდის სისტემატური შეცდომების დაშვების ალბათობას. კვოტები შეიძლება მოცემული იყოს როგორც დამოუკიდებელი, ასევე ურთიერთდაკავშირებული პარამეტრების მიხედვით.

ძირითადი მასივის მეთოდი შეიძლება გამოყენებულ იქნას საძიებო კვლევებში რომელიმე კონკრეტული საკითხის „ზონდაჟისათვის“. მაგალითად, საინტერესოა მოხერხებულია თუ არა სასწავლო დაწესებულების მიერ დანიშნული სამეცადინო დრო. ასეთ შემთხვევაში გამოიკითხება მსმენელთა 60-70%.

სოციალურ სტატისტიკაში მონაცემთა მოსაპოვებლად ხშირად მიმართავენ დოკუმენტურ დაკვირვებას, რომლის დროს, როგორც წესი, ხდება გამოსაკვლევი ობიექტის ქცევის აქტების დაფიქსირება, რომელსაც განსაზღვრავს გარემო და არა დამკვირვებელი. დოკუმენტები სხვადასხვა სისრულით ასახავენ საზოგადოების სულიერი და მატერიალური ცხოვრების მხარეებს. დოკუმენტებს წარმოადგენენ არა მხოლოდ საანგარიშო მონაცემები, არამედ ბეჭდვითი გამოცემებიც, აუდიო-ფონო ჩანაწერები, სახელმწიფო და ცენტრალური არქივის მასალები, კვლევისათვის სპეციალურად შედგენილი ანკეტები, კითხვარები, კადრების განყოფილების სიები, ამომრჩეველთა სიები, ტელე და რადიოგადაცემები, კრებათა ოქმები, პრესის მასალები და სხვა.

სოციალურ-სტატისტიკური მონაცემების მოპოვების მნიშვნელოვან ხერხს წარმოადგენს გამოკითხვა. ცოდნის ყველა სფეროში, რომლის შესახებაც დამკვირვებელი ცდილობს მიიღოს ინფორმაცია, იგი ამ მეთოდის სხვადასხვა მოდიფიკაციას აწყდება. მიუხედავად ამ მეთოდის პოპულარობისა, იგი არ შეიძლება სოციალური ინფორმაციის მიღების უნივერსალურ მეთოდად ჩაითვალოს. ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში პირველადი ინფორმაციის მოპოვებისას ამ მეთოდს სხვადასხვა დატვირთვა აქვს. გამოკითხვით მიღებული მონაცემები გამოიყენება განზოგადებული სოციალურ-სტატისტიკური მაჩვენებლების მისაღებად საზოგადოების ცხოვრების წესზე ან სხვა მეთოდით მიღებული ინფორმაციის შესამოწმებლად.

გამოკითხვა, როგორც პირველადი ვერბალური ინფორმაციის მოპოვების მეთოდი ემყარება დამკვირვებელსა და რესპონდენტს შორის უშუალო ან გაშუალებულ ურთიერთქმედებას¹. მოცემული განმარტება, ჩვენი აზრით, საკმაოდ სრულად განმარტავს მეთოდის შინაარსს და ამავე დროს ასახავს მის სპეციფიკას ინფორმაციის მოპოვების სხვა მეთოდებთან შედარებით.

გამოკითხვის დროს ურთიერთქმედება ძირითადი პარამეტრია, რომელიც გამოკითხვის მეთოდის არსს ახასიათებს. დამკვირვებელი ერევა რესპონდენტის ქცევაში, გამოკითხვას წარმართავს საჭირო გზით და ამ დროს გაწეული ზემოქმედება აისახება კვლევის შედეგებზე.

გამოკითხვის გზით მიიღება, როგორც ყოფითი (ფაქტობრივი), ასევე რესპონდენტის აზრების, შეხედულებების და, მათ მიერ გაკეთებულ შეფასებათა

¹ იხ. Рабочая книга социолога. М., 1977 г. с. 378

შესახებ ინფორმაცია. იგი უზრუნველყოფს მიღებული ინფორმაციის სისტემატურობას და სიზუსტეს, აფართოვებს მისაღები ინფორმაციის წყაროების არეალს, კვლევის პროცესში ჩართავს იმ ადამიანებსაც, რომლებიც თავისი სურვილით და ინიციატივით თავს შეიკავებდნენ აზრის გამოთქმისაგან. გამოკითხვები საშუალებას იძლევა ინფორმაცია მიღებულ იქნას შედარებით სწრაფად და იაფად, რაც ამ მეთოდის პოპულარობას განსაზღვრავს. მაგრამ ეს როდი ნიშნავს იმას, რომ მას ნაკლოვანებები არ ახასიათებს. ამიტომაც გამოკითხვათა შედეგები უნდა გადამოწმდეს და შეივსოს დოკუმენტების ანალიზით ან სხვა სოციალური ინფორმაციით, დაკვირვებებით, საქმიანობის შესწავლის შედეგებით.

არსებობს გამოკითხვის მეთოდის ორი დიდი და ძირითადი კლასი: ანკეტური გამოკითხვა და ინტერვიუ. თითოეული მათგანი მრავალრიცხოვანი სახესხვაობებით გვხვდება.

სოციალურ-სტატისტიკური კვლევების პრაქტიკაში ანკეტირება გამოკითხვის ყველაზე ფართოდ გავრცელებული სახეა. აქ დამკვირვებელსა და რესპონდენტს შორის ურთიერთობა ხორციელდება ანკეტის მეშვეობით. თავის მხრივ ანკეტა კითხვათა სისტემაა, რომელსაც ერთიანი საკვლევი ჩანაფიქრი აერთიანებს და მიმართულია საკვლევი ობიექტისა და ანალიზის საგნის შესახებ რაოდენობრივ-თვისებრივი მაჩვენებლების მიღებისაკენ. ანკეტაში გამოყენებული კითხვები შემდეგნაირად შეიძლება დაჯგუფდეს: შინაარსის მიხედვით (კითხვები ცნობიერებაზე, ქცევაზე, რესპონდენტის პიროვნებაზე); ფორმის მიხედვით (ღია და დახურული, პირდაპირი და ირიბი). თუმცა არსებობს კლასიფიკაციის სხვა სახეებიც¹.

ანკეტის ყოველი კითხვა პირდაპირ, უშუალოდ თუ არაპირდაპირ, მაგრამ ლოგიკურად მიმართული უნდა იყოს გამოკვლევის მთავარი, ცენტრალური მიზნისკენ. დახურულ კითხვას ანკეტაში პასუხთა სრული ჩამონათვალი გააჩნია, რომლისგანაც რესპონდენტი ირჩევს შემოთავაზებული პასუხებიდან თავისი დამოკიდებულების გამოხატველ პასუხს: თანხმობა – უთანხმოება, მოწონება – არმოწონება და ა.შ. პასუხი ფიქსირდება ინსტრუქციით განსაზღვრული შესაბამისი ნიშნით.

დახურული კითხვები შეიძლება იყოს ალტერნატიული და არაალტერნატიული. ალტერნატიული კითხვები რესპონდენტს საშუალებას აძლევს შემოხაზოს კითხვის მხოლოდ ერთი ვარიანტი, შედეგად მათი ჯამი ყოველთვის 100%-ის ტოლია. არაალტერნატიული კითხვები კი საშუალებას იძლევა რესპონდენტმა შემოხაზოს პასუხების რამდენიმე ვარიანტი, ამიტომ მათი ჯამი შეიძლება 100%-ზე მეტიც იყოს.

¹ იხ. Рабочая книга социолога. М., 1977 г; Белнап Н., Стил Т. Логика вопросов и ответов. М. 1981; Берков В. Ф. Вопрос как форма мысли. Минск 1972; Воитвилло Е.К., Петров Ю.А. Язык и логика вопросов. Логика и методология научного знания. М. 1974; Хаич В. О функциях вопроса в развитии научного знания. М. 1980. и др

გარდა ამისა, არსებობს ნახევრად დახურული კითხვები, როცა კითხვის ფორმულირება რესპონდენტს საშუალებას აძლევს აირჩიოს პასუხის ვარიანტი და დააფიქსიროს დამატებული ვარიანტი. ასეთ შემთხვევაში პასუხთა ვარიანტების შემდეგ მითითებულია: „სხვა აზრი“, „სხვა ვარიანტი“ და ა.შ.

ღია კითხვები არ შეიცავენ მინიშნებებს და რესპონდენტებს „თავს არ ახვევენ“ პასუხის ვარიანტს. რესპონდენტი დამოუკიდებლად აყალიბებს ერთ-ერთ შესაძლო პასუხს, ემყარება რა კითხვის არსის საკუთარ გაგებას.

კითხვათა დასახელებულ სახესხვაობებს თავისი სახესხვაობები გააჩნიათ, რაც დაკავშირებულია ურთიერთობის ლოგიკასა და ფსიქოლოგიასთან.

ჩატარების სიხშირის მიხედვით განასხვავებენ ერთჯერად და მრავალჯერად (პანელურ) გამოკითხვას. ეს უკანასკნელი გამოიყენება საზოგადოებრივ მოვლენათა დინამიკის შესწავლისას, მაგალითად, საზოგადოებრივი აზრის ფორმირების შესწავლისას.

კომუნიკაციის გზების მიხედვით მკვლევარსა და რესპონდენტს შორის ანკეტირება სამი გზით ხორციელდება – ფოსტით, პრესითა და ანკეტების დარიგებით.

საფოსტო ანკეტის საშუალებით ვარიანტთა შესაბამისი რაოდენობა დაეგზავნება ადამიანთა გარკვეულ ჯგუფს თხოვნით გასცეს პასუხები მასზე და ფოსტის საშუალებით დააბრუნოს მითითებულ მისამართზე. იგი პირველადი ინფორმაციის მიღების ძალზე ეფექტიანი ხერხია. მისი მნიშვნელოვანი უპირატესობაა:

1. ორგანიზების სიმარტივე, საფოსტო გამოკითხვის დოკუმენტაციის მომზადება და გაგზავნა 2000-3000 კაცისათვის და პასუხების მიღება 7-10 დღის განმავლობაში 2 თანამშრომელსაც შეუძლია;
2. იგი საშუალებას იძლევა გამოკითხვა ერთდროულად ჩატარდეს დიდ ტერიტორიაზე, მ.შ. ძნელად მისაღწეომ რაიონებშიც;
3. ანკეტას ავსებს რესპონდენტი, გამორიცხულია რესპონდენტისა და მკვლევარის კონტაქტი და შესაბამისად არ არსებობს ფსიქოლოგიური ბარიერი;
4. რესპონდენტი კითხვებზე პასუხს სცემს მისთვის მოსახერხებელ დროს;
5. დაბალი ღირებულება.

საფოსტო გამოკითხვის ნაკლოვანებას, პირველ რიგში, წარმოადგენს ანკეტათა არასრული დაბრუნება - ბრუნდება მხოლოდ 70-75% კითხვარებისა. დაბრუნებულ ანკეტათა რაოდენობა დამოკიდებულია გამოსაკითხი ერთობლიობის სოციალურ-დემოგრაფიული სტრუქტურასთან ინდივიდუალური აზრის ნაცვლად ბრუნდება ჯგუფური პასუხები, რესპონდენტი ანკეტას ავსებს არა სპონტანურად, არამედ მოფიქრების შემდეგ. დაბრუნების დაბალი ხარისხი აისახება სიზუსტესა და სისწორეზე, რადგანაც დაკვირვების მოცულობის შემცირება ზრდის შეფასებათა დისპერსიას.

საფოსტო გამოკითხვის სახესხვაობას წარმოადგენს ე.წ. პრესის მეშვეობით გამოკითხვა, როცა ანკეტა იბეჭდება გაზეთის ან ჟურნალის ფურცლებზე, მკითხველს სთხოვენ წერილობითი პასუხი გასცეს მასზე და დააბრუნოს იგი რედაქციაში. არსებობს მისი ორი სახე: 1) როდესაც რედაქციას აინტერესებს მკითხველის აზრი მის ბეჭდვით ორგანოზე და 2) როცა ბეჭდვითი ორგანოს საშუალებით შეისწავლება მკითხველის აზრი ამა თუ იმ აქტუალურ საკითხზე.

იმის გამო, რომ მკითხველი პასიურად ებმება ასეთ გამოკითხვაში (მხოლოდ 10%), დაბალია ანკეტების უკან დაბრუნების ალბათობა, მაშინაც კი, როცა გამოცემის ტირაჟი მნიშვნელოვანია და მეტი რაოდენობის ანკეტა შეიძლება დაბრუნდეს. მიღებული შედეგების ანალიზი და განზოგადება სიფრთხილეს მოითხოვს - არ შეიძლება ამ შედეგების მკითხველთა მთელ მასაზე გავრცელება. პასუხთა ჯამობრივი სტატისტიკური განაწილება ინტერპრეტაციისათვის საკმაოდ რთულია. ამავე დროს შევსებულ ანკეტათა საერთო მასივიდან თითქმის ყოველთვის შეიძლება შეიქმნას ერთგვაროვანი ქვემასივები, რომლებსაც კონკრეტული სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფი ქმნის. ეს კი აზრთა დიფერენციაციის შესწავლის საშუალებას იძლევა.

დარიგებითი ანკეტების გამოყენების დროს ანკეტა ურიგდება ერთ ადგილას მყოფ ადამიანთა ჯგუფს, რომლებმაც დაუყონებლივ უნდა შეავსონ ისინი და დაუბრუნონ უშუალოდ დამკვირვებელს.

ანკეტირება შეიძლება იყოს ინდივიდუალური და ჯგუფური. ინდივიდუალური ანკეტირების დროს კითხვარები რიგდება წინასწარ შეთანხმებულ დროს სამუშაო ადგილის ან საცხოვრებლის მიხედვით.

ჯგუფური (აუდიტორული) გამოკითხვა გამოკითხვის მეთოდის ყველაზე პოპულარული სახესხვაობაა. მასში იგულისხმება ერთდროული, ინდივიდუალური ანკეტირების მეთოდი, როცა ანკეტები ურიგდება ერთ ადგილას თავმოყრილ ადამიანთა ჯგუფს.

ჯგუფური გამოკითხვისას ანკეტორი მუშაობს 15-20 კაციან ჯგუფთან. ამ მეთოდის ერთ-ერთ ყველაზე დიდი უპირატესობა მისი ეკონომიურობა და ოპერატიულობაა. ასეთი გამოკითხვა ინდივიდუალურ, დამოუკიდებელ აზრს აფიქსირებს. ამასთან, ანონიმურობა გარანტირებულია, ანუ რესპონდენტს უშუალო კავშირი ანკეტორთან არ აქვს და ამიტომ თითქმის 100% ანკეტებისა უკან ბრუნდება.

ჯგუფური გამოკითხვის ყველაზე არსებითი ნაკლია ის, რომ ჯგუფის პირდაპირი ან ირიბი ზემოქმედების შედეგად შეიძლება დამახინჯდეს ინდივიდუალური აზრი, მოხდეს გადაწერა და ა.შ. ორგანიზაციული სირთულეებიდან კი მთავარია მოხერხებული დროისა და ადგილის გამოძებნა და ა.შ.

ინტერვიუ – გამოკითხვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მეთოდია, რომლის დროსაც მონაცემთა მიღება ხდება გარკვეული პროგრამის მიხედვით, რესპონდენტისა და ინტერვიუერის პირადი ურთიერთობის გზით. ინტერვიუს ორი ფუნქცია აქვს:

პროცესების, ფაქტების, მოვლენების შესახებ ინფორმაციის მიღება და რესპონდენტზე ზემოქმედება. ჩვენთვის საინტერესოა პირველი ფუნქცია.

ინტერვიუს მეთოდის პოპულარობა სტატისტიკურ კვლევაში ძალზე მაღალია. იუნესკოს მონაცემებით მისი გამოყენების სიხშირე კვლევის მეთოდებს შორის პირველ ადგილზეა, რაც განპირობებულია შემდეგი ფაქტორებით:

1. რესპონდენტთა შეხედულებებზე, მოტივებზე, აზრებზე ღრმა ინფორმაციის მიღება;
2. ინტერვიუების სიტუაცია ხელს უწყობს უშუალო სიტუაციის აღმოცენებას;
3. საშუალება იქმნება რესპონდენტის ფსიქოლოგიურ რეაქციაზე დაკვირვებისა;
4. ინტერვიუების კონტაქტი რესპონდენტთან კითხვარის შემეცნებითი ამოცანის სრულად რეალიზების საშუალებას იძლევა;
5. ურთიერთობის ვერბალური ხასიათი ხსნის კითხვების არათანმიმდევრულობის აღქმის პრობლემას.

ამ მეთოდს ნაკლიც გააჩნია: მოითხოვს დიდ მატერიალურ და დროით დანახარჯებს და რთულია თვით ინტერვიუების მომზადებაც.

გამოკითხვის სხვადასხვა ორგანიზაციული ფორმის დროს ინტერვიუს თავისებურებანი სხვადასხვანაირად გამოვლინდება.

ინტერვიუ სამუშაო ადგილის, დასაქმების მიხედვით ანუ სამსახურებრივ ადგილზე ძალზე მიზანშეწონილია, როცა ხდება საწარმოო ან სასწავლო კოლექტივების შესწავლა, ხოლო კვლევის ობიექტი დაკავშირებულია საწარმოო ან სასწავლო საქმეებთან.

ინტერვიუ საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით მოხერხებულია იმ დროს, როცა კვლევის საგანი არაოფიციალურ ატმოსფეროს მოითხოვს. საოჯახო ატმოსფეროში ადამიანს მეტი დრო აქვს, ურთიერთობებიც ნაკლებად ოფიციალურია. ამასთან, ინტერვიუს პროცესში ყოველთვის სჯობს გამოვრიცხოთ “მესამე” პირი.

შინაარსის მიხედვით არსებობს: დოკუმენტური ინტერვიუ (წარსულის მოვლენათა შესწავლა, ფაქტების დაზუსტება) და შეხედულებათა, აზრთა ინტერვიუ, აგრეთვე ინტერვიუ სპეციალისტ-ექსპერტთან.

ინტერვიუს ჩატარება ტექნიკის მიხედვით შეიძლება იყოს: თავისუფალი, არასტანდარტიზირებული და ფორმალური (ან ნახევრად ფორმალური).

თავისუფალი ინტერვიუ ტარდება გამოკითხულთა 10-20 კაციანი ჯგუფისათვის, კითხვათა მკაცრი დეტალიზაციის გარეშე, მაგრამ საერთო პროგრამით. ფორმალური ინტერვიუ მოიცავს შესაძლო პასუხების ვარიანტებს ანუ დახურულ კითხვებს და ითვალისწინებს მთელი პროცედურის (საუბრის ჩათვლით) დეტალურ

დამუშავებას. ორგანიზაციის ხასიათის მიხედვით ინტერვიუ არის ჯგუფური და ინდივიდუალური. ამასთან, პირველი იშვიათად გამოიყენება.

უკანასკნელ წლებში სულ უფრო ხშირად გამოიყენება სატელეფონო ინტერვიუ, რომელიც ხასიათდება ოპერატიულობით, დაბალი ღირებულებითა და “მესამე” პირის გამორიცხვით. მისი ოპტიმალური ხანგრძლივობაა 10-15 წთ.

პირველადი სოციალური ინფორმაციის ისეთი ფორმები, როგორც არის ანკეტირება, ინტერვიუ, საფოსტო (პრესით) გამოკითხვა, სატელეფონო ინტერვიუ, გამიზნულია მასობრივი გამოკითხვებისათვის. მათი თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ ისინი მიმართულია ისეთი ინფორმაციის მისაღებად, რომელიც ასახავს რესპონდენტთა ცოდნას, დამოკიდებულებას, ფასეულობებს და განწყობებს მოვლენებისადმი, სინამდვილისადმი.

მაგრამ პრაქტიკაში ხშირია სიტუაცია, როცა რაიმე მოვლენის შესაფასებლად ძნელია, ან საერთოდ შეუძლებელია ობიექტის გამოყოფა და ინფორმაციის წყაროს სახით მისი გამოყენება. ყველაზე ხშირად ასეთი სიტუაციები დაკავშირებულია ამა თუ იმ მოვლენის, პროცესის ცვლილების პროგნოზირებასთან. მსგავსი ინფორმაცია შეიძლება მივიღოთ მხოლოდ საექსპერტო გამოკითხვის შედეგად, კომპეტენტურ პირთაგან – ექსპერტებისაგან, რომელთაც ღრმა ცოდნა აქვთ კვლევის საგანსა და ობიექტზე. საექსპერტო გამოკითხვა – როგორც გამოკითხვის მეთოდის განსაკუთრებული სახე მიმართულია ჰიპოთეზების დასაზუსტებლად, პროგნოზების შესამუშავებლად და გარკვეულ სოციალურ მოვლენათა და პროცესთა ინტერპრეტაციის შესავსებად. მათი თავისებურება ის არის, რომ აქ დომინირებს ღია ფორმულირებები, ხოლო დახურული კითხვები განკუთვნილია სიმტკიცის დონის შესაფასებლად, უკვე გამოთქმული მოსაზრებების განსამტკიცებლად ან უარსაყოფად. იგი კომპეტენტური სპეციალისტების – მეცნიერთა ან პრაქტიკოს-ექსპერტთა ხელში, რომლებიც შეფასებისათვის ქულათა სისტემას იყენებენ, სოციალური ინფორმაციის მიღების მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს. საექსპერტო გამოკითხვა შედარებით მარტივია და რეკომენდირებულია სოციოლოგიური გამოკვლევების ჩატარებისას. იგი გამოიყენება სასწავლო დაწესებულებებში სპეციალური სამუშაოების რეცენზირებისათვის, ლექციათა შესაფასებლად და ა.შ.

საექსპერტო გამოკითხვის ერთ-ერთ ვარიანტს წარმოადგენს „დელფის მეთოდი“, რომლის დროსაც თავდაპირველად ხდება ექსპერტთა მიერ ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან პუნქტებზე პოზიციათა დაფიქსირება და აზრთა თანხვედრის დონის გამოვლენა, პირველი ექსპერტიზის შემდეგ კი გამოთქმული შეფასებების მოწესრიგება სარწმუნოების, ალბათობის, უტყუარობის, პრიორიტეტულობის დონის მიხედვით.

საექსპერტო გამოკითხვის მნიშვნელოვანია: ექსპერტთა კომპეტენტურობის მიხედვით შერჩევა და წარმოდგენილი მასალის შესახებ თავისი მოსაზრებებისა და

არგუმენტების თავისუფლად გამოთქმის შესაძლებლობა; გამოკითხვის თემისა და კვლევის ამოცანების ზუსტად, მეცნიერულად ფორმულირება. ამასთან, მონაცემთა ანალიზი უფრო თვისებრივია, ვიდრე რაოდენობრივი.

მისაღები ინფორმაციის მოთხოვნებიდან გამომდინარე, საექსპერტო გამოკითხვა შეიძლება სხვადასხვა ფორმით განხორციელდეს – ანონიმური ანკეტის საშუალებით ინდივიდუალური გამოკითხვის და ჯგუფური დისკუსიის სახით.

საექსპერტო გამოკითხვას ახასიათებს შემდეგი სამი ფუნქცია – სოციალური სინამდვილის სხვადასხვა მოვლენათა და პროცესთა განვითარების ტენდენციის გამოვლენა; მასობრივ გამოკითხვათა უტყუარობის შეფასება; კოლექტივის (ან მისი წევრების) ატესტაცია შრომითი აქტიურობის, პოლიტიკური შეგნების, მორალური სიმწიფის და სხვა დონეების მიხედვით. შევჩერდეთ უკანასკნელ ფუნქციაზე, რომელიც შეიძლება განვიხილოთ, როგორც საზოგადოებრივი ატესტაციის მეთოდი. იგი გამოიყენება სოციალურ-სტატისტიკური ინფორმაციის მოსაპოვებლად. კერძოდ, მუშა-მოსამსახურეთა შრომითი თვისებების შესაფასებლად. აქ მქვავნდება საატესტაციო კომისიასა და ატესტაცია გასავლელ პირთა შორის ურთიერთზემოქმედების ხასიათი. არსებობს მისი ორი ძირითადი სახესხვაობა: საწარმოო ატესტაცია და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ატესტაცია. მოცემული მეთოდი უფრო საიმედო და ნაკლებად შრომატევადია, ვიდრე ანკეტური გამოკითხვა. ამიტომ სოციოლოგიურ ლიტერატურაში მას დიდი ყურადღება ექცევა. იგი შეიძლება განხილული იქნას როგორც, ინფორმაციის მოპოვების ახალი მეთოდი, რომლის თავისებურებები ჯერ კიდევ ბოლომდე არაა გახსნილი. მ. ლ. მონინა, თვლის რა ატესტაციას ახალ მეთოდად, განიხილავს მას როგორც კოლექტიური ინტერვიუს მეთოდის სახესხვაობას¹. ატესტაციის გაიგივება კოლექტიურ ინტერვიუსთან სხვა ავტორებთანაც გვხვდება. ასე მაგალითად, ვ. ვასილიევი, ა. კულაგინი, და ვ. ჩუპროვი ეხებიან რა საზოგადოებრივ ატესტაციას, ამტკიცებენ, რომ „არსებითად, ეს იგივე ინტერვიუაა, მხოლოდ მას ატარებს არა ერთი დამკვირვებელი, არამედ სპეციალური კომისია,... კომისიის წევრები”². მაგრამ ასეთი ფორმითაც კი ატესტაცია არ შეიძლება გაიგივებული იქნას ინტერვიუსთან. ჯერ ერთი, საატესტაციო კომისიის წევრებს დიდი ინფორმაცია აქვთ ატესტაცია გასავლელ პირთა შესახებ საუბრის დაწყებამდე, მაშინ როცა ინტერვიუს დროს პასუხები უშუალოდ მიიღება კითხვაზე. ფაქტიურად კომისიის წევრები ექსპერტთა როლში გამოდიან. მეორეც – ინტერვიუს დროს აქტიური, წამყვანი როლი ინტერვიუერს ეკუთვნის, ატესტაციის დროს კი პირიქით –

¹ იხ. Мони́на М.Л. Ритмический очерк методов и техники социальных исследований за рубежом. М., 1970, с. 45

² იხ. Васильев В.Г., Кулагин А.С., Чупров В.П. Ваше мнение? Прикладные социологические исследования по проблемам методики. М., 1967, с. 54

ატესტაციაზე გასავლელ პირს და ბოლოს, ინტერვიუს მიზანი არ არის რესპონდენტზე რაიმე ზეგავლენის მოხდენა, მაშინ როცა ატესტაცია სწორედ ასეთ ზემოქმედებასთან არის დაკავშირებული. ატესტაციისათვის დამახასიათებელია არა მხოლოდ საინფორმაციო, არამედ სოციალურ-მარეგულირებელი და პრაქტიკული ფუნქცია.

ატესტაციის აღნიშნული თავისებურებები იმ შემთხვევაში მჟღავნდება, როცა აქცენტი გაკეთებულია ინფორმაციის „კითხვა-პასუხით“ მიღების ხერხზე, და არა პიროვნების შესახებ ობიექტური მონაცემების მიღებაზე. იგი შეიძლება გამოყენებულ იქნას გამოცდილების გაზიარების მიზნით.

დიდი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე თეორიული კონფერენციების ჩატარებას. ეს მეთოდი გამოიყენება შრომის, განათლების, კულტურის და ა.შ. შესახებ სოციალურ-სტატისტიკური ინფორმაციის მისაღებად.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ საექსპერტო გამოკითხვით ოპერირების დროს საზოგადოებრივი ატესტაციის ან თეორიული კონფერენციის შესაფასებლად – ობიექტის თვისებები ქულებით ფასდება. ამის ცნობილ მაგალითს წარმოადგენს მოსწავლეთა და სტუდენტთა ცოდნის შეფასება 100-ქულიანი სისტემით, სამეცნიერო დაწესებულებებში შრომის ანაზღაურების დიფერენციაცია მუშაკთა კატეგორიების მიხედვით და ა.შ.

ლიტერატურაში გავრცელებულია მცდარი მოსაზრება ქულებით შეფასების მეთოდზე. ქულებით შეფასების მეთოდი, როგორც ასეთი არ არსებობს. არის მხოლოდ ზომის ერთეული ქულების სახით, რომლისთვისაც დამახასიათებელია პირობითობა და სუბიექტურობის ელემენტი.

უნდა აღვნიშნოს, რომ ზემოთ განხილული მეთოდები უფრო მეტად ეფექტური ხდება სოციალურ-ეკონომიკური ინფორმაციის მოპოვების სხვა მეთოდებთან შეთანაწყობით.

სოციალურ-სტატისტიკური მონაცემების მოპოვების შემდეგი საშუალებაა ექსპერიმენტი, რომელიც სოციალურ-სტატისტიკური ცდის შედეგების მიღებისა და მისი ფართოდ გავრცელების ხერხია. ასეთი ექსპერიმენტი ფართოდ გამოიყენებოდა წარსულში. ჯერ კიდევ ლაპლასი (1743-1827 წ.წ.) მოუწოდებდა ფართოდ გამოეყენებინათ ექსპერიმენტი სოციალურ მეცნიერებებში – პოლიტიკურსა და ზნეობრივში. ცნობილია იან ალექსის, კამენსკის, მაკარენკოს, ოუენის, და ა.შ. პედაგოგიური ექსპერიმენტები, ბურჟუაზიული სოციოლოგების და თვით მეწარმეების ეკონომიკური ექსპერიმენტები (ტეილორის, ფორდის) და ა.შ.

მეცნიერთა შორის სოციალური ექსპერიმენტების მიმართ სკეპტიკური დამოკიდებულებაა. რიგი ავტორებისა, ვერ ბედავენ რა სრულად უარყონ სოციალური ექსპერიმენტის როლი, ცდილობენ მის დაკნინებას, წარმოადგენენ მას, როგორც მეორეხარისხოვან, კვლევის ირიბ ხერხს, რომელიც შემეცნებაში არანაირ მნიშვნელოვან როლს არ თამაშობს. გამოჩენილი ეკონომისტი – კონრადი აღნიშნავს,

რომ აბსტრაქციას, როგორც ცნობილია, ეკონომიკურ მეცნიერებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს იმიტომ, რომ ექსპერიმენტი ეკონომიკურ ურთიერთობათა შემეცნებაში რჩება, როგორც მხოლოდ კვლევის დამხმარე მეთოდი⁶. ცნობილი თანამედროვე ფილოსოფოსი მ. რუტკევიჩის მოსაზრებით, ექსპერიმენტი საბუნებისმეტყველო მეცნიერების მეთოდია და მისი გამოყენება სოციალურ მეცნიერებაში შეუძლებელია⁷. ასეთივე კატეგორიულია პ. სივოკონი, რომელიც სპეციალურად სწავლობდა ექსპერიმენტის პრობლემას. იგი ამტკიცებს, რომ სოციალურ მეცნიერებებს საკუთარი ექსპერიმენტი არ შეიძლება ჰქონდეთ⁸.

რუსანოვი ე. აკრიტიკებდა რა იან კონრადს, წერდა, რომ „აბსტრაქცია“ აქ უნდა თამაშობდეს ისეთივე როლს, როგორც ნებისმიერ სხვა მეცნიერებაში, ხოლო ექსპერიმენტი უნდა იქცეს კვლევათა განუყრელ ნაწილად⁹.

ჩვენი აზრით, მისი ჩატარება არა მარტო საჭიროა, არამედ აუცილებელიცაა, როგორც თეორიული, ასევე პრაქტიკული მიზნებიდან გამომდინარე. ისინი ხელს უწყობს საზოგადოების განვითარების მნიშვნელოვანი საკითხის გადაწყვეტას, არცთუ იშვიათად გადამწყვეტ როლს თამაშობენ ამა თუ იმ სოციალური სისტემის ფუნქციონირების და განვითარების საშუალებათა მოძიებაში, მომწიფებულ წინააღმდეგობათა გადაჭრის საქმეში, მომავალი პრაქტიკული საქმიანობის გზებისა და ფორმების მოძიებაში, საზოგადოებრივი პროცესების ეფექტიანი მართვის საქმეში.

სოციალური ექსპერიმენტი შეიძლება განხორციელდეს სხვადასხვა სახითა და ფორმით. როგორც ცნობილია, საზოგადოებრივი ცხოვრება ძალზე რთული და მრავალფეროვანია. მის ყველა სფეროში სოციალური ექსპერიმენტი თავისებურად ხორციელდება. ამიტომ სოციალური ექსპერიმენტების ბევრი სახეობა არსებობს, რაც იწვევს მათი კლასიფიცირების აუცილებლობას.

კვლევის საგნისა და ობიექტის ხასიათიდან გამომდინარე განასხვავებენ ეკონომიკურ (სამეურნეო), სამართლებრივ, სოციალურ-ფსიქოლოგიურ, პედაგოგიურ, ფსიქოლოგიურ, სოციოლოგიურ და ესთეტიკურ ექსპერიმენტებს. ამ სახეობათა შორის განსხვავებას შესაბამისი სამეცნიერო დისციპლინა განსაზღვრავს. თუმცა ზოგიერთი მათგანი შეიძლება მჭიდროდ იყოს ურთიერთდაკავშირებული, რადგან რეალობის ერთი და იგივე პროცესებს ემყარებიან. მაგალითად, სამართლებრივ ექსპერიმენტს მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება. მაგრამ მათი ფართო მასშტაბით ჩატარება ვერ ხერხდება, რადგან ამით შეიძლება მოქალაქეთა კანონიერი უფლებები დაირღვეს. თუმცა სამართლებრივი ექსპერიმენტის ისეთი სახესხვაობები,

⁶ იხ. Конрадъ И. Очерки основных политической экономии. М., 1898, с. 15

⁷ იხ. Руткевич М. Н. Рабочая книга социолога. 2-е изд. перераб. и доп. М., 1983, с. 32

⁸ იხ. Сивокон П. Е. Социальный эксперимент и его методические основы. М., 1970, с. 29

⁹ იხ. Русанов Е. С. Производство и уровень жизни народа. М., 1973, с. 34

როგორცაა: დროებითი წესების, ინსტრუქციის შემოღება, რომლებიც არეგულირებენ სახელმწიფოებრივი ან სამეურნეო ორგანოების საქმიანობას, სავსებით შესაძლებელია.

სოციალური ექსპერიმენტის სახესხვაობათა შორის განსაკუთრებული ადგილი სოციოლოგიურ ექსპერიმენტს უჭირავს. იგი სხვა სახეებისაგან განსხვავებით არ შემოიფარგლება საზოგადოებრივ ურთიერთობათა მხოლოდ რომელიმე ერთი ფორმით. სოციოლოგიური ექსპერიმენტით შეიძლება, მაგალითად, გავარკვიოთ საკითხი, თუ როგორ აისახება კონკრეტულად ეკონომიკური ურთიერთობების ცვლილება ადამიანთა აზროვნებაზე, მორალსა და სხვა ურთიერთობებზე.

კვლევის ობიექტების ხასიათიდან გამომდინარე განასხვავებენ ასევე რეალურ (მატერიალურ) და აზრობრივ (იდეალურ) ექსპერიმენტებს.

ზემოთ მოტანილი მსჯელობა მთლიანად ეხებოდა რეალურ ექსპერიმენტს, განმარტებითი ჰიპოთეზების შემოწმებას სოციალური სინამდვილის პირობების გეგმაზომიერი მართვის გზით.

აზრობრივ ექსპერიმენტში ჰიპოთეზის შემოწმება ხდება არა რეალური მოვლენების მხრივ, არამედ მოწმდება ინფორმაცია მათ შესახებ. აქ არ ჩანს ექსპერიმენტის ძალზე მნიშვნელოვანი ნიშანი – რეალურ პროცესებში მიზანმიმართული ჩართვა. ამიტომ ბევრი მკვლევარი აზრობრივ ექსპერიმენტს არ განიხილავს სოციალურ ექსპერიმენტად. რიგი ავტორებისა, მართალია, აღიარებს მის როლს საზოგადოებრივ მოვლენათა შემეცნებაში, მაგრამ მიიჩნევენ რაღაც მეორეხარისხოვნად, რომლის მეშვეობითაც ჰიპოთეზური დასკვნები კეთდება¹. ფაქტები მოწმობენ, რომ აზრობრივი ექსპერიმენტები იძლევიან როგორც ჰიპოთეზური, ასევე ჭეშმარიტი დასკვნების გაკეთების საშუალებას. “აზრობრივი ექსპერიმენტის დანიშნულებას, აღნიშნავს ბ. რაბოტი, ახასიათებს არა წარმოსახვითი ექსპერიმენტების აღწერა, არამედ აბსტრაგირებისა და იდეალიზაციის გზით საზოგადოებრივ სამყაროში ახალი კავშირების აღმოჩენა, იმისგან დამოუკიდებლად აქვს თუ არა ადგილი მოდელირებას საზოგადოებათმცოდნეობასა და ბუნებათმცოდნეობაში”².

რასაკვირველია, აზრობრივი ექსპერიმენტის დროს მკვლევარი თითქოს შორდება სინამდვილეს და ამიტომ რეალური ობიექტების თავისებურებების ზოგიერთ ნიშანს კარგავს (ამაშია მისი სისუსტე), მაგრამ სამაგიეროდ სოციალური ობიექტების ისეთ მხარეებს მოიცავს, რომლებიც უშუალო ექსპერიმენტისათვის მიუღწეველია. ამასთან მას იმდენი მატერიალური დანახარჯი არ სჭირდება, როგორც რეალურს. იგი ხშირ შემთხვევაში უფრო მოქნილი და ადეკვატურია რეალური ობიექტის ასახვაში. ამასთან, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ აზრობრივი

1 იხ. Дилектика и логика научного познания. М. 1966. с. 377-378;

² იხ. Раббот В.А. Проблема эксперимента в социальном исследовании . М. 1970. с. 183.

ექსპერიმენტები ჰიპოთეზურია და მოითხოვს რეალური ექსპერიმენტით ან პრაქტიკის სხვა სახით შემდგომ დამტკიცებას.

ამოცანის მიხედვით განასხვავებენ სამეცნიერო და გამოყენებით ექსპერიმენტებს. სამეცნიერო ექსპერიმენტები მიმართულია ახალი ცოდნის მიღებისაკენ, გამოყენებითი – პრაქტიკული ეფექტის გამოვლენაზე. სოციალურ ექსპერიმენტში ეს ორი ფუნქცია მჭიდროდაა ერთმანეთთან დაკავშირებული, ერთი და იგივე ექსპერიმენტი წარმოადგენს როგორც კვლევის, ისე მართვის ელემენტსაც. რაც განსაკუთრებით ვლინდება რეალურ პედაგოგიურ, სამართლებრივ ექსპერიმენტებში.

თეორიულ და გამოყენებით ფუნქციებთან ერთად, სამეცნიერო ექსპერიმენტს მეთოდური ფუნქციაც აქვს, იგი ემპირიული ინფორმაციის მოპოვების, ანალიზის ხერხებისა და პროცედურების საზომს წარმოადგენს და მაღალი შემეცნებითი ღირებულება აქვს.

ამოცანის სპეციფიკიდან გამომდინარე განასხვავებენ საპროექტო და რეტროსპექტულ ექსპერიმენტებს. ექსპერიმენტალური სიტუაციის ხასიათიდან გამომდინარე - კონტროლირებად და არაკონტროლირებად ხოლო ჰიპოთეზის მტკიცებულების ლოგიკური სტრუქტურის მიხედვით პარალელურ (სიმულტანურ) და თანმიმდევრულ (სუქცესიურ) ექსპერიმენტებს.

2.3. სოციალურ-სტატისტიკური მონაცემების უტყუარობა

სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების შესახებ სტატისტიკური ინფორმაცია სხვადასხვა სტატისტიკურ მაჩვენებლებში აისახება, რომლებიც შეცდომებიდან მაქსიმალურად თავისუფალი უნდა იყოს. მაგრამ ჩვენდა სამწუხაროდ, რიგი მიზეზის გამო, მაჩვენებლები ყოველთვის ზუსტად ვერასახავს რეალურ სინამდვილეს, რაც თავის მხრივ უარყოფითად მოქმედებს გადაწყვეტილებათა მიღების ხარისხზე. ამიტომაც, სოციალურ-სტატისტიკური ინფორმაციის უტყუარობის, ინფორმაციის სიზუსტის ხარისხის პრობლემა სტატისტიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ამოცანაა.

ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ მეცნიერული და პრაქტიკული დასკვნების მართებულობის დასაბუთება მთლიანადაა დამოკიდებული გამოყენებული ინფორმაციის უტყუარობაზე. იგი ამოსავალია სტატისტიკურ მაჩვენებელთა დადგენის, პროგნოზული გაანგარიშებების, ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავების, სოციალურ-პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მისაღებად. სოციალურ-სტატისტიკური მონაცემების უტყუარობა უნდა გვესმოდეს, როგორც სინამდვილის შესაბამისად ასახვის ხარისხი. ამასთან, ერთმანეთისგან უნდა განვასხვავოთ, უტყუარობა თეორიულ-შემეცნებითი, ფილოსოფიური და მეტრიკული, გაზომვითი გაგებით. პირველი თვალსაზრისით, ინფორმაცია უტყუარად ჩაითვლება, თუ იგი დაუმახინჯებლად, სწორად ასახავს ობიექტურ რეალობას. მეორე პოზიციის მიხედვით, ინფორმაცია უტყუარია, თუ კი მისი მოცულობა ემთხვევა გასაზომი მოვლენის რეალურად არსებულ საზღვრებს. ამასთან, ორივე გაგება ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია. უფრო მეტიც, უტყუარობის თეორიულ-შემეცნებითი, ფილოსოფიური გაგების გარეშე შეუძლებელია მეტრიკული უტყუარობის მიღწევა.

ლიტერატურაში, განსაკუთრებით ფილოსოფიურში, უტყუარობის ცნება გაიგივებულია სიზუსტის ცნებასთან. ცნობილი რუსი ფილოსოფოსი ვ.პ. ტუგარინოვი წერდა, რომ სიზუსტე, როგორც სინამდვილის ადეკვატურობის მეცნიერული მიდგომის ერთ-ერთი ფორმა, ცხოვრებისეულ სინამდვილესთან უფრო მეტად მიახლოებაა.¹ იგივე მოსაზრება გააჩნია ტ. ვ. რიაბუშკინს, რომელიც თვლის, რომ სიზუსტე შესასწავლი ობიექტის თვისებებისა და თავისებურებების ობიექტურად გამომსახველი კანონზომიერებების თეორიულ კატეგორიებში წარმოდგენის, მოვლენის განვითარების კანონების, მათი წინასწარმეტყველებისა და რეგულირების შესაძლებლობათა დადგენაში მდგომარეობს.² სიზუსტის ცნება კი ზოგჯერ გაზომვის შედეგთა განუსაზღვრელობის ხარისხთანაა დაკავშირებული.

¹ იხ. Тугаринов В.П. О методах общественных наук. Методологические вопросы общественных наук. Л., 1968, с. 58

² იხ. Рябушкин Т. В. Развитие статистической науки. М., 1969, с. 12

ინფორმაციის უტყუარობა, ო.მ. მასლოვის მოსაზრებით, მეთოდის თვისებაა, მოგვცეს ისეთი ინფორმაცია, რომელიც გასაზომი მახასიათებლების მიხედვით შესასწავლ ერთობლიობას ადეკვატურად ასახავს.³

ზოგიერთი მკვლევარი ცნება „უტყუარობის“ ნაცვლად იყენებს „სანდობას“ დასაბუთების სიმტკიცის, სიზუსტის გაგებით.⁴

ეს ცნებები, ჩვენი თვალსაზრისით, გარკვეული გაგებით, იდენტურია. მაგრამ თუ დავეუკვრებით, დავრწმუნდებით, რომ ისინი ერთმანეთისგან განსხვავდებიან კიდევ. კერძოდ, „უტყუარობა“ უფრო პირდაპირ, უფრო ზუსტად გადმოსცემს სათქმელს.

სოციალური ინფორმაციის უტყუარობის პრობლემის გადაწყვეტა ხდება მეთოდოლოგიური, მეთოდური და ორგანიზაციულ-პროცედურული დონეების მიხედვით. პირველი ძირითადად დამოკიდებულია ამოსავალ ცნებათა, დებულებათა თეორიული წინაპირობებისა და ინტერპრეტაციის სიმყარეზე, დანარჩენი ორი – ცოდნის ემპირიული დასაბუთებაა.

დაკვირვების შედეგთა უტყუარობა ითვალისწინებს:

- სოციალურ ცვლადთა დასაბუთების მქონე კონცეპტუალური სქემის შემუშავებას;
- მოცემულ ცვლადთა პირველადი მონაცემების უტყუარობის განმსაზღვრელი საჭირო ინსტრუმენტარის გამოყენებას;
- გამოკვლევის პროცედურის მეთოდურად სწორ ორგანიზაციას;
- მონაცემთა პირველადი დამუშავების გულმოდგინედ ჩატარებას;
- ანალიზისათვის მონაცემთა ხასიათის შესაბამისი მათემატიკური მეთოდების შერჩევასა და შედეგთა ადეკვატურ ინტერპრეტაციას;
- გამოვლენილი ფაქტების ცნებათა საერთო სისტემაში განხილვას.

ემპირიული სოციალური ინფორმაციის უტყუარობის ძირითად ცნებათა სისტემა უნდა შემუშავდეს არა ცალკეული ოპერაციების მიხედვით, არამედ საერთო კომპონენტების მიმართ. ჩვენი თვალსაზრისით თეორიულ-კონცეპტუალური ფაზებიდან გადაამწყვეტი პროცედურაა სამი ძირითადი მათგანი:

1. უტყუარობის ერთეული ფაქტების დადგენა;
2. რომელიმე სისტემაში ფაქტების შერჩევა;
3. მათ შორის ურთიერთკავშირის ანალიზი.

როგორც წესი, მონაცემთა შერჩევის სისტემის ორგანიზების ან ერთეულ ფაქტთა დადგენის დროს დაშვებული შეცდომები შეუძლებელია გამოსწორდეს ინფორმაციის ანალიზის პროცესში.

³ იხ. Маслов П.П. статистика в социологии. . –М., 1971, с. 204

⁴ იხ. Жабский М. И. Надёжность социологических измерений. Ж. Социологические исследование. 1982, № 2, с. 23

პირველადი ინფორმაციის უტყუარობა მიიღწევა სტატისტიკური კვლევის შერჩეული მეთოდების პრინციპთა აუცილებელი დაცვითა და მათი დასაბუთებული, შერწყმული გამოყენებით. ამასთან, მნიშვნელოვანია ერთმანეთისგან განვასხვავოთ, მონაცემთა უტყუარობის ამსახველი მაჩვენებლები და უტყუარობის ხარისხზე მოქმედი ფაქტორები. უტყუარობის მაჩვენებლებია: მონაცემთა სისწორე, სიმტკიცე და დასაბუთებულობა, ხოლო ფაქტორები მრავალგვარია და პირდაპირ დამოკიდებულია მონაცემთა მიღების მეთოდთა სპეციფიკაზე.

მონაცემთა შერჩევის პრობლემის ტრადიციული გადაწყვეტის გზას შერჩეული ერთობლიობის რეპრეზენტატულობის მიღწევა წარმოადგენს, რომლის გამოყენების საერთო პრინციპების შესახებ ბევრი ლიტერატურული წყარო არსებობს.¹

ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ რთული ბუნების მქონე სოციალური მოვლენების შესწავლისათვის ადეკვატური შერჩევის პრობლემა მაინც გადასაწყვეტია. განიხილება მხოლოდ ერთმომენტური რეპრეზენტატულობა. თუმცა იგი მხოლოდ ერთი არაა. დღეისათვის ძალიან მნიშვნელოვანია ე. წ. დიახრონული (განმეორებითი) და შედარებითი გამოკვლევები, რომელთა განხორციელებისათვის მონაცემთა შერჩევის პრობლემა პრინციპულად სხვა შინაარსისაა და სრულად არ შეესაბამება ერთჯერადი შერჩევის ორგანიზაციულ პრობლემებს. ისინი საშუალებას იძლევა დავადგინოთ სოციალური პროცესების დინამიკა, გამოვყოთ საერთო და სპეციფიკური, სტაბილური და ცვალებადი საზოგადოებრივი მოვლენები. თუმცა ასეთი გამოკვლევის ჩატარების დროს ყოველთვის ვაწყდებით შესადაარბელი ინფორმაციის უტყუარობის პრობლემას.

დაბოლოს, მესამე პრობლემა არის მონაცემთა ანალიზი, მათ შორის მათემატიკური, რომელიც ითვალისწინებს მრავალი სხვადასხვა მეთოდი გამოიყენებას. კერძოდ:

1. გენერალური ერთობლიობის შეფასებისა და ჰიპოტეზის შემოწმების ტრადიციული მათემატიკური მეთოდები;
2. ობიექტთა ერთობლიობისა და შესასწავლ ნიშანთა ასახვის სხვადასხვა პროცედურები;
3. რეგრესიული, დისკრიმინანტული, მიზეზობრივი ანალიზის სხვადასხვა განმარტებითი მოდელები და სხვა.

მონაცემთა ანალიზის უტყუარობის მთავარი პრობლემა წმინდა მათემატიკური საშუალებებითა და კომპიუტერული პროგრამების გამოყენებით ვერანაირად ვერ გადაწყდება, თუ არ იქნება გათვალისწინებული მისი თვისებრივი დახასიათება და მეცნიერული ჰიპოტეზა.

სოციალურ სტატისტიკაში სტატისტიკურ მონაცემთა უტყუარობის ტიპოლოგია შეიძლება წარმოვადგინოდ შემდეგნაირად:

¹ იხ. Кокрен У. Методы выборочного исследования. М., 1976; Дружинин Н. К. Выдорочное надлюдение и эксперимент Общие логические принципы организации. М., 1977; Шварц Г. Выборочный метод. М., 1978 და სხვ.

1. გამოკვლევისათვის საჭირო სიზუსტის მიხედვით: ფორმალური, რეალური, მაქსიმალური და აუცილებელი;
2. სტატისტიკურ მონაცემთა ოპტიმალური სიზუსტის მიღწევის მიხედვით: მინიმალური (აუცილებელი), მაქსიმალურად დასაშვები და ოპტიმალური;
3. სოციალურ-სტატისტიკურ მონაცემთა დამუშავების ხასიათის მიხედვით: მონაცემთა ხელით და კომპიუტერზე დამუშავებისათვის დამახასიათებელი;
4. სტატისტიკური გამოკვლევის სტადიების მიხედვით: გამოკვლევის მომზადებისა და მონაცემთა მოპოვების, სოციალურ-სტატისტიკურ მონაცემთა დამუშავებისა და ანალიზის სტადიაზე.

სოციალურ-სტატისტიკურ მონაცემთა უტყუარობის საკითხი, რომელიც სოციალური ინფორმაციის სტატისტიკური ანალიზის მნიშვნელოვანი ნაწილია, დამოკიდებულია შეცდომების არსებობასთან.

ისტორიული თვალსაზრისით, შეცდომები მაჩვენებლის წარმოშობასთანაა დაკავშირებული. სოციალურ-სტატისტიკურ მონაცემთა სისწორის საკითხებით იყო დაინტერესებული ინგლისური პოლიტიკური არითმეტიკული სკოლის წარმომადგენლები – ჯ. გრაუნტი და ი. ფ. ბილფელდი, წარსულში სახელგანთქმული რუსი სტატისტიკოსები – კ. ფ. გერმანი, ა. ა. კაუფმანი, დ. პ. ჟურავსკი, ი. ე. იანსონი.¹⁰ ისინი განიხილავდნენ არა მარტო შეცდომების სახეებს, არამედ მათი დამომწვევი მიზეზებს და სხვა საკითხებს.

სტატისტიკურ ლიტერატურაში მონაცემთა უტყუარობის საკითხთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია აგრეთვე ო. მორგენშტერნის, ი. პ. სუსლოვის, უ. გ. ედელგაუზის, ვ. ი. ვოლოგოჩის, გ. ვ. ოსიპოვის, გ. ი. საგანენკოს და სხვათა ნაშრომები.¹¹

წარმოშობის მიხედვით შეიძლება გამოვყოთ შეცდომათა სამი დიდი ჯგუფი:

1. შეცდომები, რომლებიც წარმოიშობა არსებული სინამდვილის სტატისტიკურ მონაცემებში აბსოლუტური სიზუსტით ასახვის შეუძლებლობის გამო;
2. შეცდომები, წარმოშობილი სპეციალურ მეცნიერულ თეორიათა არასრულყოფილების გამო;
3. შეცდომები, წარმოშობილი არასწორი და არასრული გაზომვის შედეგად, ასევე ფაქტების წინასწარ განზრახვითი დამახინჯებით.

¹⁰ იხ. Настсвления политические Барона Бильфельда Ч 11,(пер фр), М ,1977; Герман К. Всеобщая теория статистики. Спб , 1809; А. А. Кауфман. Теория и методы статистики, -М, 1928; Журавский Д. П. Об источниках и употреблении стстистических сведений. М , 1946; Янсон Ю Э Теория статистики – Спб, 1907, с 57

¹¹ იხ. О. О. Моргенштерн. О точности экономико-статистических наблюдений. -М., 1958; Еделгауз Г. оставерность статистических показателей. М. 1977; Суслов И. П. Основы теории достоверности статистических показателей. -Новосибирск, 1979; Волович В. И. Надежность информации в социологическом исследовании. Киев, 1974; Методика и техника стчтистической обработки социологической информации. Под ред. Г. В. Осипов. М, 1968; Саганенко Г. И. Надежность результатов социологического исследования. Л. 1983.

ამ ეტაპზე პირველი ორის განხილვა ჩვენს მიზანს არ წარმოადგენს.¹²

გაზომვის შეცდომებისა და თეორიული კონცეფციების შეცდომებს შორის მჭიდრო კავშირი არსებობს, რაც შემდეგში მდგომარეობს:

- გაზომვის ხარისხი და მისი შეცდომები დამოკიდებულია თეორიულ კონცეფციაზე. შეიძლება ითქვას, რომ ცუდი თეორია განაპირობებს გაზომვის ცუდ შედეგებს. ამ შემთხვევაში ნაკლებად ეფექტიანია, უსარგებლოა გაზომვის შედეგთა სისწორის ამაღლების რაიმე ღონისძიების გატარება.
- თეორიასა და გაზომვას შორის არსებობს უკუ კავშირიც: არა მარტო გაზომვის ხარისხია დამოკიდებული მეცნიერულ შინაარსზე, არამედ ეს უკანასკნელიც გაზომვის ხარისხზე. მართლაც, არასრულფასოვანი გაზომვა იწვევს საქმის ჭეშმარიტი მდგომარეობის დამახინჯებას, რაც ახდენს შესასწავლი ობიექტის შემეცნების პროცესში დამატებითი სირთულეების შეტანას, აძნელებს დასრულებული თეორიული კონცეფციის შექმნას.
- გაზომვის პროცესში შეიძლება დაირღვეს ცნობილი თეორიული კონცეფციები, რის გამოც გაზომვის დროს დაშვებულმა შეცდომებმა შეიძლება გამოიწვიოს შედეგის დამახინჯება. ამიტომ გაზომვის შეცდომები შეიძლება დავეოთ საკუთრივ შეცდომებად (გაზომვითი პროცედურის შეცდომებად) და თეორიული კონცეფციების დარღვევასთან დაკავშირებულ შეცდომებად.

არასწორი გაზომვის შედეგად მიღებული შეცდომები იყოფა ორ დიდ ჯგუფად: ინფორმაციის მოპოვების დროს დაშვებული შეცდომები და მაჩვენებლის გაანგარიშების დროს დაშვებული შეცდომები. პირველი რეგისტრაციისა და რეპრეზენტატიულობის შეცდომებია, რომლებიც შეიძლება იყოს როგორც შემთხვევითი, ისე სისტამატური ხასიათის, მეორე კი მაჩვენებლის გაზომვის შეცდომებია.

რეგისტრაციის შეცდომები როგორც სრული, ისე არასრული დაკვირვების დროს, შესაძლებელია დაშვებულ იქნას სხვადასხვა მიზეზებისა და დაკვირვების ჩატარების არასასურველი გარემოებების გამო.

საზოგადოებრივი მოვლენების შემეცნებისათვის საჭირო მიმდინარე პროცესების შესახებ არსებული მასობრივი ინფორმაციის მიღების მრავალი წყარო არსებობს, დაშორისებული, როგორც სივცეში, ისე დროში. რაც უკვე განაპირობებს შეცდომების არსებობის დიდ შესაძლებლობას, რადგან ასეთ პირობებში სტატისტიკური მონაცემების მოპოვებასას სრული ორგანიზაციული და მეთოდოლოგიური ერთიანობის მიღწევა პრაქტიკულად შეუძლებელია.

საზოგადოებრივ მოვლენებზე სტატისტიკური დაკვირვების დამახასიათებელი თვისებაა ის, რომ შეუძლებელია განმეორებითი დაკვირვების ჩატარება. ეს კი მოითხოვს დაკვირვების უკიდურესად გულმოდგინებით ჩატარებას, შეცდომების თავიდან აცილების ყველა საშუალების გამოყენებით.

¹² იხ. Ядов В. А. Социологическое исследование (Методология, программа, методы). М., 1972, стр 82-90

შეცდომათა დიდი რიცხვი შეიძლება მივიღოთ დაკვირვების ორგანიზაციულ-მეთოდოლოგიური ღონისძიებების არასათანადოდ შემუშავების შემთხვევაში. ასეთ მიზეზთაგან ძირითადია:

1. უპირველეს ყოვლისა შეცდომა შეიძლება წარმოიშვას სტატისტიკური დაკვირვების ობიექტის საზღვრებისა და ერთეულის შერჩევის საკითხის არაღამაკმაყოფილებულად გადაწყვეტის გამო.

თუ კი დაკვირვების გეგმაში მკაფიოდ არაა აღნიშნული ობიექტის საზღვრები სივრცესა და დროში, ასევე ნიშნები, რომლებიც უნდა ახასიათებს დაკვირვების ერთეულს, მაშინ ამან შეიძლება გამოიწვიოს მოვლენათა ცალკეულ ჯგუფების გამოტოვება და სხვადასხვა მოვლენათა დაუშვებელი აღრევა;

2. შეცდომის წარმოქმნა გამოწვეულია დაკვირვების ორგანოთა არასწორი შერჩევით. უნდა მოხდეს ინტერესთა გამოჯვნა, დაკვირვებას უნდა ატარებდეს არა შესასწავლი ობიექტის წარმომადგენელი, არამედ სხვა, ვინაც არაა დაინტერესებული არსებული სიტუციის კარგად ან ცუდად წარმოჩენით;

3. მონაცემთა უტყუარობაზე შეიძლება გავლენა იქონიოს ინფორმაციის რეგისტრაციის წესის შესახებ საკითხთა გადაწყვეტამ.

მაგალითად, პირად საკუთრებაში არსებული ქონების შესახებ ინფორმაციის მიღება უშუალოდ დაკვირვების წესით უფრო მიზამშეწონილია, ვიდრე გამოკითხვით;

4. მონაცემთა სიზუსტის ხარისხი ბევრადაა დამოკიდებული დაკვირვების დროის მოხერხებულად შერჩევაზე, უპირველესად აქ მნიშვნელოვანია კრიტიკული მომენტის დადგენა, რომლის დროსაც შესასწავლი ერთეულები ნაკლებად მოძრავი და ცვალებადი უნდა იყოს.

მოსახლეობის აღწერისას ასეთ მომენტად ირჩევენ იანვრის თვეს, როცა მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი თავის საცხოვრებელ სახლშია. მნიშვნელოვანი სოციალური პრობლემების გამოკვლევისას, როცა საქმე გვაქვს მოსახლეობის კონკრეტულ ჯგუფებთან, კრიტიკული მომენტი მაქსიმალურად უნდა შესაბამებოდეს მათი ცხოვრებისეულ პერიოდს. მაგალითად, ახალგაზრდების მიერ მომავალი პროფესიის შერჩევის საკითხის შესწავლის მიზნით კვლევა უნდა ჩატარდეს მოსწავლეთა მიერ საშუალო სკოლის დამთავრების დროს. ამ შემთხვევაში სხვა დროის შერჩევა შეცდომების არსებობის მიზეზი იქნებოდა;

5. მოპოვებულ მონაცემთა უტყუარობის ხარისხი დამოკიდებულია ასევე ფაქტების რეგისტრაციის ვადებზე.

თუ განსაზღვრული ვადა არაა საკმარისი დაკვირვების ჩასატარებლად, მაშინ მოხდება დაკვირვების ერთეულთა გამოტოვება. გადიდებული ვადის დროს კი ფაქტების რეგისტრაციის მომენტი შორდება კრიტიკულ მომენტს, რაც ასევე უარყოფითად მოქმედებს ინფორმაციის ხარისხზე;

6. მონაცემთა მოპოვებისას შეცდომების არსებობას განაპირობებს მოსახლეობის (რესპონდენტების) გამოკითხვისას დაკვირვების ადგილის არასწორი შერჩევა.

როგორც წესი, გამოკითხვა უნდა ხდებოდეს სახლში ან სამუშაო ადგილას, ძალიან ნაკლებად სხვა ადგილებში – თეატრში, კლუბებში, დასასვენებელ პარკებში და სხვაგან;

7. მონაცემთა უტყუარუბაზე მოქმედებს ასევე, დამკვირვებელთა არასწორად შერჩევა, მოსახლეობაში ჩატარებული სუსტი განმარტებითი სამუშაოები და სხვა;

8. დაკვირვების შედეგად მიღებული ინფორმაციის ხარისხის განმსაზღვრელ მიზეზთა შორის ცენტრალურია სატიისტიკური დაკვირვების პროგრამა, ე.ი. გამოსაკვლევე მოვლენათა შესასწავლი ნიშნების ჩამონათვალი.

პროგრამა უნდა შეიცავდეს დაკვირვების ამოცანებში მითითებულ ყველა არსებით, ძირითად ნიშნებს, რომელთა გარეშეც წარმოუდგენელია მოვლენის შესწავლა. პროგრამაში შემავალი შესასწავლი ნიშნების რიცხვი ოპტიმალური უნდა იყოს, რადგან იგი შესასწავლი მასივის უკუ პროპორციულია და მასზეა დამოკიდებული რეგისტრაციის წესები, დამკვირვებელთა რიცხვი, მატერიალური და ფულადი სახსრები, დაკვირვების ჩატარების ვადები და ა.შ. გათვალისწინებულ უნდა იქნეს რესპონდენტის მდგომარეობა, რათა არ მოხდეს მისი ზედმეტად გადაღლა, რაც საბოლოოდ გამოიწვევს მიღებული ინფორმაციის დამახინჯებას. ასევე მნიშვნელოვანია დასმულ კითხვათა შინაარსის არსებითობის საკითხის გარკვევა. რესპონდენტისადმი დასმული კითხვები უნდა იყოს არსებითი, მოვლენის მნიშვნელოვანი მხარეების ამსახველი. პროგრამაში არ უნდა იქნეს ჩართული ისეთი კითხვები, რომელთა შესახებ ინფორმაციის მიღება ძნელია (მაგალითად, დიდი ხნის წინათ მომხდარი ფაქტების აღდგენა) ან იმდენად ინტიმურია, პირადულია, რომ შეუძლებელია მათზე ობიექტური პასუხის მიღება ან კიდევ ზიანის მომტანი იქნება მისთვის (ვთქვათ, მისი უფროსის კრიტიკული შეფასება). მაგრამ თუ კი დაკვირვებისათვის აუცილებელია პირადულ და „საშიშ“ კითხვებზე პასუხის გაცემა, მაშინ გამოკითხვა ანონიმური უნდა იყოს, რაც აამაღლებს მონაცემთა უტყუარობის დონეს. დაბოლოს, პროგრამაში უნდა მოვერიდოთ რაც შეიძლება ემოციური შინაარსის კითხვების შეტანას.

9. ხარისხიანი ინფორმაციის მიღება დიდადაა დამოკიდებული კითხვის დასმის ფორმაზე. შემთხვევითად არაა ნათქვამი, კარგი კითხვა – პასუხის ნახევარიაო.

დასმული კითხვა უნდა იყოს ზუსტად და ლაკონურად ფორმულირებული, სხვადასხვა უცხო თუ გაუგებარი ტერმინოლოგიის გარეშე. თუ კითხვები გაუგებარია, დასმულია არასწორი მისამართით, მასზე გაცემული პასუხიც შესაბამისად არასწორი იქნება. კითხვის ფორმა – დახურული იქნება თუ ღია, სწორად უნდა იქნეს შერჩეული დაკვირვების სპეციფიკიდან გამომდინარე. ზოგჯერ ღია კითხვები უფრო ეფექტიანია, ვიდრე დახურული და პირიქით. განსაკუთრებულად უნდა მიუვდგეთ ამა თუ იმ მოვლენის თვისების ინტენსივობის შემფასებელ კითხვებს. ასეთ კითხვებზე პასუხი გარდა ჩვეულებრივი რიცხებისა, შეიძლება რანგების ან ინტერვალების სახით იყოს მოცემული. ისინი (უფრო მეტად ექსპერტული შეფასებების დროს) სწორად უნდა იქნას შერჩეული და დაკვირვების სპეცი-

ფიკას შეესაბამებოდეს. ამასთან, რაც უფრო დიდია შესაბამის ქულათა გრადაციამ, მით უფრო მეტად შემთხვევითი და განუსაზღვრელი შეიძლება იყოს შეფასება. ამიტომ, ყოველი კონკრეტული გამოკვლევისათვის არსებობს გრადაციათა რაღაც ოპტიმალური რიცხვი, რომელთა საფუძველზეც შესაძლებელია შედარებით ზუსტი ინფორმაციის მიღება.

10. მოპოვებული ინფორმაციის უტყუარობაზე შეიძლება გავლენა იქონიოს არა მარტო კითხვის შინაარსმა და ფორმამ, არამედ მისმა ადგილმა ანკეტაში ან ინტერვიუს სცენარში.

პირველ რიგში უნდა დავსვათ შინაარსის მიხედვით მარტივი, ადვილად გასაგები კითხვები, რომლებიც რაიმე ეჭვს არ იწვევენ, ასეთი კითხვები რესპოდენტს საქმიან განწყობას უქმნის. პროგრამაში დასმული კითხვები თანდათან უნდა რთულდებოდეს. ასევე მნიშვნელოვანია კითხვებზე გასაცემ პასუხთა თანმიმდევრობა. პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ პირველ ადგილას მყოფი სავარაუდო პასუხი უფრო ხშირად აირჩევა, ვიდრე სხვა დანარჩენი, ამიტომ ეს მდგომარეობა გასათვალისწინებელია უტყუარი მონაცემების მიღებისას.

სოციალურ-სტატისტიკურ მონაცემთა არასაიმედოობის მიზეზთა შორის არანაკლებ მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს ისეთი შეცდომები, რომლებიც წარმოიშობა მონაცემთა მოპოვების პროცედურის განხორციელებისას. ამ მხრივ შესაძლებელია გამოვყოთ შეცდომების სამი ჯგუფი:

1. დაკვირვების ჩატარების გარემო პირობებთან დაკავშირებული შეცდომები;
2. დამკვირვებლის, ინტერვიუერის ან კორესპონდენტის პიროვნულ თვისებებთან დაკავშირებული შეცდომები;
3. რესპონდენტის პიროვნული თვისებებიდან გამომდინარე შეცდომები.

პირველ ჯგუფს მიეკუთვნება ინტერვიუერსა და რესპონდენტს შორის კონტაქტისათვის შერჩეული არასასურველი დრო. რესპონდენტის გამოკითხვა არ უნდა მოხდეს სამუშაოს დამთავრებისთანავე ან საოჯახო დღესასწაულის დროს, რადგან მას არა აქვს სათანადო განწყობა, უპასუხოს დასმულ კითხვებს. იგივე შეიძლება ითქვას დილაადრიან ან გვიან საღამოს ჩატარებულ გამოკითხვებზე. აქვე შეიძლება დავასახელოდ დაკვირვების ადგილთან დაკავშირებული შეცდომები. როგორც უკვე ავღნიშნეთ დაკვირვების ჩატარება უფრო მიზანშეწონილია სამუშაო ან საცხოვრებელ ადგილას. ამასთან არასასურველია „მესამე პირის“ დასწრება, რადგან მას შეუძლია პასუხთა შინაარსზე დიდი ზეგავლენა იქონიოს და შესაბამისად გასმოიწვიოს ფაქტების დამახინჯება.

ამავე ჯგუფს მიეკუთვნება საზომი ხელსაწყოების არასათანადო სიზუსტის მიზეზით დაშვებული შეცდომები. საერთოდ უნდა ითქვას, რომ ხელსაწყოებით გაზომვის დროს ყოველთვის აქვს ადგილი ერთგვარ უზუსტობას, რომელიც მინიმალურ საზღვრებში უნდა იმყოფებოდეს. გარდა ამისა არსებობს კონტროლის არარსებობის შემთხვევაში დაშვებული შეცდომები. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საზოგადოებრივი მოვლენების შესწავლისას საზომი ხელსაწყოების გამო დაშვებული შეცდომები მნიშვნელოვნად ნაკლებია, რადგან აქ მათი გამოყენება იშვიათად გვიხდება.

შეცდომათა მეორე ჯგუფი მოიცავს დაკვირვების პროცესში დამკვირვებლის პიროვნებასთან დაკავშირებულ შეცდომებს. საზოგადოებრივი მოვლენების შესახებ არსებული ინფორმაციის მნიშვნელოვანი ნაწილი მიიღება ინტერვიუერის მეშვეობით. ასეთი დაკვირვება შეიძლება განვიხილოდ, როგორც თავისებური „საზომი ხელსაწყო“ – ცნობილი ხელსაწყოებიდან ყველაზე უფრო რთული, რადგან იგი მოიცავს პიროვნულ თვისებებს (თავისუფლება, სურვილი, ემოცია და სხვა). ბუნებრივია, რომ ამ „ხელსაწყოს“ ფუნქციონირება განაპირობებს სხვადასხვა სახის შეცდომებს, რომლებიც ძირითადად დაკავშირებულია ყოველი კონკრეტული დამკვირვებლის პიროვნულ თვისებებთან.

ინტერვიუერის ზეგავლენა რესპონდენტთა პასუხების ხარისხზე, რომელიც სოციოლოგიაში ცნობილია „ინტერვიუერის“ ეფექტიანობის სახელწოდებით, მეტად მრავალგვარია. დამკვირვებელი რესპონდენტზე, უპირველეს ყოვლისა, გავლენას ახდენს საქმის ცოდნით, მისდამი დაინტერესებით, ენთუზიაზმით, პროფესიონალიზმითა და პოლიტიკური შეხედულებებით. თუ კი დამკვირვებელი გულგრილია თავისი საქმისადმი და არაპროფესიონალია, მისგან სასიკეთოს ვერაფერს მივიღებთ.

არანაკლები მნიშვნელობისაა დამკვირვებლის სქესი. როგორც წესი, ქალი-ინტერვიუერები უფრო გულწრფელი პასუხების მიღებას ახერხებენ, განსაკუთრებით მაშინ, როცა საქმე ეხება ზოგიერთ დემოგრაფიულ საკითხს. სხვადასხვა სქესის ინტერვიუერისა და რესპონდენტის შემთხვევაში რესპონდენტი ტენდენციურია და ცდილობს ფაქტების შელამაზებას. ზოგიერთი ამერიკელი სოციოლოგის მოსაზრებით, საუბარი უფრო ეფექტიანია როცა დამკვირვებელი და რესპონდენტი ახალგაზრდები და ერთი და იგივე სქესის არიან, ნაკლებად ეფექტიანია – თუ კი ორივე ერთნაირი ასაკისა და სხვადასხვა სქესისაა.

დამკვირვებელი რესპონდენტზე არსებითად ზემოქმედებს თუ კი იგი დაინტერესებულია ამა თუ იმ პასუხით. ამ შემთხვევაში დამკვირვებელი შეუგნებლად ან შეგნებულად ისე სვამს კითხვას, რომ რესპონდენტიდან სწორედ მისთვის მოსაწონი პასუხი მიიღოს. რაც განაპირობებს შეცდომების არსებობას. მეტად მნიშვნელოვანია დამკვირვებლის მანერები. როცა იგი პატივისცემით ეპყრობა რესპონდენტს, მისგანაც დადებით ურთიერთობას იღებს და პასუხებიც ადეკვატურია. პირიქით ხდება დამკვირვებლის უხეში დამოკიდებულების დროს – პასუხები უტყუარობის თვალსაზრისით დაბალი ხარისხისაა. ამასთან, გასათვალისწინებელია დამკვირვებლის გარეგანობაც და ჩაცმის სტილიც.

შეცდომები შესაძლებელია დაშვებულ იქნას დამკვირვებლის საქმისადმი დამოკიდებულებით, როცა იგი ჩქარობს ან ნერვიულობს. ეს კი, თავის მხრივ, აისახება რესპონდენტის პასუხების ხარისხზე და მათი ჩაწერის პროცესზე. სტატისტიკური პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ გადაღლილობისა და გულგრილი დამოკიდებულების შედეგად გვხვდება ისეთი შეცდომები, როგორცაა – რიცხვების გაურკვეველად ჩაწერა, ციფრთა გადანაცვლება, გამოტოვება, არასწორი დაჯამება და სხვა. რესპონდენტთა პასუხები შეიძლება განიცდიდეს დეფორმაციას დამკვირვებლის მიერ მათი აღქმის მიხედვით, თუ კი მას თავისი გამოცდილების გამო მოცუ-

მული საკითხისადმი სტერეოტიპული დამოკიდებულება გააჩნია. ამ დროს იგი პასუხს იწერს არა ისე, როგორც ამას რესპონდენტი აცალიბებს, არამედ ისე, როგორსაც იგი ელოდება (შესაძლებელია რესპონდენტს მიაწეროს კიდევ თავისი აზრები და გრძნობები). დამკვირვებლის აღნიშნული თვისება დაკავშირებულია მის პრაქტიკულ გამოცდილებასთან და პასუხის მისეულ ფორმირებასთან. ამ მხრივ ასევე მნიშვნელოვანია დამკვირვებლის პირადი დაინტერესება, როცა იგი ნებსით თუ უნებლიედ რესპონდენტთა პასუხებს უკეთებს მისეულ ინტერპრეტაციას.

როგორც ვხედავთ, მონაცემთა მოპოვების პროცედურის დროს დამკვირვებლის პიროვნებასთან დაკავშირებული შეცდომები უმეტეს შემთხვევაში შინაარსის მიხედვით ობიექტული ხასიათისაა, რადგან დამოკიდებულია სქესზე, ასაკზე, პროფესიონალიზმზე, კომპენტეტურობაზე და სხვა რეალურ ნიშნებზე. მაგრამ რადგან ისინი გამომდინარეობს სუბიექტ-დამკვირვებლის პიროვნებიდან, ფორმის მიხედვით ის სუბიექტური ხასიათისაა. საერთო შეცდომების სუბიექტურ კომპონენტებში შეიტანება შეცდომათა ის ნაწილი, რომელიც განპირობებულია დაკვირვების პროგრამულ-მეთოდოლოგიური და ორგანიზაციული საკითხებისადმი სუბიექტური დამოკიდებულებით და ასევე, ისინიც, რომლების დამკვირვებლის შეგნებული, არაკეთილსინდისიერი დამოკიდებულების შედეგია.

შეცდომათა მესამე ჯგუფს მიეკუთვნება რესპონდენტის პიროვნული თვისებებით განპირობებული შეცდომები. ასეთია:

1. მისი მოცემული გამოკვლევისადმი ინტერისა და დამოკიდებულების ხარისხის;
2. რესპონდენტის სქესის, ასაკის, განათლებისა და კულტურის, მისი პოლიტიკური შეხედულებების, ცხოვრებისეული გამოცდილებისა და ინფორმაციულობის ხარისხის;
3. საკითხისადმი სტერეოტიპული დამოკიდებულების, საკუთარი თავის გამოჩენის, ადრე მომხდარი ფაქტების აღდგენის (მახსოვრობის გაუარესება, უსიამოვნო ფაქტები, წვრილმანი შენაძენები, ცალკეული თარიღები და სხვა) მიხედვით.

უნდა აღინიშნოს, რომ მახსოვრობასთან დაკავშირებული შეცდომები ზოგიერთ გამოკვლევაში 40%-ს აღწევს. სოციოლოგები აღნიშნავენ რესპონდენტის პიროვნულ თვისებებთან დაკავშირებულ შემდეგ ფენომენს, როცა რესპონდენტი დახურული კითხვების სავარაუდო პასუხებიდან პირველ რიგში ირჩევს დადებით პასუხს, რაც იმით აიხსნება, რომ პასუხი „დიახ“ უფრო ნაკლებ ახსნას მოითხოვს ვიდრე უარყოფითი ხასიათის პასუხი „არა“. სპეციალისტთა აზრით, დადებითი პასუხების უპირატესობა უარყოფითთან შედარებით შეადგენს 8-12%-ს. გამოკითხვის დროს რესპონდენტები სხვადასხვა როლს ასრულებენ – უმეტესობა იძლევა ინფორმაციას თავის თავზე (გამოდიან საკუთარი თავის შეფასების ექსპერტებად – მაგალითად, „როგორია თქვენი აზრი ფილმის შესახებ?“). ამიტომ კითხვები სხვისი შეფასების შესახებ ნაკლებად ზუსტია, ვიდრე პასუხები საკუ-

თარი თავის შეფასების შესახებ, რაც უდაოდ უნდა იქნეს გათვალისწინებული მოპოვებული ინფორმაციის სიზუსტის ხარისხის შეფასების დროს.

ამრიგად, რესპონდენტის პიროვნული თვისებებიდან გამომდინარე, შეცდომები სუბიექტური ხასიათისაა, მაგრამ ამავე დროს ობიექტურიცაა, რადგან განპიროვნებულია რესპონდენტის რეალურად არსებული თვისებებით – განათლებით, ცხოვრებისეული გამოცდილებით, მახსოვრობის ხაარისხით და ა.შ. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთი შეცდომა აშკარად ატარებს შეგნებულ ხასიათს, მაგრამ არა საზიანოს.

სოციალურ სტატისტიკაში რეგისტრაციის შეცდომები ასევე გვხვდება ოფიციალური სტატისტიკური ანგარიშგების დროსაც, რომლის ძირითადი წყარო პირველადი აღრიცხვის ცუდი ორგანიზებაა. თუმცა გვხვდება ისეთი შეცდომებიც, როგორცაა მონაცემთა არასწორი დაჯამება, ანგარიშგების ფორმებში ფაქტების არასწორად შეტანა და სხვა.

გარდა ამისა რეგისტრაციის შეცდომები შეიძლება იყოს წინასწარგანზრახვითი და არაწინასწარგანზრახვითი. ჩვენს მიერ განხილული რეგისტრაციის წინასწარგანზრახვითი შეცდომები, რომლებიც დაკავშირებულია დამკვირვებლისა და რესპონდენტის პიროვნულ თვისებებთან, კერძოდ, რესპონდენტის სურვილი სხვაზე უფრო კარგი იყოს, ვიდრე სინამდვილეშია ან დამკვირვებლის სურვილი, რომ დაამტკიცოს თავისი სუბიექტური შეხედულება, როგორც წესი, არ არის საზოგადოებისათვის მატერიალური ზიანის მომტანი. ამიტომ იგი შეიძლება ჩაითვალოს ნომინალურ წინასწარგანზრახვით შეცდომად. უფრო საშიშია ისეთი შეცდომები, რომლებიც მიზნად ისახავენ ფაქტების დამახინჯებას ინფორმაციის დამალვის ან რეალური სიტუაციის შელამაზების გზით.

რაც შეეხება რეპრეზენტატულობის შეცდომას, რომელიც მხოლოდ შერჩევითი დაკვირვებისთვისაა დამახასიათებელი, თავის მხრივ, ორი სახისაა: შემთხვევითი და სისტემატიური. პირველი წარმოიშობა სრულიად შემთხვევით და გადიდების ან შემცირების ერთნაირი ალბათობა აქვს, თანაც დაკვირვების დიდი რიცხვის შემთხვევაში „ქრება“, ურთიერთგაბათილდება ხოლმე. სისტემატიურ შეცდომებს ადგილი აქვს მაშინ, როცა მონაცემთა შერჩევისათვის შემთხვევითობის პრინციპის დარღვევასთან გვაქვს საქმე.

რეპრეზენტატულობის შეცდომის (სხვაობაა შერჩევითი და გენერალური ერთობლიობის მაჩვენებლებს შორის) სიდიდე დამოკიდებულია შესასწავლი ნიშნის ცვალებადობაზე. თუ კი ერთობლიობის ყველა ერთეული ერთნაირია, მაშინ ერთი ერთეულის გაზომვის შედეგები შესაძლებელია დანარჩენზე იქნეს გავრცელებული. სინამდვილეში საქმე ასე არ არის, საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროს მოვლენებში ყოველთვის არსებობს ნიშანთა ცვალებადობა. და რაც უფრო მეტად იცვლება შესასწავლი ნიშანი, მით უფრო დიდია სტატისტიკურ შეცდომათა სიდიდე.

როგორც უკვე ავღნიშნეთ, შერჩევითი მეთოდის ძირითადი მიზანია შერჩევითი ერთობლიობის გამოკვლევის შესწავლის შედეგად მიღებულ სტატისტიკურ მახასიათებელთა გენერალურ ერთობლიობაზე გავრცელება. თუ კი შერჩევა საკ-

მარისად კარგად ასახავს გენერალური ერთობლიობის თვისებებს, მაშინ იგი ითვლება რეპრეზენტატიულად.

რეპრეზენტატიულობა მიიღწევა გარკვეულ წინაპირობათა შესრულებით, რომლებიც წინ უნდა უსწრებდეს ერთობლიობის ერთეულთა შერჩევას. ჯერ ერთი, გენერალური ერთობლიობის თითოეულ წევრს უნდა გააჩნდეს შემთხვევით ერთობლიობაში მოხვედრის თანაბარი ალბათობა; მეორე, გენერალური ერთობლიობიდან ერთეულთა ერთი მიმართულებით შერჩევის თავიდან აცილების მიზნით აუცილებელია შერჩევა შესასწავლი ნიშნის შესაბამისად მოხდეს; მესამე, შერჩევა უნდა ჩატარდეს ერთგვაროვანი ერთობლიობიდან; მეოთხე, გენერალური ერთობლიობიდან შერჩეულ ერთეულთა რიცხვი საკმარისად დიდი უნდა იყოს.

2.4. მოვლენათა გაზომვა – სკალირების მეთოდი.

სოციალური სტატისტიკის მონაცემთა დამუშავება და ანალიზი მოითხოვს სოციალური მოვლენებისა და პროცესების დახასიათებისათვის საჭირო რაოდენობრივი მეთოდების შემუშავებას, რომლებიც საშუალებას მოგვცემს გავანალიზოთ არამართო რაოდენობრივი, არამედ თვისებრივი ნიშნები. თითოეული სტატისტიკური მეთოდი ითვალისწინებს მათემატიკური ოპერაციების ჩატარებას – მნიშვნელობათა შეკრებას, რანჟირებას. მეთოდის სწორად გამოყენებისათვის აუცილებელია დასამუშავებელი ცვლადები ისეთი ხერხებით გავზომოთ, რომ შესაძლებელი გახდეს მათი გამოყენება მოცემული მათემატიკური პროცედურისათვის. მაგალითად, სტატისტიკური მეთოდების უმეტესობა საჭიროებს მონაცემთა (ცვლადის) შეკრებას, ამიტომ მისი გამოყენება მაშინაა შესაძლებელი, როცა ცვლადები გაზომილია ისეთი წესით, რომელიც შეკრების შესაძლებლობას იძლევა. ე. ი. სტატისტიკური მეთოდის გამოყენება მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული იმაზე, თუ ცვლადი როგორაა გაზომილი. ამასთან დაკავშირებით, აუცილებელია გადავწყვიტოთ რიგი სპეციფიკური პრობლემები. კერძოდ, სოციალური გაზომვის ანუ კვანტიფიკაციის პრობლემა, რომელიც სოციალურ-სტატისტიკური კვლევის ფორმალიზაციის მეთოდთა სახესხვაობას წარმოადგენს. სოციალურ გაზომვას ხშირად უწოდებენ კვალიმეტრიასაც, როგორც პირობით რაოდენობრივ ურთიერთშეფარდებას.

ლიტერატურაში მოცემულია გაზომვის შესახებ სხვადასხვა შეხედულებები, განსაზღვრებები. მათ შორის განსხვავება ავტორთა თვალსაზრისით არსებობს¹³. ჩვენ მათ დეტალურად არ განვიხილავთ, უბრალოდ მოვიტანთ განსაზღვრებას, რომელიც საყოველთაოდაა აღიარებული – გაზომვა წარმოადგენს ობიექტისადმი ან მოვლენებისადმი გარკვეული წესის თანახმად ციფრების მიკუთვნების (მიწერის), პროცესს. ამასთან, ციფრებში იგულისხმება ნიშნები ან სიმბოლოები და არა ერთმანეთთან ფიქსირებულ მიმართებაში მყოფი ჩვეულებრივი რიცხვები (არ შეიძლება მათი შეკრება, გამოკლება და ა.შ.). ის წესები, რომელთა მიხედვითაც ობიექტებს მივაწერთ ციფრებს, უნდა გვიჩვენებდეს, თუ რა ზომით მოეპოვებათ ამ ციფრებს ის ფორმალური თვისებები, რომლებიც გააჩნიათ რიცხვებს. ეს კი, რა თქმა უნდა, თავის მხრივ, დამოკიდებულია იმაზე, თუ რიცხვების ეს ფორმალური თვისებები რამდენად ახასიათებს თვით იმ ობიექტებს, რომელთა გაზომვაც ჩვენს ინტერესს შეადგენს.

გაზომვის ერთ-ერთ ძირითადი პრობლემაა – მიმართებებისა და გამოყენებული ემპირიული ოპერაციების ფორმალური თვისებების დახასიათება და იმის ჩვენება, რომ ისინი იზომორფული არიან. რიცხვებს შორის შესაბამისად ამორჩეულ მიმართებებსა და რიცხვებზე ჩატარებული ოპერაციების გაზომვას ექვემდებარება სოციალური მოვლენების ყველა ნიშანი, როგორც რაოდენობრივი, ისე ხარისხობრივი¹⁴.

რაოდენობრივ გაზომვას რაც შეეხება (ასაკი, ხელფასის მოცულობა, შემოსავლები და სხვ.) – საქმე მარტივადაა, რადგან მათთვის არსებობს გაზომვის საყოველთაო ეტალონები: ასაკი – წელი, ოჯახის შემადგენლობა – კაცი და ა.შ. თვისობრივი ნიშნები (ეროვნება, სქესი, ადამიანთა შეხედულებები და სხვა) არ ექვემდებარებიან გაზომვის დადგენილ ეტალონებს. ამიტომ აუცილებელია რაოდენობრივი ხასიათის ისეთი შეფასებები, როგორცაა : ციფრების მიწერა, ქულების მინიჭება და სხვ. (ქულები ენიჭება 0-დან 100-მდე, ხოლო რანგები 1-დან ნ-მდე). სოციალური მოვლენების გაზომვისთვის სოციალური სტატისტიკა იყენებს სკალირების ხერხს. იგი უმთავრესად, მოპოვებული სტატისტიკური მასალის ანალიზის საშუალებაა, თუმცა სკალა ზოგჯერ მასალის მოპოვების დროსაც გამოიყენება, თუმცა როგორც ანალიზის წინასწარ მოცემული ინსტრუმენტი.

სოციალურ სტატისტიკაში სკალირება დიდი ტრადიციების მქონე არ არის, მისი გამოყენება გასული საუკუნის 20-იან წლებში დაიწყო. იგი საზოგადოებრივი მოვლენების გაზომვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საშუალებაა. არასრულყოფილი

¹³ იხ. С. Стивенс. Математика, измерение и психофизика. В кн. Экспериментальная психология. сост. С. Стивенс. М., 1960, с.19.

¹⁴ იხ. П. Суппес и Дж. Зинес. Основы теории измерений. В кн. Психологические измерения. Под ред. Л.Д.Мешалкина. М., 1967, с.11

სკალაც კი შესაბამისი ნიშნების საფუძველზე მოვლენათა განსხვავების საშუალებას გვაძლევს.

სკალირების მთავარი ამოცანაა თვისებრივად განსხვავებული მონაცემების მოყვანა შეპირისპირებად რაოდენობრივ მაჩვენებლებთან. ეს აუცილებელი პროდურაა ყოველი სოციალურ-სტატისტიკური გამოკვლევისათვის, რადგან მხოლოდ ამ გზითაა შესაძლებელი სხვადასხვა სახის ტენდენციათა გამოვლენა. იგი ყველა გამოკვლევისათვის ზოგადი და საერთო ამოცანაა და შესაბამისად, სკალათა გამოყენების სფეროც საკმაოდ ფართოა: პროფესიით დაკმაყოფილების სკალები, შრომისადმი დამოკიდებულების სკალები, სპეციალობის პრესტიჟულობის სკალები, კომუნიკაციის სხვადასხვა საშუალებათა სკალები და სხვ.

სკალა ემპირიული სოციალური ინფორმაციის მოწესრიგების ხერხი, რიცხვთა სისტემა და მათ შორის ურთიერთშეფარდება, გაზომვადი სოციალური ფაქტების დალაგების იზომორფია. იგი ალგორითმია, რომლის დახმარებითაც ხორციელდება შესასწავლი ობიექტის რიცხობრივ-მათემატიკურ სისტემაში გამოსახვა. მისი საშუალებით ყოველ ობიექტზე მიკუთვნებული შესაბამისი რიცხვი ამ ობიექტის სკალის მნიშვნელობას წარმოადგენს.

ყოველი სკალა შედგება სამი ელემენტისაგან - სკალის სიგრძე (კონტინუმი), ზომის ერთეული და რაოდენობრივი მაჩვენებელი.

სკალის სიგრძე (კონტინუმი), რომელიც მოიცავს გარკვეულ საზღვრებს – დასაწყისსა და დასასრულს, მინიმუმს და მაქსიმუმს ახასიათებს ყველა სახის სოციალურ მოვლენას: ხელფასის მაქსიმალური და მინიმალური მოცულობა, განათლების დონე - უმაღლესი, საშუალო, არასრული საშუალო და ა.შ., სამუშაოთი დაკმაყოფილების დონე (მაქსიმალურად დაკმაყოფილება და მაქსიმალურად დაუკმაყოფილებლობა) და სხვა.

ზომის ერთეული რაოდენობრივი (ნატურალური, ღირებულებითი და ა.შ.) ნიშნებისთვის აბსოლუტური ხასიათისაა და შესაბამისად ზუსტი, ხარისხობრივი ნიშნებისთვის შედარებითია და ძირითადად არაერთნაირი. გავრცელებული ზომის ტიპებია - „მეტი-ნაკლები“, „სუსტი-ძლიერი“ და ა.შ. ამასთან, რაც უფრო დანაწევრებულია ზომის ერთეული, უფრო ზუსტია იგი. მაგალითად, დროის ბიუჯეტი გამოსახული საათებში და წუთებში. ამ შემთხვევაში წუთებში გაზომვა უფრო ზუსტია, უფრო დანაწევრებულია, რადგან იგი დროის მცირე მონაკვეთებს გამოსახავს.

სკალები მრავალი სახისაა და მათი კლასიფიკაციისათვის შესაძლებელია სამი პრინციპის გამოყენება: აგების წესის, გასაზომი ობიექტისა და კვლევის პროცესში შესასრულებელი ფუნქციის მიხედვით.

აგების წესის მიხედვით სოციალურ სტატისტიკაში გამოიყენება ს. სტივენსის მიერ შემოთავაზებული ოთხი ტიპის სკალა:

- ნომინალური (სახელდებითი);
- რიგითი (ორდინალური, რანგული);
- ინტერვალური;
- ფარდობის (მიმართების, პროპორციულობის).

მათგან თითოეული ითვალისწინებს განსაზღვრულ მათემატიკურ ოპერაციასა და სტატისტიკურ მეთოდს.

ნომინალურ სკალაზე, რომელიც გვამღევეს სოციალურ მოვლენათა, ობიექტთა უბრალო კლასიფიკაციას, მათ ნუმერაციას, შესაძლებელია მოვლენათა (ნიშანთა) მხოლოდ განსხვავება და არა მათ შორის რაოდენობრივი სახის მიმართების დადგენა. იგი უმარტივესი სკალაა, სადაც ერთმანეთისგან განსხვავებულ ერთეულებს მიეწერება სხვადასხვა ციფრი.

ამასთან, ერთი და იგივე რიცხვი არ შეიძლება მივაკუთნოთ განსხვავებული თვისებრიობის ობიექტებს და შევიტანოთ ერთ ერთობლიობაში, ან პირიქით, თვისებრივად იდენტური ობიექტები არ შეიძლება შევიტანოთ სხვადასხვა ერთობლიობაში. ნუმერაცია მხოლოდ განასხვავებს სტატისტიკური ერთობლიობის ერთეულებს და ციფრები (რიცხვები) მხოლოდ სიმხოლოების როლს ასრულებს, რომელთაც არ გააჩნიათ რაოდენობრივი მნიშვნელობები. ამიტომ მათზე არ შეიძლება იმ ოპერაციის ჩატარება, რასაც ნამდვილ რიცხვებზე ვატარებთ. ისინი არ გამოხატავენ ამ ობიექტებს (ერთეულებს) შორის მეტნაკლებობას. ნომინალური სკალისათვის დასაშვებია მხოლოდ ერთადერთი მათემატიკური ოპერაცია – შესასწავლი ნიშნის მიხედვით მოცემული ცვლადის მნიშვნელობათა შეკრება.

ნომინალური სკალა მხოლოდ ერთ კატეგორიაში გაერთიანებულ ობიექტთა შორის ტოლობა-განსხვავების ოპერაციას გამოსახავს. ე.ი. იგი ემსახურება მხოლოდ ერთეულთა დალაგებას და სხვანაირ ინფორმაციას ვერ იძლევა. აქედან გამომდინარე, ამ სკალის აგებისას, ობიექტის მახასიათებელი თვისება ისეთნაირად უნდა იქნას კლასიფიცირებული, რომ მას სოციალური მნიშვნელობა, შინაარსი ჰქონდეს.

რიგითი სკალა ატრიბუტული (თვისებრივი) ნიშნების გარკვეული თანმიმდევრობითი რანჟირებაა – მათი ამა თუ იმ თვისების ინტენსივობის ზრდისა და შემცირების მიხედვით განლაგება. ე.ი. ისინი არა მარტო თვისებრივად განსხვავდება ერთმანეთისაგან, არამედ გააჩნიათ გარკვეულ

თვისებათა მეტი ან ნაკლები ხარისხი და შეუძლიათ იმის განსაზღვრა, თუ რამდენით აღემატება ერთი მეორეს.

საკვლევი ობიექტის თვისებრივი ნიშნის გარკვეული რიგით რანჟირების შემდეგ შესაძლებელია მათ ციფრები მივაკუთვნოთ, რომლებიც იმდენად ჩაითვლებიან რიცხვებად, რამდენადაც გააჩნიათ რიცხვთა ჩვეულებრივი რიგი და ეს რიგითობა ნიშნის თვისებრიობის შესაბამისი უნდა იყოს (მაგალითად, ძლიერი-2, სუსტი-1. აქ მეტნაკლებობა თვისებრიობის მეტ-ნაკლებობას ნიშნავს, ძლიერი > სუსტზე), რადგან უცნობია ცვლადთა ზუსტი მნიშვნელობები, სტატისტიკური ანალიზის შესაძლებლობები კი შეზღუდულია. ყველაზე რთული მათემატიკური ოპერაცია რიგითი სკალის ცვლადებისათვის არის კატეგორიათა (ერთეულთა) რანჟირება. რიგითი სკალა ფართოდ გამოიყენება პედაგოგიურ პრაქტიკაში – ცოდნის შეფასებისათვის.

ინტერვალურ სკალაში ობიექტები ერთმანეთისგან განსხვავებულია, შეიძლება მათი გარკვეული რიგით რანჟირება და ამასთან, დადგენილია ზომის მყარი ერთეული. სწორედ ამ უკანასკნელის საშუალებით შეგვიძლია დავადგინოთ, თუ ერთი ობიექტი რამდენი ერთეულით მეტია ან ნაკლებია მეორეზე, ე.ი. გამოსაკვლევ ობიექტებს შორის განვსაზღვროთ ვარიანტთა სხვაობები.

ფარდობის (პროპორციულობის, მიმართების) სკალისათვის დამახასიათებელია „ბუნებრივი“ ერთეულები და ათვლის საწყისი ნულოვანი წერტილი. სწორედ, ამ უკანასკნელის გამოა შესაძლებელი იმის დადგენა, ერთი ობიექტი რამდენჯერ მეტია ან ნაკლები მეორეზე. გასაზომი მოვლენისადმი მიწერილი ციფრი ობიექტის ჭეშმარიტი სიდიდის პროპორციულია. მათ გააჩნიათ ნამდვილ რიცხვთა ყველა თვისება. თუმცა მასზე არ არის დაფიქსირებული ერთეულის სიდიდე და მის შერჩევაში სავსებით თავისუფალნი ვართ. ასეთი სკალებია – წონის, ფულადი ერთეულების და სხვა.

განხილული სკალების დახასიათება მოყვანილია სქემის სახით (იხ. ნახ. 3.1).

როგორც ვხედავთ, ფარდობის სკალით გაზომვის შემთხვევაში შესაძლებელია ნებისმიერი სტატისტიკური მაჩვენებლის გაანგარიშება, მაშინ როცა სხვა სკალებისათვის მათი რიცხვი თანდათანობით მცირდება და ნომინალური სკალისათვის იგი ყველაზე ნაკლებია.

სიმკაცრის მიხედვით – ნომინალური სკალა ყველაზე უფრო ნაკლებად მკაცრია, ფარდობის კი – ყველაზე მკაცრი. ნებისმიერი სტატისტიკური საზომი, რომელიც გამოიყენება მოცემული სკალისათვის, შეიძლება გამოყენებულ იქნას უფრო მკაცრი სკალისთვისაც, მაგრამ არა პირიქით. ამასთან დაკავშირებით, მოცემული სკალისათვის, სტატისტიკური სიდიდის არჩევის დროს, საჭიროა იმის გათვალისწინება, რომ არჩეული სტატისტიკური საზომი რაც შეიძლება

რაციონალური იყოს, ე.ი. ითვალისწინებდეს ემპირიულ მონაცემებში შემავალ სრულ ინფორმაციას.

პრაქტიკაში, ზოგჯერ შეიძლება აღმოვჩნდეთ ისეთ სიტუაციაში, როცა შეუძლებელია იმის ზუსტი დადგენა, თუ რა სახის სკალასთან გვაქვს საქმე. განსაკუთრებით მაშინ, როცა ზომის ერთეული დადგენილი გვაქვს, მაგრამ არ შეგვიძლია ვაწარმოოთ შეკრების ოპერაცია. ამ შემთხვევაში ჩვენს წინაშე დგას ორი ალტერნატივა – ვისარგებლოთ მხოლოდ რიგის სკალით და ხელიდან გავუშვათ საჭირო ინფორმაცია; ან გამოვიყენოთ ინტერვალური სკალის სათანადო სტატისტიკური მეთოდები, რასაც შეიძლება თან სდევდეს იმის რისკი, რომ მივიღებთ ისეთ შედეგებს, რომლებიც სინამდვილეს არ შეესაბამება.

სტივენსის სკალათა დახასიათება

სქემა №1

სკალა	სკალის აღწერა	სკალაზე მოცემული დამოკიდებულება	გამოსათვლელი სტატისტიკური მაჩვენებელი	მაგალითები
ნომინალური (სახელდებითი)	სისტემაში მოყვანა	ექვივალენტობა (ტოლობა)	მოდა, პირსონისა და ჩუპროვის კოეფიციენტები	პერსონალის პროფესიათა კლასიფიკაცია
რიგითი (რანჟირებული)	ერთობლიობაში შემავალ ნიშანთა იერარქიული დაქვემდებარება	1. ექვივალენტობა (ტოლობა) 2. შედარება („მაღალი ვიდრე“)	დეცილი, კვარტილი, მედიანა, კავშირის მაჩვენებლები	მუშაკთა კლასიფიკაცია სატარიფო თანრიგის მიხედვით
ინტერვალური	მწკრივის ვარიანტების სიდიეთა შორის განსხვავება	1. ექვივალენტობა (ტოლობა) 2. შედარება („მაღალი ვიდრე“) 3. რამდენით მეტია ან	საშუალოებისა და ვარიაციის მაჩვენებლები, ურთიერთკავშირის მაჩვენებლები, ოპერაციები ნატირალურ რიცხვებზე	შეფასების ქულებისა და რანგების მინიჭება

		ნაკლები მწკრივის ვარიანტთა სიდიდეები		
ფარდობის (პროპორციული-ბის, მიმართების)	ინტერვალური სკალა და ნულოვანი წერტილი	1. ექვივალენტობა (ტოლობა) 2. შედარება („მაღალი ვიდრე“) 3. რამდენით მეტია ან ნაკლები მწკრივის ვარიანტთა სიდიდეები 4. რამდენჯერ მეტია ან ნაკლები მწკრივის ვარიანტების სიდიდეები	საშუალოებისა და ვარიაციის მაჩვენებლები, ურთიერთკავშირის მაჩვენებლები, ურთიერთკავშირის მაჩვენებლები, ოპერაციები ნატორალური რიცხვებზე	რანჟირება და შეფასების ქულების მინიჭება, ნატორალურ ერთეულებში გაზომვა

გასაზომი ობიექტების მიხედვით, გამოიყოფა მოვლენთა ორი დიდი კლასი: ოფიციალური მდგომარეობის ამა თუ იმ ნიშნის, სოციალური ქცევის ფორმების მოვლენები; საზოგადოებრივი აზრის (ცნობიერების) მოვლენები.

პირველ შემთხვევაში, სკალისათვის საჭირო ამოსავალი მასალა გარკვეული ობიექტური ინფორმაციაა. მაგალითად, ქალაქის მოსახლეობის ბინით უზრუნველყოფის სკალა, პროფესიების მოწესრიგებული სკალა, სამუშაოთი ან პოლიტიკური ინფორმაციის გარკვეული წყაროებით დაკმაყოფილების სკალა და სხვა. მეორე შემთხვევაში გამოიყენება საზოგადოებრივი აზრის სკალები.

გამოკვლევის პროცესში, შესრულებული ფუნქციის მიხედვით, სკალები შეიძლება იყოს ინფორმაციის მოპოვების პირველ საფეხურზე – პირველადი სკალები და სკალები მონაცემთა ანალიზის დროს. პირველადი სკალები ანალიზის დაწყების წინ დგება.

2.5. დაჯგუფების თავისებურებანი სოციალურ სტატისტიკაში

სოციალურ სტატისტიკაში, სადაც საქმე გვაქვს მასობრივ საზოგადოებრივ მოვლენებთან და პროცესებთან, სოციალური კლასების, ფენებისა და ხალხთა კოლექტივებისაგან შემდგარ სტატისტიკურ ერთობლიობასთან, რომლის ცალკეული ერთეულების თვისებები აღიწერება ერთი ან რიგი ნიშნების მეშვეობით, პირველადი მონაცემები სათანადოდ მოწესრიგებული, ცხადად წარმოდგენილი და შინაარსობრივი ანალიზისა და დასკვნების დასაბუთებისათვის ხელსაყრელი უნდა იყოს. ამ მიზნით გამოიყენება სტატისტიკური დაჯგუფების მეთოდი.

სოციალურ სტატისტიკაში დაჯგუფების ქვეშ იგულისხმება სოციალური ერთობლიობის დანაწევრება ჯგუფებად, რომელთა ცალკეული ერთეულები არსებითი ნიშნებით ხასიათდება¹⁵. მისი საერთო დანიშნულება რამდენიმე ცვლადთა შორის ურთიერთკავშირების გამოვლენაა. მასალების დამუშავების და ანალიზის ყველა სახის სტატისტიკური მეთოდების გამოსაყენებლად, დაჯგუფება წარმოადგენს აუცილებელ მოსამზადებელ ეტაპს. იგი პირველადი სოციალურ-სტატისტიკური ინფორმაციის ანალიზის დროს რიგი თავისებურებებით ხასიათდება.

დაჯგუფების დროს მნიშვნელოვანია სწორად შევარჩიოთ ერთობლიობიდან ცალკეული ჯგუფების გამოსაყოფად და მათში თვისებრივად ერთგვაროვან ერთეულთა გასაერთიანებლად საჭირო ძირითადი ნიშანი. სწორედ ამ ნიშანთა შერჩევა გარკვეულწილად განსაზღვრავს დასკვნების სისწორეს და ამიტომ აუცილებელია შევჩერდეთ მათ ბუნებაზე.

ნიშნების საყოველთაოდ მიღებულ კლასიფიკაციასთან ერთად სოციალურ სტატისტიკაში ადგილი აქვს ნიშანთა ისეთ კლასიფიკაციას, რომელთა გარეშე შეუძლებელია სოციალურ მოვლენათა სტატისტიკური შესწავლის ამოცანათა გადაწყვეტა.

როგორც ცნობილია, სოციალურ სტატისტიკაში უფრო ფართოდ გამოიყენება არარაოდენობრივი, ატრიბუტული ნიშნები, ვიდრე რაოდენობრივი. რაოდენობრივ ნიშანს, რომელიც იყოფა წყვეტილ (დისკრეტულ) და უწყვეტ ნიშნებად, სოციალურ სტატისტიკაში წარმოადგენს დროითი ნიშანი. პირველ რიგში, ეს არის მოქმედების მდგომარეობის ხანგრძლივობა (მაგალითად, ქორწინებაში ყოფნა, სწავლის ხანგრძლივობა და ა. შ.), მეორეც, დროში შესასწავლი მოვლენის ისტორიული დახასიათება, დინამიკა. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ ყველა უწყვეტი ნიშანი სოციალურ სტატისტიკაში წარმოდგენილია დისკრეტული სახით.

¹⁵ იხ. Социальная статистика. Учеб. / Под ред. М. Г. Назарова. М., 1988, с. 54

სოციალურ სტატისტიკაში განიხილავენ ნიშანთა შემდეგი სახის კლასიფიკაციას:

1. გამოსახვის ფორმის მიხედვით;
2. დამახასიათებელი თვისების მიხედვით;
3. დროში ცვლილების უნარისა და ცალკეული ადამიანის მიერ ნიშნის შექმნის წესის მიხედვით.

გამოსახვის ფორმის მიხედვით დაჯგუფება ხდება ალტერნატიული ნიშნების საშუალებით, რომელსაც ორი ურთიერთგამორიცხავი მნიშვნელობა გააჩნია (წერა-კითხვის მცოდნე – წერა-კითხვის არამცოდნე, ქართველი - არაქართველი და ა.შ.).

სოციალურ სტატისტიკაში გამოყოფენ დემოგრაფიულ და სოციალურ-ეკონომიკურ ნიშნებს. დემოგრაფიულ ნიშნებს მიეკუთვნება – სქესი, ასაკი, ოჯახური მდგომარეობა, ოჯახში ინდივიდის სტატუსი. ისინი მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის დამახასიათებელი ნიშნებია და რადგანაც მჭიდროდ არის დაკავშირებული მოსახლეობის სოციალურ ცხოვრებასთან, საჭიროა მათი სოციალურ სტატისტიკაში განხილვა. მაგალითად, ადამიანის ასაკი – მისი ბუნებრივი თვისება – განსაზღვრავს ყველა მის მთავარ სოციალურ როლს, ადამიანი იძენს სოციალურ თვისებებს – განათლება, პროფესია; ვითარდება შრომითი მოღვაწეობა, იცვლება დემოგრაფიული ნიშნებიც – ოჯახური მდგომარეობა, ქორწინება და ა.შ.

დემოგრაფიული და სოციალური ნიშნები ერთიერთდაკავშირებული არიან და ერთმანეთს განაპირობებენ. მიუხედავად ამისა, მაინც აუცილებელია მათი დაყოფა, რადგან სხვადასხვაა მათი წარმოშობის, არსებობის ბუნება და შექმნის პირობები.

სოციალურ სტატისტიკაში ნიშნების კლასიფიკაციის მესამე ასპექტია – დროითი და ნიშნები იყოფა: შექმნის მომენტის მიხედვით; ცვლილების შესაძლებლობის მიხედვით; მათი წარმოქმნის გარდუვალობისა და რიგითობის მიხედვით.

შექმნის მომენტის მიხედვით ნიშნები ქმნიან დაბადებისას მიღებულ და მთელი თავისი ცხოვრების მანძილზე შექმნილ დემოგრაფიული და სოციალური ნიშნების ჯგუფს. ადამიანს არ შეუძლია შეარჩიოს ან შეცვალოს ნიშნები, რომლებიც დაბადებისას მიიღო: დაბადების თარიღი, რომელიც მიამაგრებს მას გარკვეულ თაობასთან; ოჯახის შემადგენლობა, დაბადების ადგილი, რომლითაც მისი მოქალაქეობა განისაზღვრება; მშობელთა და ოჯახური გარემოს სტატუსი და ა.შ. ეს ნიშნები თაობის დახასიათების საფუძველია, რომელთაც მნიშვნელობა აქვთ რეალური თაობის მეთოდის გამოყენებისათვის კონკრეტულ სოციოლოგიურ და სტატისტიკურ გამოკვლევებში. ეს მეთოდი სულ უფრო ფართოდ ინერგება სიტუაციის შეფასებისა და პროგნოზირების პრაქტიკაში.

ადამიანი, როგორც დემოგრაფიული, ისე სოციალური ნიშნების დიდ ნაწილს თავისი ცხოვრების განმავლობაში შეიძენს. შეძენილ დემოგრაფიულ ნიშნებს მიეკუთვნება ბავშვობის ასაკიდან (0-14) უფროს ასაკში გადასვლა, მშობელთა ასაკი (15-49) და წინაპართა ასაკი 50 წლის ზევით. შეძენილი ნიშნების თანმიმდევრობა კი ასეთია – ვაჟიშვილი, მამა, ბაბუა. ამასთან შეუძლებელია ყველა დემოგრაფიულ ნიშანთა ერთდროულად შექმნა. ისინი ასაკის მიხედვით ცვალებადი დემოგრაფიული ნიშნებია და ეს მდგომარეობა დგება მეტ-ნაკლებად გარდუვალად და მკაცრი რიგითობის მიხედვით.

უფრო რთული სიტუაციაა სოციალური ნიშნების შექმნასთან დაკავშირებით. მათგან მხოლოდ ნაწილი, რომელიც ასაკთანაა დაკავშირებული, არ შეირჩევა ადამიანის მიერ (მაგ., ადამიანი იძენს (კარგავს) შრომისუნარიანობას). ნაწილი - ცხოვრების მანძილზე არსებული საზოგადოებრივი მდგომარეობისა და ვითარების ფარგლებში შეიძინება პიროვნების თავისუფალი არჩევანის საფუძველზე. იგი იძენს ცოდნას, ლებულობს განათლებას, პროფესიას, ირჩევს სამუშაო ადგილს, საქმიანობის სფეროს, საცხოვრებელ ადგილს. ეს ნიშნები ცვალებადია, არ ხასიათდებიან მკაცრი რიგითობითა და გარდაუვალობით. დროთა განმავლობაში ადამიანის მიერ შეძენილი ან დაკარგული ნიშნების (ოჯახური მდგომარეობა, შრომითი მოწყობა, განათლება, პროფესია და სხვ.) ცვლილებათა სოციალური დახასიათება განაწილებათა ტრადიციულ სტატისტიკურ ანალიზთან ერთად, დემოგრაფიული პროცესების მოდელის – დემოგრაფიული ცხრილების მეშვეობით ხდება. შეძენილი ნიშნები ფლობენ შექმნის აუცილებლობისა და ცვლილებებთან მდგრადობის სხვადასხვა ხარისხს.

შეძენილი ნიშნები პოტენციური ნიშნებია, რომელთა მიხედვით ჯგუფების სტატისტიკურ ანალიზს ენიჭება კიდევ ერთი თვისება – ზოგიერთი გაანგარიშება ატარებს პროგნოზულ ხასიათს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ შეძენილი და შენაცვლებითი ნიშნები, რომლებიც წარმოადგენენ ადამიანის პირადი არჩევანის, საქციელის შედეგს, ხასიათდება ვარიაციის მაღალი ხარისხით.

სოციალურ სტატისტიკაში დაჯგუფების ამოცანათა გადაჭრის მიხედვით გამოიყენება ძირითადი სახის სტატისტიკური დაჯგუფება – ტიპოლოგიური, სტრუქტურული, ანალიზური, რომელთაგან სოციალურ სტატისტიკაში უფრო გამოიყენება ტიპოლოგიური დაჯგუფება. სტრუქტურული დაჯგუფება განსხვავდება იმ თვისებით, რომ ჯგუფური ნიშანი არ არის ან თითქმის არ არის დამუშავებული, ყველა პოზიცია ატრიბუტულია და რაოდენობრივად თანასწორუფლებიანია. მაგალითად, მოსახლეობის განაწილება ეროვნების, პროფესიის, საქმიანობის მიხედვით და ა.შ. მაგრამ სტრუქტურული დაჯგუფება თავისი ინფორმაციულობით მაინც წარმოადგენს „ნედლეულს“ ტიპოლოგიური დაჯგუფებისათვის. ის თავის მხრივ, საფუძველად უდევს იმ ანალიზურ

დაჯგუფებებსაც, რომლის საფუძველზეც ხდება მიზეზობრივი და შედეგობრივი ნიშნების სხვადასხვა სოციალური ურთიერთკავშირების არსებობისა და მიმართულების გამოკვლევა.

სოციალურ სტატისტიკაში გამოსაკვლევი სოციალურ მოვლენათა დიფერენციაციის ძირითად ნიშნებს წარმოადგენს დასახლების ტიპი, სქესი, ეროვნება, სოციალური ჯგუფი, რომელთა მიხედვითაც კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე ხორციელდება მეორადი დაჯგუფება.

იმისდა მიხედვით, გამოიყენება თუ არა დაჯგუფებისათვის რაოდენობრივი ან თვისებრივი ნიშნები, დაჯგუფებას აქვს განსაზღვრული თავისებურებანი. რაოდენობრივი ნიშნებით დაჯგუფების შემთხვევაში (ასაკი, მუშაობის სტაჟი, ხელფასი და ა.შ.) ის გულისხმობს ნიშნების ცვლილებათა მთლიანი დიაპაზონის განსაზღვრულ ინტერვალებად დაყოფას და თითოეულ ინტერვალში სანალიზო ერთეულთა რიცხვის დადგენას. ასეთი სახის დაჯგუფება საშუალებას გვაძლევს კომპაქტურად, მოხერხებული სახით წარმოვადგინოთ გამოსაკვლევი ერთობლიობის განაწილება მოცემული ნიშნის მიხედვით. დაჯგუფების რაოდენობრივი ნიშნის მიკუთვნებისას დგება ინტერვალების სიდიდისა და მათი თანაბარზომიერების შერჩევის საკითხი, რომელიც განისაზღვრება საანალიზო ინფორმაციის ერთგვაროვანების ხარისხის მიხედვით.

შესაძლებელია დაჯგუფების განსხვავება ინტერვალების ტიპის – თანაბარი და არათანაბარი სიდიდისა და შესაბამისად, ჯგუფების ოდენობის მიხედვით. როგორც წესი, ანკეტის დამუშავების ეტაპზე შეირჩევა თანაბარი ინტერვალები, განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როცა გადაწყვეტილია მონაცემთა პირველადი დამუშავების, მთლიანად ერთობლიობის სტრუქტურის რეპრეზენტატივობის საკითხი. ამასთან, მიღებული ინფორმაციის სრული მოცვის მიზნით, პირველი და ბოლო ინტერვალების ზღვარი ხშირად ღიად რჩება.

ინტერვალების რიცხვის განსაზღვრისას გამომდინარეობენ რიცხობრივი ნიშნისა და შინაარსობრივი მნიშვნელობით გამოყოფილი ინტერვალების საკმაოდ ზუსტი და დეტალური წარმოდგენის კრიტერიუმებიდან. მეტისმეტად მსხვილი ინტერვალების შერჩევა, როგორც წესი იწვევს ინფორმაციის „დაკარგვას“, ანალიზის შინაარსობრივად სხვადასხვა ერთეულების გადაადგილებას ერთი ინტერვალის ფარგლებში. მეტისმეტად დანაწილებული ინტერვალები კი – მცირერიცხოვანი და შინაარსობრივად არაწარმომადგენლობითი ჯგუფების გამოყოფას. აქედან გამომდინარე, ნიშნის ცვლილებას ყოფენ არაუმეტეს 15-20 ჯგუფად. ამასთან, თითოეულზე, როგორც წესი, უნდა მოდიოდეს ნიშნის ინდივიდუალური მნიშვნელობის არა უმეტეს 15-20 პროცენტისა.

რაოდენობრივი ნიშნის ინტერვალებად დაყოფის ამოცანის დასახვა ხდება, როგორც ანკეტის შედგენის, ასევე ინფორმაციის დამუშავების ეტაპზე. დამუშავების

შედეგები საშუალებას იძლევა გამოვლინდეს რაოდენობრივი ნიშნის ცვლილების დიაპაზონში ანალიზის ერთეულთა სიხშირის განაწილება, ობიექტების განსაზღვრული ტიპები, რომლებიც განსხვავდებიან შესასწავლი მაჩვენებლების მიხედვით. დაჯგუფების ამ ეტაპზე წარმოებს არა მარტო მონაცემთა რეპრეზენტაცივობის, არამედ ობიექტების შინაარსობრივად მნიშვნელოვანი ტიპების გამოყოფის ამოცანის დასმა. ამასთან, შესაბამისი რაოდენობრივი ნიშნის ინტერვალები შეიძლება არ იყოს ტოლი და გამოკვლევის მიზნების მიხედვით ერთმანეთისაგან განსხვავდებოდეს.

თვისებრივი ნიშნების მიხედვით დაჯგუფების დროს გათვალისწინებული უნდა იქნას თითოეული საანალიზო ერთეულის ნიშნის მიკუთვნების შესაძლებლობა და უნდა უტოლდებოდეს შესასწავლი ერთობლიობის რიცხოვნობას, რაც მნიშვნელოვანია გამოთვლების კონტროლისათვის. მაგ., ანკეტაში დასმული კითხვისათვის: “როგორ თვლით, აამაღლებს თუ არა ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა შრომის ნაყოფიერებას? – პასუხის ვარიანტებთან ერთად: 1. „დიახ“; 2. „არა“, გაითვალისწინება ვარიანტი – „მიჭირს პასუხის გაცემა“ და ასევე აღინიშნება მოცემულ კითხვაზე პასუხის გაუცემლობაც. ანკეტის ნებისმიერ კითხვაზე პასუხთა სავარაუდო ვარიანტების დაჯგუფებასთან ერთად გამოიყოფა იმ ანკეტათა რიცხვიც, რომელშიც არ არის აღნიშნული კითხვის სავარაუდო პასუხი, ვინაიდან ვარიანტთა სიხშირეების ჯამი აუცილებლად უნდა უტოლდებოდეს ანკეტათა რიცხვს.

ისევე, როგორც რაოდენობრივი ნიშნების შემთხვევაში, დამუშავების ეტაპზეთვისებრივი ნიშნის გრადაციების მიხედვით საანალიზო ერთეულთა განაწილების შესწავლის საფუძველზე A შეიძლება ჩატარებულ იქნას გადაჯგუფება, რომელიც გაანაწილებს საანალიზო ერთეულთა შინაარსობრივად ახლო მდგომ ტიპებს.

ცალკეული ნიშნების მიხედვით დაჯგუფება გამოიყენება ამ ნიშნების მიხედვით საანალიზო ერთეულთა ერთობლიობის განაწილების რეპრეზენტატულობისათვის. დაჯგუფება ორი და მეტი ნიშნის მიხედვით გამოიყენება ნიშნებს შორის ურთიერთკავშირის შესაფასებლად. ამასთან, გაიანგარიშება საანალიზო ერთეულთა რიცხვი ამ ნიშნების გრადაციების კომბინაციებისათვის. დაჯგუფების შედეგების წარმოდგენა ხდება ცხრილების სახით, რომელიც მოიცავს ვარიანტთა მნიშვნელობებსა და მათი განმეორების სიხშირეებს.

ობიექტთა განსახილველი ერთობლიობის ნიშანთა ცალკეულ და მათ კომბინირებულ მნიშვნელობათა მიხედვით დაჯგუფება სოციალურ კვლევებში მონაცემთა ანალიზის გავრცელებული პროცედურაა. დაჯგუფების ტრადიციული წესები შემოიფარგლება მხოლოდ ერთი ან ორი ნიშნის მიხედვით დაჯგუფებით. მრავალი ნიშნის მიხედვით დაჯგუფების განხილვა დაკავშირებულია სიხშირეთა დიდი რიცხვის ცხრილების ანალიზთან, რომლის დაწვრილებითი ანალიზი

არარეალურია, სოციალური მოვლენების სირთულე მოითხოვს მათ მრავალფაქტორულ ახსნას (მრავალგანზომილებიან დაჯგუფებას).

მრავალგანზომილებიან დაჯგუფების შედეგად ვლემულობთ დაკვირვების ერთობლიობის განაწილებას ერთგვაროვან ჯგუფებად და შესაბამისად ამ ერთობლიობის სტრუქტურას. იგი ობიექტის დამახასიათებელ ნიშნებს შორის ურთიერთკავშირის დადგენის ეფექტური საშუალებაა. მაგალითად, წარმოების მუშაკთა სტაჟისა და ასაკის მიხედვით დაჯგუფების დროს შეიძლება შევისწავლოთ სამუშაოთი დაკმაყოფილების, შრომის ნაყოფიერების, მუშაკთა დენადობის მიხედვით მიღებული ერთგვაროვანი ჯგუფების შემადგენლობა და ამასთან, შევაფასოთ შესაბამის მაჩვენებლებზე სტაჟისა და ასაკის გავლენა.

თემა 3. მოსახლეობის რიცხოვნობისა და შემადგენლობის დახასიათება

1.5 მოსახლეობის შემადგენლობის მახასიათებლები

და ინფორმაციული ბაზა

ნებისმიერი სოციალური პროცესის შესწავლა შეუძლებელია იმ მოსახლეობის რიცხოვნობისა და სტრუქტურის შესახებ ინფორმაციის გარეშე, რომელიც მასში მონაწილეობს. ბუნებრივია, მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფს გააჩნია მოთხოვნის არსებითად განსხვავებული მოცულობა და სტრუქტურა. მნიშვნელოვნად არის დიფერენცირებული ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობის, სხვადასხვა სოციალური და ეთნიკური ჯგუფების წარმოადგენლების ცხოვრების წესი და მოთხოვნის სტრუქტურა.

იმისათვის, რომ სოციალური პროცესები მოცემულ კონკრეტულ ისტორიულ პირობებში ოპტიმალურ რეჟიმში მიმდინარეობდეს, რეგიონულ და საერთო-სახელმწიფოებრივ დონეზე მათი რეგულირებისათვის აუცილებელია გავითვალისწინოთ სოციალურ-დემოგრაფიული პროცესების დიფერენციაციის გამოვლენის ორი ფორმა. პირველი, მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფის მოთხოვნილებები ერთმანეთისაგან განსხვავებულია და მეორე, მოხმარება ცვალებადია. როგორც წესი მიმდინარეობს შიდაჯგუფური და ჯგუფთაშორისი ბრძოლა მოხმარების რესურსების, მათი განაწილებისა და გადანაწილებისათვის, დოვლათის სხვა სახეებთან შედარებით უპირატესობის მქონე რესურსებისათვის.

მოსახლეობის განსაკუთრებით დაბალკონკურენტუნარიანი ჯგუფები ამ ბრძოლის დროს შეიძლება მივიდნენ არსებობისათვის მუდმივი ბრძოლის, გაბოროტების სოციალური აფეთქების მდგომარეობამდე. შესაბამისად, სახელმწიფოს, როგორც სახელისუფლებლო სტრუქტურას, უფლება აქვს დაიკავოს ნეიტრალური პოზიცია. აუცილებელია, სოციალური დახმარება გაეწიოს მოსახლეობის მცირეშემოსავლიან ჯგუფებს (პენსიონერებს, მრავალშვილიან და მარტოხელა დედებს); აგრეთვე შემოსავლით იქნას უზრუნველყოფილი მოსახლეობის ის ჯგუფები, რომელთაც არ გადაუჭრიათ შრომითი მოწყობის პრობლემა.

კონფლიქტური სიტუაციები და სოციალური დაძაბულობა შეიძლება წარმოიშვას არა მარტო მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფებს შორის, არამედ მოსახლეობასა და ხელისუფლებას შორის. იგი შეიძლება იყოს ეკონომიკური და პოლიტიკური, ლოკალური და საერთოსახელმწიფოებრივი, მოკლევადიანი ან ქრონიკული, ქონდეს სიმწვავის სხვადასხვა ხარისხი.

თუკი ქვეყანაში სტატისტიკური სამსახურები ასრულებენ თავიანთ ფუნქციებს, მაშინ მათ გააჩნიათ აუცილებელ ინფორმაცია სოციალური ცხოვრების მსგავსი მოვლენების შესახებ. მნიშვნელოვანს ამგვარ ინფორმაციაში წარმოადგენს ცნობები დაგჯუფების შესახებ ისეთი ნიშნების მიხედვით, როგორცაა სოციალური, პროფესიული, ეთნიკური, ტერიტორიული.

მნიშვნელოვანი სოციალური პროცესების შესწავლის დროს მოსახლეობის შემადგენლობის ძირითად მახასიათებლებს წარმოადგენს განათლება, კვალიფიკაცია, დაკავებული თანამდებობა, პროფესიული საქმიანობა. სოციალურ სტატისტიკაში დიდი მნიშვნელობა გააჩნია მოსახლეობის დაჯგუფებას არსებობის წყაროების, საკუთრებრივი ურთიერთობის, ოჯახში ეკონომიკური დატვირთვის მიხედვით. სოციალური დიფერენციაციის ახსნის საშუალებას იძლევა დემოგრაფიული (სქესი, ასაკი, ქორწინებრივი მდგომარეობა, ოჯახის შემადგენლობა) და ეთნიკური (ეროვნება, მშობლიური და სალაპარაკო ენა) მახასიათებლები. მრავალი სოციალური ამოცანის გადასაწყვეტად აუცილებელია მოსახლეობის დაჯგუფება ქალაქისა და სოფლის მცხოვრებლებლად.

აღნიშნული მახასიათებლები გამოიყენება მოსახლეობის შემადგენლობის აღწერისას არა მარტო როგორც დამოუკიდებელი პარამეტრები, არამედ სხვა მაჩვენებლებთან გარკვეულ კომბინაციაში. ეს უკანასკნელი მოსახლეობის შემადგენლობის თავისებურებების უფრო სიღრმისეულად ახსნისა და მრავალმხრივი შემეცნების საშუალებას იძლევა.

მოსახლეობის შემადგენლობის შესახებ ინფორმაციის მიღების მთავარ წყაროს მოსახლეობის აღწერები წარმოადგენს, რომელიც გარკვეული პერიოდულობით ტარდება, ძირითადად ყოველ 10 წელიწადში ერთხელ. უკანასკნელი ასეთი აღწერა საქართველოში 2002 წელს ჩატარდა.

მოსახლეობის საყოველთაო აღწერების გარდა, რუსეთში შემოიღებულ იქნა მიკროაღწერები, რომელიც აღწერათაშორის პერიოდში ტარდება და მიღებული მონაცემების საფუძველზე ხორციელდება მოსახლეობის შემადგენლობის შესახებ ინფორმაციის განახლება. პირველი ასეთი აღწერა განხორციელდა 1985 წელს, ხოლო შემდეგი 1994 წელს. აღწერებისა და მიკროაღწერების გამოქვეყნებულ შედეგებში ასახულია მონაცემები მთლიანად ქვეყნის, მისი რეგიონების, მხარეების, ქალაქებისა და სოფლების მოსახლეობის შესახებ. გარდა ამისა, ისეთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელი, როგორცაა სქესობრივ-ასაკობრივი შემადგენლობა, გამოითვლება ყოველი წლის დასაწყისში საყოველთაო აღწერის მონაცემების კორექტირების გზით. კორექტირება კი ხორციელდება შობადობის, მოკვდაობის, სახცოვრებელი ადგილის ცვლილების მიმდინარე მონაცემების საფუძველზე.

აღსანიშნავია, რომ მთელი ამ ინფორმაციის ეფექტური გამოყენებისას წარმოიშვება ძნელადგადასაჭრელი პრობლემები. სიძნელე მდგომარეობს იმაში, რომ არსებობს ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი მონაცემების ერთობლიობა. ერთის მხრივ, მოსახლეობის შემადგენლობა და მეორეს მხრივ, სხვადასხვა სოციალური სახის მომსახურების და მოხმარების საგნების წარმოებისა და მოხმარების შესახებ მონაცემები. რჩება უცნობი, როგორ იქცევიან მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფები მომხმარებლების სახით. არსებობს ამ პრობლემის გადაჭრის ერთადერთი გზა - ინდივიდუალურ დონეზე გამოკითხულთა მოხმარებისა და პირადი მახასიათებლების შესახებ არსებული მონაცემების შერწყმა. ამ მიზნით სახელწიფო სტატისტიკაში ხორციელდება მოსახლეობის საოჯახო ბიუჯეტის გამოკვლევა.

მოსახლეობის საყოველთაო აღწერების მასალები, როგორც ამგვარი ინფორმაციის ბაზა, და მის საფუძველზე გაანგარიშებული მაჩვენებლები მოიცავენ მონაცემებს გენერალური ერთობლიობის ანუ განსაზღვრულ ტერიტორიაზე მცხოვრებთა შესახებ. სწორედ გენერალური ერთობლიობის საფუძველზე განისაზღვრება შერჩევითი ერთობლიობა. ხორციელდება შერჩეული ერთობლიობის გამოკვლევის შედეგების შეფასება და შერჩევის მახასიათებლების გენერალურ ერთობლიობაზე გავრცელება.

საჭიროების შემთხვევაში სახელმწიფო სტატისტიკისა და სხვა ორგანიზაციების მიერ ტარდება ერთდროული გამოკვლევა, რომელიც ემსახურება მოხმარებისა და ინფრასტრუქტურის დარგების განვითარების განსაკუთრებით აქტუალური პრობლემების შესწავლას. რაოდენ მნიშვნელოვან საკითხსაც არ უნდა ეხებოდეს მსგავსი გამოკვლევები, მათი ორგანიზების, განხორციელებისა და შედეგების გამოყენებისათვის საჭიროა საერთო მონაცემები გარკვეულ ტერიტორიაზე მცხოვრებთა სტრუქტურის შესახებ მაინც.

აღწერებთან ერთად მოსახლეობის შემადგენლობის ზოგიერთი მახასიათებლის შესახებ ინფორმაციას იძლევა ანგარიშგება (მაგალითად, გარკვეული

კატეგორიის მოსახლეობის რიცხოვნობა). ეს უპირველეს ყოვლისა ისეთ ჯგუფებს ეხება, როგორცაა სხვადასხვა ტიპის სასწავლებლების მოსწავლეები, სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებათა კონტიგენტი, პენსიონერები. თუმცა ანგარიშგების თავისებურებას წარმოადგენს ის, რომ ისინი ასახავენ პირთა მხოლოდ ზოგად რიცხოვნობას, მათ შემადგენლობას რომელიმე მახასიათებლის გარეშე.

სოციალური ცხოვრების შესახებ გარკვეულ ინფორმაციას სახელმწიფო სტატისტიკის სამსახურებთან ერთად იძლევა სოციალური ინსტიტუტები, საზოგადოებრივი აზრის შემსწავლელი სამსახურები, ხელისუფლების ორგანოებთან არსებული სამეცნიერო საკონსულტაციო სამსახურები.

აღსანიშნავია, რომ დროთა განმავლობაში იცვლება არა მარტო მოსახლეობის რიცხოვნობა და შემადგენლობა, არამედ მათი შესწავლის მეთოდები. მაგალითად, მე-20 საუკუნის 90-იანი წლების შუა პერიოდში რადუკალურად შეიცვალა მოსახლეობის სოციალურ-კლასობრივი დაჯგუფება. მრავალი წლის განმავლობაში ჩვენს ქვეყანაში მიღებული იყო მოსახლეობის შემდეგ საზოგადოებრივ ჯგუფებად დაყოფა: მუშები, მოსამსახურეები და კოლმეურნეები. ამჟამად კი დაჯგუფების საფუძველს წარმოადგენს - დასაქმების მდგომარეობა (დაქირავებული მომუშავეები, დამსაქმებელი და ა.შ.), რაც უფრო მეტად შეესაბამება საერთაშორისო პრაქტიკას.

მოსახლეობის შემადგენლობის სტატისტიკური შესწავლისათვის გამოიყენება დაჯგუფების მეთოდი, მონაცემთა გამოსახვის ცხრილებისა და გრაფიკების ხერხები, განზოგადებული სიდიდეების გაანგარიშების მაჩვენებლები და ა.შ. ყველაზე გავრცელებულ ხერხს დაჯგუფება წარმოადგენს, რადგან მოსახლეობის შემადგენლობის დახასიათების საფუძველია.

როგორც ცნობილია დაჯგუფება სხვადასხვა სახისაა, ამიტომ დაჯგუფების დროს მნიშვნელოვანია გავითვალისწინონთ რამდენიმე პრინციპი:

- ჯგუფთა შედარებით დეტალური ჩამოთვლა მართებულია მაშინ, როდესაც მოცემული მახასიათებლები წარმოადგენილია როგორც დამოუკიდებელი პარამეტრები სხვა ნიშნებთან ურთიერთკავშირის გარეშე. მოსახლეობის დაჯგუფება ასაკის მიხედვით დასაქმებულთა დაჯგუფება პროფესიის მიხედვით პროფესიის დეტალური ჩამოთვლით;
- კომბინაციური დაჯგუფების დროს გამოიყენება გამსხვილებული ინტერვალი, რადგან თავიდან იქნას აცილებული მასალის ზემდეტი დანაწევრება;
- დაჯგუფებაში ზოგიერთი ნიშანი თითქმის ყველა კომბინაციისათვის გამოიყენება. მაგალითად, სქესი, ასაკი, განათლება და ასევე მოსახლეობის დაყოფა ქალაქისა და სოფლის მაცხოვრებლებლად;
- განაწილების მწკრივებში ატრიბუტული ნიშნის მნიშვნელობა შეძლებისდაგვარადაა მოცემული რანჟირებული მიმდევრობით;

დაჯგუფებათა უმრავლესობაში ერთმანეთისაგან გამიჯნულია ქალაქის და სოფლის მოსახლეობა, რაც წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე დინამიკურ და ინფორმაციულ მაჩვენებელს. იგი რეაგირებს ნებისმიერ სოციალურ, ეკონომიკურ, პოლიტიკურ მოვლენებსა და პროცესებზე.

1959 წლიდან 2000 წლამდე საქართველოში ქალაქის მოსახლეობის ხვედრითი წილი იცვლება შემდეგი თანმიმდევრობით:

1958 წელს - 41,7%;

1970 წელს - 47,3%;

1989 წელს - 55,4%;

1993 წელს - 55,6%;

2000 წელს - 54,6%.

ერთ-ერთ მნიშვნელოვან დემოგრაფიულ მახასიათებელს წარმოადგენს მოსახლეობის დაჯგუფება სქესობრივ-ასაკობრივი ნიშნის მიხედვით. ასაკობრივი ინტერვალად ჩვეულებრივ წარმოადგენილია ერთ, ხუთ და ათწლიანი ინტერვალებით. გარდა ამისა მოსახლეობის დაჯგუფება ხორციელდება შემდეგი ნიშნებით: შრომისუნარიანზე უმცროსი, შრომისუნარიანი და შრომისუნარიანზე უფროსი. ასეთი ასაკობრივი ჯგუფებით იქმნება სქესობრივ-ასაკობრივი პირამიდები.

დაჯგუფების მეთოდის გარდა მოსახლეობის შემადგენლობის დასახასიათებლად გამოიყენება როგორც აბსოლუტური, ისე შეფარდებითი მაჩვენებლები. მაგალითად, მოსახლეობაში ქალებისა და მამაკაცების ხვედრითი წილი ან პროცენტული მაჩვენებლები. ქალთა და მამაკაცთა რიცხოვნობის ფარდობა შეიძლება იყოს წარმოდგენილი ორი გზით:

1. მოსახლეობის რიცხოვნობაში ქალთა და მამაკაცთა პროცენტული მაჩვენებლები;
2. ქალთა რიცხოვნობა 1000 კაცთან მიმართებაში.

1989 წელს მთელ მოსახლეობაში 47,5% მამაკაცთა ხვედრითი წილი იყო, ხოლო 52,5% - ქალებს. 2000 წლისთვის შესაბამისად მაჩვენებლები იყო 47,8% და 52,2% . ამასთან ყოველ 1000 კაცთან მიმართებაში 1989 წელს მოდიოდა 1108 და 2000 წელს - 1032 ქალი.

მოსახლეობის შემადგენლობას სქესის მიხედვით განსაზღვრავს ბუნებრივ-ბიოლოგიური და სოცილურ-ეკონომიკური ფაქტორები. ფაქტორთა პირველი ჯგუფი აყალიბებს სქესთა შორის მიერ თანაფარდობას, ხოლო ფაქტორთა მეორე ჯგუფი იწვევს სქესის მიხედვით მოსახლეობის შემადგენლობას ცვლილებას სხვადასხვა ასაკობრივ ჯგუფებში და ტერიტორიულ ჭრილში.

ბუნებრივ-ბიოლოგიური ფაქტორები ახდენენ ზემოქმედებას ქალთა და მამაკაცთა თანაფარდობაზე მათი დაბადებისა და ცხოვრების პირველ წლებში. შემდეგ

წლებში მათი სიცოცხლისუნარიანობა განპირობებულია ორგანიზმის ბიოლოგიური ბუნებით, თუმცა არანაკლებ როლს თამაშობენ სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორები.

მოსახლეობის ასაკობრივი შემადგენლობა ასევე ხასიათდება ისეთი განზოგადებული მაჩვენებლით, როგორცაა საშუალოები, მოდა და მედიანა. ისინი გაიანგარიშება როგორც მთელი მოსახლეობის, ისე მისი გარკვეული კატეგორიებისათვის. მაგალითად, გაიანგარიშება შრომისუნარიანი საშუალო ასაკი, სხვადასხვა პროფესიის ადამიანთა საშუალო ასაკი და ა.შ.

სტატისტიკაში ხშირად გამოიყენება მოსახლეობის შემადგენლობის რთული განზოგადებული მაჩვენებლები. მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია შრომისუნარიანი მოსახლეობის დემოგრაფიული დატვირთვის მაჩვენებელი, რომლის გაანგარიშება შემდეგი ფორმულით წარმოებს:

$$K_0 = \frac{S_{0-14} + S_{55(60) \text{ და უფროსი}}}{S_{15-54(59)}} 1000$$

$$K_{\text{უმცროსი}} = \frac{S_{0-14}}{S_{15-54(59)}} 1000$$

$$K_{\text{უფროსი}} = \frac{S_{55(60) \text{ და მეტი}}}{S_{15-54(59)}} 1000$$

სადაც, K_0 - შრომისუნარიანი მოსახლეობის დემოგრაფიული დატვირთვის კოეფიციენტი;

S_{0-14} , $S_{15-54(59)}$, $S_{55(60) \text{ და მეტი}}$ - შესაბამისი ასაკობრივი ჯგუფის მოსახლეობის რიცხოვნობა.

$K_{\text{უმცროსი}}$ - შრომისუნარიან ასაკზე უმცროსი მოსახლეობის დემოგრაფიული დატვირთვის კოეფიციენტი;

$K_{\text{უფროსი}}$ - შრომისუნარიან ასაკზე უფროსი მოსახლეობის დემოგრაფიული დატვირთვის კოეფიციენტი.

მოცემულ მაჩვენებლებს შორის არსებობს შემდეგი კავშირი:

$$K_{\text{უმცროსი}} + K_{\text{უფროსი}} = K_0 \quad \text{ან}$$

$$\frac{K_{\text{უმცროსი}}}{K_0} 100 + \frac{K_{\text{უფროსი}}}{K_0} = 100$$

სოციალური პროცესების შესწავლაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება მოსახლეობის განათლების დონის შესწავლას, მის დაჯგუფებას აღნიშნული ნიშნის მიხედვით. გაიანგარიშება გარკვეული განათლების მქონე პირთა რიცხოვნობა:

1. 10 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობის განათლების მქონე პირთა რიცხვი ყოველ 1000 კაცზე გაანგარიშებით;
2. ყოველ 1000 დასაქმებულთან მიმართებაში;
3. განსაზღვრული დონის განათლების მქონე პირთა რიცხვი 1000 დასაქმებულზე გაანგარიშებით;

4. ფიზიკურად დასაქმებული ყოველ 1000 კაცთან მიმართებაში;
5. გონებრივი შრომით დასაქმებული ყოველ 1000 კაცთან მიმართებაში.

სოციალური პროცესების შესწავლის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია მოსახლეობის შემადგენლობის დახასიათება შემოსავლის წყაროს მიხედვით. მოსახლეობის შემადგენლობა შემოსახლის წყაროს მიხედვით წინა პერიოდის მოსახლეობის აღწერების პროგრამაში ხასიათდებოდა შემდეგი კატეგორიებით:

1. დასაქმებული მოსახლეობა, გარე და შინამეურნეობაში დაკავებულები;
2. კერძო მეურნეობაში დაკავებულები;
3. სტიპენდიანტები;
4. პენსიონერები და სახელმწიფო კმაყოფაზე მყოფი;
5. სხვა შემოსავლის წყაროს მქონენი;
6. ცალკეულ პირთა კმაყოფაზე მყოფი.

მიმდინარე პერიოდში მოსახლეობის სოციალური სტრუქტურის ცვალობადობა გამოიწვია სააღწერო პროგრამაში შემოსავლის სხვა წყაროების მითითება.

ადრეული პერიოდის მოსახლეობის აღწერათა პროგრამაში ეთნიკური მახასიათებლები, რომელიც ასევე მოსახლეობის შემადგენლობის მნიშვნელოვანი მახასიათებელია. 1989 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის პროგრამაში წარმოდგენილი იყო შემდეგნაირად: ეროვნება, მშობლიური ენა და სსრკ ქვეყნების ენა, რომელსაც თავისუფლად ფლობს პიროვნება. 2002 წლის აღწერისას, წინა აღწერის კითხვის – „სსრკ ხალხების სხვა ენა“ ნაცვლად, კითხვა – „მშობლიური ენა“ შეივსო ქვეკითხვით – „მითითოს აგრეთვე სხვა ენა, რომელსაც თავისუფლად ფლობს“, საქართველოში მოსახლეობის 2002 წლის მოსახლეობის აღწერისას კითხვა „მშობლიური ენა“ შეივსო ქვეკითხვით „მითითოს აგრეთვე სხვა ენა, რომელსაც თავისუფლად ფლობს“. ეროვნებასთან მიმართებაში მოცემულია ქვეყნისათვის დამახასიათებელი 6 ძირეული და მრავალრიცხოვანი ეროვნება - ქართველი, აფხაზი, ოსი, აზერბაიჯანელი, რუსი, სომეხი, რომელთაგან ერთს-ერთის შეხვედრისას კითხვაში დაესმის შესაბამისი აღნიშვნა, თუ გამოსაკითხი არ ეკუთვნის ჩამოთვლილთაგან არცერთს, მაშინ ჩაიწერება ეროვნება, რომელსაც მიუთითებს გამოსაკითხი პირი, ბავშვის ეროვნება განისაზღვრება მშობლების მიერ. მშობლიური ენის შესახებ კითხვაზე ჩაიწერა ენის დასახელება, რომელსაც გამოსაკითხი აღიარებს თავის მშობლიურ ენად. ამასთან, მშობლიური ენა შეიძლება დაემთხვეს ან არ დაემთხვეს გამოსაკითხის ეროვნებას.

საქართველოს მოსახლეობას ეროვნული შემადგენლობა 1989 და 2002 წლების აღწერების შედეგებიდან შემდეგი სახისაა:

ეროვნება	პროცენტულად მთელ მოსახლეობასთან მიმართებაში
----------	---

	1989 წელი	2002 წელი
ქართველი	70,1	83,8
აფხაზი	1,8	0,1
ოსი	3,0	0,9
რუსი	6,3	1,5
უკრაინული	1,0	0,2
აზერბაიჯანი	5,7	6,5
სომეხი	8,1	5,7
ებრაელი	0,5	0,1
ასირიელი	0,1	-
ბერძენი	1,3	0,3
ქურთი	0,6	0,5

ეროვნულობა განისაზღვრება შემდეგი მაჩვენებლებით:

1. ყოველი ეროვნების პირთა რიცხოვნობა;
2. ყოველი ეროვნების პირთა რიცხოვნობა ყოველ 100000 კაცთან მიმართებაში;
3. მოცემულ ტერიტორიაზე მცხოვრებთა შორის მკვიდრი მოსახლეობის ხვედრითი წილი;
4. ქვეყნის გარეთმცხოვრებ მოცემული ეროვნების მოსახლეობის ხვედრითი წილი.

აღწერათა განხორციელების დროს ხორციელდება მონაცემთა შეკრება მშობლიურ ენასთან და სალაპარაკო ენასთან დაკავშირებით. მიღებული მონაცემები ასახავენ ეროვნული თვითშეგნებისა და ტრადიციულობის დონეს.

არსებობს მჭიდრო კავშირი სოციალურ-პოლიტიკურ პროცესებში და მიგრაციას შორის. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია მოსახლეობის შემადგენლობა ისეთი ნიშნის მიხედვით, როგორცაა მუდმივი საცხოვრებელ ადგილზე ცხოვრების ხანგრძლივობა.

ასევე მნიშვნელოვანია მოსახლეობის ოჯახური შემადგენლობა და მისი ცვალებადობა.

3.2 მოსახლეობის შემადგენლობის დინამიკის შესწავლის მეთოდები

ყოველი ტერიტორია მოსახლეობის შემადგენლობა, ყოველი კონკრეტული მომენტისათვის გრძელდება, როგორც თაობათა ცვლის პროცესით. ასევე სოციალურ-ეკონომიკურ ფაქტორთა კომპლექსის გავლენით. მოსახლეობის შემადგენლობა იცვლება შემდეგი მონაცემებით: დაბადება, გარდაცვალება, იმიგრაცია და ემიგრაცია; სოციალ-ეკონომიკური მობილურობა, რითაც ადამიანები იცვლიან განათლებას, პროფესიას, საქმიანობის სახეს, კვალიფიკაციას, სამუშაო ადგილს.

საჭირო განვიხილოთ პიროვნების მახასიათებლები დროში ცვალებადობის მიხედვით. უცვლელი და მუდმივია სქესი, დაბადების დრო და ადგილი, სოციალური წარმოშობა. არსებობს ისეთი მახასიათებლები, რომლებიც იშვიათად იცვლება. მაგალითად, ეროვნება. შედარებით შესაძლებელია სალაპარაკო და მშობლიური ენის ცვალებადობა. რაც შეეხება სოციალურ-ეკონომიკურ მახასიათებლებს ისინი შეიძლება შეიცვალოს ხშირად, არაერთხელ. განსაკუთრებით ცხოვრების ადრეულ საფეხურზე და საპენსიო ასაკში შესწავლის დროს. აღნიშნული მახასიათებლების მდგრადობის ხარისხი გავლენას ახდენს მოსახლეობის მთელი შემადგენლობის სტაბილურობის ხარისხზე.

მოსახლეობის შემადგენლობის შესწავლის დროს უპირველეს ყოვლისა ხორციელდება შედარებით არსებითი ფაქტორების განსაზღვრა და მათი კლასიფიკაცია. ფაქტორები შეიძლება იყოს სპეციფიკური იმისდა მიხედვით თუ რა ჭრილშია საჭირო მოსახლეობის შემადგენლობის ანალიზის ჩატარება, მოსახლეობის რომელი კატეგორიისა და ისტორიული ეტაპის გამოკვლევა ხორციელდება. ფაქტორთა გავლენის შესწავლა წარმოებს როგორც თეორიული გამოკვლევით, ისე მათემატიკურ-სტატისტიკური მოდელებით. უპირველეს ყოვლისა გამოიყენება დემოგრაფიული, სოციალური, ეკონომიკური, პოლიტიკური, სამართლებრივი, ზნეობრივ-ფსიქოლოგიური ფაქტორები.

დემოგრაფიულ ფაქტორებს მიეკუთვნება შობადობა, მოკვდაობა, ქორწინება, განქორწინება და იმიგრაცია. დემოგრაფიულ ფაქტორებს გადაყავს მოსახლეობის

სტრუქტურა ახალ მდგომარეობაში. ყალიბდება ახალი პრინციპები მოსახლეობის სხვადასხვა კატეგორიებს შორის. იცვლება მათი ტერიტორიული განსახლება, ერთგვაროვნების ხარისხი, ტიპური საშუალო მაჩვენებლები.

მოსახლეობის შემადგენლობაზე დემოგრაფიული ფაქტორების ზემოქმედება განისაზღვრება გაანგარიშებით სადაც მოსახლეობის ნაწილს ფანაპირობებს ნუმრნტივი მატებისა და მიგრაციის მაჩვენებლებს შორის სხვაობა. მაჩვენებელი შეიძლება იყოს როგორც აბსოლუტური, ისე შეფარდებითი - გაანგარიშებული ყოველ 1000 კაცთან მიმართებაში როგორც მთლიანად ქვეყნის, ასევე ცალკეული ტერიტორიული ერთეულებისათვის.

მოსახლეობის შემადგენლობაზე ფაქტორთა ზემოქმედების შესახებ მეცნიერულად დასაბუთებული ინფორმაციის არ არსებობის შემთხვევაში საცელმწიფო სტატისტიკის ორგანოებს არ შეუძლიათ გააკეთონ პროგნოზი თუნდაც მცირე ან საშუალო პერიოდისათვის მაინც. ასევე ძნელია ეფექტური სოციალურ-ეკონომიკური და დემოგრაფიული პოლიტიკის გატარება. აღნიშნული შეზღუდვების დროს სტატისტიკური სამსახურები ატარებს სპეციალურ გამოკვლევებს, რომლებიც გამსაზღვრელი თანმიმდებრობით იძლევა ინფორმაციას მიმდინარე აქტუალურ საკითხებზე. გამოკვლევების ერთერთი სახეა შერჩევითი გამოკვლევა, რომლის ამოცანა უფრო ფართოა, ვიდრე მოსახლეობის შემადგენლობის ანალიზი.

მოსახლეობის შემადგენლობის ცვალებადობის საერთო მახასიათებლებს წარმოადგენს ,ისი განახლებისა და გასვლის კოეფიციენტები.

სხვადასხვა სოციალური ჯგუფის შემადგენლობის განახლების კოეფიციენტი გაიაგარიშება ფორმულით:

$$K = \frac{S_1 - S_0}{S_1} 100$$

სადაც, S_1, S_0 არის სხვადასხვა სოციალური ჯგუფის რიცხოვნობა საანალიზო პერიოდის ბოლოს (1) და დასაწყისში (0);

თუ $S_1 > S_0$ მაშინ $K > 0$, წინააღმდეგ შემთხვევაში $K < 0$. თუ $K \geq 10\%$, მაშინ არსებითად იცვლება მოცემული ჯგუფის შემადგენლობა.

მთელი სოციალური სტრუქტურის ცვალებადობის შეფასება შესაძლებელია შემდეგი ფორმულის საშუალებით:

$$K = \frac{\sum W_{i1} - W_{i0}}{n} 100$$

სადაც, W_{i1}, W_{i0} i- ჯგუფის ხვედრითი წილი შესაბამისად საანგარიშო და საბაზისო პერიოდებში. n- ჯგუფთა რიცხვი.

თუ $K > 3\%$, მაშინ ადგილი აქვს მნიშვნელოვან სტრუქტურულ ცვლილებას.

3.2 მოსახლეობის რიცხოვნობის სტატისტიკური შესწავლა

საზოგადოებაში მიმდინარე მოვლენების კანონზომიერების შესწავლასა და მართვის პროცესში მოსახლეობის რიცხოვნობა მეტად მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია. მოსახლეობის აღწერისას განასხვავებენ მოსახლეობის მაჩვენებელთა შემდეგ კატეგორიებს: მუდმივი, სახეზე მყოფი, დროებით მცხოვრები და დროებით წასული მოსახლეობა.

როგორც უკვე აღინიშნა, მოსახლეობის რიცხოვნობის შესახებ ინფორმაციის ძირითად წყაროს მოსახლეობის აღწერა შეადგენს. მოსახლეობის რიცხოვნობა განისაზღვრება კრიტიკული მომენტისათვის. კრიტიკულ მომენტს სტატისტიკის პრაქტიკაში სპეციალურად შერჩეულ მომენტს უწოდებენ, რომლის მიხედვითაც ხდება სააღწერო პერიოდის განმავლობაში მოსახლეობის აღწერის პროგრამით გათვალისწინებული მონაცემების შეგროვება. მაგალითად, 1979 და 2002 წლების მოსახლეობის სრულიად საკავშირო აღწერისას კრიტიკული მომენტი იყო 16–17 იანვრის ღამით 12 საათი, 1989 წლის აღწერისას 12-13 იანვრის ღამით 12 საათი, ხოლო დანარჩენი წლების მონაცემები აღებულია – წლის დასაწყისისათვის. 1994-2008 წლების მოსახლეობის რიცხოვნობა მოცემულია აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის გარეშე.

აღწერებს შორის პერიოდებში მოსახლეობის რიცხოვნობა გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულის გამოყენებით:

წლის დასაწყისში მოსახლეობის რიცხოვნობა + წლის განმავლობაში დაბადებულთა რიცხვი + წლის განმავლობაში ჩამოსულთა რიცხვი – წლის განმავლობაში გარდაცვლილთა რიცხვი – წასულთა რიცხვი = წლის ბოლოსათვის მოსახლეობის რიცხოვნობას.

მოსახლეობის რიცხოვნობა წლის განმავლობაში მნიშვნელოვნად იცვლება, ამიტომ სტატისტიკაში მთელი რიგი მაჩვენებლების გაანგარიშების მიზნით

განსაზღვრება მოსახლეობის საშუალოწლიური რიცხოვნობა (\bar{S}), როგორც წლის დასაწყისსა (S_H) და ბოლოსათვის (S_k) რიცხოვნობათა საშუალო არითმეტიკული:

$$\bar{S} = \frac{S_H + S_k}{2}$$

თუ მონაცემები მოცემულია დროის მომენტების (სამომენტო მწკრივის) მიხედვით, მაშინ წლის განმავლობაში საშუალოწლიური რიცხოვნობა გაინგარიშება საშუალო ქრონოლოგიურით:

$$\bar{S} = \frac{1/2S_1 + S_2 + S_3 + \dots + S_{n-1} + 1/2S_n}{n-1}$$

ხოლო თუ მონაცემები მოცემულია წლის ყველა თვის მიხედვით (ინტერვალური მწკრივი), მაშინ საშუალოწლიური რიცხოვნობა გაინგარიშება საშუალო არითმეტიკულის მარტივი ან შეწონილი ფორმულით.

მოსახლეობის სტატისტიკაში ანგარიშობენ მოსახლეობის რიცხოვნობას ცალკეული ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულის მიხედვით. ამასთან იანგარიშება, მოსახლეობის სიმჭიდროვის მაჩვენებელიც, რომელიც მიიღება მოცემული ტერიტორიის მოსახლეობის რიცხოვნობის შეფარდებით მოცემულ ტერიტორიის ფართობთან. ეს მაჩვენებელი საქართველოს ცალკეული რაიონების მიხედვით მნიშვნელოვანი ვარიაციით ხასიათდება.

3.3. მოსახლეობის ბუნებრივი და მექანიკური მოძრაობის სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემა

ცნობილია, რომ მოსახლეობის რიცხოვნობა ცვალებადია. დაბადებულთა და გარდაცვლილთა ხარჯზე გამოწვეული მოსახლეობის ცვალებადობას ბუნებრივ მოძრაობას უწოდებენ. ბუნებრივი მოძრაობისგან განსხვავდება მოსახლეობის მექანიკური მოძრაობა ანუ მიგრაცია, ე. ი. მოსახლეობის ერთი ტერიტორიული ადგილიდან მეორეზე ხანგრძლივი ან ხანმოკლე პერიოდით გადაადგილდება.

მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის ძირითად მახასიათებლებს განეკუთვნება: შობადობის, მოკვდაობის, ბუნებრივი მატების, აგრეთვე მათზე დამოკიდებული ქორწინებისა და განქორწინების აბსოლუტური და შეფარდებითი მაჩვენებლები.

ბუნებრივი მოძრაობის აბსოლუტური მაჩვენებლებია: დაბადებულთა, გარდაცვლილთა, დაქორწინებულთა, განქორწინებულთა რიცხვი და ბუნებრივი მატება (კლება) ათას კაცებში.

ქვეყანაში წლის მანძილზე დაბადებულთა, გარდაცვლილთა და ბუნებრივი მატების (მათ შორის სხვაობის) რიცხვი იანგარიშება აბსოლუტური მაჩვენებლით, მაგრამ ეს მაჩვენებელი, ბუნებრივია, ვერ გამოხატავს მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის დონეს, რამდენადაც დამოკიდებულია მოსახლეობის მთლიან რიცხოვნობაზე. ამიტომ მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის მაჩვენებლებს ანგარიშობენ 1000 სულზე გაანგარიშებით (პრომილებში –), რომელიც სტატისტიკაში იწოდება როგორც მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობის ზოგადი კოეფიციენტი და იძლევა დემოგრაფიული სიტუაციის შეფასების საშუალებას.

შობადობის ზოგადი კოეფიციენტი გაიანგარიშება წლის მანძილზე დაბადებულთა რიცხვის (N) გაყოფით მოსახლეობის საშუალოწლიური (\bar{S}) მაჩვენებელზე, ე. ი. შობადობის ზოგადი კოეფიციენტი (K_N) უდრის:

$$K_N = \frac{N}{\bar{S}} \cdot 1000$$

მოკვდაობის ზოგადი კოეფიციენტი გაიანგარიშება ანალოგიური სქემით, წლის მანძილზე გარდაცვლილთა რიცხვის (M) გაყოფით მოსახლეობის საშუალოწლიურ რიცხოვნობაზე (\bar{S}), ე. ი. მოკვდაობის ზოგადი კოეფიციენტი (K_M) უდრის:

$$K_M = \frac{M}{\bar{S}} \cdot 1000$$

ბუნებრივი მატების ზოგადი კოეფიციენტი განისაზღვრება როგორც დაბადებულთა (N) და გარდაცვლილთა (M) რიცხვებს შორის სხვაობა, გაყოფილი

მოსახლეობის საშუალოწლიურ რიცხოვნობაზე, ბუნებრივი მატების ზოგადი კოეფიციენტი (K_{Δ}) უდრის:

$$K_{\Delta} = \frac{N - M}{S} \cdot 1000$$

ან როგორც შობადობისა (K_N) და მოკვდავობის (K_m) ზოგად კოეფიციენტებს შორის სხვაობა:

$$K_{\Delta} = K_N - K_m$$

სტატისტიკაში გაიანგარიშება ასევე შობადობის სპეციალური კოეფიციენტი, ანუ როგორც მას ხშირად უწოდებენ, ფერტილურობის (ანუ ნაყოფიერების) კოეფიციენტი. იგი იანგარიშება, როგორც შეფარდებითი მაჩვენებელი დაბადებულთა რიცხვსა და 15–49 წლის ფერტილური ასაკის ქალების საშუალო რიცხოვნობასთან მიმართებაში.

მოსახლეობის სტატისტიკაში შობადობისა და ზოგადი ფერტილურობის კოეფიციენტების გარდა გაიანგარიშება:

1. შობადობის კოეფიციენტი ქალების ცალკეული ასაკობრივი ჯგუფებისათვის;
2. შობადობის ჯამობრივი კოეფიციენტი;
3. მოსახლეობის კვლავწარმოების ბრუტო-კოეფიციენტი (რომელიც უჩვენებს თითოეული ქალის მიერ მთელი ფერტილური პერიოდის მანძილზე გაჩენილი გოგონების საშუალო რიცხვს);
4. მოსახლეობის კვლავწარმოების ნეტო-კოეფიციენტი.

მოსახლეობის სტატისტიკაში მოკვდავობის რამდენიმე სპეციალური კოეფიციენტი გაიანგარიშება. გამოყოფენ ჩვილთა (ერთ წლამდე ასაკის) სიკვდილიანობის სპეციალურ კოეფიციენტს (K_m), რომელიც მიიღება შემდეგი ფორმულის საფუძველზე ჩატარებული გაანგარიშებით:

$$K_m = \frac{m_1}{\frac{1}{3}N_0 + \frac{2}{3}N_1}$$

სადაც, m_1 არის 1 წლამდე გარდაცვლილ ბავშვთა რიცხვი;

N_1 – მოცემულ წელს დაბადებულთა რიცხვი;

N_0 – გასულ წელს დაბადებულთა რიცხვი.

სტატისტიკის პრაქტიკაში ასევე გამოიყენება ე. წ. პოკროვსკი-პირლის „სიცოცხლიანობის“ კოეფიციენტი, რომელიც მიიღება დაბადებულთა რიცხვის შეფარდებით გარდაცვლილთა რიცხვთან და გამოიხატება პროცენტში.

სიკვდილიანობის დეტალური შესწავლა წარმოებს ე. წ. „მოკვდავობის ცხრილის„ მეშვეობით. ცხრილის მაკეტი მოცემულია ქვემოთ. ცხრილის (იხ. ცხრილი 11.3)

„ქვემდებარედ“ გვევლინება მოსახლეობის ერთწლიანი ასაკობრივი ჯგუფები ახალშობილიდან (0) მოყოლებული 100 წლის ასაკამდე (X), ხოლო „შემასმენელი,, მოიცავს შემდეგ მაჩვენებლებს:

ცხრილი 11.3 მოკვდაობის ცხრილი_მაკეტი

ასაკი წლებში	X ასაკამდე მიღწეულთა რიცხვი	X ასაკიდან X-1 ასაკში გადასვლის პერიოდში გარდაცვლილთა რიცხვი	X ასაკიდან X+1 ასაკში გადასვლის პერიოდში სივედილიანობის ალბათობა	ცოცხლად დარჩენის ალბათობა	ცოცხლად მყოფთა რიცხვი	კაც-წელიწადების რიცხვი	მოსალოდნელი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა
X	I_x	d_x	q_x	p_x	L_x	T_x	e_x^0

1. მოცემულ ასაკამდე (X წელი) მიღწეულთა რიცხვი (I_x). ეს მაჩვენებელი დგინდება ყოველ 10000 ადამიანზე გაანგარიშებით;
2. გარდაცვლილთა რიცხვი X ასაკიდან X+1 ასაკამდე გადასვლის პერიოდში (d_x);
3. X ასაკიდან X+1 ასაკამდე გადასვლის პერიოდში მოკვდაობის ალბათობა (d_x) რომელიც გაიანგარიშება ფორმულით:

$$q_x = \frac{d_x}{I_x}$$

4. მომდევნო ასაკის შესრულებამდე ცოცხლად დარჩენის ალბათობა (p_x), რომელიც გაიანგარიშება ფორმულით:

$$p_x = \frac{I_{x+1}}{I_x}$$

სადაც I_{x+1} არის X+1 ასაკამდე მიღწეულთა რიცხვი, ხოლო I_x კი არის X ასაკამდე მიღწეულთა რიცხვი.

5. X ასაკში ცოცხლადმყოფთა რიცხვი (L_x). რომელიც შესაძლოა დადგინდეს შემდეგი ფორმულის გამოყენებით:

$$p_x = \frac{I_{x+1}}{I_x}$$

6. კაც-წელიწადების რიცხვი (T_x), რომელიც იანგარიშება როგორც კაც-წელიწადების საერთო რიცხვი, რომლებიც უნდა იცხოვრონ X ასაკს მიღწეულმა პირებმა, მთლიანობაში X ასაკიდან საზღვრითი ასაკის ჩათვლით, ე.ი.

$$T_x = \sum_x^{\infty} L_x$$

7. მოსალოდნელი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა (e_x^0), რომელიც გაიანგარიშება ნაცოცხლები კაც-წელიწადების რიცხვის (T_x) გაყოფით X ასაკამდე მიღწეულთა რიცხვზე (I_x), ე. ი.

$$e_x^0 = \frac{T_x}{I_x}$$

მოსალოდნელი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის მაჩვენებელი გაიანგარიშება როგორც ცალ-ცალკე ახლად დაბადებულთათვის (e_x^0), ასევე განსაზღვრულ ასაკამდე მიღწეულთათვისაც. მოსალოდნელი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის მაჩვენებლის სიდიდე დამოკიდებულია მოსახლეობის მოკვდავობის დონეზე რომელიც იმავდროულად დამოკიდებულია მოსახლეობის სოციალურ პირობებზე.

მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრობის დახასიათებისათვის ასევე გაიანგარიშება დაქორწინება და განქორწინება. აბსოლუტური მაჩვენებლებია წლის მანძილზე დაქორწინებულთა და განქორწინებულთა რიცხვი, ხოლო შეფარდებითი მაჩვენებლებია დაქორწინებისა და განქორწინების კოეფიციენტები, რომლებიც იგივე წესიტ გაიანგარიშება როგორც შობადობისა და სიკვდილიანობის ზოგადი კოეფიციენტები. კერძოდ, თუ დაქორწინებულთა რიცხვს გავყოფთ მოსახლეობის საშუალოწლიურ რიცხვზე და გავამრავლებთ 1000-ზე მივიღებთ დაქორწინების კოეფიციენტს, ხოლო განქორწინებულთა რიცხვის მოსახლეობის საშუალოწლიურ რიცხოვნობაზე გაყოფითა და 1000-ზე გამრავლებით მივიღებთ განქორწინების კოეფიციენტს.

ამასთან უნდა აღინიშნოს ამ კოეფიციენტთა ნაკლია ის, რომ არ გაითვალისწინება მოსახლეობის ასაკობრივ-სქესობრივი განსხვავებები. ამიტომ გაიანგარიშება სპეციალური კოეფიციენტები ცალკე ვაჟებისა და ქალებისათვის, ასევე ფერტილური ასაკის ქალებისათვის.

მნიშვნელოვან მაჩვენებელს წარმოადგენს ქორწინების საშუალო ხანგრძლივობა, რომელიც ოჯახის სიმტკიცის მაჩვენებელია და შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას მისი სათანადო ანალიზისათვის.

დემოგრაფიული სიტუაციის შეფასების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია მოსახლეობის მექანიკური მოძრაობა, რომელიც გულისხმობს, ერთი მხრივ, ქვეყანაში (რეგიონში) ჩამოსვლა-იმიგრაციას, მეორე მხრივ, ქვეყნიდან (რეგიონიდან) წასვლა-ემიგრაციას. იმიგრანტთა და ემიგრანტთა რიცხვებს შორის სხვაობა წარმოადგენს მიგრაციის სალდოს, რომელიც ახასიათებს მოსახლეობის მექანიკური გადაადგილების ზრდას (ან კლებადობას) მოცემულ ქვეყანაში. განასხვავებენ ქვეყნის შიგა და გარე მიგრაციას. მიგრაციის მონაცემების

ანალიზის მაჩვენებლები ყოველმხრივ გამოიყენება საზოგადოებრივი მეურნეობის დაგეგმვისა და სხვა ღონისძიებათა შემუშავებაში. მიგრაციის მაჩვენებლები გაიანგარიშება როგორც აბსოლუტური, ისე შეფარდებითი მაჩვენებლები.

სტატისტიკურ ანალიზში გამოიყენება შემდეგი აბსოლუტური მაჩვენებლები:

1. ჩამოსულთა (იმიგრანტთა) რიცხვი;
2. წასულთა (ემიგრანტთა) რიცხვი;
3. მიგრაციული მატება (მიგრაციის სალდო), ჩამოსულთა და წასულთა რიცხოვნობას შორის სხვაობა;
4. მიგრაციის მოცულობა.

მიგრაციის შეფარდებითი მაჩვენებლები (მიგრაციის ინტენსივობის მაჩვენებლები) ახასიათებენ დროის გარკვეული პერიოდისათვის მოსახლეობაში საცხოვრებელი ადგილის გამოცვლის შემთხვევთა ხვედრით წილს. ყველაზე მეტად ასეთი მაჩვენებლები გაიანგარიშება საანგარიშო წელს მოსახლეობის ყოველ 1000 ან 10 000 კაცზე. მიგრაციის შეფარდებით მაჩვენებლებს მიეკუთვნება - მიგრაციისა და ემიგრაციის კოეფიციენტები, მექანიკური მოძრაობის კოეფიციენტი. მათი გაანგარიშება ბუნებრივი მოძრაობის კოეფიციენტების (შობადობის, სიკვდილიანობისა და ბუნებრივი მატების კოეფიციენტების გაანგარიშების ანალოგიურია) ფორმით.

მოსახლეობის მიგრაციის სტატისტიკური შესწავლა წარმოებს ცალკეული მიზეზების გათვალისწინებით, სქესის, ეროვნებისა და სხვა ნიშნების მიხედვით.

მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობა, როგორც მოსახლეობის კვლავწარმოების უმნიშვნელოვანესი მაჩვენებელი, უშუალო კავშირშია მოცემულ ქვეყანაში (რეგიონში) ისტორიულად ჩამოყალიბებულ ცხოვრების წესთან, საზოგადოებრივი განვითარების დონესთან. ყოველივე ამის გათვალისწინებით დემოგრაფიულ სტატისტიკაში მოსახლეობის ბუნებრივი მოძრაობისა და მექანიკური გადაადგილების მაჩვენებლები უნდა განვიხილოთ გარკვეულ ისტორიულ პირობებში შექმნილი სოციალურ-ეკონომიკური მახასიათებლების ფონზე. ასეთ მახასიათებლებს პირველ რიგში უნდა მივაკუთვნოთ მოსახლეობის ცხოვრების დონე, კულტურისა და განათლების დონე და სხვა.

თემა 4. ოჯახებისა და შინამეურნეობათა სტრუქტურა სოციალურ სტატისტიკაში

4.1 ოჯახი საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სისტემაში

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლასთან დაკავშირებით ქვეყანაში გამწვავდა სოციალური მდგომარეობა. იზრდება უმუშევართა რიცხვი, მოსახლეობის ბუნებრივი მატების ტემპები, მიგრაცია ქვეყნებისათვის საშიშ მასშტაბებს აღწევს, მკვეთრად ეცემა ცხოვრების დონე. ასეთ პირობებში ხელისუფლების წინაშე, სხვა საკითხებთან ერთად, წინა პლანზე დგას სოციალური ამოცანების გადაწყვეტა, რომლის უმთავრეს წინაპირობას წარმოადგენს ოჯახისა და შინამეურნეობების სტრუქტურის შესწავლა და ანალიზი, რაც, უპირველეს ყოვლისა, სტატისტიკის პრეროგატივაა.

ოჯახი საზოგადოების დამოუკიდებელი უჯრედია, რომელიც მჭიდრო კავშირშია სხვა სოციალურ ინსტიტუტებთან. საზოგადოების ყოველი წევრი, დაბადების მომენტიდან სიცოცხლის ბოლომდე, სოციალურ სტატუსთან, ეთნიკურ მდგომარეობასთან ერთად ფლობს ისეთ მახასიათებელს, როგორცაა საოჯახო-ქორწინებითი მდგომარეობა.

„ოჯახი“ სხვადასხვანაირად განიმარტება. ის დამოკიდებულია კონკრეტულ ისტორიულ, ეთნიკურ, სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებზე და კვლევის ამოცანებზე.

ოჯახი შეიძლება განისაზღვროს, როგორც საზოგადოების სოციალური, დემოგრაფიული ან ეკონომიკური უჯრედი.

ბავშვებისათვის ოჯახი არის გარემო, სადაც უშუალოდ ყალიბდება მისი ფიზიკური, ფსიქიკური, ემოციური და ინტელექტუალური განვითარების პირობები, ზრდასრული ადამიანებისათვის ოჯახი, თავის მხრივ, წარმოადგენს მისი რიგი მოთხოვნის დაკმაყოფილების წყაროს და მცირე კოლექტივს, რომელიც მის წინაშე აყენებს მრავალფეროვან და აკმაოდ რთულ მოთხოვნებს.

დემოგრაფიაში ოჯახი განიმარტება, როგორც ნათესაური ან მოყვარული კავშირით, ერთად ცხოვრებითა და ბიუჯეტით გაერთიანებულ ადამიანთა ჯგუფი.

საბჭოთა პერიოდში სტატისტიკა ოჯახს განმარტავდა, როგორც ქორწინებაზე და სისხლით დაფუძნებულ ადამიანთა გაერთიანებას, რომლებიც დაკავშირებულნი იყვნენ ერთიანი ყოფით და ურთიერთპასუხისმგებლობით. ოჯახის გარეთ მცხოვრები ხალხი ითვლებოდა მარტოხელეად ან ოჯახის ცალკე მცხოვრებ წევრებად. ასეთი მიდგომა ყურადღებას ამახვილებდა ქორწინებით - ნათესაურ ურთიერთობებზე და იგნორირებას უკეთებდა ხალხის ყოფაცხოვრების ერთობლივი ორგანიზაციის სხვა ფორმებს.

იცვლებოდა საოჯახო სამართალი, რომელიც არეგულირებდა ცოლ-ქმარს, შვილებს და მშობლებს შორის ურთიერთობებს, იცვლებოდა მათი უფლებები და მოვალეობები.

ყოფაცხოვრების ორგანიზაციის თავისებურებებმა, მოსახლეობის მატერიალური უზრუნველყოფის პირობებმა, შრომითი კანონმდებლობის სპეციფიკამ და საცხოვრებელმა პირობებმა იქამდე მიგვიყვანა, რომ არა მარტო ფორმალურად ეთქვა უარი „შინამეურნეობის“ ცნებას, არამედ ფაქტობრივად ძალზე იშვიათად ხდებოდა შინამეურნეობის ტიპის წარმოქმნა, რომელიც თავისი შემადგენლობით განსხვავებული იქნებოდა ოჯახის შემადგენლობისაგან.

შინამეურნეობის ქვეშ იგულისხმება საზოგადოების ძირითადი მეურნეობრივი საყოფაცხოვრებო ბირთვი - ადამიანთა ერთობლიობა, რომელიც ექვემდებარება ერთ საცხოვრებელ ერთეულზე ერთობლივი ცხოვრების, კვების საერთო წესებს და დაკავშირებულია ერთმანეთთან საერთო ბიუჯეტით (მისი ნაწილით) და ნათესაური ან არანათესაური ურთიერთობებით, ან ორივეთი ერთად.

ოჯახისგან განსხვავებით, შინამეურნეობის წევრები შეიძლება იყვნენ არა მარტო ნათესავები, არამედ მეგობრები, ძიძგები, მოახლეები და კომპანიონებიც. შინამეურნეობის წარმომქმნელ ნიშნებს წარმოადგენს მისი წევრების ბიუჯეტის ერთიანობა (სრული ან ნაწილობრივი), მათი მუდმივი ერთად ცხოვრება და კვება.

კიდევ ერთი განმასხვავებელი ოჯახისა და შინამეურნეობისა ის არის, რომ ცალკე მცხოვრები ერთი ადამიანი - „მარტოხელა“, არ ითვლება ოჯახად, მაგრამ იგივე ადამიანი და მისი დამოუკიდებელი საქმიანობა, როგორცაა - შინამეურნეობის დამოუკიდებლად გაძლოა, თავის მხრის, წარმოადგენს შინამეურნეობას. ეს უკანასკნელი შეიძლება შედგებოდეს ერთი ან რამდენიმე ოჯახისაგან.

სახელმწიფო სტატისტიკაში „შინამეურნეობის“ ცნების დამკვიდრება ემთხვევა ჯერჯერობით სუსტად განახლებადი ურთიერთობის ისეთ ტიპს, რომლის დროსაც ოჯახის შემადგენლობა იმ პირთა კონტიგენტის ხარჯზე ფართოვდება, რომლებიც მოცემულ ოჯახთან ნათესაურ კავშირში არ იმყოფებიან (მაგალითად, მდგმურები, მოსამსახურეები, შიშები და სხვ.). პერსპექტივაში მოსალოდნელია ასეთი ტენდენციის სულ უფრო ფართოდ გავრცელება.

მოსახლეობის აღწერებში დაკვირვების ერთეულად შინამეურნეობის გამოყენება ნაკარნახევია ოჯახებისა და მარტოხელა ადამიანების ყოფითი ყაიდისადმი ყურადღებით. ამასთანავე, გათვალისწინებული უნდა იყოს შინამეურნეობაში გაერთიანებული ადამიანების სამართლებრივი სტრუქტურა. ის შეიძლება იყოს მხოლოდ ნებაყოფლობითი არამართლზომიერია სხვადასხვა დაწესებულებებში - საავადმყოფოებში, ინტერნეტებში, მონასტრებში და ა.შ. მცხოვრები ხალხის შინამეურნეობასთან გათანაბრება, ვინაიდან იქ ისინი იძულებული არიან დაემორჩილონ ადმინისტრაციის მეიერ დადგენილ განაწესს. გაეროს სოციალისტების მიერ შემუშავებული მოსახლეობისა და საცხოვრისის აღწერის ჩატარების პრინციპები სხვადასხვანაირად განმარტავენ ხალხის ამ კატეგორიას. ასე, მაგალითად, 1950-1960 წლების რეკომენდაციებით ურჩევდნენ, რომ

დაწესებულებებში მუდმივად მცხოვრები ადამიანები აღერიცხათ „კოლექტიური შინამეურნეობის“ წევრებად. 1960-1990 წლების რეკომენდაციებში კი შემოტავაზებული იყო, რომ ისინი აღირიცხონ, როგორც შინამეურნეობის გარეშე მცხოვრებნი.

სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მიერ შემუშავებული, საქართველოს მოსახლეობის 2002 წლის საყოველთაო აღწერის მეთოდოლოგიით აღნიშნული პირები აღრიცხულ იქნა, როგორც „კოლექტიური შინამეურნეობის“ წევრები. ოჯახი მრავალ სოციალურ ფუნქციას ასრულებს: ყოფაცხოვრების, პირადი მოხმარების ორგანიზაცია; ბავშვების დაზადება და აღზრდა; მოხუცების, ინვალიდებისა და ოჯახის არაშრომისუნარიანი წევრების ფსიქოლოგიური და მატერიალურ-ყოფითი მხარდაჭერა; საკუთარი სტაბილურობის უზრუნველყოფა (ეს მეტად მნიშვნელოვანი ფუნქციაა, რადგანაც ოჯახისა და საზოგადოებრივი ინსტიტუტების სტაბილურობა მრავალმხრივადაა ურთიერთგანპირობებული).

4.2 ოჯახებისა და შინამეურნეობების ტიპოლოგია

მიკროდონეზე მიმდინარე სოციალური პროცესების თავისებურებების, ტენდენციებისა და კანონზომიერებების სიღრმისეული შესწავლისათვის, განსაკუთრებით ოჯახებში, აუცილებელია მოსახლეობის საოჯახო სტრუქტურის გამოკვლევა, მათ შორის ოჯახის ტიპების გამოყოფა დემოგრაფიული, სოციალური და ეკონომიკური ნიშნების მიხედვით.

ოჯახების შემადგენლობის მრავალსახეობა განპირობებულია ოჯახის წევრების რიცხვში, მათ სქესობრივ-ასაკობრივ მახასიათებლებში, განათლებაში, პროფესიასა და დასაქმებაში და იშვიათად - ეროვნებაში განსხვავებით. აქედან გამომდინარეობს ოჯახის შესახებ არსებული ინფორმაციის სისტემატიზაციის აუცილებლობა, რომელიც ოჯახების კლასიფიკაციის გზით მიიღწევა.

უპირველეს ყოვლისა, ოჯახები იყოფა დემოგრაფიული შემადგენლობისა და სიდიდის მიხედვით. ასევე წარმოებს ოჯახების კლასიფიკაცია სტრუქტურის, ოჯახის დასაქმებული წევრების რაოდენობის მიხედვით, სოციალური და ეროვნული კუთვნილების მიხედვით და სხვ.

დემოგრაფიული შემადგენლობის მიხედვით ოჯახების კლასიფიკაცია ხდება სქესის, ასაკის, ნათესაური დამოკიდებულების მიხედვით. კლასიფიკაცია საშუალებას იძლევა გავიანგარიშოთ ზოგიერთი განზოგადებული მაჩვენებელი, როგორცაა სრული და არასრული ოჯახების ხვედრითი წილი, მარტივი და რთული ოჯახების ხვედრითი წილი.

წევრების რიცხვის მიხედვით არსებობს - მცირე, საშუალო და მრავალრიცხოვანი ოჯახები. წარმოებს ოჯახების კომბინაციური დაჯგუფება წევრთა რიცხვისა და დემოგრაფიული შემადგენლობის მიხედვით, რაც საშუალებას იძლევა გაანგარიშებულ იქნას თითოეულ ჯგუფებში ოჯახის საშუალო ზომა.

ქორწინებითი მდგომარეობის მიხედვით ოჯახების შემადგენლობაში წყვილების არსებობის შესაბამისად, განასხვავებენ სრულ და არასრულ ოჯახებს. სრულ ოჯახს თავის შემადგენლობაში ერთი ცოლ-ქმრული წყვილი მაინც ჰყავს, შესაბამისად, არასრულ ოჯახში არც ერთი ასეთი წყვილი არ შედის (დედა ან მამა ბავშვებით, ძმების, დების და სხვა ნათესავებისაგან შემდგარი ოჯახები).

თავისი სტრუქტურის მიხედვით განასხვავებენ მარტივ და რთულ ოჯახებს. მარტივი ოჯახი შედგება ერთი ცოლ-ქმრული წყვილისაგან, ბავშვებით ან უბავშვოთ, სხვა ნათესავების გარეშე. რთული ოჯახი შეიძლება შედგებოდეს ორი ან რამდენიმე ცოლ-ქმრული წყვილისა და ნათესავების სრულიად განსხვავებული კომბინაციისაგან.

ოჯახის ზომები შეიძლება შეიცვალოს და სტრუქტურა გამარტივდეს. ოჯახის ზომის შემცირება ძალიან ნელი, მაგრამ განუხრელი პროცესია. ამ მოვლენის ძირითადი ფაქტორებია: ოჯახში ბავშთა რიცხვის შემცირება, რთული ოჯახების მარტივ ოჯახებად დანაწევრება (ძირითადად მშობლებისაგან ახალგაზრდული ოჯახების გამოყოფის ხარჯზე) და ამგვარად მოსახლეობის საოჯახო სტრუქტურის გამარტივება.

დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ოჯახებისა და შინამეურნეობების დაჯგუფებას დასაქმებული წევრების რიცხვის მიხედვით, რომელიც ოჯახის და შინამეურნეობების ზომის მონაცემებთან ერთად საშუალებას იძლევა, მოიძებნოს მთავარი მაჩვენებელი - ეკონომიკური დატვირთვის კოეფიციენტი ოჯახის მომუშავე წევრზე:

$$K = \frac{S_o}{S_p}$$

სადაც, S_p არის ოჯახის (შინამეურნეობის) მომუშავე წევრების რიცხვი;

S_o - ოჯახის წევრების რიცხვი.

ამ მაჩვენებლის სიდიდე მნიშვნელოვნად განსხვავდება სხვადასხვა დემოგრაფიული შემადგენლობის ოჯახებში. იგი უნდა გავითვალისწინოთ

მოსახლეობის სოციალური დახმარების საკითხებისა და უმუშევრობის პრობლემების გადაწყვეტისას.

სოციალურ სტატისტიკაში დიდია ოჯახებისა და შინამეურნეობების დაჯგუფების როლი სოციალური და ეროვნული კუთვნილების მიხედვით. მოსახლეობის აღწერების მასალებში 1989 წელს გამოიყოფოდა ოჯახის შემდეგი ჯგუფები: მუშათა, კოლმეურნეთა, მოსამსახურეთა, შერეული ოჯახები. მომდევნო აღწერაში ამგვარი დაჯგუფება შეიცვალა მოსახლეობის სტრუქტურაში მომხდარი ძვრების შესაბამისად.

ეროვნული კუთვნილებისადმი დამოკიდებულების მიხედვით შინამეურნეობები იყოფა ერთეროვნებიანი და შერეული ეროვნების შინამეურნეობებად. ერთეროვნებიან ოჯახებში არის რამდენიმე ჯგუფი, რომელთა ეროვნება შეესაბამება მოცემულ ტერიტორიაზე უფრო ჭარბად არსებულ ეროვნებებს. თანამედროვე პირობებში საკითხი ეროვნების შესახებ განსაკუთრებით აქტუალურია საერთაშორისო ურთიერთობების გაფართოებისა და ეთნიკური კონფლიქტების ნიადაგზე იძულებითი მიგრაციის გამო. რთულდება კონფლიქტები შერეული ეროვნების შინამეურნეობებში.

შინამეურნეობები განსხვავდება წევრების ოჯახური მდგომარეობის, მათი ზომებისა და სტრუქტურის მიხედვით, რომლის მიხედვით გამოიყოფა კერძო და კოლექტიური შინამეურნეობები.

კერძო შინამეურნეობებად ითვლება საოჯახო შინამეურნეობები, რომელიც მუდმივად შეიძლება შედგებოდეს დამოუკიდებლად მცხოვრები ერთი პირისაგან ან პირთაჯგუფისაგან, რომლებიც ცხოვრობენ ერთად, ერთად იკვებებიან, აქვთ საერთო ბიუჯეტი (ან მისი ნაწილი) და აერთიანებთ ნათესაური ან არანათესაური კავშირი ან ორივე ერთად.

კოლექტიურ შინამეურნეობებს შეადგენენ პირები, რომლებიც მუდმივად ცხოვრობენ ჩვილ ბავშთა სახლებში, ობოლ და მშობლების მზრუნველობას მოკლებულ ბავშთა სკოლა-ინტერნატებში, მოხუცებულთა და ინვალიდთა სახლებში, ქრონიკულად დაავადებულთა საავადმყოფოებში, რელიგიურ დაწესებულებებში (მაგალითად, მონასტერში). თავისუფლების აღკვეთის ადგილებში, კოლონიებში, ყაზარმებში და სხვა დაწესებულებებსი, ე.ი. მოსახლეობის ერთად მცხოვროვრები ჯგუფები, რომლებიც, ჩვეულებრივ, გაერთიანებულნი არიან საერთო მიზნებით, ექვემდებარებიან საერთო წესებს და იკვებებიან ერთობლივად (გარდა მომსახურე პერსონალისა).

შინამეურნეობის შემადგენელ პირთა ოჯახური მდგომარეობის მიხედვით ისინი იყოფა: 1. ოჯახიანებად, ე.ი. ნათესაური ან მოყვრული ურთიერთობებით გაერთიანებული ადამიანებისაგან შემდგარი; 2. ჯგუფურ (უოჯახოების) - სხვადასხვა სახის კომუნებად, სამუშაოს მიმცემთა და მათი მუშაკებისაგან შემდგარ

შინამეურნეობებად და ა.შ.; 3. შერეულია, რომლის შემადგენლობაში გაერთიანებულია ერთი ან რამდენიმე ოჯახი და სხვ. ადამიანები, რომლებიც არიან ან არ არიან მოცემული ოჯახის ნათესავები.

სტრუქტურის მიხედვით შინამეურნეობები იყოფა მარტივად და რთულად. მარტივები შედგება ან ერთი პირისაგან (მარტოხელა) ან ერთი მარტივი ოჯახისაგან, დანარჩენი - ჯგუფური და შერეული შინამეურნეობები - რთულია.

ყველა ინდუსტრიულად განვითარებულ ქვეყნებში შინამეურნეობათა განვითარების ზოგადი ტენდენციაა მათი ზომების შემცირება და შინაგანი სტრუქტურის გამარტივება, რაც ძირითადად დაკავშირებულია ოჯახის სტრუქტურის შესაბამის ცვლილებებთან.

ამრიგად, ოჯახებისა და შინამეურნეობების კლასიფიკაცია შეიძლება წარმოდგენილ იქნას სხვადასხვა ვარიანტით. ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში კონკრეტული კლასიფიკაციის შერჩევა ხორციელდება ისეთი პირობების გათვალისწინებით, როგორცაა - ტიპოლოგიის დეტალიზაციის აუცილებელი ხარისხი, მიღებული მასალების პრაქტიკული გამოყენების სფერო, ტიპებად დაყოფის შესაძლებლობა, გარდა ამისა, დროთა განმავლობაში იცვლება ტიპების გამიჯვნისა და ტიპოლოგიის შემუშავების პრინციპები.

4.3 შინამეურნეობათა სტრუქტურის მაჩვენებელთა სისტემა

როგორც ავლინუნეთ, შინამეურნეობის სტრუქტურის ანალიზის ძირითად პრინციპს წარმოადგენს მისი განაწილება სიდიდისა და ტიპების მიხედვით.

იმისათვის, რომ განისაზღვროს სხვადასხვა ფაქტორების ზემოქმედება შინამეურნეობის სიდიდესა და სტრუქტურაზე ეს განაწილებები შეიძლება იქნას გამოყენებული შინამეურნეობის წევრების განაწილებასთან სოციალურ-დემოგრაფიული ნიშნებით (ასაკი, ქონებრივი მდგომარეობა, ეროვნება, დასაქმება და სხვ.).

სოციალური სტატისტიკაში შინამეურნეობების სტრუქტურის ანალიზი შედგება ორი თანმიმდევრული ეტაპისაგან. უპირველესად განისაზღვრება ტიპების ნუსხა, რომლებიც უნდა გამოვყოთ შინამეურნეობების კლასიფიკაციისას. ამის შემდეგ ყველა ეს მაჩვენებელი უნდა დახასიათდეს რაოდენობრივი მაჩვენებლებით. შემდგომ ყველა გამოყოფილი ტიპი დახასიათებულ უნდა იქნას რიგი რიცხობრივი

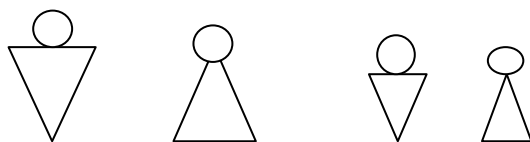
მონაცემების საშუალებით. უპირველეს ყოვლისა განსაზღვრავენ შინამეურნეობის ყოველი ტიპის რაოდენობას და მათ ხვედრით წილს შინამეურნეობების საერთო რაოდენობაში. უფრო დეტალური ანალიზის დროს გამოყოფენ ისეთ მაჩვენებლებს, როგორცაა – შინამეურნეობების საშუალო ზომა; შინამეურნეობების ხვედრითი წილი არასრულწლოვანი ბავშვებით; იმ პირთა ხვედრითი წილი, რომლებიც ერთად ცხოვრობენ და შინამეურნეობებისაგან ცალკე მცხოვრებ პირთა ხვედრითი წილი. ყველაზე მარტივი მაჩვენებელია შინამეურნეობათა განაწილება წევრთა რიცხვის, ცალკეული ქვეყნების სხვადასხვა ტიპის დასახელებათა მიხედვით.

წევრთა რიცხვის მიხედვით შინამეურნეობების განაწილების საფუძველზე ჩვეულებრივ გაიანგარიშება საშუალო ზომა, რომელიც მიიღება შინამეურნეობების ყველა წევრის რიცხვის შეფარდებით შინამეურნეობათა რიცხვთან. მოცემული მაჩვენებელი შეიძლება გავიანგარიშოთ შინამეურნეობებისათვის მათი ცალკეული ტიპების ჭრილში ტერიტორიული ერთეულების - სოფლისა და ქალაქის მოსახლეობისათვის.

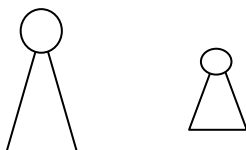
შინამეურნეობის საშუალო ზომის გაანგარიშების გარდა შეიძლება გაანგარიშებულ იქნას სხვა მაჩვენებლებიც: 18 წლის ასაკზე ქვევით ბავშვების საშუალო რაოდენობა, რომელიც მოდის ერთ შინამეურნეობაზე; არასრულწლოვანი ბავშვების საშუალო ასაკი, დასაქმებულთა საშუალო რიცხოვნობა ერთ შინამეურნეობაზე; ქალთა და მამაკაცთა პროცენტული შინამეურნეობის წევრებს შორის და სხვა.

შინამეურნეობების სტრუქტურის სტატისტიკური ანალიზის მნიშვნელოვან ასპექტს შეადგენს მისი დინამიკის შესწავლა. აქ გაიანგარიშება აბსოლუტური ზრდის მაჩვენებლები, ზრდის ტემპები დროის განსაზღვრულ მონაკვეთში. შეიძლება გაანგარიშებულ იქნას საშუალო დონე, საშუალო აბსოლუტური ზრდა, ზრდის საშუალო ტემპი.

მონაცემები შეიძლება იქნას გამოხატული გრაფიკულად. ყველაზე მოხერხებულია გამოყენებულ იქნას წრიული დიაგრამები. ასევე მიზანშეწონილია გამოვიყენოთ ფიგურული დიაგრამები.

დაქორწინებული წყვილი ორი ბავშვით.

არასრული ოჯახი, რომელიც შედგება დედისა და ქალიშვილისაგან.

შინამეურნეობების სტრუქტურის სტატისტიკური ანალიზის შესაძლებლობები განისაზღვრება ამოსავალი ინფორმაციის შინაარსით. ქვეყნისა და ყველა რეგიონის მიხედვით შინამეურნეობების შესახებ ზოგადი მონაცემები მიიღება მოსახლეობის აღწერების შედეგად. სპეციალური გამოკვლევების მასალები, როგორც წესი, არის კერძო და ყოველთვის არ შეიძლება გავრცელდეს მთლიან მოსახლეობაზე. შინამეურნეობების სპეციალური გამოკვლევების ჩატარება ნაკარნახევია დამატებითი ინფორმაციის მიღების აუცილებლობით, რომელსაც მოითხოვს ქვეყნის ან ცალკეული რეგიონის კონკრეტული სოციალური პრობლემის გადაჭრა.

შინამეურნეობების სტრუქტურის შესწავლისას შეიძლება გამოყოფილ იქნას სამი მნიშვნელოვანი მიმართულება:

1. დემოგრაფიული პროგნოზი მომდევნო წლებისათვის;
2. შინამეურნეობის სტრუქტურის ფორმირებაზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზი;
3. ამა თუ იმ დემოგრაფიულ-სოციალურ პროცესებსა და შინამეურნეობების სტრუქტურასთან დამოკიდებულების შესწავლა.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ინფორმაციის მიღება შეიძლება მათემატიკურ-სტატისტიკური მოდელირების მეთოდების გამოყენებით.

თემა 5. მოსახლეობის ცხოვრების დონის სტატისტიკა

5.1 მოსახლეობის ცხოვრების დონის განზოგადებული მაჩვენებლები

ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ანალიზის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს მოსახლეობის ცხოვრების დონის შესწავლა. მოსახლეობის ცხოვრების დონე მეტად რთული და მრავალწახნაგოვან ცნებას წარმოადგენს. არ არსებობს მოსახლეობის ცხოვრების დონის, როგორც ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი სოციალურ-ეკონომიკურ კატეგორიის ერთხმად მიღებული განმარტება, რაც ართულებს ისეთი სტატისტიკური მაჩვენებლების განსაზღვრას, რომელთა საშუალებითაც მოხდება ცხოვრების დონის შეფასება-დახასიათება.

ყველაზე გავრცელებული შეხედულებით, ცხოვრების დონე არის მატერიალური და სულიერი ღირებულებების ერთობლიობა, რომელსაც ფლობს ადამიანი ან ადამიანთა ჯგუფი. მოსახლეობის ცხოვრების დონე როგორც რაოდენობრივ და ხარისხობრივ მაჩვენებელთა სისტემა, ასახავს საზოგადოების განვითარების მოცემულ ეტაპზე მოსახლეობის ერთ სულზე მატერიალური და სულიერი დოვლათის მოხმარების დონესა და ხარისხს.

ფართო გაგებით, მოსახლეობის ცხოვრების დონე მოიცავს ცხოვრების პირობებს, შრომას, ყოფას, დასაქმებას, დასვენებასა და განათლებას. თუმცა ამ შემთხვევაში გამოიყენება ტერმინი „ცხოვრების ხარისხი“.

სტატისტიკა მოსახლეობის ცხოვრების დონეს შეისწავლის სხვადასხვა ჭრილში: მთლიანი მოსახლეობის მიხედვით; რეგიონების მიხედვით; ქალაქისა და სოფლის მოსახლეობის მიხედვით; სოციალური ჯგუფების მიხედვით; შინამეურნეობების შემოსავლების სხვადასხვა დონის მიხედვით და ა. შ.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის სტატისტიკური შესწავლა მოითხოვს შემდეგი ამოცანების გადაწყვეტას:

1. ცხოვრების დონის არსებული მდგომარეობის დახასიათებას;
2. ცხოვრების დონის სტრუქტურის დადგენა-დახასიათებას;
3. მოსახლეობის ცხოვრების დონის დინამიკის დახასიათებას;
4. შემოსავლებისა და მოხმარების დონეების მიხედვით მოსახლეობის დიფერენციაციის შესწავლას;
5. ცხოვრების დონეზე მოქმედი ფაქტორების კორელაციურ-რეგრესიულ ანალიზს.

ცხოვრების დონე ახასიათებს ადამიანის მიერ მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების დონეს, რომელიც შეიძლება მიღწეულ იქნას საზოგადოებაში შექმნილი ეკონომიკური პირობებით. მისი რეალიზაცია შესაძლებელია მოხმარების დონით, რომლის დროსაც მნიშვნელოვანია შემოსავლების დონისა და სასიცოცხლო საშუალებათა ღირებულების თანაფარდობა.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის სტატისტიკური ანალიზის ჩასატარებლად გაიანგარიშება მთელი რიგი მაჩვენებლები, რომლებიც შემდეგ ძირითად ბლოკებშია დაჯგუფებული.

- მოსახლეობის შემოსავლების მაჩვენებლები;
- მოსახლეობის გასავლების, მატერიალური კეთილდღეობისა და მომსახურების მოხმარების მაჩვენებლები;
- დანაზოგები;
- დაგროვებული ქონების მაჩვენებლები და მოსახლეობის ბინებით უზრუნველყოფა;
- მოსახლეობის შემოსავლების დიფერენციაციის, სიღარიბის დონისა და საზღვრების მაჩვენებლები;
- სოციალურ-დემოგრაფიული მახასიათებლები;
- მოსახლეობის ცხოვრების დონის შემაჯამებელი მაჩვენებლები.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის შესაფასებლად ზემოთ მოყვანილი სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემის ძირითადი მახასიათებლების (შემოსავალი, მოხმარება) გამოყენება ვერ უზრუნველყოფს შესწავლილი მოვლენების შესახებ სრულ წარმოდგენას.

ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე, სამეცნიერო წრეებში მიმდინარეობს დისკუსიები ერთიანი შემაჯამებელი მაჩვენებლის გაანგარიშების მეთოდოლოგიის შემუშავების მიზანშეწონილობისა და აუცილებლობის შესახებ, რომელთა შექმნას მრავალი მეცნიერი სკეპტიციზმით უყურებს.

ბუნებრივია, ეს არის ერთ-ერთი ურთულესი პრობლემა, რომლის გადაწყვეტაც უზრუნველყოფდა მოსახლეობის კეთილდღეობის განზოგადებული მაჩვენებლების ფორმირებასა და პრაქტიკაში დამკვიდრებას. გაეროს მიერ 1978 წელს შემუშავებული იქნა მოსახლეობის ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა სისტემის ახალი ვერსია, რომელიც მოიცავს მაჩვენებელთა 12 ჯგუფს:

1. მოსახლეობის შობადობა, მოკვდაობა და სხვა დემოგრაფიული მაჩვენებლები;
2. ცხოვრების სანიტარულ-ჰიგიენური პირობები;
3. სასურსათო საქონლის მოხმარება;
4. საბინაო პირობები;
5. განათლება და კულტურა;
6. შრომისა და დასაქმების პირობები;
7. მოსახლეობის შემოსავლები და ხარჯები;
8. ცხოვრების ღირებულება და სამომხმარებლო ფასები;
9. სატრანსპორტო საშუალებები;
10. დასვენების ორგანიზაცია;

11. სოციალური უზრუნველყოფა;
12. ადამიანის თავისუფლება.

ეს მაჩვენებლები შეიძლება დაიყოს ზოგად და კერძო ინდიკატორებად. ზოგადს მიეკუთვნება:

1. მთლიანი შიდა პროდუქტი ან მთლიანი ეროვნული შემოსავალი ერთ მოსახლეზე;
2. ცხოვრების ღირებულების ინდექსი;
3. მოსახლეობის მსყიდველობითი უნარიანობის ინდექსი;
4. მოსახლეობის ჰუმანური განვითარების ინდექსი.

აღნიშნული მაჩვენებლები ზოგადად ახასიათებენ მოსახლეობის ცხოვრების დონეს როგორც მთელი ქვეყნის, ასევე მისი რეგიონების მიხედვით.

მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ) ერთ მოსახლეზე ზოგადად კარგად ახასიათებს ცხოვრების დონეს. მისი გაანგარიშებისათვის საჭიროა მოცემული წლის მშპ-ის მოცულობა გავყოთ ამავე წლის მოსახლეობის საშუალოწლიურ რიცხოვნობაზე.

ცხოვრების ღირებულების ინდექსი გაიზომება სამომხმარებლო ფასების ჰარმონიული ინდექსით, რომელსაც ასეთი სახე აქვს:

$$I = \frac{\sum q_1 p_1}{\sum \frac{1}{i} q_1 p_1}$$

სადაც q_1 - სამომხმარებლო საქონლისა და მომსახურების ფიზიკური მოცულობა საანგარიშო პერიოდისათვის;

p_1 - სამომხმარებლო საქონლისა და მომსახურების ერთეულის საბაზრო ფასი ან ტარიფი საანგარიშო პერიოდისათვის;

i -ცალკეული სახის სამომხმარებლო საქონლის ფასის ან მომსახურების ტარიფის ინდივიდუალური ინდექსი.

მოსახლეობის მსყიდველობითი უნარიანობის ინდექსი სამომხმარებლო ფასების ინდექსის შებრუნებული სიდიდეა და მას შემდეგი სახე აქვს:

$$I = \frac{\sum \frac{1}{i} q_1 p_1}{\sum q_1 p_1}$$

რაც შეეხება კერძო მაჩვენებლებს, ისინი ახასიათებენ ცხოვრების დონის ამა თუ იმ მხარეს. მას მიეკუთვნება: საშუალო შემოსავლები, საშუალო დანახარჯები, საშუალო ხელფასი, სასურსათო პროდუქტების მოხმარება, სამრეწველო პროდუქტების მოხმარება და სხვა.

1998 წელს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის განვითარების პროგრამის სპეციალისტების მიერ შემოთავაზებული იქნა ცხოვრების დონის ზოგადი მაჩვენებელი – „ჰუმანური განვითარების ინდექსი“. იგი კრებსით ინდექსს წარმოადგენს და მოიცავს ცხოვრების დონის 3 ძირითად მაჩვენებელს, რომელიც ასახავს ცხოვრების დონის მნიშვნელოვან ასპექტებს:

1. ახალშობილთა მოსალოდნელი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის მაჩვენებელი;
2. განათლების დონის მაჩვენებელი;
3. ერთ სულ მოსახლეზე მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ) რეალური მოცულობის (დოლარებში, მსყიდველობითუნარიანობის პარიტეტის საფუძველზე) მაჩვენებელი.

ჰუმანური განვითარების ინდექსის შემადგენელი თითოეული მაჩვენებლის ინდექსი გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულით:

$$I_i = \frac{x_i - x_{i\min}}{x_{i\max} - x_{i\min}}$$

სადაც X_i – i არის მაჩვენებლის ფაქტობრივი მნიშვნელობა,

$X_{i\min}$ და $X_{i\max}$ - შესაბამისად i მაჩვენებლის მინიმალური და მაქსიმალური მნიშვნელობები.

ჰუმანური განვითარების ინდექსი კი ამ სამი მაჩვენებლის ინდექსთა საშუალო არითმეტიკულის ტოლია:

$$I = \frac{I_1 + I_2 + I_3}{3}$$

გაეროს ექსპერტებმა შეიმუშავეს და დაადგინეს თითოეული მაჩვენებლის მინიმალური და მაქსიმალური მნიშვნელობა. კერძოდ,

1. ახალშობილთა მოსალოდნელი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის მაჩვენებლის ინდექსის გამოსაანგარიშებლად, სიცოცხლის ხანგრძლივობის მინიმალურ მაჩვენებლად აღებულია 25 წელი, ხოლო მაქსიმალურ მაჩვენებლად - 85 წელი. შესაბამისად, „სიცოცხლის“ ინდექსს გაიანგარიშებენ შემდეგი ფორმულის გამოყენებით:

$$I_1 = \frac{x_1 - 25}{85 - 25}$$

2. ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ის რეალური მოცულობა გაიანგარიშება დოლარებში. გაეროს ექსპერტების მიერ მშპ-ის მიმართ თვეში მინიმალურ მნიშვნელობად დადგენილია 100 აშშ დოლარი, ხოლო მაქსიმალურ მნიშვნელობად 5448 აშშ დოლარი. შესაბამისად ეს მაჩვენებელი გაიანგარიშება ფორმულით:

$$I_3 = \frac{X_3 - 100}{5448 - 100}$$

3. განათლებულობის მიღწეული დონის ინდექსი განისაზღვრება ორი მაჩვენებლით: 15 წლისა და უფროსი ასაკის წერა-კითხვის მცოდნეთა ხვედრითი წილის 2/3-ით და 24 წლამდე ახალგაზრდების ხვედრითი წილის 1/3-ით, რომელიც სწავლობს დაწყებით, საშუალო და უმაღლეს სასწავლებლებში. აქედან გამომდინარე, ინდექსი იქნება შემდეგი სახის:

$$I_2 = 2/3i_1 + 1/3i_2$$

სადაც i_1 - 15 წლისა და უფროსი ასაკის წერა-კითხვის მცოდნეთა ხვედრითი წილია;
 i_2 - 24 წლამდე ახალგაზრდების ხვედრითი წილია მთლიან მოსახლეობაში, რომელიც სწავლობს დაწყებით, საშუალო და უმაღლეს სასწავლებლებში.

5.2 შინამეურნეობათა შემოსავლების მაჩვენებლები

მოსახლეობის ცხოვრების დონის შესწავლისას მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს შემოსავლების განხილვას. სტატისტიკა შეისწავლის შემოსავლების დონეს, დინამიკას და სტრუქტურას, როგორც მთელი მოსახლეობისათვის, ასევე მისი ცალკეული სოციალური ჯგუფებისათვის.

შემოსავლების განმარტებებს შორის ყველაზე გავრცელებულია ინგლისელი ეკონომისტის ჯ. ხიკსის განმარტება: მოსახლეობის შემოსავლები არის ის მაქსიმალური თანხა, რომელიც შეიძლება დაიხარჯოს მოხმარებაზე გარკვეული პერიოდის განმავლობაში და, ამასთანავე, პერიოდის ბოლოს არ უნდა შემცირდეს პერიოდის დასაწყისში არსებული კაპიტალი. ამ კონცეფციის შესაბამისად, შინამეურნეობების შემოსავლები გაიანგარიშება მათი განაწილების სხვადასხვა ეტაპის მიხედვით:

1. პირველადი შემოსავლები (პშ);
2. პირადი, ხელთ არსებული შემოსავლები (პხშ);
3. კორექტირებული პირადი შემოსავლები (კპშ).

ქვეყნის მოსახლეობის ცხოვრების დონის შესწავლისას აუცილებელია მხოლოდ ქვეყნის რეზიდენტების მიერ მიღებული პირველადი შემოსავლების გამოთვლა. საბაზრო ფასების განსაზღვრული პერიოდის მანძილზე პირველადი შემოსავლების ჯამობრივი მაჩვენებელი შეადგენს ეროვნულ შემოსავალს.

პირველადი შემოსავლები - ეს არის ეკონომიკის შინამეურნეობების სექტორის შემოსავლები, რომლებსაც იღებენ ისინი დამატებული ღირებულების პირველადი განაწილების შედეგად და მოიცავს: შრომის ანაზღაურებას, შერეულ შემოსავლებს, საკუთრებიდან წმინდა შემოსავლებს, მოგებას და ასევე მასთან გათანაბრებულ შემოსავლებს საბინაო მომსახურებიდან.

ყველა პირველადი შემოსავალი შინამეურნეობებმა შეუძლებელია უშუალოდ გამოიყენონ მოხმარებისა ან დაზოგვისათვის. მათი ნაწილი - მიმდინარე გადასახადების (შემოსავალზე, საკუთრებაზე), აუცილებელი სოციალური დაზღვევის ანარიცხების, ქველმოქმედების, ჯარიმების, ნებაყოფლობითი შენატანების და ა.შ. გადაეცემა ქვეყნის ეკონომიკის სხვა სექტორს, მეორე მხრივ, ადგილი აქვს შემხვედრ ნაკადს სხვა სექტორებიდან, რომლებიც მიემართება ოჯახურ მეურნეობებში მიმდინარე ტრანსფერტების (მტ) სახით, მათ მიეკუთვნება: პენსიები, სტიპენდიები, დახმარებანი, სადაზღვაო პრემიები, ანაზღაურება და ა.შ.

ამრიგად, შინამეურნეობების (პირადი, ხელთ არსებული) შემოსავლები განისაზღვრება შემდეგი ფორმულის მეშვეობით:

$$\text{პხშ} = \text{პშ} + \Delta\text{მტ}, \quad (13.7)$$

სადაც პშ - პირველადი შემოსავლებია,

$\Delta\text{მტ}$ - მიმდინარე ტრანსფერტების სალდო.

პირადი, ხელთ არსებული შემოსავლებიდან შინამეურნეობები აწარმოებენ საბოლოო მოხმარებაზე დანახარჯებს, ხოლო მათ შორის სხვაობა (შემოსავალი - საბოლოო მოხმარება) წარმოშობს მოცემული სექტორის დანაზოგების თანხას.

როგორც ცნობილია, შინამეურნეობებს ტრანსფერტები შესაძლებელია გადაეცეს არა მარტო ფულადი, არამედ ნატურალური ფორმით, ე.წ. სოციალური ტრანსფერტების (სტ) სახით (უფასო ჯანდაცვის ორგანიზაციების მომსახურების, განათლების, კულტურისა და ა.შ.) პირადი, ხელთ არსებულ შემოსავლებს (პხშ) თუ დავუმატებთ სოციალური ტრანსფერტების (სტ) სახით მიღებულ შემოსავლებს, მაშინ მივიღებთ ოჯახური შინამეურნეობების კორექტირებულ პირად ხელთ არსებულ შემოსავლებს (კპხშ):

$$\text{კპხშ} = \text{პხშ} + \text{სტ} \quad (13.8)$$

საქართველოს სტატისტიკის პრაქტიკაში შინამეურნეობის შემოსავლების მაჩვენებლების ზემოთ მოყვანილი ინსტრუმენტარიები გამოიყენება მოსახლეობის ცხოვრების დონის დინამიკის ანალიზის წარმოების პროცესში. ამასთანავე გამოიანგარიშება არა მარტო რეალური შემოსავლების აბსოლუტური, არამედ

შეფარდებითი მაჩვენებლები. კერძოდ, პირადი, ხელთ არსებული რეალური შემოსავლების ინდექსი, რომელიც შეიძლება შემდეგნაირად ჩავწეროთ:

$$I_{რპშ} = I_{კპ} \cdot I_{სამომხ.ფასები} \quad (13.9)$$

სადაც $I_{სამომხ.ფასები}$ - სამომხმარებლო ფასების ინდექსს წარმოადგენს.

ფასების ცვალებადობა არსებით ზეგავლენას ახდენს საქონლისა და მომსახურების იმ მოცულობაზე, რომელსაც მოსახლეობა მიღებული შემოსავლების ხარჯზე იძენს.

მოსახლეობის შემოსავლების დონეს ახასიათებს შემოსავლების მოცულობა ერთ მოსახლეზე ან ერთ შინამეურნეობაზე გაანგარიშებით. ამისათვის შემოსავლების მოცულობა უნდა გავყოთ პირველ შემთხვევაში მოსახლეობის საშუალოწლიურ რიცხვზე, ხოლო მეორე შემთხვევაში - შინამეურნეობების რიცხვზე.

მოსახლეობის შემოსავლების სტატისტიკური შესწავლისას გაიანგარიშებენ ისეთ ძირითად მაჩვენებლებს, როგორცაა: ნომინალური შემოსავლები, რეალური შემოსავლები, საშუალო ნომინალური და რეალური ხელფასი, საშუალო რეალური ხელფასის მსყიდველობითი უნარი, საარსებო მინიმუმი, მინიმალური პენსია და სტიპენდია.

ნომინალური შემოსავლები წარმოადგენს ფაქტობრივად დარიცხულ შემოსავლებს. თუ მას გამოვაკლებთ გადასახადებს და სავალდებულო გადასახდელებს, მივიღებთ განკარგვად, საბოლოო შემოსავლებს.

რეალური შემოსავლები ის საბოლოო შემოსავლებია, რომლითაც შესაძლებელია საქონლის შეძენა და მომსახურების მიღება.

ნომინალური და რეალური შემოსავლების დონის სტატისტიკური დახასიათებისათვის ანგარიშობენ მათ მოცულობას ერთ მოსახლეზე ან ერთ შინამეურნეობაზე. ამისათვის შესაბამისი მაჩვენებლები მოცემული წლისათვის გაიყოფა მოსახლეობის საშუალოწლიურ რიცხვზე ან შინამეურნეობების რიცხვზე.

ცხოვრების დონის მნიშვნელოვან მაჩვენებელს წარმოადგენს საშუალო ნომინალური ხელფასის და საშუალო რეალური ხელფასის მაჩვენებლები. ეს მაჩვენებლები შეიძლება გაანგარიშებული იქნეს როგორც ეკონომიკის დარგების, რეგიონების და მთელი ქვეყნის მასშტაბით, ასევე კაცებისა და ქალების მიხედვით.

საშუალო ნომინალური ხელფასი გაიანგარიშება დარიცხული ხელფასის ფონდის შეფარდებით დასაქმებულთა საერთო რიცხვთან.

საშუალო რეალური ხელფასი გაიანგარიშება საშუალო ნომინალური ხელფასის შეფარდებით სამომხმარებლო ფასების ინდექსზე.

საშუალო (რეალური, განკარგვადი) ხელფასის მსყიდველობითი უნარი კი განისაზღვრება იმ რაოდენობის სასურსათო და არასასურსათო საქონლის შეძენითა და მოხმარების მიღებით, რისი შეძენაც შეიძლება აღნიშნული ხელფასით.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის შესწავლისას დიდი ყურადღება ექცევა მოსახლეობის მინიმალური შემოსავლების დადგენას, როგორცაა საარსებო მინიმუმი, მინიმალური ხელფასი და მინიმალური პენსია.

მინიმალური შემოსავალი (საარსებო მინიმუმი) შემოსავლის ის დონეა, რომელიც უზრუნველყოფს ადამიანის ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის შენარჩუნებისათვის დოვლათისა და მომსახურების მინიმალური ოდენობით შექმნას. საარსებო მინიმუმი მოიცავს დანახარჯებს, რომელიც აუცილებელია მინიმალური რაოდენობის სასურსათო და არასასურსათო საქონლისა და აუცილებელი მომსახურების შექმნაზე. საარსებო მინიმუმის დადგენა ხდება ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონის გათვალისწინებით. ის გაიანგარიშება როგორც ქვეყნის მთელი მოსახლეობისათვის, ასევე მამაკაცებისა და ქალებისათვის, პენსიონრებისათვის და ბავშვებისათვის.

მინიმალური ხელფასისა და პენსიის ზომა წარმოადგენს მათ დაბალ ზღვარს, რომელსაც ადგენენ შესაბამისი ნორმატიული აქტებით.

5.3 მოსახლეობის გასავლებისა და მომსახურების სტატისტიკური შესწავლა

შინამეურნეობების შემოსავლების შესწავლა შესაძლებლობას იძლევა განისაზღვროს მათი სამომხმარებლო ხარჯების პოტენციური თანხა. ამასთანავე, ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში მკაფიოდ არის გამიჯნული განსხვავება საბოლოო მოხმარების ხარჯებსა და საბოლოო ფაქტობრივი მოხმარების მოცულობებს შორის.

შინამეურნეობების საბოლოო მოხმარების ხარჯები მოიცავენ:

- სამომხმარებლო საქონელთა (ბინებისა და სახლების გარდა) შესყიდვის ხარჯები სახელმწიფო, კოოპერაციული ვაჭრობის ობიექტებზე, საქალაქო ბაზრობებზე და არაორგანიზებულ ვაჭრობაში;
- სამომხმარებლო მომსახურების ანაზღაურების ხარჯები;
- ნატურალური ფორმით პროდუქტების მიღება, რომელიც წარმოებულ იქნა ოჯახურ მეურნეობებში საკუთარი საბოლოო მოხმარების მიზნით;

- პროდუქტების მოხმარება, რომლებიც მიიღეს ოჯახურმა მეურნეობებმა შრომის ანაზღაურების საფასურად ნატურალური ფორმით.

თანამედროვე სტატისტიკის პრაქტიკაში შინამეურნეობების მიერ სამომხმარებლო საქონლის შექმნაზე დანახარჯების შესახებ ინფორმაციებს მოიპოვებენ შემდეგი წყაროებიდან: შერჩევითი საბიუჯეტო გამოკვლევები, მოსახლეობის ფულადი შემოსავლებისა და გასავლების ბალანსი, ვაჭრობის სტატისტიკა.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის სიღრმისეული ანალიზისათვის აწარმოებენ შინამეურნეობების საბიუჯეტო შერჩევით გამოკვლევებს, რომლებიც ითვლებიან მოსახლეობის შემოსავლებისა და სამომხმარებლო დანახარჯების სტრუქტურის შესახებ სტატისტიკური ინფორმაციების მნიშვნელოვან წყაროდ. მიღებული ინფორმაციების საფუძველზე დგინდება მოსახლეობის სამომხმარებლო ქმედებანი, გამოვლინდება ურთიერთკავშირი მოხმარების, შემოსავლებისა და ფასების დონეებს შორის.

შემოსავლების ან ფასების და ცალკეულ საქონელთა მოხმარების დინამიკებს შორის დამოკიდებულება რაოდენობრივი შეფასებისათვის გაიანგარიშება ელასტიკურობის კოეფიციენტები, რომელიც გვიჩვენებს, თუ რამდენად იცვლება მოხმარების დონე საშუალოდ სულადობრივი შემოსავლების 1%-ით ცვლილებების პირობებში. ელასტიკურობის კოეფიციენტის გასაანგარიშებელი ფორმულა:

$$K_{ელასტ} = \frac{\Delta Y}{Y_0} : \frac{\Delta X}{X_0}$$

სადაც Y_0 და Y_1 – მოხმარების დონეებია, შესაბამისად საბაზისო და საანგარიშო პერიოდებში, $\Delta Y = Y_1 - Y_0$ – არის მოხმარების დონის ცვალებადობის მაჩვენებელი.

X_0 და X_1 – საშუალოსულადობრივი შემოსავალია (ან საქონლის ფასი) შესაბამისად საბაზისო და საანგარიშო პერიოდებში, $\Delta X = X_1 - X_0$ კი – საშუალოსულადობრივი შემოსავალის (საქონლის ფასის) ცვალებადობის მაჩვენებელია.

შერჩევითი დაკვირვების შედეგად, როგორც უკვე აღინიშნა, გამოავლენენ დანახარჯების სტრუქტურას, რომელსაც ყოფენ ორ ჯგუფად: სამომხმარებლო ხარჯები და ხარჯები, რომლებიც არ არიან დაკავშირებული მოხმარებასთან. ხარჯების სტრუქტურა მათი მიზნობრივი დანიშნულებიდან გამომდინარე, მოიცავს შემდეგ ჯგუფებს:

1. კვების პროდუქტების შექმნა და ცალკე, საზოგადოებრივ კვებაზე დანახარჯები;
2. არასასურსათო საქონლის შექმნა, მათ შორის:

- ა) ტანსაცმელი, თეთრეული, ფეხსაცმელი, ქსოვილები;
- ბ) ხანგრძლივი გამოყენების საგნები;
- გ) ჰიგიენის საშუალებები, მედიკამენტები, საშენი მასალები და ა.შ.;
- 3. მომსახურების ანაზღაურებაზე გაწეული ფულადი დანახარჯები;
- 4. დანარჩენი ხარჯები;
- 5. დაგროვება (ბანკების ანგარიშებში, ფასიანი ქაღალდების შექმნა, უცხოური ვალუტა და ა.შ.)
- 6. ხელზე ფულის ნაშთი.

ამრიგად, მოსახლეობის ცხოვრების დონის დასახასიათებლად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება შინამეურნეობათა გამოკვლევას, რასაც სტატისტიკური ორგანოები აწარმოებენ შერჩევითი კვლევების გზით. შემოსავლებისა და გასავლების ურთიერთშედარება, დინამიკა და სხვა მაჩვენებლები ახასიათებს ცხოვრების დონესა და მის განვითარებას მთელი ქვეყნის, სოციალური ჯგუფებისა და რეგიონების მიხედვით, აგრეთვე მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით.

5.4 მოსახლეობის შემოსავლებისა და მოხმარების დიფერენციაციის შესწავლის მეთოდი. სიღარიბის სტატისტიკა

როგორც ცნობილია, მოხმარება საზოგადოებრივი კვლავწარმოების საბოლოო სტადიაა, რომელიც გულისხმობს მატერიალური დოვლათის გამოყენებას ამა თუ იმ მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად. მოთხოვნილება სოციალურ-ეკონომიკური კატეგორიაა, რომელიც ასახავს ადამიანის ყოველმხრივი განვითარებისათვის ობიექტურად საჭირო მატერიალური დოვლათისა და მომსახურების, აგრეთვე სოციალური პირობების ერთობლიობას.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის შესწავლისას აუცილებელია მოხდეს მოსახლეობის მოხმარების (ხარჯების) სტატისტიკური შესწავლა. ამ შემთხვევაში

სტატისტიკის ამოცანებია მოსახლეობის ხარჯების აბსოლუტური მოცულობის, დონის, დინამიკისა და სტრუქტურის დადგენა.

მოსახლეობის მოხმარების (ხარჯების) აბსოლუტური მოცულობა წარმოადგენს მოსახლეობის მიერ გაწეული ხარჯების მთლიან მოცულობას, გამოსახულს ფულად ერთეულებში. მასში აღირიცხება როგორც ფულადი, ისე ნატურალური ხარჯები.

მოსახლეობის მოხმარების (გასავლების) დონეს გვიხასიათებს მოხმარების (ხარჯების) მოცულობა ერთ მოსახლეზე ან ერთ შინამეურნეობაზე გაანგარიშებით. მისი გასაანგარიშებისათვის საჭიროა მოხმარების (ხარჯების) მოცულობა შევაფარდოთ პირველ შემთხვევაში მოსახლეობის საშუალოწლიურ რიცხვზე, ხოლო მეორე შემთხვევაში - შინამეურნეობათა რიცხვზე.

მოხმარების დასახასიათებლად გამოიყენება როგორც საერთო მოხმარების აბსოლუტური მოცულობა, ისე საშუალოსულადობრივი მოხმარებაც. ისინი გამოითვლება ზომის ნატურალური, პირობით - ნატურალურ და ფულად ერთეულებში. მოხმარება განსხვავებულია ასაკის, ეროვნების, ბუნებრივ-კლიმატური პირობების, შემოსავლებისა და სხვა ფაქტორების მიხედვით. მოხმარების დინამიკას ახასიათებენ ინდივიდუალური და აგრეგატული ინდექსების გამოყენებით. კერძოდ, საშუალოსულადობრივი მოხმარების ინდექსი აიგება შემდეგნაირად:

$$I_{\text{საშუალო მოხმ.}} = \frac{\sum q_0 p_0 i_p}{\sum q_0 p_0} \cdot \frac{\bar{S}_1}{\bar{S}_0}$$

სადაც I_q - მოხმარების ფიზიკური მოცულობის ინდექსია q - პროდუქციის ფიზიკური რაოდენობა, p - ფასი, $I_{\bar{S}}$ - მოსახლეობის საშუალო წლიური რიცხოვნობის ინდექსია (\bar{S}_1 და \bar{S}_0 შესაბამისად საანგარიშო და საბაზისო პერიოდებში მოსახლეობის საშუალოწლიურ რიცხოვნობას უჩვენებენ).

მოსახლეობის მოხმარების მაჩვენებლების ანალიზისას მნიშვნელოვანი ყურადღება ექცევა ხანგრძლივი მოხმარების საქონლით მოსახლეობის უზრუნველყოფის დადგენას. შინამეურნეობების საკუთრებაში არსებული ხანგრძლივი მოხმარების საგნებს გამოითვლიან ყოველ 100 შინამეურნეობაზე ან 1000 მცხოვრებზე.

მოხმარების (ხარჯების) როგორც აბსოლუტური, ისე შეფარდებითი მაჩვენებლების გაანგარიშება ხდება თვეების, კვარტლების და მთელი წლის მიხედვით.

მოხმარების (ხარჯების) დონეს გამოითვლიან მთელი მოსახლეობის, ქალაქისა და სოფლის და ცალკეული სქესობრივ-ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით:

1. სკოლამდელი ასაკის ბავშვები - 0-6 წლის;
2. მოზარდი - 7-15 წლის;
3. შრომისუნარიანი მამაკაცი - 16-64 წლის;

4. შრომისუნარიანი ქალი - 16-59 წლის;
5. საპენსიო ასაკის მამაკაცი - 65 წელზე მეტი;
6. საპენსიო ასაკის ქალი - 60 წელზე მეტი;

მოსახლეობის ცხოვრების დონე, როგორც უკვე აღინიშნა, გულისხმობს მატერიალური და სულიერი დოვლათის მოხმარების როგორც მოცულობას, ასევე მათზე მოთხოვნილების დაკმაყოფილების ხარისხს.

მოსახლეობის დაყოფა საშუალო რაოდენობრივი ფულადი შემოსავლების დონის მიხედვით გამწვანებულია, რამეთუ არ არსებობს შემოსავლების სრული სტატისტიკური აღრიცხვა შინამეურნეობების მიხედვით, რაც ვერ უზრუნველყოფს მოსახლეობის ცალკეული ჯგუფების კეთილდღეობის შეფასებას.

მოსახლეობის შემოსავლების მიხედვით დიფერენციაციას აწარმოებენ იმიტაციური მოდელების მეშვეობით. მოსახლეობის შემოსავლების მიხედვით დაყოფის დასახასიათებლად გამოიანგარიშება რიგი მაჩვენებლები, კერძოდ:

1. მოდალური შემოსავალი, ანუ შემოსავლის დონე, რომელიც უფრო ხშირად გვხვდება მოსახლეობის ფენებში;
2. მედიანური შემოსავალი, ანუ შემოსავლის მაჩვენებელი, რომელიც იმყოფება განაწილების რანჟირებული რიგის შუაში. მოსახლეობის ნახევარს შემოსავალი აქვს მედიანურზე დაბალი, ხოლო მეორე ნახევარს – მედიანურზე მაღალი;
3. მოსახლეობის შემოსავლების დიფერენციაციის დეცილური კოეფიციენტი $K_{დეც}$;
4. ფონდების კოეფიციენტი ($K_{ფ}$);
5. შემოსავლების კონცენტრაციის ჯინის კოეფიციენტი (K_L), რომელიც ახასიათებს მოსახლეობის შემოსავლების განაწილების უტოლობის ხარისხს და რომელიც გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულის მეშვეობით:

$$K_L = \sum p_i q_{i+1} - \sum p_{i+1} q_i$$

სადაც p_i – იმ მოსახლეობის წილია, რომელსაც არა აქვს უფრო მაღალი შემოსავალი, ვიდრე მისი მაქსიმალური დონეა i -ურ ჯგუფში;

q_i – ჯგუფის შემოსავლების წილი მოსახლეობის საერთო შემოსავლების თანხაში, რომელიც გაიანგარიშება ნაზარდი ჯამით;

p_i – მხოლოდ ფულადი შემოსავლების მაჩვენებელია.

ჯინის კოეფიციენტი გვიჩვენებს შემოსავლების ფაქტობრივი განაწილების გადახრას მათი თანაბარი განაწილების ხაზიდან. იგი იანგარიშება 0-დან 1-დე ინტერვალში. რაც უფრო ახლოსაა მოცემული კოეფიციენტი 0-თან, მით უფრო მაღალია შემოსავლების თანაბრობის დონე და მოცემული კოეფიციენტი, რაც უფრო ახლოსაა ერთთან, მით უფრო მაღალია შემოსავლების უთანაბრობა.

თანაბარი განაწილების ჯინის ინდექსი 0-ის ტოლია, აბსოლუტური უთანაბრობისას კი 1-ის.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის სტატისტიკური შესწავლისას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია მოსახლეობის განაწილებას შემოსავლების სიდიდის მიხედვით, რისთვისაც გამოიყენება შემდეგი მაჩვენებლები: შემოსავლების მოდალური, მედიანური და საშუალო შემოსავლები, მოსახლეობის შემოსავლების განაწილება დეცილური ჯგუფების მიხედვით, მოსახლეობის შემოსავლების დიფერენციაციის დეცილური კოეფიციენტი, ფონდების კოეფიციენტი, შემოსავლების კონცენტრაციის კოეფიციენტი (ჯინის კოეფიციენტი) და სხვ.

მოსახლეობის შემოსავლების განაწილება დეცილური ჯგუფების მიხედვით გულისხმობს მოსახლეობის დაყოფას 10 ჯგუფად, სადაც პირველ ჯგუფში გაერთიანებულია ყველაზე დაბალი შემოსავლების მქონე მოსახლეობის შემოსავლები, ხოლო მეათე ჯგუფში კი ყველაზე მაღალი შემოსავლების მქონე მოსახლეობის შემოსავლები. ასეთი წესით მიღებულ ჯგუფებს დეცილური ჯგუფები ეწოდება.

მოსახლეობის შემოსავლების დიფერენციაციის დეცილური კოეფიციენტი ახასიათებს რამდენჯერ აღემატება ყველაზე მდიდარი მოსახლეობის 10%-ის მინიმალური შემოსავალი ყველაზე ღარიბი მოსახლეობის 10%-ის მაქსიმალურ შემოსავლებს და გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულით¹⁶:

$$K_d = \frac{D_9}{D_1},$$

სადაც K_d – შემოსავლების დიფერენციაციის დეცილური კოეფიციენტი;

D_9 და D_1 – შესაბამისად მეცხრე და პირველი დეცილი.

ფონდების კოეფიციენტი გვიჩვენებს დამოკიდებულებას ორი ჯგუფის მოსახლეობის (ყველაზე მაღალი შემოსავლების მოსახლეობის 10%-ისა და ყველაზე დაბალი შემოსავლების მოსახლეობის 10%-ის) საშუალო შემოსავლებს შორის. რამდენადაც ჯგუფების რიცხოვნობა თანაბარია, ის გამოითვლება აღნიშნული ჯგუფების მოსახლეობის მთლიანი შემოსავლების თანაფარდობით:

$$K_f = \frac{L_{10}}{L_1},$$

სადაც K_f – ფონდების კოეფიციენტი;

L_{10} და L_1 – შესაბამისად ყველაზე მდიდარი და ყველაზე ღარიბი მოსახლეობის მეათედი ნაწილის მთლიანი შემოსავლები.

მოსახლეობის დიფერენციაციის საშუალოსულადობრივი შემოსავლების მონაცემთა საფუძველზე განისაზღვრება იმ მოსახლეობის რიცხოვნობა, რომლებსაც გააჩნიათ საარსებო მინიმუმზე ნაკლები შემოსავლები.

¹⁶ Салин В.Н., Шпаковская Е.П., Социально-экономическая статистика: Учебник.-М.: Юристъ, 2004, с. 360.

თავის მხრივ, საარსებო მინიმუმი (კალათა) შემოსავლის ის დონეა, რომელიც უზრუნველყოფს ადამიანის ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის შენარჩუნებისათვის დოვლათისა და მომსახურების მინიმალური ოდენობით შეძენას. საარსებო მინიმუმი მოიცავს დანახარჯებს, რომელიც აუცილებელია მინიმალური რაოდენობის სასურსათო და არასასურსათო საქონლისა და აუცილებელი მომსახურების შეძენაზე. საარსებო მინიმუმის დადგენა ხდება ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონის გათვალისწინებით. მისი გაანგარიშება ხორციელდება როგორც ქვეყნის მთელი მოსახლეობის, ასევე მამაკაცებისა და ქალებისათვის, პენსიონრებისა და ბავშვებისათვის.

გარდა აღნიშნულისა სტატისტიკაში განისაზღვრება შემდეგი მაჩვენებლები: სამომხმარებლო მინიმუმი (კალათა), სასურსათო მინიმუმი (კალათა), მოდალური და მედიანური მოხმარება.

სასურსათო მინიმუმი (კალათა) ეწოდება კვების პროდუქტების იმ ნაკრებს, რაც ფიზიოლოგიური ნორმების, მათი კალორიულობისა და საბაზრო ფასების მიხედვით, მინიმალურად მაინც საჭიროა ადამიანის ფიზიკური არსებობისა და სიცოცხლისუნარიანობის შესანარჩუნებლად. მოხმარების ფიზიოლოგიურ ნორმებს ადგენენ შესაბამისი სამედიცინო, შრომისა და სხვა სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები ადამიანთა ასაკობრივი, სქესობრივი, ცხოვრების ბუნებრივ-კლიმატური პირობების, ზნე-ჩვეულებების, ისტორიული ტრადიციების, კულტურისა და სხვათა გათვალისწინებით. სასურსათო მინიმუმს (კალათას) მიმატებული არასასურსათო საქონლის მოხმარება და გაწეული მომსახურების ღირებულება შეადგენს სამომხმარებლო მინიმუმს (კალათას), ხოლო მას თუ დავუმატებთ სხვადასხვა გადასახადებსა და შენატანებს, მივიღებთ საცხოვრებელ ანუ საარსებო მინიმუმს.

მოდალური მოხმარება წარმოადგენს ყველაზე გავრცელებული მოხმარების დონეს. მედიანური მოხმარება კი მოხმარების ისეთი სიდიდეა, რომლის ზემოთ მოხმარება აქვთ მოსახლეობის 50%-ს, ხოლო ქვევით მოსახლეობის 50%-ს.

სასურსათო კალათის ღირებულება განისაზღვრება ნორმატიული და სტატისტიკური მეთოდებით. ნორმატიული მეთოდი ითვალისწინებს მოხმარების მინიმალურ, ფიზიოლოგიურ ნორმებს, ხოლო სტატისტიკური - მოხმარების ფაქტობრივ დონეს. მოხმარების როგორც ნორმატიული, ისე ფაქტობრივი დონეები არსებითად განსხვავდება ასაკის, სქესის, საქმიანობისა და რიგი ფაქტორების მიხედვით. შესაბამისად როგორც სამომხმარებლო, ისე სასურსათო კალათის შემადგენლობა და ღირებულება განსხვავდება მომხმარებელთა სხვადასხვა ტიპისათვის. ამის გამო მინიმალური (ნორმატიული) სასურსათო კალათი და მისი ღირებულება განისაზღვრება შრომისუნარიანი მამაკაცისათვის, ხოლო სხვა ტიპის

მომხმარებელთათვის მინიმალური სასურსათო კალათის ღირებულება განისაზღვრება კალორიებზე მოთხოვნის ნორმების პროპორციულად.

ცხოვრების დონის მაჩვენებლებიდან მნიშვნელოვანია სიღარიბის მაჩვენებლები.

სიღარიბე არის შემოსავლების (ფულადი და არაფულადი) უკმარისობა ადამიანის ფიზიოლოგიური და სულიერი არსებობა_განვითარებისათვის საჭირო მინიმალურად აუცილებელ მატერიალურ ღირებულებათა და მომსახურების მოხმარებისათვის.

სიღარიბის სტატისტიკური მაჩვენებლებია: სიღარიბის დონე, სიღრმე და სიმწვავე.

სიღარიბის დონე ეწოდება ღარიბი მოსახლეობის ხვედრით წილს მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობაში. ის შეიძლება გავიანგარიშოთ შემდეგი ფორმულით:

$$K = \frac{q}{n} \times 100$$

სადაც K – სიღარიბის დონე ანუ ღარიბთა ხვედრითი წილია მთელს მოსახლეობაში;

q - ღარიბების რიცხოვნობა;

n - მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობა.

ამასთან, ღარიბად ითვლება მოსახლეობის ის კატეგორია, რომელსაც საარსებო მინიმუმზე ნაკლები შემოსავალი აქვს.

სიღარიბის დონე ზოგადად ახასიათებს მოცემულ ქვეყანაში ღარიბთა ხვედრით წილს. მაგრამ ღარიბების მთელი კონტიგენტიდან ყველა ერთნაირი ცხოვრების დონის არაა. ამიტომ სტატისტიკა ანგარიშობს აგრეთვე **სიღარიბის სიღრმეს**. ეს მაჩვენებელი ახასიათებს სიღარიბის ზღვრიდან (საარსებო მინიმუმიდან) შემოსავლების მიხედვით ღარიბების დამორების საშუალო მანძილს და გაიანგარიშება ფორმულით¹⁷:

$$p_1 = \frac{\sum_{i=1}^q (z - y_i)}{nz}$$

სადაც p_1 – სიღარიბის სიღრმეა

z – საარსებო მინიმუმი მოცემულ პერიოდში;

y_i – ღარიბი მოსახლეობის i -ური წევრის მოხმარების (ან შემოსავლის სიდიდე);

n - მოსახლეობის რიცხოვნობა მოცემულ ქვეყანაში, რეგიონში.

¹⁷ ბ. გაბიძაშვილი. სიღარიბის პორტრეტი საქართველოში. თბ., 2006. გვ. 46.

ეს მაჩვენებელიც არ არის სრულყოფილი ინდიკატორი და ამიტომ სტატისტიკის თეორიასა და პრაქტიკაში შემოღებულია მესამე მაჩვენებელი - სიღარიბის სიმწვავე (p_2). ის გაიანგარიშება შემდეგი ფორმულით¹⁸:

$$p_2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^2$$

ამ მაჩვენებლებს ანგარიშობენ როგორც საარსებო მინიმუმის მიმართ, ასევე მედიანური მოხმარების (შეფარდებითი ზღვრის) 60 და 40 პროცენტის მიმართ. აღნიშნული მაჩვენებლები გვიხასიათებს ღარიბთა ქვედა ფენების ეკონომიკურ მდგომარეობას.

როგორც გამოცდილება გვიჩვენებს, ზემოთ მოყვანილი მაჩვენებლები, რომლებიც ახასიათებენ მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ დიფერენციაციას, არც თუ იშვიათად, წინააღმდეგობრივ ხასიათს ატარებენ, მაგრამ მათი გამოყენება მოსახლეობის ცხოვრების დონის მაჩვენებელთა სისტემაში თავის აქტუალობას არ კარგავს, რის გამოც მათი გამოთვლის მეთოდოლოგია შემდგომ სრულყოფას მოითხოვს.

თემა 6. შრომის სოციალური სტატისტიკა

6.1 შრომის ბაზრის შემადგენლობა და სტატისტიკის ამოცანები

შრომის ბაზარში იგულისხმება სამუშაო ძალის განაწილებისა და გამოყენების მაკოორდინირებელი და მარეგულირებელი ეკონომიკური, სოციალური და სამართლებრივი ღონისძიებების და ინსტიტუტების სისტემა.

შრომის ბაზარის სტატისტიკა იქმნება შრომის სტატისტიკის ჩარჩოებში და განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს დაქირავებულთა და დამქირავებელთა შორის საქმიანობისა და ურთიერთობის იმ ასპექტებს, რომლის საფუძველზე იგება საბაზრო კონიუნქტურის ანალიზი და პროგნოზირება. თუმცა სტატისტიკა სწავლობს არა მხოლოდ სამუშაო ძალაზე მოთხოვნასა და მიწოდებას, არამედ შრომის პირობების, შრომის ანაზღაურების, კადრების პროფესიული მომზადების საკითხებს და რიგ სხვა პრობლემას, რომელიც აუცილებელია შრომის ბაზრის პოლიტიკის განსასაზღვრელად.

ამოსავალ პოზიციაზე დამოკიდებულით ამ დარგში განასხვავებენ პოლიტიკის ორ სახეობას: საერთო ეკონომიკური პოლიტიკა და აქტიური პოლიტიკა.

საერთო ეკონომიკური პოლიტიკის ამოცანა მდგომარეობს დასაქმების მაღალი დონის მისაღწევად ხელსაყრელი ამოსავალი პირობების შექმნაში. ის არ ერევა შრომის

¹⁸ ბ. გაბიაშვილი. სიღარიბის პორტრეტი საქართველოში. თბ., 2006. გვ. 47.

ბაზრის პროცესებში, მაგრამ მისი მეშვეობით უმჯობესდება მოთხოვნის პირობები შრომის ბაზრზე. ასეთი ფორმით, საერთო ეკონომიკური პოლიტიკა ზემოქმედებს სამუშაო ძალის მოთხოვნაზე.

აქტიური პოლიტიკა შრომის ბაზრის დარგში უშუალოდ მოქმედებს შრომის ძალის მიწოდებაზე. მისი ზემოქმედების ინსტრუმენტებია: სამუშაოს მიწოდების, კვალიფიკაციის ამაღლების და გადამზადების ღონისძიებები; კონსულტაციები პროფესიის შერჩევასთან დაკავშირებით; შუამავლობა პროფესიული განათლების ადგილებისა და სამუშაო ადგილების გამოყოფაზე; უმუშევრობაზე შემწეობის გაცემა და ა.შ.

როგორც საერთო ეკონომიკური პოლიტიკის ეფექტიანობა, ასევე ეფექტიური პოლიტიკა შრომის ბაზარზე ვლინდება, უწინარესად, სამუშაო ძალის მოთხოვნისა და მიწოდების დაბალასებულობაში, ხოლო მიღებული ღონისძიებების არასაკმარისობა იწვევს დამაბულობას შრომის ბაზარზე.

შრომის საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით შრომის ბაზრის სტატისტიკაში განიხილება:

- ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა, დასაქმება და უმუშევრობა;
- ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის სტრუქტურა და განაწილება;
- სამუშაო დროის საშუალო ხანგრძლივობა და საშუალო ხელფასი;
- ხელფასის სტრუქტურა და განაწილება;
- სამუშაო ძალის ღირებულება;
- სამომხმარებლო ფასების ინდექსი;
- შინამეურნეობების შემოსავლები და ხარჯები;
- საწარმოო ტრავმატიზმი და პროფესიული დაავადებები;
- გაფიცვები, ლოკაუტები და შრომით კონფლიქტებთან დაკავშირებული სხვა აქციები.

წარმოებაში ფაქტობრივ მონაწილეობაზე, მიღებულ შემოსავლებზე, შესასრულებელი სამუშაოების ადგილსა და ხანგრძლივობაზე დამოკიდებულებით განასხვავებენ სამუშაო ძალის შემდეგ კატეგორიებს:

- მოსახლეობა შრომისუნარიან ასაკში;
- შრომისუნარიანი მოსახლეობა;
- ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა;
- შრომითი რესურსები;
- ეკონომიკურად არააქტიური მოსახლეობა.

საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად შრომისუნარიანი ასაკი დადგენილია 15_64 წლის საზღვრებში. მიუხედავად ამისა თითოეული ქვეყანა

ადგენს შრომისუნარიანი ასაკის თავის საზღვრებს და ისინი არსებითად განსხვავდებიან.

ამ დროს იკვეთება ურთიერთკავშირი ქვეყნების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონესა და ამ ქვეყნებში დადგენილი შრომისუნარიანი ასაკის საზღვრებს შორის. რამდენად მაღალია ქვეყნის განვითარების დონე, მით უფრო მაღალია შრომისუნარიანი ასაკის ქვედა ზღვარი, ხოლო ზედა ზღვარი – დაბალი. ზედა ზღვარი განსხვავებულია ქალებსა და მამაკაცებს შორის.

შრომისუნარიანი ასაკი დგინდება საკანონმდებლო აქტით, ქვეყნის თავისებურებების, ტრადიციებისა და ჩვევების გათვალისწინებით.

შრომისუნარიანი მოსახლეობა – მოსახლეობა შრომისუნარიან ასაკში, მათ შემადგენლობაში არც ერთ ყვეყანაში არ შეყავთ შრომისუნარიანი ასაკის არ მომუშავე ინვალიდები.

ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა – მატერიალური დოვლათის წარმოებაში ან მომსახურების გაწევაში მონაწილეობის პოტენციური უნარის მქონე პირთა ერთობლიობა.

ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის გაანგარიშების მეთოდის განსხვავებულია ქვეყნებს შორის. ეს განსხვავება დაკავშირებულია ამ მაჩვენებელში სამხედრო მოსამსახურეების ჩართვა ან არ ჩართვასთან.

ზოგჯერ ხდება ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის ცნების შრომითი რესურსებით შენაცვლება. თუმცა მხედველობაშია მისაღები, რომ შრომითი რესურსები განსხვავდებიან ეკონომიკურად აქტიურ მოსახლეობისაგან.

კატეგორია „საერთო შრომითი რესურსები“ გამოიყენება ეკონომიკური განვითარებისა და თანამშრომლობის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ ქვეყნის შრომითი და სამხედრო პოტენციალის დასახასიათებლად.

ეკონომიკურად არაქტიური მოსახლეობა – როგორც ოჯახის, ასევე საზოგადოების კმაყოფიერებას მყოფთა ყველა კატეგორია. მათ მიეკუთვნებიან:

- მოსწავლეები, სტუდენტები, რომლებიც არ არიან დასაქმებული არანაირი საქმიანობით, გარდა სწავლისა;
- პირები, რომლებიც დასაქმებული არიან საოჯახო მეურნეობის გაძღოლით, ბავშვების, ავადმყოფების, ნათესავების მოვლით;
- პირები, რომლებმაც შეწყვიტეს სამუშაოს ძებნა, ამოწურეს სამუშაოს პოვნის შესაძლებლობა, მაგრამ მათ შეუძლიათ და მზად არიან იმუშაონ;
- პირები, რომლებსაც არა აქვთ მუშაობის აუცილებლობა, ამ დროს შემოსავლის წყაროს არააქვს მნიშვნელობა;

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მეთოდოლოგიით ეკონომიკურად არა აქტიური მოსახლეობა მოიცავს კიდევ ორ კატეგორიას:

- პირები, რომლებიც იღებენ პენსიას, მაგრამ არ არიან დასაქმებული არც ერთი საქმიანობით;
- ინვალიდები, რომლებიც იღებენ პენსიას, მაგრამ არ არიან დასაქმებული არც ერთი საქმიანობით.

ანალიტიკური მიზნებისათვის რეკომენდებულია ეკონომიკურად არა აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობიდან შრომისუნარიანი ასაკის ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობს გამოყოფა.

გარდა ზემოთ მოყვანილი აბსულუტური მაჩვენებლებისა განისაზღვრება რიგი შეფარდებითი მაჩვენებელი:

1. შრომისუნარიან ასაკში მყოფი მოსახლეობის წილი (d'შრუ.ას.). ეს მაჩვენებელი ახასიათებს შრომისუნარიანი მოსახლეობის წილს მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობაში:

$$d'შრუ.ას. = Sშრუ.ას. / Sსაერთ.რიცხ.$$

მთლიანად მსოფლიოს მიხედვით ეს მაჩვენებელი შეადგენს 60-65%-ს.

2. შრომისუნარიანი მოსახლეობის წილი (d'შრუ.):

$$d'შრუ. = Sშრუ. / Sსაერთ.რიცხ.$$

ეს ორი მაჩვენებელი დაკავშირებულია ერთმანეთთან შემდეგი საინდექსო მოდელით:

$$Sშრუ. / Sსაერთ.რიცხ.. = Sშრუ. / Sსაერთ.რიცხ. * Sშრუ. / Sშრუ.ას.$$

სადაც $Sშრუ. / Sშრუ.ას.$ - შრომისუნარიანი მოსახლეობის წილი შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის რიცხოვნობაში.

საერთაშორისო სტატისტიკაში დიდი მნიშვნელობა აქვს მაჩვენებელთა გაანგარიშებას შრომითი რესურსების ფორმირების თვალსაზრისით. ამდაგვარი მაჩვენებლების გასაანგარიშებლად მთლიანი მოსახლეობა იყოფა სამ ჯგუფად:

- შრომისუნარიან ასაკზე ახალგაზრდა მოსახლეობა;
- მოსახლეობა შრომისუნარიან ასაკში;
- შრომისუნარიან ასაკზე უფროსი მოსახლეობა.

მოსახლეობის აღნიშნული ჯგუფებისათვის გაეროს სტატისტიკის კომისის მიერ რეკომენდებულია შემდეგი ასაკობრივი ზღვარი:

- შრომისუნარიან ასაკზე ახალგაზრდა მოსახლეობა - 4-დან 14 წლამდე;
- მოსახლეობა შრომისუნარიან ასაკში - 15-დან 64 წლამდე;

- შრომისუნარიან ასაკზე უფროსი მოსახლეობა - 64 წლის ზემოთ.

აღნიშნული ასაკობრივი ჯგუფების საფუძველზე გაიანგარიშება შემდეგი მაჩვენებლები:

1. შრომითი რესურსების შენაცვლების კოეფიციენტი. ის წარმოადგენს შრომისუნარიან ასაკზე ახალგაზრდა მოსახლეობის როცხოვნობის შეფარდებას შრომისუნარიან ასაკის მოსახლეობის რიცხოვნობასთან:

$$K_{შრ.რ.შ.} = S_{შრ.უ.ას.ახ.} / S_{შრ.უ.ას.}$$

2. საპენსიო დატვირთვის კოეფიციენტი. ის გაიანგარიშება შრომისუნარიან ასაკზე უფროსი მოსახლეობის რიცხოვნობის შეფარდებით შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის რიცხოვნობასთან:

$$K_{საპ.დატ.} = S_{საპ.ას.უფ.} / S_{შრ.უ.ას.}$$

3. საერთო დატვირთვის კოეფიციენტი. ის წარმოადგენს შრომისუნარიან ასაკზე აუმცროსი და უფროსი მოსახლეობის როცხოვნობის ჯამის შეფარდებას შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის რიცხოვნობასთან:

$$K_{საერ.დატ.} = S_{შრ.უ.ას.ახ.} / + S_{საპ.ას.უფ.} / S_{შრ.უ.ას.}$$

ან

$$K_{საერ.დატ.} = K_{შრ.რ.შ.} + K_{საპ.დატ.}$$

შრომითი რესურსების შენაცვლების, საპენსიო და საერთო დატვირთვის კოეფიციენტები გაიანგარიშება პრომილებში და, ახასიათებენ თუ, რამდენი შრომისუნარიან ასაკზე ახალგაზრდა ან უფროსი პირი (ან ერთიც და მეორეც) მოდის შრომისუნარიანი მოსახლეობის 1000კაცზე. ეს მაჩვენებლები გამოიყენება სოციალური უზრუნველყოფისა და შრომითი რესურსების რაციუნალურად გამოყენების ღონისძიებათა შესამუშავებლად.

ბოლო წლებში გრძელდება პლანეტის მოსახლეობის დაბერების პროცესი. შრომისუნარიან ასაკზე უფროსი მოსახლეობის როცხოვნობის ზრდა აღემატება შრომისუნარიან ასაკზე უმცროსი მოსახლეობის როცხოვნობის ზრდას. ცალკეულ ქვეყნებში შრომისუნარიან ასაკზე უფროსი მოსახლეობის როცხოვნობის ზრდისას მცირდება შრომისუნარიან ასაკზე უმცროსი მოსახლეობის როცხოვნობა (იაპონია, უნგრეთი, ბულგარეთი, დიდიბრიტანეთი, საფრანგეთი, კანადა, შვედეთი).

შრომისუნარიან ასაკზე უმცროსი მოსახლეობის როცხოვნობის შემცირება ძირითადად გამოწვეულია უმეტეს ყვეყანაში შობადობის შემცირების ტენდენციით.

6.2 მოსახლეობის ეკონომიკური აქტიურობის, დასაქმებისა და უმუშევრობის მაჩვენებელთა სისტემა

ცოცხალი შრომის გამოყენების ეფექტი შეისწავლება შრომითი პოტენციალის გამოყენების მაჩვენებელთა მეშვეობით, მათ მიეკუთვნება აქტიურობის, დასაქმებისა და უმუშევრობის მაჩვენებლები.

არსებობს ეკონომიკური აქტიურობის კოეფიციენტის გაიანგარიშების ორი ვარიანტი:

1. *ეკონომიკური აქტიურობის კოეფიციენტი = ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობა/შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის რიცხოვნობა.*
2. *ეკონომიკური აქტიურობის კოეფიციენტი = ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობა/ მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობა.*

პირველი მაჩვენებელი ახასიათებს არა მთლიანი მოსახლეობის აქტიურობას, არამედ, მხოლოდ მისი განსაზღვრული ნაწილისას, ე.ი. შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის.

ეკონომიკური აქტიურობის კოეფიციენტს გააჩნია მნიშვნელოვანი რხევადობა ქვეყნების მიხედვით. ეს მაჩვენებელი უფრო მაღალია განვითარებულ ქვეყნებში, რაც აიხსნება ქალების მაღალი აქტიურობით.

მოსახლეობის დასაქმების კოეფიციენტი შეიძლება გაანგარიშდეს:

- მთლიან მოსახლეობასთან მიმართებით;
- შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობასთან მიმართებით.

მოსახლეობის დასაქმების კოეფიციენტი = დასაქმებული მოსახლეობის რიცხოვნობა/ მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობა.

ეს კოეფიციენტი ახასიათებს საზოგადოებრივ წარმოებაში მოსახლეობის ჩართულობის დონეს. ეს ძალიან ზოგადი მაჩვენებელია, ვინაიდან მისი მრიცხველი მოიცავს მთლიან მოსახლეობას, ასაკის, ჯანმრთელობის მდგომარეობის და ა.შ. მიხედვით დიფერენცირების გაუთვალისწინებლად.

მოსახლეობის დასაქმების კოეფიციენტი = დასაქმებული მოსახლეობის რიცხოვნობა/ შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის რიცხოვნობა.

დასაქმების ამ ორ კოეფიციენტს შორის იკვეთება შემდეგი კავშირი:
*შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის დასაქმების კოეფიციენტი = მოსახლეობის დასაქმების კოეფიციენტი * მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობა/ შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის რიცხოვნობა.*

ეს ნიშნავს, რომ შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის დასაქმების კოეფიციენტი აბსოლუტური სიდიდის მიხედვით მეტია მთლიანი მოსახლეობის დასაქმების კოეფიციენტისა იმდენჯერ, რამდენჯერაც მთლიანი მოსახლეობის რიცხოვნობა მეტია შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის რიცხოვნობაზე.

მთელ მსოფლიოში მეცნიერულ-ტექნიკურ განვითარებასთან დაკავშირებით შეიმჩნევა დასაქმების დონის შემცირებისა და მუშაობის სურვილის მქონე, დაუსაქმებელი შრომისუნარიანი მოსახლეობის რიცხვის შემცირების ტენდენცია, ე.ი. იზრდება უმუშევართა რიცხოვნობა.

უმუშევრობა არის სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენა, რომლის დროსაც სამუშაო ძალის ნაწილი (ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის) არ არის დასაქმებული საქონლისა და მომსახურების წარმოებაში.

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის რეკომენდაციით უმუშევრებს მიეკუთვნებიან:

- პირები, რომლებსაც არა აქვთ სამუშაო;
- პირები, რომლებიც ეძებენ სამუშაოს;
- პირები, რომლებიც მზად არიან დაუყოვნებლივ დაიწყონ მუშაობა (ორი კვირის განმავლობაში).

განასხვავებენ უმუშევრობის შემდეგ სახეობებს:

- ფრიქციული უმუშევრობა, დაკავშირებულია ერთი სამუშაოდან მეორეზე გადასვლასთან (ნებაყოფლობით, ან გათავისუფლების გამო) ან საცხოვრებელი ადგილის შეცვლასთან;
- სტრუქტურული უმუშევრობა ესაა სამუშაო ძალის მოთხოვნისა და მიწოდების შეუსაბამობა პროფესიის მიხედვით. ის ჩნდება წარმოებაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დანერგვასთან დაკავშირებით მაშინ, როდესაც სამუშაო ადგილების ახალი სტრუქტურა არ შეესატყვისება სამუშაო ძალის ჩამოყალიბებულ პროფესიონალურ-კვალიფიციურ სტრუქტურას;
- ციკლური უმუშევრობა – ცვლილებები უმუშევართა რიცხვში დაკავშირებული საქმიანი კონიუნქტურის ციკლთან. ის აღწევს პიკს ეკონომიკაში კრიზისული სიტუაციისას. (1933 წლის კრიზისის დროს აშშ-ში ციკლურმა უმუშევრობამ მოიცვა დასაქმებული მოსახლეობის 25%)

- სეზონური უმუშევრობა დამახასიათებელია დარგებისათვის, სადაც შრომა ატარებს სეზონურ ხასიათს (სოფლის მეურნეობა, ნადირობა, თევზჭერა და სხვა);
- კლასიკური უმუშევრობა (სამუშაო ადგილების ნაწილის გამოთავისუფლება ხელფასის მომატების მიზნით);
- ტექნოლოგიური უმუშევრობა არის დასაქმების შემცირება წარმოებაზე, მისი ავტომატიზაციისა და ახალი ტექნიკის დანერგვის შედეგად.
- ფრიქციული და სტრუქტურული უმუშევრობა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში გარდაუვალია. ცხადია, რომ ყოველთვის იქნებიან მუშაკები, რომლებიც ფიქრობენ უფრო კვალიფიცირებულ და მაღალანაზღაურებად თანამდებობაზე. სტრუქტურული უმუშევრობა, ასევე გარდაუვალია, თუ არის პროგრესი, ვინაიდან დაკავშირებულია მეცნიერულ-ტექნიკური სიახლეების დანერგვასთან, რომელიც იწვევს მოთხოვნას განსაზღვრული კვალიფიკაციის სპესიალისტებზე და ტრადიციული დარგების მუშაკების შრომითი მოწყობის პრობლემებს.
- ფრიქციული და სტრუქტურული უმუშევრობა ახასიათებს მის ბუნებრივ დონეს. თუ ბუნებრივი დონე 4% ტოლია, მაშინ ლაპარაკია სრულ დასაქმებაზე (ე.ი. დასაქმებულია სამუშაო ძალის 96%).
- არსებითი განსხვავება ფრიქციულ და სტრუქტურულ უმუშევრობას შორის მდგომარეობს იმაში, რომ ფრიქციულ უმუშევრებს გააჩნიათ უნარი, რომელიც შეუძლიათ მათ გაყიდონ დაუყოვნებლივ, ხოლო სტრუქტურულ უმუშევრებს არ შეუძლიათ მიიღონ სამუშაო გადამზადების გარეშე. სტრუქტურული უმუშევრობა, განსხვავებით ხასიათით მოკლევადიანი ფრიქციული უმუშევრობისგან უფრო გრძელვადიანია და ამიტომ ითვლება უფრო სერიოზულ პრობლემად.
- განასხვავებენ სრულ და ნაწილობრივ უმუშევრობას. სრულ უმუშევრობას მიაკუთვნებენ შრომისუნარიან პირებს, რომლებსაც არ გააჩნიათ სამუშაო დადგენილი დროის პერიოდის ზემოთ. ნაწილობრივ უმუშევრებს მიაკუთვნებენ პირებს, რომლებიც იძულებული არიან იმუშაონ არასრული სამუშაო კვირის განმავლობაში. თუმცა მოცემული ცნებების მიმართ მკვეთრი საერთაშორისო რეკომენდაცია არ არსებობს, ქვეყნების უმეტესობაში სტატისტიკურ აღრიცხვას ექვემდებარება მხოლოდ სრული უმუშევრობა.
- დროის პერიოდი, რომლის გასვლის შემდეგ სამუშაოს არმქონე პირი შეიძლება ჩაითვალოს უმუშევრად ცალკეული ქვეყნების კანონმდებლობაში განისაზღვრება განსხვავებულად, თუმცა ყველაზე გავრცელებულად ითვლება კალენდარული თვე.

- უმუშევრობის ხანგრძლივობა – პერიოდი, რომლის განმავლობაში ადამიანი ითვლება უმუშევრად. შრომის ბაზარზე მოთხოვნისა და მიწოდების განმსაზღვრელ სოციალურ, ეკონომიკურ, დემოგრაფიულ და პოლიტიკურ პირობებზე დამოკიდებულებით უმუშევრობამ შეიძლება მიიღოს სხვადასხვა ფორმა. ანალიტიკური მიზნებისათვის განასხვავებენ გრძელვადიან და მოკლევადიან უმუშევრობას.
- გაეროს რეკომენდაციების თანახმად უმუშევრობა ერთ წელზე მეტი ვადით ითვლება გრძელვადიანად, რაც დაკავშირებულია ეკონომიკური საქმიანობის ციკლურობასთან.
- შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის რეკომენდაციების შესაბამისად მოკლევადიან უმუშევრობას გააჩნია ორი დახასიათება: 3 თვემდე და 3 თვიდან 1 წლამდე.
- უმუშევართა საერთო რეალური რიცხოვნობა განსხვავდება ოფიციალურად დარეგისტრირებული უმუშევრობისგან. ქვეყანაში ოფიციალურად მიჩნეული უმუშევრობა ნაკლებია მისი რეალური სიდიდისა „ფარული უმუშევრობის“ სიდიდით.
- საერთაშორისო შედარებებისას გამოიყენება უმუშევართა არა აბსოლუტური რაოდენობა, არამედ შეფარდებითი მაჩვენებელი – უმუშევრობის დონე (კოეფიციენტი).

ის შეიძლება განისაზღვროს როგორც მთლიან მოსახლეობასთან, ასევე ეკონომიკურად აქტიურ მოსახლეობასთან მიმართებით.

Kუმშ.= უმუშევართა აბსოლუტური რიცხვი/მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობა.

Kუმშ.= უმუშევართა აბსოლუტური რიცხვი/ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობა.

ამ ორ მაჩვენებლებს შორის არსებობს შემდეგი კავშირი:

უმუშევართა აბსოლუტური რიცხვი/მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობა= უმუშევართა აბსოლუტური რიცხვი/ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობა * აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობა/ მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობა.

ეს ნიშნავს, რომ უმუშევრობის კოეფიციენტი გაანგარიშებული მოსახლეობის მთლიან რიცხოვნობასთან მიმართებით ორი ფაქტორის ნამრავლის ტოლია:

- ეკონომიკურად აქტიურ მოსახლეობასთან მიმართებით გაანგარიშებულ უმუშევრობის კოეფიციენტის;
- მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობაში ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის წილის.

ეს კავშირი იძლევა, მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობასთან მიმართებით გაანგარიშებული, უმუშევრობის კოეფიციენტის დინამიკაში ცვლილების განსაზღვრის საშუალებას აღნიშნული ფაქტორების ხარჯზე.

გავიანგარიშოთ ეს კავშირი ქვემოთ მოტანილი ცხრილის მონაცემების მაგალითზე:

მაჩვენებლები	პირობითი აღნიშვნები	საბაზისო პერიოდი	საანგარიშო პერიოდი
1. უმუშევართა აბსოლუტური რიცხვი ათ.კაც.	სუმუმ.	196	263
2. ეკონომიკურდ აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობა ათასი კაცი	სეკ.აქ.	1527	2513
3. მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობა ათასი კაცი	სსაერთო	5020	5010
გაანგარიშებითი მაჩვენებლები:			
4. უმუშევრობის კოეფიციენტი მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობასთან მიმართებით (1:3), %-ში	კუმუმ.	3,09	5,2
5. უმუშევრობის კოეფიციენტი ეკონომიკურდ აქტიური მოსახლეობისასთან მიმართებით (1:2), %-ში	a	7,8	10,5
6. ეკონომიკურდ აქტიური მოსახლეობისასთან მიმართების წილი მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობაში	b	0,502	0,502

საანგარიშო პერიოდში საბაზისოსთან შედარებით უმუშევრობის კოეფიციენტის საერთო მატება მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობასთან მიმართებით:

$$\Delta K \text{ უმუშ.} = \Delta K_1 \text{ უმუშ.} - \Delta K_0 \text{ უმუშ.} = 5,2 - 3,9 = 1,3\%$$

მათ შორის ცვლილებების ხარჯზე:

უმუშევრობის კოეფიციენტის ეკონომიკურად აქტიურ მოსახლეობასთან მიმართებით:

$$\Delta K_1 \text{ უმუშ.} = (a_1 - a_0) * b_1 = 10,5 - 7,8 * 0,502 = 1,36\%$$

ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის წილი მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობაში:

$$\Delta K_0 \text{ უმუშ.} = (b_1 - b_0) * a_0 = 0,502 - 0,503 * 7,8 = -0,01\%$$

გაანგარიშებების შემოწმება:

$$\Delta K \text{ უმუშ.} = \Delta K_1 \text{ უმუშ.} + \Delta K_0 \text{ უმუშ.},$$

$$1,3 = 1,36 + (-0,01).$$

უმნიშვნელო განსხვავებას ადგილი აქვს დამრგვალების ხარჯზე.

უმუშევრობა მთლიანად საზოგადოებისათვის ვლინდება დანაკარგთა ორი სახით:

- ფინანსური დანაკარგების (უმუშევრობაზე შემწეობის გაცემით, დანახარჯები უმუშევართა გადამზადებაზე, უმუშევრობის მატერიალური დახმარება);
- დანაკარგები ეროვნული შემოსავლების ნაწილის, ვინაიდან უმუშევრები არაფერს არ აწარმოებენ (უმუშევრობისგან ზარალი).

უმუშევრობისგან ზარალი განისაზღვრება, როგორც უმუშევართა რიცხოვნობისა და შრომის საშუალო მწარმოებლურობის ნამრავლი:

$$N \text{ უმუშევრობისგან ზარალი} = ND / T \text{ დას.} * T \text{ უმუშ.}$$

სადაც $ND/T \text{ დას.}$ - ერთი დასაქმებულის შრომის საშუალო მწარმოებლურობაა;

$T \text{ უმუშ.}$ - უმუშევართა რიცხოვნობა.

ურთიერთკავშირი მშპ დანაგარგებსა და უმუშევრობას შორის განისაზღვრება ოუკენის კანონით: უმუშევრობის ბუნებრივი დონის 1%-ით მატება იწვევს მშპ მოცულობის 2,5%-ით შემცირებას.

6.3 შრომითი კონფლიქტების სტატისტიკური შესწავლა

შრომითი კონფლიქტების სტატისტიკა, რომელიც ამჟამად ჩვენს ქვეყანაში არსებობს, ეფუძნება 1993 წელს შრომის სტატისტიკის საერთაშორისო კონფერენციის მიერ რეკომენდებულ საერთაშორისო სტატისტიკურ ნორმებს. სტატისტიკაში განასხვავებენ შრომითი კონფლიქტების შემდეგ სახეობებს:

1. სამუშაოების შეწყვეტის გარეშე შრომითი კონფლიქტები. ასეთ შემთხვევაში საკონფლიქტო მხარეების მიერ წამოყენებული მოთხოვნების გადაწყვეტას მოლაპარაკებით ახორციელებენ ან წარმართავენ ისეთ საქმიანობას არასამუშაო დროის მონაკვეთში, რომლებიც უზრუნველყვენ კონფლიქტის მოგვარებას.

2. სამუშაოების შეწყვეტით შრომითი კონფლიქტები, რომელთა ორ სახეობას გამოყოფენ: გაფიცვები და ლოკაუტები.

გაფიცვები არის მშრომელთა ერთი ან რამდენიმე ჯგუფის მიერ სამუშაოების დროებითი შეწყვეტა თავისი მოთხოვნების შეთავაზების მიზნით, ან წინ აღუდგებიან, გამოხატონ თავიანთი უკმაყოფილება ადმინისტრაციის გადაწყვეტილებაზე ან მხარი დაუჭირონ დანარჩენი მშრომელების მოთხოვნებსა და უკმაყოფილებას.

ლოკაუტი მოიცავს წარმოების გაჩერებას და ხელფასების გაცემის შეწყვეტას, რათა პროფესიული კავშირი იძულებული გახდეს დათანხმდეს დამჭირავებლის (ადმინისტრაციის) მიერ შეთავაზებულ პირობებს.

სტატისტიკის პრაქტიკაში გამოყოფენ კონფლიქტების ორ ჯგუფს:

კონფლიქტების პირველ ჯგუფს მიაკუთვნებენ კონფლიქტებს, რომლებიც წარმოიშვნენ კოლექტიური შრომითი ხელშეკრულების შედგენისათვის, მეწარმეების წარმომადგენლებსა და მშრომელთა პროფესიულ ორგანიზაციებს შორის წარმართული მოლაპარაკების პროცესში, შემდეგი საკითხების განხილვისას:

- დასაქმებულობა (საკადრო პოლიტიკა, პერსონალის გადაადგილება, საწარმოს დახურვა, პერსონალის კვალიფიკაცია),
- ხელფასები, პრემიები და შრომის ანაზღაურების დანარჩენი საკითხები,
- შრომის პირობები (სამუშაო დროის ხანგრძლივობა, შრომის ორგანიზაცია და შრომის უსაფრთხოება),
- პროფესიული კავშირების საქმიანობა,
- მშრომელთა სხვა ჯგუფებისადმი მხარდაჭერა სამუშაოს მომცემთათვის მოთხოვნების წაყენების გარეშე,
- მთავრობის ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკისადმი პროტესტის გამოხატვა ან პოლიტიკური მოთხოვნების წამოყენება,
- დანარჩენი მიზეზები, რომლებმაც მოლაპარაკებანი ჩიხში მოამწყვდიეს და სხვა.

მეორე ჯგუფის კონფლიქტები წარმოშობილია არაკოლექტიური შრომითი ხელშეკრულების შედგენისას, არამედ შრომის ანაზღაურების პირობებით (შრომის ანაზღაურების ვადების დარღვევა, ხელფასების გადიდება, ინფლაციები).

შრომითი კონფლიქტების შესახებ ინფორმაციებს აგროვებენ ყოველთვიურად. მათი დეტალური ანალიზის საწარმოებლად მონაცემების დაჯგუფებას აწარმოებენ შემდეგი მიმართულებებით: შრომით კონფლიქტებში მონაწილეთა ჯგუფების რიცხოვნობის დადგენა, კონფლიქტების რაოდენობის გათვალისწინებით, მოსახლეობის რიცხოვნობა, რომლებიც მონაწილეობდნენ კონფლიქტებში, სამუშაო დროის დანაკარგების რაოდენობა, ერთი გაფიცვის საშუალო ხანგრძლივობა და ა.შ. ეს მაჩვენებლები მუშავდება ცალკეული დარგების, რეგიონებისა და ქვეყნის მასშტაბით.

შრომითი კონფლიქტების საერთაშორისო შედარებებისათვის რეკომენდებულია შემდეგი მაჩვენებლების გამოყენება.

1. ყოველ ათას მუშაკზე კონფლიქტების შედეგად სამუშაო დროის დანაკარგები:

$$\frac{\text{კონფლიქტების შედეგად დაკარგული სამუშაო დრო}}{\text{მუშაკების საშუალო სიობრივი რიცხოვნობა}} \cdot 1000$$

2. მშრომელთა კონფლიქტში მონაწილეთა რიცხვი ყოველ ათას მშრომელზე:

$$\frac{\text{მშრომელთა კონფლიქტში მონაწილეთა რიცხვი}}{\text{მუშაკების საშუალო სიობრივი რიცხოვნობა}} \cdot 1000$$

როგორც ანალიზი უჩვენებს, ჩვენს ქვეყანაში გაფიცვებს და სხვა სახის სამუშაოს შეწყვეტის პროცესებს არა აქვთ მასშტაბური ხასიათი, ეს იმ აზრს ადასტურებს, რომ საქართველოს ეკონომიკა ჯერჯერობით მუშაობს არასრული დასაქმების რეჟიმში, მიუხედავად ამისა, მშრომელთა მხრიდან უკმაყოფილების გამოხატვის მიზეზად რჩება შრომის ანაზღაურების გადახდის ვადების უხეში დარღვევები, ფასების ზრდის პირობებში შემოსავლების ინდექსების გამოუყენებლობა, ხელფასების დაბალი დონე და ა.შ.

თემა 7. მოსახლეობის დროის ბიუჯეტის სტატისტიკა

7.1 მოსახლეობის დროის ბიუჯეტის სტრუქტურა

ადამიანის განვითარებისა და მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მახასიათებელს მოსახლეობის დროის ბიუჯეტი წარმოადგენს. სოციალური სტატისტიკისა და სოციოლოგიის აქტუალური ამოცანაა, მისი სტრუქტურის რაციონალურად წარმოჩენა, სამუშაო და არასამუშაო დროის თანაფარდობა, მოსახლეობის დროის ბიუჯეტისა და მისი შემოსავლებისა და ხარჯების ბიუჯეტების ურთიერთკავშირი. სწორედ ამ მიზანს ემსახურება მოსახლეობის დროის ბიუჯეტის გამოკვლევის, მიმდინარე აღრიცხვის, მოსახლეობის აღწერისა და ერთდროული გამოკვლევის პროგრამების ურთიერთშეთანხმება, რომლებიც ტარდება სტატისტიკური და სოციოლოგიური დაწესებულებების მიერ, ასევე ამ გამოკვლევების მასალების დამუშავების პროგრამები.

მოსახლეობის დროის ბიუჯეტი წარმოადგენს მთელი მოსახლეობის ან მისი გარკვეული სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფის დროის ფონდის განაწილებას მისი გამოყენების მიმართულებიდან გამომდინარე. იგი შესაძლებელს ხდის განვსაზღვროთ, როგორია დროის დნახარჯი. ადამიანის (ოჯახის) სხვადასხვა სახის საქმიანობის განხორციელებისათვის, რაც შეიძლება წარმოადგენილ იქნას როგორც აბსოლუტური, ისე შეფარდებით მაჩვენებლებში.

მოსახლეობის დროის ბიუჯეტის შესახებ ინფორმაციის ძირითად წყაროს შერჩევითი გამოკვლევა წარმოადგენს. ასეთი გამოკვლევა რუსეთის სინამდვილეში ჩატარდა მე-20 საუკუნის 20-იან წლებში. სტრუმინის ხელმძღვანელობით, მოსახლეობის სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების მოცვით. ასეთი სახის გამოკვლევები ჩატარდა 1980 წელს 52 ათას ოჯახზე, 1977 წელს 53 ათას ოჯახზე და ა.შ. ყველა გამოკვლევაში მიღებულ იქნა დეცილური და სარწმუნო ინფორმაცია დროის ბიუჯეტის გამოყენების შესახებ.

დროის დღეღამის ფონდში გამოიყოფა შემდეგი ელემენტები: სამუშაო დრო და დრო, რომელიც დაკავშირებულია მუშაობასთან საოჯახო მეურნეობისათვის, ბავშვების აღსაზრდელად, თავისუფალი დრო და ა.შ.

სამუშაო დრო ესაა დრო, რომლის განმავლობაში მუშები, მოსამსახურეები ვალდებულები არიან შეასრულონ შრომითი ფუნქციები სამუშაო ადგილზე.

სოციალური სტატისტიკისათვის საინტერესოა ყველა სახის სამუშაო დრო – (ნორმალური, მისგან გადახრა, შემცირებული, არასრული), მათი გამოყენება და მუშაობის რეჟიმი.

სამუშაო დრო და მუშაობასთან დაკავშირებული დრო შედგება ძირითადი საქმიანობის სამუშაო დროისაგან, საზეგანაკვეთო და დამატებითი მუშაობისაგან. ასევე დროისაგან, რომელიც საჭიროა გადაადგილებისათვის სამუშაო ადგილამდე და უკან (ტრანსპორტით მგზავრობის, ლოდინის და ა.შ. ჩათვლით).

7.2 სამუშაო დროის სტატისტიკური შესწავლა

სამუშაო დროზე ინფორმაციების არსებობა განაპირობებს სამუშაო ძალების გამოყენების ანალიზს, შრომის პირობების შესწავლას, კოლექტიური შრომითი შეთანხმებების შემუშავებას და მიღებას. სამუშაო დროის ფონდი, მისი სტრუქტურა და გამოყენება ზემოქმედებენ საწარმოო პროცესების ორგანიზებულობაზე და შრომის მწარმოებლურობის მაჩვენებლებზე. სამუშაო დროის სტატისტიკა უშუალოდ დაკავშირებულია შრომის ანაზღაურებისა და სოციალური დაზღვევის სტატისტიკასთან.

სტატისტიკის პრაქტიკაში აღრიცხავენ დროის რამდენიმე ფონდს: ა) კალენდარულს, ბ) სატაბელოს, გ) მაქსიმალურად შესაძლებელს, დ) გამოცხადებულს და ე) ფაქტობრივად ნამუშევარი დროის ფონდებს. ამ უკანასკნელის განსაზღვრა დაფუძნებულია საერთაშორისო სტატისტიკური ნორმების მოთხოვნებზე, რომელიც შემუშავებულია შრომის სტატისტიკოსთა საერთაშორისო კონფერენციის რეზოლუციების შესაბამისად.

ცხრილი 12.3. სამუშაო დროის ბალანსი

დროის ფონდები	სამუშაო დროის გამოყენება
1. კალენდარული დროის ფონდი	6. ფაქტობრივად ნამუშევარი დრო
2. უქმე და გამოსასვლელი დღეები	6.1. ფაქტობრივად ნამუშევარი განაკვეთური დრო
3. სატაბელო დროის ფონდი (სტრ.1-2)	6.2 ზეგანაკვეთური ნამუშევარი დრო
4. მორიგი შვებულებები	7. დრო, რომელიც არ იქნა გამოყენებული საპატიო მიზეზებით
	7.1. არგამოცხადებანი ავადმყოფობის გამო

	<p>7.2 სწავლებასთან ან პროფესიულ მომზადებასთან დაკავშირებული შვებულებები</p> <p>7.3. ოჯახურ და პირად მდგომარეობასთან დაკავშირებული შვებულებები</p> <p>7.4 სახელმწიფო მოვალეობების შესრულება</p> <p>7.5. კანონით გათვალისწინებული სხვა არგამოცხადებანი</p> <p>8. შვებულებები ადმინისტრაციის ნებართვით</p> <p>9. სამუშაო დროის დანაკარგები</p> <p>9.1. არგამოცხადება ადმინისტრაციის ნებართვით</p> <p>9.2. გაცდენები</p> <p>9.3. მთლიანი დღიური მოცდენები</p> <p>9.4. ცვლის შუალედური (ცვლისშიდა) მოცდენები</p> <p>10. სამუშაოს შეწყვეტა შრომითი კონფლიქტების მიზეზით</p>
<p>5. მაქსიმალურად შესაძლებელი დროის ფონდი (სტრ. 3-4)</p>	<p>11. სულ ნამუშევარი და სხვადასხვა მიზეზით გამოუყენებელი სამუშაო დრო (სტრ.6+სტრ.8+სტრ.9+სტრ.10)</p> <p>12. მ.შ. განაკვეთური დროის ფარგლებში (სტრ.11 + სტრ.6.2.)</p>

დროის ფონდებზე და მათი გამოყენების შესახებ სრული ინფორმაციის მისაღებად შეიძლება შეიძლება სამუშაო დროის ბალანსს (იხ. ცხრ 12.2), რომლის მაჩვენებელთა საფუძველზე შესაძლებელია დროის ფონდების გამოყენების მაჩვენებლების გამოთვლა, კერძოდ:

1. მაქსიმალურად შესაძლებელი სამუშაო დროის ფონდის გამოყენების კოეფიციენტი ($K_{ა.შ.ფ.}$)

$$K_{ა.შ.ფ.} = \frac{T_{ა.შ.ფ.}}{T_{ა.შ.თ.}} \cdot 100$$

სადაც, $T_{ფაქ}$ – საგანაკვეთ დროში ფაქტობრივად გამომუშავებული საათების რიცხვია (იხ. ცხ. 5.2-ის 6-2 სტრ.), $T_{მ.ფ.ფ.}$ – მაქსიმალურად შესაძლებელი სამუშაო დროის ფონდი.

ეს მაჩვენებელი გამოიყენება საწარმოებში, მისი ცალკეული ქვედანაყოფების, ასევე დარგის საწარმოებში, სამუშაო დროის გამოყენების ანალიზის საწარმოებლად.

2. სატაბელო დროის ფონდის გამოყენების კოეფიციენტი ($K_{სატ.}$)

$$K_{სატ.} = \frac{T_{ფაქ}}{T_{ს.ტ.ფ.}} \cdot 100$$

სადაც $T_{ს.ტ.ფ.}$ – სატაბელო დროის ფონდია.

სამუშაო დროის გამოყენების დონის შედარებისას დარგთაშორისო შედარებების პირობებში მიზანშეწონილია სატაბელო დროის ფონდის გამოყენება. ამ მიზნით $T_{მ.ფ.ფ.}$ -ს გამოყენება (ფორმულა 12.7) არასასურველია, რამდენადაც, მუშაკების რიგითი შვებულებების ხანგრძლივობა სხვადასხვა დარგში არსებითად განსხვავდება ერთმანეთისაგან.

3. კალენდარული ფონდის გამოყენების კოეფიციენტი ($K_{კ.ფ.}$):

$$K_{კ.ფ.} = \frac{T_{ფაქ}}{T_{კალ.ფ.}} \cdot 100$$

(12.10)

სადაც $T_{კალ.ფ.}$ – კალენდარული დროის ფონდია

ეს კოეფიციენტი გამოყენებას პოულობს სამუშაო დროის გამოყენების არა მარტო საწარმოების, დარგებისა და მთლიანად ეკონომიკაში, არამედ სამუშაო დროის გამოყენების მაჩვენებელთა საერთაშორისო შედარებების დროსაც.

4. სამუშაო პერიოდის გამოყენების კოეფიციენტი ($K_{ს.პ.}$)

$$K_{ს.პ.} = \frac{D_{ფაქ.}}{D_{ნორ.}} \quad (12.11)$$

სადაც $D_{ფაქ.}$ – მოცემულ პერიოდში ერთი მუშის მიერ გამომუშავებულ დღეთა საშუალო რიცხვია, $D_{ნორ.}$ – ნორმატიულ დღეთა რიცხვია, რომელიც უნდა გამოემუშავებინა ერთ მუშაკს მოცემულ პერიოდში საწარმოს მუშაობის რეჟიმიდან გამომდინარე.

ერთი მუშაკის მიერ გამომუშავებულ დღეთა საშუალო რიცხვი გამოიანგარიშება როგორც გამომუშავებულ დღეთა საერთო რიცხვის შეფარდება მუშაკების საშუალო სიობრივ რიცხვთან.

5. სამუშაო დღის გამოყენების კოეფიციენტი ($K_{ს.დ.}$)

$$K_{ს.დ.} = \frac{t_{ფაქტ.გან.}}{t_{ნორ.}} \quad (12.12)$$

სადაც $t_{ფაქტ.გან.}$ – ფაქტიური განაკვეთური სამუშაო დღის საშუალო ხანგრძლივობაა, $t_{ნორ.}$ – დადგენილი სამუშაო დღის საშუალო ხანგრძლივობა

სამუშაო პერიოდისა (ფორ. 12.10) და სამუშაო დღის (ფორ. 12.11) გამოყენების კოეფიციენტების მეშვეობით შესაძლებელია გამოვიყენოთ სამუშაო დროის გამოყენების ინტეგრალური მაჩვენებელი ($K_{ინტ.}$)

$$K_{ინტ.} = K_{ს.პ.} \cdot K_{ს.დ.} \cdot 100 \quad (12.13)$$

ა) ამ კოეფიციენტის მეშვეობით განისაზღვრება სამუშაო დროის საერთო დანაკარგების ხვედრითი წილი, რომლის ნაწილიც არის მთელი დღიური მოცდენები და ცვლის შუალედური მოცდენები.

ბ) საწარმოებში და დარგებში, სადაც გამოიყენება მუშაობის ცვლიანი რეჟიმი, ანგარიშობენ:

გ) ცვლიანობის კოეფიციენტი განსაზღვრული ცადისათვის ($K_{ცვ.}$):

$$K_{ცვ.(კალაზე)} = \frac{\text{ყველა ცვლაში მუშების საერთო რიცხოვნობა}}{\text{უმაღლეს ცვლაში მუშების რიცხოვნობა}} \quad (12.14)$$

დ) ცვლიანობის კოეფიციენტს კალენდარული პერიოდისათვის, რომელიც გაიანგარიშება:

$$K_{ცვ.(პერიოდისათვის)} = \frac{\text{ყველა ცვლაში გამომუშავებული კაც-დღეების ჯამი}}{\text{უმაღლეს ცვლაში გამომუშავ. კაც-დღეების რიცხვი.}} \quad (12.15)$$

მოვიყვანოთ მაგალითი ცვლიანობის კოეფიციენტის განსაზღვრაზე.

საწარმოში სამცვლიანი მუშაობის რეჟიმის პირობებში, სამუშაო დღეთა რიცხვი 22-ს შეადგენს, ხოლო სამუშაო ადგილების რიცხვი უდრის 120. აპრილის თვეში მუშების მიერ პირველ ცვლაში გამომუშავებულ იქნა 2380 კაც-დღე, მეორე ცვლაში 1580 კაც-დღე, მესამე ცვლაში 530 კაც-დღე. ჩვენი მაგალითის მონაცემების საფუძველზე გამოვიანგარიშოთ:

1. ცვლიანობის კოეფიციენტი აპრილის თვეში:

$$K_{\text{ცვ}} = \frac{2380+1580+530}{2380} = 1,89;$$

2. ცვლიანობის რეჟიმის გამოყენების კოეფიციენტი (სამცვლიანი რეჟიმის):

$$K_{\text{ც.რ.გამოყენ.}} = \frac{1,89}{3} \cdot 100 = 63\% ;$$

ე.ი. ცვლიანობის რეჟიმი მხოლოდ 63%-ით არის გამოყენებული.

3. სამუშაო ადგილების გამოყენების კოეფიციენტი კალენდარულ პერიოდში:

$$K_{\text{ს.ა.გამოყენ.}} = \frac{2380}{120 \cdot 22} \cdot 100 = 90,2\% ;$$

4. სამუშაო ადგილების გამოყენების ინტეგრალური კოეფიციენტი:

$$K_{\text{ს.ა.ინტ.}} = K_{\text{ც.რ.}} : K_{\text{ს.ა.}} = 0,630 \cdot 0,902 \cdot 100 = 56,8\%.$$

ამრიგად, მოცემულ საწარმოში აპრილის თვეში სამუშაო ადგილების გამოყენების მაჩვენებელი 56,8%-ს შეადგენდა.

თანამედროვე ეტაპზე ქვეყნის სტატისტიკის პრაქტიკაში შეიმჩნევა სამუშაო დროის შესახებ ინფორმაციების ნაკლებობა, რაც აფერხებს სამუშაო დროის გამოყენების შესახებ ეფექტიანობაზე სრული მაჩვენებლების მოპოვებას.

შინამეურნეობის დროის ხარჯებიდან გამოიყოფა ხარჯები ოჯახურ საქმიანობაში (საჭმლის მომზადებაზე, ბავშვების მოვლაზე, სახლის დალაგებაზე და ა.შ.) და დროის დანახარჯი პროდუქტების შექმნაზე და ა.შ. აქვე შედის დროის დანახარჯი საქონლის შესყიდვაზე მაღაზიაში, ბაზარში, მომსახურების გაწევა (ატელიეში და სახელოსნოებში), ასევე ბანკებში, სამრეცხაოსა და სხვადასხვა დაწესებულებებში. ამ ჯგუფის ხარჯები გამოყოფილია დროის საერთო დანახარჯებიდან, გადაადგილების, რიგში დგომის და სხვათა გათვალისწინებით. მთლიანი დროის უდიდეს წილს შეადგენს ფიზიკური მოთხოვნილების დაკმაყოფილება - ძილი, ჭამა, თავის წესრიგში მოყვანა და სხვა დროის ხარჯი.

დროის სხვა ხარჯების გამოყოფა არასამუშაო დროის შემადგენლობიდან პრაქტიკულად შეუძლებელია. ასევე არ ხერხდება მათი დეტალური აღერა-კლასიფიცირება, საუბარია ისეთ არატიპიურ დანახარჯებზე, რომლებიც ამა თუ იმ მიზეზით შეიძლება დალულ იქნას გამოკითხულის მიერ, მათი გამოკვლევა აუცილებელია და მათი აღწერისათვის კი საჭიროა სპეციალური გამოკვლევა.

არასამუშაო დროისა და მოსახლეობის დროის საერთო ბიუჯეტის შემადგენლობაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია თავისუფალ დროს. მისი სიდიდე, ხვედრითი წონა და სტრუქტურა მოსახლეობის ყველა ჯგუფისათვის დაფუძნებულია სამუშაო დროის სიდიდესა და მუშაობასთან დაკავშირებულ დროსთან, ასევე დროის ხარჯებთან ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებისათვის. ამიტომც მას აქვს ნარჩენი ხასიათი.

მოსახლეობის დროის ბიუჯეტის აღრიცხვის ორგანიზაცია დროითი ხარჯების კლასიფიკაციის გარდა მოიცავს საკითხების გადაწყვეტას მასზე დაკვირვების მომენტის შესახებ წარმომადგენლითობას გამოსაკვლელი ოჯახების ერთობლიობაში. გაითვალისწინება შესაძლებლობა სხვადასხვა სახის საქმიანობის ერთი და იმავე დროში მოთავსებისა, რისთვისაც კითხვარებში გათვალისწინებულია დროის ბალანსის გარეშე ხარჯების გამოყოფა.

მოსახლეობის დროის ბიუჯეტებში შეიმუშავება სოციალური ჯგუფების, ასაკობრივ-სქესობრივი, განათლების დონისა და სხვათა ნიშნების მიხედვით. მოსახლეობის დროის ბიუჯეტის სტრუქტურა განისაზღვრება შემდეგნაირად: არის თუ არა დღე სამუშაო ან არასამუშაო. შერჩევითი დაკვირვების მასალების დამუშავებისას ხშირად ფიგურირებენ მოსახლეობის დროის ბიუჯეტები სამუშაო და უქმე დღეებში. ამის მაგალითი წარმოდგენილია ცხრილში:

დროის ბიუჯეტის ცხრილი ათას ოჯახზე

ცხრილი 1.

დღეღამის დროის ფონდის ელემენტები	დროის ხარჯები (საათი და წუთი)			
	კაცი		ქალი	
	სამუშაო დღე	უქმე დრო	სამუშაო დღე	უქმე დრო
სამუშაო და მუშაობასთან დაკავშირებული დრო	9.48	-	9.35	-
დრო საოჯახო მეურნეობისათვის	0.58	2.44	3.13	6.18
მუშაობა პირად მეორნეობაში, მეზღეობა და ა.შ.	0.04	0.17	0.01	0.04
ბავშვების მოვლა	0.23	0.36	0.17	0.30
თავისუფალი დრო	3.42	8.38	2.07	6.02
ფიზიკური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება	8.53	10.40	8.40	10.66
დროის სხვა ხარჯები	0.12	1.02	0.07	0.40
ჯამი	24.00	24.00	24.00	24.00

დროის საერთო ხარჯები საოჯახო მეურნეობაში ერთ ქალზე შეადგენს 3,13 საათს, (სამუშაო დღეს), 6,18 საათს (უქმე დღე). ამ ხარჯების სტრუქტურა ასეთია: საოჯახო სამუშაო - 81,8 და 85,9%, მათ შორის, საჭმლის მომზადება - 41,8 და 33,4%; რეცხვა, დაუთობება - 12,6 და 18,9%; კერვა, ქსოვა და ა.შ. - 82 და 10,9%; სახლის

დალაგება - 10,2 და 13,3%; სხვა საოჯახო საქმიანობა - 1,8 და 2%. შედარებისათვის მოვიყვანოთ ევროპელის დროის ბიუჯეტი. ასეთი გამოკვლევა ჩატარდა ევროპის 20 ქვეყანაში. პირველ ადგილზეა ძილი - 8,03 საათი ანუ დღეღამის 33,5%; მეორეზე მეშაობა - 7,20 საათი ანუ 30,6%; ტელევიზორის ყურება - 3,27 საათი; ბავშვის აღზრდა - 3 საათი; სწავლა - 5,10 საათი; ადმინისტრაციულ ორგანოებთან - 1,15 საათი; სამსახურში კვებაზე - 0,45 საათი; ყოველდღიური ტუალეტი - 0,43 საათი და კოსმეტიკაზე - 0,27 საათი.

7.3 თავისუფალი (არასამუშაო) დროის სტატისტიკური შესწავლა

მოსახლეობის თავისუფალი დრო წარმოადგენს არასამუშაო დროის ნაწილს. არასამუშაო დროის ცნება, სტრუქტურა ლიტერატურაში განიმარტება სხვადასხვანაირად¹⁹. ბევრი ავტორის აზრით ის მოიცავს შემდეგ ელემენტებს: დროს, დაკავშირებულს წარმოებასთან, საოჯახო საქმიანობასთან, პირადი საოჯახო მეურნეობის გამართვასთან, ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებასთან და თავისუფალ დროსთან (მათ შორის ბავშვების მეცადინეობასთან).

ამრიგად, არასამუშაო დრო – ესაა დრო, რომელიც თავისუფალია აუცილებელი შრომისგან. არასამუშაო დროის დიდი ნაწილი – თავისუფალი დროა.

თავისუფალი დრო განიმარტება არა რაოდენობით, არამედ საქმიანობით, მისი შინაარსით²⁰. ამიტომ აუცილებელია ვიცოდეთ როგორ გამოიყენება, თავისუფალი დრო.

ეს პრობლემა ყოველთვის იყო სამეცნიერო წრეების ყურადღების ცენტრში. ჯერ კიდევ 20-იან, 30-იან წლებში აკად. ს.გ. სტრუმილინის ინიციატივით მშრომელთა დროის ბიუჯეტის სხვა ელემენტებთან ერთად ჩატარდა გამოკვლევები თავისუფალი დროისა. ამ სფეროში გამოკვლევები თეორიულ-პრაქტიკული ხასიათისა ვრცელდება დღესაც.

თავისუფალი დრო ასრულებს იმ ძალების აღდგენას, რაც შრომის პროცესში დაიხარჯა. მისი მართებული გამოყენება ერთ-ერთი წარმატებული ბრძოლაა ალკოჰოლიზმთან, ნარკომანიასთან, დამნაშავეობასთან.

ამაზეა ორიენტირებული თავისუფალი დრო ჩვენს საზოგადოებაში²¹.

თავისუფალი დროის როლი საზოგადოების განვითარებასთან ერთად იზრდება. იგი დაკავშირებულია სამუშაო დროსთან. იქმნება რა განსაზღვრული შედეგი საზოგადოებრივი განვითარებისა და სამუშაო დროის ობიექტური კანონების

¹⁹ უფრო ზუსტად იხ.: В.А. Артемов жур., Статистика бюджета времени трудящихся. М., Статистика, 1967, Гордон Л.А., Клопов Е.В. Человек после работы. Социальные проблемы. М., Наука, 1972.

²⁰ В.А. Артемов Социальное время. Проблемы изучения и использования. Новосибирск, Наука, 1987, с.38

²¹ Бестужев – Лада. Мир нашего завтра. М., мысль, 1986, с.52.

ეკონომიისა, ამავე დროს გამოდის მის განვითარების ფაქტორად. მაგრამ ამ კანონის მექანიზმი უზრუნველყოფს მხოლოდ სამუშაო დროის დაზოგვას, ხოლო ეს უკანასკნელი არ არის მისი თავისუფალ დროდ გადაქცევის გარანტია. მას შეუძლია გადაიქცეს დამატებით სამუშაო დროდ ისე, რომ არ გაცდება ეკონომიკური საქმიანობის საზღვრებს. თავად საზოგადოებაზეა დამოკიდებული თუ როგორ იქნება გამოყენებული დაზოგილი სამუშაო დრო. ამ ამოცანის გადასაწყვეტად შეიძლება აუცილებელი გახდეს ნორმატიული მიდგომის გამოყენება თავისუფალი დროის სფეროში და შემოდებულ იქნას მაჩვენებელი - თავისუფალი დროის ნორმა.

თავისუფალი დრო - სოციალური კატეგორიაა, რომელიც მონაწილეობს უშუალოდ პიროვნების განვითარებაში და გაგებულია, როგორც ადამიანის საქმიანობის გადიდებისათვის საჭირო დრო. აქედან გამომდინარე იგი წარმოადგენს საზოგადოებრივ სიმდიდრეს, მხოლოდ მისი ხარისხიანი გამოყენება. თავისუფალი დროის ხარჯების კლასიფიკაციაში გამოიყოფა: თეატრის, კინოს, კონცერტის მონახულება, ტელეპროგრამების გაცნობა, რადიოს მოსმენა, ფიზკულტურული ღონისძიებები, შეხვედრები, ვიზიტები და ა.შ.

თავისუფალი დროის სტრუქტურა კარგად ჩანს შემდეგი ცხრილიდან სადაც თავისუფალი დროის დანახარჯების ელემენტების მოცემული საათებისა და წუთების მიხედვით.

თავისუფალი დროის ცხრილი.

ცხრილი 2.

თავისუფალი დროის ელემენტები	თავისუფალი დრო (საათი და წუთი)			
	კაცი		ქალი	
	სამუშაო დღე	უქმე დრო	სამუშაო დღე	უქმე დრო
ტეატრი, კინო, კონცერტი	0,07	0,36	0,07	0,37
ტელეგადაცემების გაცნობა	2,04	3,18	1,09	2,18
ჟურნალების, გაზეთების, წიგნების კითხვა	0,41	1,18	0,18	0,42
სეირნობა და სპორტული ცხოვრება	0,19	0,17	0,11	0,57
სხვა ხარჯები	0,29	2,09	0,22	1,28
საშუალოდ ერთ კაცზე	3,42	8,38	2,07	6,02

თავისუფალი დრო იყოფა აქტიურ და პასიურ დასვენებად.

აქტიურ დასვენებაში შედის – ფიზკულტურა, სპორტი, ტურიზმი, დასვენება დასასვენებელ სახლში, პანსიონატში, ნადირობა, საყვარელი საქმიანობა და სხვ.

პასიურ დასვენებაში იგულისხმება გაზეთების, წიგნების, ჟურნალების კითხვა, რადიოს მოსმენა, ტელეგადაცემების ყურება, კონოს ყურება, სიარული კაფეში, რესტორანში, მუზეუმებში და ა.შ.

მნიშვნელოვანი ნაწილი დროის წლიური ფონდისა – ესაა შვებულებაში გატარებული დრო.

მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლება დაკავშირებულია თავისუფალი დროის გადიდებასთან, რომელიც მიიღწევა ძირითადად შემდეგი გზით:

– შემცირებით იმ დროისა, რომელიც დაკავშირებულია სამუშაომდე გადაადგილებასთან;

– ვაჭრობისა და საზოგადოებრივი კვების ქსელის განვითარებით;

– თავისუფალი დროის შინაარსობრივად გამოყენებით;

– მოსახლეობის შემოსავლის გადიდებით და სხვ.

განსხვავება თავისუფალი დროის სტრუქტურის გამოყენებაში დამოკიდებულია სქესზე, ასაკზე, მუშაობის ადგილზე, მოსახლეობის შემოსავალზე.

შედარებისათვის მოვიყვანოთ მეორე მაგალითი ქალების მიერ თავისუფალი დროის გამოყენებაზე

თავისუფალი დროის ელემენტები	თავისუფალი დრო (საათი და წუთი)	
	სამუშაო დღე	უქმე დრო
თეატრი, კინო, კონცერტი	0,04	0,22
ტელე და რაქდიო გადაცემების გაცნობა	0,51	1,50
კითხვა	0,14	0,30
სეირნობა და სპორტი	0,05	0,19
შეხვედრები და ვიზიტები	0,04	0,48
სხვა ხარჯები	0,04	0,32
სოციალურ-პოლიტიკური საქმიანობა	0,01	0,02
დღეღამეში საშუალოდ ერთ ქალზე	1,23	4,37

თავისუფალი დრო დიფერენცირებულია კაცებსა და ქალებში. აღსანიშნავია, რომ მამაკაცებს იგი ორჯერ მეტი აქვთ, ვიდრე ქალებს, მაგრამ ორივე შემთხვევაში იგი კლებულობს. მომუშავე ქალების თავისუფალმა დრომ 1990 წელს მნიშვნელოვნად იკლო 1985 წელთან შედარებით, 21,07 საათიდან 11,23 საათამდე. ამასთან, თავისუფალი დრო კლებულობს ასაკთან მიმართებაში. მაგალითად, 45 წლისა და მეტი ასაკის ქალებს 1,7-ჯერ ნაკლები თავისუფალი დრო აქვთ, ვიდრე 16-19 წლის ასაკის ქალებს.

საერთო კანონზომიერებას ასეთ დასკვნამდე მივყავართ, რომ დროის დიდი ნაწილი გამოითვლება ძირითადად ტელევიზორის ყურებისათვის, მამაკაცებს და ქალებს სამუშაო დღეს ტელევიზორის ყურებაზე ეხარჯებათ თავისუფალი დროის 60%, კითხვაზე კი - 10%.

მოსახლეობის დროის ბიუჯეტზე ასევე მოქმედებს დროის ფაქტორიც. ამიტომ დროის ბიუჯეტი მთლიანობაში შეისწავლება ზამთრისა და საზაფხულო პერიოდისათვის.

საერთაშორისო მონაცემებისა და შედეგების მიხედვით, რომელიც მიჩიგანის უნივერსიტეტმა გამოიკვლევა, ყველაზე ცოტა თავისუფალი დრო რჩებათ იაპონელებს - კაცებს 13, ქალებს კი 11 საათი კვირაში; დანიელებს კი პირიქით - კაცებს 54, ხოლო ქალებს - 53 საათი კვირაში; აშშ-ში კაცებს - 20,5, ქალებს - 22 საათი კვირაში. ამუშაო შეეხება სამუშაო კვირის ხანგრძლივობას იაპონიაში იგი მოიცავს 52 საათს, აშშ - 44 საათს და დანია - 33,4 საათი.

მოსახლეობის დროის ბიუჯეტის სტატისტიკის ძირითად ამოცანას შეადგენს ცალკეულ სოციალური ჯგუფების, მოსახლეობის სქესობრივ-ასაკობრივი კატეგორიების თავისუფალი სეზონური და ტერიტორიული განსხვავებების შესწავლა. მისი გადაწყვეტა ხდება სხვადასხვა სახის დაჯგუფებებით და ცნობილი სტატისტიკური მაჩვენებლებით. სხვადასხვა ჯგუფების დროის დანახარჯების სტრუქტურაში განსხვავების შეფასებისათვის უმჯობესია გამოყენებულ იქნას საშუალო კვადრატული და საშუალო სტრუქტურული განსხვავებანი, რომლებიც აგებულია ვარიაციის მაჩვენებლების ანალოგიურად. მხოლოდ მოცემულ შემთხვევაში აიღება არა ვარიანტებს შორის და საშუალო სიდიდეებს შორის განსხვავებები, არამედ დროის ბიუჯეტის სტრუქტურული შემადგენლობის ორ შესადარ ერთობლიობას შორის.

დროის დანახარჯის სტრუქტურის განსხვავებების ყველაზე უნივერსალურ მაჩვენებელს წარმოადგენს ა. სალაის კოეფიციენტი:

$$K_v = \sqrt{\frac{\sum_{m=i}^j \left(\frac{V_{im} - V_{jm}}{V_{im} + V_{jm}} \right)^2}{n}}$$

სადაც, V_{im} არის დროის დანახარჯი m-ურ ელემენტზე i და j-ურ ჯგუფებში;

n - დროის დანახარჯის ელემენტის რიცხვი.

თავისუფალი დროის სტატისტიკაში შეიძლება ფართოდ იქნას დროის ამა თუ იმ დანახარჯების მქონე, გამოსაკვლევი მოსახლეობის სხვადასხვა სოციალური ჯგუფების რიცხოვნობის სტრუქტურული მაჩვენებლები. ასევე განსაზღვრული საქმიანობის შესრულების ხანგრძლივობის მაჩვენებლები, როგორც ყველა

გამოკითხულის მიხედვით, ასევე იმ ნაწილის მიხედვით, რომელიც გააჩნია მოცემული დანახარჯები თავიანთი თავისუფალი დროის ბიუჯეტში.

დროის ბიუჯეტის სტატისტიკა მჭიდრო კავშირშია მოსახლეობის სოციალური და დემოგრაფიული სტრუქტურის შესწავლასთან ამა თუ იმ ჯგუფისადმი მიკუთვნებამ, შეიძლება არსებითაბ იმოქმედოს დროის ხარჯზე საქმიანობის სახის განსაზღვრაში დროის ბიუჯეტის საერთო სტრუქტურაზე.

თემა 8. მოსახლეობის განათლების დონისა და სასწავლო სისტემის განვითარების სტატისტიკა

8.1 განათლების ცნება, განათლების სისტემის საფეხურები

პიროვნების განვითარების ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორია განათლება. იგი საშუალებას იძლევა, რომ ადამიანმა იპოვოს თავისი ადგილი საზოგადოებაში. თანამედროვე პირობებში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება შემდეგ პროცესებს:

- განათლების ხარისხი;
- განათლების ხელმისაწვდომობა;
- განათლების სისტემის ეფექტურობა;
- განათლების უწყვეტობა;
- განათლების გახსნილობა.

განათლების ხარისხი იზომება არა მარტო შესასწავლი საგნების რაოდენობით, არამედ აგრეთვე საზოგადოების მოთხოვნილებების გათვალისწინებით დიდი მნიშვნელობა ენიჭება როგორც ფროფესორ-მასწავლებელთა მომზადების დონეს, ისე შესასწავლი დისციპლინების მოცულობას. განათლების სისტემაში ერთ-ერთი პრობლემატური საკითხია განათლების ხარისხი უმაღლეს სასწავლებლებში.

განათლების ხელმისაწვდომობა გულისხმობს, რომ განათლება ხელმისაწვდომი უნდა იყოს ყველა დაინტერესებული ინდივიდისათვის, მისი სოციალურ-ეკონომიკური და სხვა მხარეების მიუხედავად.

განათლების სისტემის ეფექტურობას განსაზღვრავს განათლების სისტემის შიდა ორგანიზაცია. ეფექტურობის შეფასების სისტემა მოიცავს შემდეგ მაჩვენებლებს: ფინანსური რესურსების გამოყენებას, საბიუჯეტო, მატერიალური და საკადრო რესურსების და საბიუჯეტო ხარჯების მოცულობას თითოეულ მოსწავლეზე, მოსწავლის რიცხოვნობას და ა.შ.

განათლების სისტემის უწყვეტობის უზრუნველყოფას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ხარისხიანი, თანამედროვე მოთხოვნილებების შესაბამისი განათლების მიღებისათვის.

განათლების გახსნილობა გულისხმობს თითოეული მოსწავლის მოთხოვნილების რეფორმირება (განათლების ლიბერალიზაცია, სასწავლო გეგმების გადახედვა, განათლების დაფინანსების სისტემის შეცვლა და ა.შ.).

ინფორმაციის წყაროები

მოსახლეობის განათლების დონეზე ინფორმაციის ძირითად წყაროდ გვევლინება მოსახლეობის აღწერები. აღწერების პროგრამა ითვალისწინებს თითოეული ადამიანის განათლების დონეზე მონაცემების მიღებას, ასევე იმ სასწავლო დაწესებულებების ტიპების შესახებაც მოიპოვებს ინფორმაციას, სადაც პიროვნება სწავლობდა, ან სწავლობს.

მნიშვნელოვანი ყურადღება ეთმობა დასაქმებული მოსახლეობის მომზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლების შესწავლას. ასეთი შესწავლა ხორციელდება იმ მონაცემების მიხედვით, რომლებიც მოიპოვება როგორც მუშების, ისე საშუალო სპეციალობისა და უმაღლესი განათლების მქონეთა აღირიცხვისას და დასაქმებული მოსახლეობის პერიოდული, შერჩევითი აღწერებისას.

სახელმწიფო სასწავლო დაწესებულებებზე ინფორმაციის მთავარ წყაროდ რჩება სახელმწიფო სტატისტიკური ანგარიშგება, რომელიც დგება წელიწადში ერთხელ. ანგარიშების პროგრამა შეიცავს მონაცემებს განათლების მიმღებთა რაოდენობაზე, შემადგენლობაზე და მოძრაობაზე; პროფესიულ მომზადებასა და პედაგოგიური სამუშაოს ხანგრძლივობაზე; მონაცემებს სასწავლო დაწესებულებების მატერიალურ უარუნველყოფასა და საქმიანობას ფინანსურ მაჩვენებლებზე. ნაკლებადაა განვითარებული სკოლის მასწავლებლების, პროფესიულ-ტექნიკური დაწესებულებების და უმაღლესი სასწავლებლების ლექტორების ცხოვრების დონის შესწავლა.

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლამ ხელი შეუწყო მრავალი კერძო კომერციული დაწესებულების ჩამოყალიბებას, თანდათან უფრო იკიდებს ფეხს უცხოური პროგრამების მიხედვით სწავლება. კერძო დაწესებულებებზე რეგულირებული ინფორმაციის მიღება გამართლებულია, ამიტომ ამისათვის საჭირო ხდება სპეციალური გამოკვლევების ჩატარება.

მოსახლეობის განათლების დონე.

სტატისტიკის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ამოცანად გვევლინება საზოგადოების საგანმანათლებლო პოტენციალის გაზომვა, მისი ჩამოყალიბების, დიფერენციაციის და გამოყენების პროცესების შესწავლისას, საზოგადოების საგანმანათლებლო პოტენციალი ესაა თაობების მიერ დაგროვილი ცოდნის მოცულობა, ხასისხი და

პროფესიონალური გამოცდილება, რომელიც შეთვისებულია მოსახლეობის მიერ და მისი კვლავწარმოება ხდება განათლების სისტემის მეშვეობით.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მოსახლეობის განათლების დონის გაზომვა ხდება აღწერებისას მისი პროგრამის შემუშავების დროს განისაზღვრება განათლების დონის შეფასების კრიტერიუმები.

1920 წლიდან დაწყებული განათლების დონე გაიგივებულია განსაზღვრული ტიპის სასწავლო დაწესებულების დამთავრებასთან.

მოსახლეობის აღწერისას ფიქსირდება განათლების შემდეგი დონეები: უმაღლესი, დაუმთავრებელი უმაღლესი, საშალო სპეციალური, საშუალო ზოგადი, დაწყებითი საშუალო და დაწყებითი. სწავლების სხვა სახეები აღწერების პროგრამაში არ გაითვალისწინებოდა. პირველად აღწერის პროგრამაში 1989 წელს და რუსეთის ფედერაციის მაკროაღწერისას 1994 წელს პირველად შეტანილ იქნა კითხვა პროფესიულ-ტექნიკურ სასწავლებლის დამთავრების შესახებ. აღწერისას არ იქნა გათვალისწინებული ასპირანტურის, დოქტურამტურის დასრულება, რაც ალბად არასწორია. თითქმის არც ერთ აღწერაში არ ფიქსირდებოდა სწავლების პროფილი.

სტატისტიკის ისტორიიდან ცნობილია, თუ როგორი სიზუსტით განიხილებოდა უწიგნურობის საზღვრების გაგება. ჩავთვალოთ თუ არა ადმიანი უწიგნურად, თუ მან მხოლოდ კითხვა იცოდა, თუ წერაც აუცილებელი იყო? ამ საკითხზე მსჯელობის შედეგები შეტანილ იქნენ 1926 წლის აღწერის პროგრამაში. სადაც კითხვის მცოდნეთ ითვლებოდა ის, ვისაც შეეძლო საკუთარი გვარის დაწერა. „უწიგნური“ ასე მხოლოდ იმ შემთხვევაში ჩაიწერებოდა, თუ ადამიანმა არც კითხვა იცოდა და არც წერა. 1994 წლის მაკროაღწერის პროგრამაში პირველად შეტანილ იქნა კითხვა 6 და უფროსი ასაკის პირთა განათლების დონის შესახებ. შესაძლო პასუხი იყო არც ერთი ტიპის განათლების არ ქონა, მაგრამ ა) შეუძლია წერა-კითხვა; ბ) შეუძლია მხოლოდ კითხვა; გ) არ შეუძლია წერა-კითხვა.

საქართველოში 2002 წლის მოსახლეობის აღწერის დროს შეტანილ იქნა რიგირ ცვლილებები. კერძოდ, მიღებული განათლების დონის დასახელება შეესაბამებოდა შესაბამისად შემდეგ ადრე გამოყენებულ დასახელებას: დაწყებითი ზოგადი შეესაბამებოდა დაწყებითს; საბაზო ზოგადი - არასრულ საშუალოს; საშუალო ზოგადი - ზოგად საშუალოს; საშუალო პროფესიული - საშუალო სპეციალურს; არასრული უმაღლესი - დაუმთავრებელ უმაღლესს; უმაღლესი - უმაღლესს (თუ დაამთავრ სრული კურსი).

- „უმაღლესი“ - აღვნიშნა პირს, რომელმაც დაამთავრა უმაღლესი სასწავლებლის (ინსტიტუტი, აკადემია, უნივერსიტეტი და ა.შ.) სრული კურსი და მიღებული აქვს დიპლომი ამ სასწავლებლის დამთავრების შესახებ;

- „დაუმთავრებელი უმაღლესი“ - აღენიშნა პირს, რომელმაც დახურა უმაღლესი სასწავლებლის სამი კურსი და აგრძელებს სწავლას ან დამთავრებული აქვს უმაღლესი, მაგრამ არ აქვს მიღებული დიპლომი;
- „საშუალო პროფესიული“ - აღენიშნება პირს, რომელმაც დაამთავრა საშუალო სპეციალური სასწავლებელი (ტექნიკუმი-სასწავლებელი, კოლეჯი, ტექნიკუმი-საწარმო და ა.შ.) და მიღებული აქვს დიპლომი საშუალო სპეციალური განათლების შესახებ;
- „დაწყებითი პროფესიული“ - აღენიშნა პირს, რომელმაც დაამთავრა პროფესიულ-ტექნიკური და სხვა სასწავლებელი (სახელოსნო-დარგობრივ-პროფესიული სასწავლებელი; პროფესიული ლიცეუმი; განუწყვეტელი პროფესიული განათლების ცენტრი; ტექნიკური სკოლა და სხვა.);
- „საშუალო ზოგადი“ - აღენიშნება პირს, რომელმაც დაამთავრა საშუალო ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლა-ლიცეუმი, გიმნაზია, და სხვ, და მიიღო დიპლომი საშუალო ზოგადი განათლების შესახებ;
- „საბაზო ზოგადი“, „დაწყებითი ზოგადი“ განათლების დონის აღნიშვნის დროს პირისათვის, რომელსაც არა აქვს მიღებული საბაზო ზოგადი განათლება საჭიროა ვისარგებლოთ განათლების დონის განსაზღვრის ცხრილში (დანართი 1) მოცემული რაოდენობით (რამდენი კლასი დაამთავრა);
- „არა აქვს დაწყებითი ზოგადი განათლება, მაგრამ შეუძლია წერა და კითხვა“ - აღენიშნება პირს, რომელმაც დაამთავრა 1-2 კლასი; დაამთავრა 3 კლასი 1971 წ. და ადრე; 1-4 კლასის მოსწავლე; 1-3 კლასებიდან გამოსულს, აგრეთვე მე-4 კლასიდან გამოსულს 1971/72 სასწ. წელს და ადრე; 1989/90 სასწ. წელს და გვიან, აგრეთვე მას ვისაც არ უსწავლია სკოლაში, მაგრამ შეუძლია წერა და კითხვა;
- „წერა-კითხვის უცოდინარი“ - აღენიშნება 6 წლისა და უფროსი ასაკის პირს, რომელმაც არ იცის ერა და კითხვა.

დღეისათვის აუცილებელია შემუშავებულ იქნას „კომპიუტერული წიგნიერების“ კრიტერიუმები.

მსოფლიო პრაქტიკაში ხდება ფუნქციონალური უწიგნურობის მოვლენის შესწავლა მოზრდილ მოსახლეობაში. იუნესკოს განმარტებით ფუნქციონალურად უწიგნურია პიროვნება, რომელმაც გარკვეულწილად დაკარგა წერა-კითხვის უნარი და არ შეუძლია აღიქვას მარტივი, მოკლე ტექსტი, რომელიც დაკავშირებულია ყოველდღიურ ცხოვრებასთან. გამოიყოფა „პასიური უწიგნურობის“ გაგებაც, რომელსაც მოზრდილებს და ბავშვებს არ უყვართ კითხვა.

აღწერის მონაცემებზე დაყრდნობით ხდება მოსახლეობის განაწილება განათლების დონის მიხედვით, განზოგადებულ მაჩვენებლებზე დაყრდნობით. ეს მაჩვენებლები ახასიათებენ. იმ მოსახლეობის ხვედრით წილს, რომელთაც გააჩნიათ გარკვეული განათლება. პრაქტიკაში მეტნაკლებად გავრცელებულია განათლების დონის შემდეგი განზოგადებული მაჩვენებლები:

- წერა-კითხვის მცოდნეთა რაოდენობა 9-49 წლის მოსახლეობაში (პროცენტებში);
- პირთა რიცხვი რომელთაც გააჩნიათ უმაღლესი, დაუმთავრებელი უმაღლესი, საშუალო სპეციალური და საშუალო (სრული და არასრული);
- განათლება ყოველ 1000 კაცზე 15 და მეტი ასაკის მოსახლეობაში;
- პირთა რიცხვი, რომელთაც გააჩნიათ უმაღლესი, დაუმთავრებელი უმაღლესი, საშუალო სპეციალური და საშუალო (სრული და არასრული) განათლება ყოველ 1000 დასაქმებულ მოსახლეზე;
- 15 და მეტი ასაკის მოსახლეობის რაოდენობა ყოველ 1000 კაცზე, რომელთაც გააჩნიათ უაღლესი განათლება.

მოსახლეობის განათლების დონე

	1970	1979	1989	2002
10 წლის და მეტი ასაკის მოსახლეობის 1000 სულზე აქვს არასრული, ან სრული უმაღლესი და საშუალო განათლება - სულ	554	698	798	997
მათ შორის:				
უმაღლესი	73	103	137	243
დაუმთავრებელი უმაღლესი	19	19	22	36
საშუალო პროფესიული	69	100	169	170
დაწყებითი პროფესიული	-	-	-	32
ზოგადი საშუალო	210	292	328	390
საბაზო	183	184	142	126

აღწერის შედეგები საშუალებას გვაძლევს გავანალიზოთ ქალაქისა და სოფლის, ქალებისა და მამაკაცების, დასაქმებულებისა და უმუშევრობის განათლების დონეებს შორის არსებული განსხვავებები.

განათლების დონესა და მოსახლეობის ასაკობრივ სტრუქტურას შორის მჭიდრო ურთიერთკავშირი მოითხოვს მართებულად იქნას გამოყენებული მაჩვენებლები დინამიკის ანალიზისას. მოსახლეობაში 25-45 ასაკობრივი ჯგუფის ხვედრითი წილის ზრდა, რომელთაც გააჩნიათ უმაღლესი განათლება, ზრდის შესაბამისი განათლების მქონეთა ხვედრით წილს და შესაბამისად განათლების დონის მაჩვენებელსაც, ხოლო 15-20 წლის მოსახლეობის რაოდენობის ზრდა (რომელთაც არ გააჩნიათ უმაღლესი განათლება) პირიქით. დასკვნები მიიღება ერთგვაროვანი სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფების განათლების დონეების შედარებით. განზოგადებული მაჩვენებლის მოსახლეობის სტანდარტულ ასაკობრივ სტრუქტურასთან შეწონვიტ ხდება:

$$\bar{e} = \sum e_i w_i$$

სადაც \bar{e} - ჯგუფში განათლების საშუალო რიცხვი;

w - ჯგუფის ხვედრითი წილი მოსახლეობაში, რომელთაც მიღებულია სტანდარტით.

განათლების დონის განსაზღვრისა და მის მიხედვით რეგიონების, სქესის, ასაკობრივი ჯგუფების შედარებისას შეიძლება გამოვიყენოთ ინდექსები:

$$I = \frac{\sum e_i S_i}{\sum S_i}$$

სადაც \bar{e} - ჯგუფში განათლების საშუალო რიცხვი;

S - შესაბამისი ჯგუფის რაოდენობა.

გარდა ამისა, განათლების დონის შესწავლისას შეიძლება გამოყენებულ იქნან მაჩვენებლები, რომელთა აგება ხდება სწავლების ხანგრძლივობის (წლები) მიხედვით.

ოჯახის საგანმანათლებლო სტატუსის შესწავლისას ჩვეულებრივ ადარებენ მეუღლეთა განათლების დონეებს და გამოყოფენ და პეტეროგენულ ოჯახებს (ოჯახები მეუღლეთა მსგავსი, ან განსხვავებული განათლების დონეებით).

8.3 განათლების სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემა

განათლებული პიროვნების ჩამოყალიბებაში უდიდეს როლს თამაშობს საგანმანათლებლო სისტემის განვითარება. განათლება ეკონომიკის ერთ-ერთი წამყვანი დარგია. მასში თავს იყრის საქართველოში არსებული სკოლები, ტექნიკური

სასწავლებლები, უმაღლესი სკოლები, მოსწავლეები, სტუდენტები, მასწავლებლები, აკადემიური და ადმინისტრაციული პერსონალი.

განასხვავებენ საგანმანათლებლო სისტემის აღრიცხვის ორ ხერხს: პირველი არის დარგობრივი და ეფუძნება მხოლოდ იურიდიული პირების აღრიცხვიანობას (სასწავლო დაწესებულებას), მეორე მეთოდის გამოყენება კი საგანმანათლებლო სფეროში მომსახურების მთლიანი მოცულობის აღრიცხვას ემყარება, რომელსაც ეწევიან როგორც იურიდიული, ისე ფიზიკური პირები. მეორე მეთოდის გამოყენება მას შემდეგაა შესაძლებელი, როდესაც ლიცენზირებულია არა მარტო სასწავლო დაწესებულებების, არამედ ფიზიკური პირების საქმიანობაც. სტატისტიკის პრაქტიკაში გამოიყენება პირველი მიდგომა.

სკოლამდელი აღზრდა და სასკოლო დაწესებულებები

სკოლამდელი განათლების სტატისტიკა მოიპოვებს მონაცემებს, რომელიც ახასიათებს ბავშვების რიცხოვნობას, რომლებიც დადიან სკოლამდელ დაწესებულებებში. გროვდება ინფორმაცია სკოლამდელი დაწესებულებების რიცხოვნობის, აღზრდელების და გამგეების, შრომის ანაზღაურების ფონდის რაოდენობის შესახებ და ა.შ.

საქართველოს ეროვნული სტატისტიკის სამსახურის მიერ ქვეყნდება შემდეგი მაჩვენებლები:

- ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებები და მათში მოსაწვლეთა რიცხოვნობა;
- როგორც საჯარო, ისე კერძო ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების მოსწავლეთა განაწილება კლასების მიხედვით (1-6 კლასებში, 7-9 კლასებში და 10-12 კლასებში);
- საჯარო სკოლების მოსწავლეთა განაწილება კლასების მიხედვით (პირველი კლასიდან მე-12 კლასის ჩათვლით);
- კერძო სკოლების მოსწავლეთა განაწილება კლასების მიხედვით (პირველი კლასიდან მე-12 კლასის ჩათვლით);
- საჯარო სკოლების მოსწავლეთა რაოდენობა სწავლების საფეხურების მიხედვით (დაწყებითი ზოგადი, საბაზო ზოგადი, საშუალო ზოგადი განათლება);
- პედაგოგების რაოდენობა საჯარო სკოლებში;
- მოსწავლეთა განთესვის მაჩვენებლები;
- ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების უზრუნველყოფა კომპიუტერებით;
- სკოლებისა და მოსწავლეთა რაოდენობა რეგიონების მიხედვით.

ამ მაჩვენებლების ძირითად ინფორმაციულ წყაროს წარმოადგენს საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო.

შეგროვებული ინფორმაციის საშუალებით გაიანგარიშებენ 1-დან 6 წლამდე ბავშვების მუდმივი სკოლამდელი დაწესებულებებით მოცვის დონეს, რომელიც მიიღება 1-6 წლის სკოლამდელ დაწესებულებების ბავშვების მთლიანი შეფარდებით 1-6 წლის ასაკის ბავშვების მთლიან რიცხოვნობასთან.

სკოლამდელი ასაკის ბავშვების ადგილებით უზრუნველყოფის მაჩვენებელი სკოლამდელ დაწესებულებებში გაიანგარიშება:

ადგილებით

$$\text{ადგილებით უზრუნ} = \frac{\text{ადგილების საერთო რაოდენობა}}{1\text{-დან } 6 \text{ წლის ჩათვლით ბავშვთა რიცხვი} - 6 \text{ წლის ასაკში საგანმანათლებლო სკოლებში მოსწ. რიცხვი}}$$

ბავშთა რიცხოვნობისა (რომლებიც დადიან ბავშთა სკოლამდელ დაწესებულებებში - ბსდ) და ბსდ-ში ადგილებს შორის დამოკიდებულების გამოვლენისათვის გამოიყენება ორი მაჩვენებელი:

მუდმივ ბსდ-ში ყოველ 100 ადგილზე 1-6 წლამდე ბავშთა

$$\text{რიცხვი} = \frac{1-6 \text{ წლამდე ბავშვთა რიცხვი ბსდ-ში}}{\text{ადგილის რიცხვი მუდმივ ბსდ-ში}}$$

ხოლო 1-6 წლის ბავშვების ბსდ-ის ადგილებით უზრუნველყოფის გასაანგარიშებელ ფორმულას შებრუნებული ფორმა აქვს.

სასკოლო და არასასკოლო განათლების სტატისტიკა

სტატისტიკა ანალიზებს მთლიანად სწავლებით დაკავებულთა რიცხოვნობის ცვლილებას. მათი მოძრაობა მთლიანი სასწავლო წლის განმავლობაში შეისწავლება შედეგი ტოლობის საფუძველზე:

$$y_1 = y_0 + h - a$$

სადაც, y_1 და y_0 მოსწავლეთა რიცხოვნობაა სასწავლო წლის დასაწყისსა და დასასრულისათვის;

h - სასწავლო პროცესში ჩარიცხულთა და გადაყვანილთა რიცხოვნობა (სასწავლო წელს);

a - სასწავლო პროცესიდან გამოსულთა რიცხოვნობა.

ამ ინფორმაციაზე დაყრდნობით შეგვიძლია უკვე გამოვთვალოთ სასწავლო წელს მოსწავლეთა საშუალო რიცხოვნობა მარტივი საშუალო არითმეტიკულის გამოყენებით.

არსებობს სხვა ხერხიც, რომელსაც შემდეგი სახე აქვს:

$$\text{მოსწავლეთა რაოდენობა} = \frac{\text{მოსწავლე}}{\text{მოსწავლე}} * \frac{\text{მოსწავლე}}{\text{მოსწავლე}} - \text{სასწ. დაწეს. რაოდენ.}$$

სტატისტიკაში შეისწავლება არა მარტო მოსწავლეთა საერთო რიცხოვნობის დინამიკა, არამედ მათი განაწილება კლასების მიხედვით.

დიდი სოციალური მნიშვნელობა აქვს სასკოლო ასაკის ახალგაზრდობის მოცვას სასკოლო განათლებით, რომელიც ზომავს სკოლაში მოსწავლე ბავშვების რაოდენობის დამოკიდებულების სასკოლო ასაკის ბავშთა საერთო რაოდენობასთან.

ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების პედაგოგები ხასიათდებიან მასწავლებელთა საშტატო რიცხოვნობის მაჩვენებლებით. პედაგოგთა საერთო რიცხვიდან გამოიყოფიან ჯგუფები განათლების დონეებისა და სტაჟის მიხედვით. შეისწავლება მასწავლებელთა მოძრაობა, დენადობა, მიმაგრებულობის მაჩვენებლები. გაითვალისწინება აგრეთვე მომუშავეთა შრომის ანაზღაურების ფონდი, აგრეთვე საშუალო ხელფასი.

მაჩვენებლებს, რომლებიც ახასიათებენ სკოლების მატერიალურ მდგომარეობას მიეკუთვნება: სასწავლო დაწესებულებების შენობებით, სასწავლო კაბინეტებით, მოწყობილობებით, კომპიუტერებით და ა.შ. უზრუნველყოფა.

სკოლამდელი, ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებისა და არასასკოლო გაერთიანებების შესახებ ინფორმაცია მოიპოვება აგრეთვე სასკოლო აღწერების მეშვეობით. ასეთი აღწერა სსრკ-ში 1927 წელს ჩატარდა.

საზოგადოების მოთხოვნა სასკოლო განათლებაზე არაა მუდმივი. ამ მოთხოვნის დინამიკის შესწავლისთვის სასკოლო განათლებაში გამოიყოფა სამი სტადია:

- საწყისი მომზადება (1+3 კლასი), რის შემდეგაც მოსწავლეები ეუფლებიან წერა-კითხვას ან ადგარიშს;
- ძირითადი (საბაზო) განათლება (5-9 კლასი), რომლის დროსაც მოსწავლეები ეუფლებიან საბუნებისმეტყველო და ჰუმანიტარულ მეცნიერებებს და სწავლობენ შესაბამის აზროვნებასაც;
- საშუალო განათლება (10-12 კლასი), რომლის დროსაც მოსწავლეები იფართოებენ და იღრმავებენ ცოდნას.

დროის განსაზღვრული პერიოდისათვის მოსწავლეთა რაოდენობა რომელიმე სტადიაზე შეიძლება გაიზარდოს, სხვა რომელიმე სტადიაზე მოსწავლეთა შემცირების პარალელურად.

სასკოლო განათლების განვითარების ანალიზი შეიძლება განხორციელდეს მონაცემების განზოგადების სხვადასხვა დონეზე:

- მთლიანად სასკოლო განათლებისათვის;
- ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების მონაცემების მიხედვით;
- სწავლების სტადიების მიხედვით;
- რეგიონების მიხედვით;
- ცალკეული სკოლების მიხედვით.

ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების კურსდამთავრებულთა სოციალურ-ეკონომიკური ორიენტაციის შესწავლის მეთოდика

ახალგაზრდების ეკონომიკური, სოციოლოგიური და ფსიქოლოგიური კვლევების ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებულ მიმართულებად გვევლინება უფროსკლასელების სოციალურ-ეკონომიკური ორიენტაციის ანალიზი. როგორც თეორიული კვლევების მნიშვნელოვანი მიმართულება იგი რუსეთში გასული საუკუნის 20-30-იან წლებში წარმოიშვა. სკოლის მოსწავლეების პიროვნებების შესწავლის მეთოდები მუშავდებოდა ბალტუნოვის, გალემტინის, ლევიტოვის, კლარკის და სხვათა მიერ. გამოსაშვებ კლასებში მოსწავლეთა სოციოლოგიური კვლევები აღდგა 50-იანი წლების ბოლოს და გართო გავრცელება 330-იან წლებში.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გვხვდება ახალგაზრდათა სოციალურ-პროფესიული ორიენტაციის მრავალი გაგება: ცხოვრების გზა, პირადი გეგმები, პროფესიული ორიენტაცია და სხვა. ორიენტაციაში, განზრახვაში იგულისხმება მოსწავლის სასწავლო დაწესებულების, ეკონომიკის სექტორის, ან პროფესიის ის პირველი სავარაუდო არჩევანი, სადაც გამოკითხვულს სურს გააგრძელოს საქმიანობა სკოლის დამთავრების შემდეგ.

განასხვავებენ: განზრახვის სრულ კონკრეტიზაციას, რომლის დროსაც გამოკითხული ასახელებს სავარაუდო სასწავლო დაწესებულებას, სამუშაო ადგილს და მომავალ პროფესიას; ნაწილობრივ კონკრეტიზაციას, რომლის დროსაც მითითებულია ან მხოლოდ სასწავლებელი, ან მომავალი პროფესია და სამსახურის ადგილი; არაკონკრეტული განზრახვა, როცა მითითებულია არც ერთი და არც მეორე.

პროფესიული განათლება

საქართველოში პროფესიული განათლების სახეებია: სახელობო განათლება და პროფესიული უმაღლესი განათლება.

უმაღლესი პროფესიული განათლება წარმოადგენს ბაკალავრიატის მოკლე ვარიანტს (ძირითადად, კვლევითი კომპონენტის ამოღების ხარჯზე). უმაღლეს პროფესიულ პროგრამებზე ჩასაბარებლად აბიტურიენტი აბარებს ერთიან ეროვნულ გამოცდებს გამარტივებული წესით (მხოლოდ უნარ-ჩვევების ტესტს).

პროფესიული განათლება, გარდა პროფესიული უმაღლესი განათლებისა, შეიძლება იყოს ფორმალური და არაფორმალური.

ფორმალური პროფესიული განათლების მიღება ხდება პროფესიული სწავლების განმახორციელებელ აკრედიტებულ საგანმანათლებლო დაწესებულებაში, სტრუქტურირებულ გარემოში, მოიცავს თეორიულ და პრაქტიკულ სწავლებას და სრულდება შესაბამისი კვალიფიკაციის მინიჭებით ან შეცვლით და შესაბამისი განათლების დამადასტურებელი დოკუმენტის გაცემით.

არაფორმალური განათლების მიღება არ ხდება აკრედიტებული საგანმანათლებლო პროგრამის ათვისების შედეგად და არ ითვალისწინებს სახელმწიფოს მიერ აღიარებული განათლების დამადასტურებელი დოკუმენტის მიღებას. არაფორმალური განათლება შეიძლება მიღებულ იქნეს დამოუკიდებელი, არაინსტიტუციური ან არასტრუქტურირებული მუშაობის ფორმითაც.

სახელობო განათლების მიღება შეიძლება ზოგადი განათლების საბაზო საფეხურის დაძლევის, ხოლო პროფესიული უმაღლესი განათლებისა – მხოლოდ სრული ზოგადი განათლების მიღების საფუძველზე.

პროფესიულ განათლებასთან დაკავშირებით სტატისტიკა გამოითვლის და ანალიზებს შემდეგ მაჩვენებლებს:

- სახელმწიფო პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებები და მათში მოსწავლეთა რაოდენობა სწავლების სახეების მიხედვით;
- კერძო საშუალო პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებები;
- საშუალო პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებები და მათში მოსწავლეთა რაოდენობა საგანმანათლებლო დაწესებულებების დარგობრივი ჯგუფების მიხედვით;
- საშუალო პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებების რაოდენობა რეგიონების მიხედვით;
- მოსწავლეთა რიცხოვნობა საგანმანათლებლო დაწესებულებებში რეგიონების მიხედვით;
- მოსწავლეთა მიღება საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლების სახეების მიხედვით;
- მოსწავლეთა მიღება საგანმანათლებლო დაწესებულებებში დარგობრივი ჯგუფების მიხედვით;
- კურსდამთავრებულთა რაოდენობა საშუალო პროფესიული განათლებით სწავლების სახეების მიხედვით;
- კურსდამთავრებულთა რაოდენობა საშუალო პროფესიული განათლებით საგანმანათლებლო დაწესებულებების დარგობრივი ჯგუფების მიხედვით;
- საშუალო პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებების პერსონალი.

განზოგადებული მაჩვენებლების სახით გამოითვლება მოსწავლეთა რაოდენობა მოსახლეობის 1000 კაცზე და კურსდამთავრებულთა რაოდენობა მოსახლეობის 1000 კაცზე.

უმაღლესი განათლება

საქართველოში უმაღლესი აკადემიური განათლება მოიცავს სამ საფეხურს – ბაკალავრიატს (4 წელი), მაგისტრატურას (2 წელი) და დოქტორანტურას.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ უმაღლესი განათლებასთან დაკავშირებით აქვეყნებს შემდეგი მაჩვენებლებს:

- უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებები და მათში სტუდენტთა რაოდენობა სწავლების სახეების მიხედვით;
- სტუდენტთა რიცხოვნობა სახელმწიფო საგანმანათლებლო დაწესებულებებში პროგრამების მიხედვით;
- სტუდენტთა რიცხოვნობა კერძო უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებების პროგრამების მიხედვით;
- მიღება უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლების სახეების მიხედვით;
- სტუდენტთა მიღება სახელმწიფო საგანმანათლებლო დაწესებულებებში პროგრამების მიხედვით;
- სტუდენტთა მიღება კერძო უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში პროგრამების მიხედვით;
- კურსდამთავრებულთა რაოდენობა უმაღლესი განათლებით სწავლების სახეების მიხედვით;
- კურსდამთავრებულთა რაოდენობა სახელმწიფო საგანმანათლებლო დაწესებულებებიდან პროგრამების მიხედვით;
- კურსდამთავრებულთა რაოდენობა კერძო საგანმანათლებლო დაწესებულებებიდან პროგრამების მიხედვით;
- პროფესორ-მასწავლებელთა რიცხოვნობა უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში;
- სტუდენტთა გაგზავნა საზღვარგარეთ და უცხოელ სტუდენტთა რიცხოვნობა;
- უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების რაოდენობა რეგიონების მიხედვით;
- დოქტორანტების განაწილება პროგრამების მიხედვით;
- დოქტორანტების მიღება პროგრამების მიხედვით;
- დოქტორანტურის კურსდამთავრებულების რაოდენობა პროგრამების მიხედვით;
- დოქტორის ხარისხის მინიჭება პროგრამების მიხედვით;
- დოქტორანტების სამეცნიერო ხელმძღვანელების რაოდენობა.

თემა 9. მორალურ–სამართლებრივი სტატისტიკა

9.1 მორალური სტატისტიკის არსის საკითხისათვის

სტატისტიკურ ლიტერატურაში მოცემულია მორალური სტატისტიკის შემდეგი განმარტება: „მორალური სტატისტიკა არის სოციალური სტატისტიკის

განყოფილება, რომელიც შეისწავლის მოსახლეობის საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენებსა და პროცესებს, მის ცალკეული სოციალურ ჯგუფებს, ახასიათებს ადამიანის მორალურ იერსახეს და საზოგადოებრივ მიზნებს. განყოფილების მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენს იმ მაჩვენებლების განხილვა, რომელიც ახასიათებს საზოგადოებრივი ცხოვრების ნეგატიურ მოვლენებს, სისხლის, სამოქალაქო და ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევებს და ასევე სოციალურად ისეთ საშიშ მოვლენებს, როგორცაა მაწანწალობა, პროსტიტუცია, ალკოჰოლიზმი, ნარკომანია“.

მორალური სტატისტიკის ცნება კონცეპტუალურად და მეთოდოლოგიურად ნაკლებად დამუშავებულია სოციალურ სტატისტიკაში. ასეთი მდგომარეობა დაკავშირებულია ორ გარემოებასთან: პირველი, ჩვენთან, როგორც მსოფლიო პრაქტიკაში, მორალური სტატისტიკის პრობლემები შევიწროებულია სამართლებრივ სტატისტიკამდე, თუმცა ბოლოს გამოვიდა მორალური სტატისტიკის, როგორც მხოლოდ ერთერთი ნაწილი. მეორეც, სამართლებრივი სტატისტიკა აღმოჩნდა განსაკუთრებულ მდგომარეობაში იმის გამო, რომ მრავალი წლის მანძილზე გასაიდუმლოებული იყო მონაცემები. ეს გარემოება მეტად ორგანიზაციულად დაკავშირებულია მასალების მოპოვებასთან, რადგან ქვეყნის მთავარი სამუშაო უქყება ჩარჩორბში იყო მოქცეული.

XIX საუკუნის დასაწყისში რუსეთში განხორციელდა პირველი სტატისტიკური კვლევა მორალურ სტატისტიკაში, მაგრამ ამ სფეროში პუბლიკაციების შეკრებას შეუდგნენ 70-იან წლებში. XIX საუკუნიდან XX საუკუნის 20-იან წლებში საბჭოთა რუსეთში მ მიმართულებას დიდი ყურადღება მიაქცია ცენტრალურმა სტატისტიკურმა სამმართველომ. უკვე 1918 წელს ცენტრალურმა სტატისტიკურმა სამმართველოში შეიქმნა მორალური სტატისტიკის განყოფილება, რომელსაც მოგვიანებით სოციალური ანომალიების განყოფილება დაარქვეს. ჟურნალში „სტატისტიკის მოამბე“ გამოქვეყნეს სტატია და სტატისტიკური მასალები სისხლის სამართლის საქმეებზე, თვითმკვლელობაზე, პროსტიტუციაზე, ალკოჰოლიზმზე, უოატრონო ბავშვებზე და სხვა. მეცნიერულ კვლევას მორალური სტატისტიკის დარგში ახორციელებდნენ სტატისტიკის მაღალკვალიფიციური პროფესიონალები.

20-იან წლებში ჯერ კიდევ არ იყო ჩამოყალიბებული „მორალური სტატისტიკის“ ცნება. უფრო მეტიც, დავა მიმდინარეობდა იმაზე თუ მოვლენებისა და პროცესების რომელმა ჯგუფმა უნდა ასახოს მორალური სტატისტიკა. ფართო გაგებით მას მიეკუთვნება არა მხოლოდ სისხლის სამართლის, პროსტიტუციის, ალკოჰოლიზმის, ნარკომანიის ცნობათა ნაკრები, არამედ ცნობები სარწმუნოებაზე, განათლებასა და ხელოვნებაზე.

„მორალური სტატისტიკის“ ცნების სწორი შემადგენლობისა და მისი შესაბამისობის საკითხი რეალურად განიხილებოდა 20-იან წლებში. მას დღესაც არ დაუკარგავს თავისი მნიშვნელობა.

მორალური სტატისტიკა, როგორც აღინიშნა მოიცავს ფართო სფეროს. მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ იგი მიმართულია სოციალური პათოლოგიების შესწავლისაკენ რადგან საზოგადოებისათვის საშიში მოვლენები სწორედ სოციალურ პათოლოგიებში მჟღავნდება.

მორალური სტატისტიკის მაჩვენებლები რაოდენობრივად ასახავენ საზოგადოების ქცევის მდგომარეობას სხვადასხვა სფეროებში - შრომის, ოჯახური ყოფის, სამშობლოს დაცვის და სხვა, საზოგადოების წინაშე განსაკუთრებულ დამსახურებას (ორდენებით დაჯილდოება, პრემიები და სხვ.), საქველმოქმედო და სპონსორულ საქმიანობას და ა.შ.

მორალურ სტატისტიკაში გამოყენებას პოულობს სტატისტიკურ მეცნიერებაში არსებული ყველა მეთოდოლოგიური ხერხი. ამასთან, საგნისა და ობიექტის კვლევის თავისებურება გაითვალისწინება მათი გაანგარიშებისა და გამოყენების დროს. მორალური სტატისტიკის განსხვავება სხვა დარგობრივი სოციალური სტატისტიკისაგან იმაში მდგომარეობს, რომ მისი პირველსაწყისია მორალურ-ფსიქოლოგიური თავისებურებები, რომლებიც უფრო მეტად ატარებენ სუბიექტურ ხასიათს, ვიდრე ნებისმიერი სხვა სოციალური ასპექტები (განათლება, ცხოვრების დონე, დასაქმება და სხვ.). ეს გარემოებები წინასწარ განსაზღვრავენ მორალური სტატისტიკის ინფორმაციული ბაზის ორგანიზაციას, მისი უტყუარობის, სპეციალური შერჩევითი კვლევისა და სტატისტიკური მეთოდების ფართო გამოყენების აუცილებლობას. გარდა ამისა ხშირად გამოიყენება სოციოლოგიური და ფსიქოლოგიური მეთოდები.

მორალური სტატისტიკის ინფორმაციულ წყაროებს წარმოადგენენ სტატისტიკური ანგარიშების, მოსახლეობის აღწერების, შერჩევითი დაკვირვების, სოციოლოგიური გამოკითხვების, სამეცნიერო უწყებების მასალები.

სტატისტიკური ანგარიშება შეიცავს მორალური სტატისტიკისათვის საჭირო ინფორმაციას. მაგალითად, სტატისტიკური მონაცემები სამართლდარღვევის სახეების მიხედვით სქესობრივ-ასაკობრივ და ტერიტორიულ ჭრილში, ცალკეა მონაცემები არასრულწლოვანთა სქესისა და ასაკის მიხედვით.

მოსახლეობის აღწერების მასალები მოსახლეობაში მიმდინარე ბუნებრივი და მექანიკური მოძრაობის მონაცემები საჭიროა ყველაზე ინტენსიურად გავრცელებული მაჩვენებლების გასაანგარიშებლად.

სპეციალური შერჩევითი დაკვირვებით მიღებული მონაცემები დეტალურად ასახავს რეალურ მდგომარეობას. ისინი ტარდება ერთროულად ან პერიოდულად შედარებით პატარა ჯგუფებში და მიღებული მონაცემები ვრცელდება მთელ

ერთობლიობაზე. ასევე მნიშვნელოვანია სხვადასხვა სახის სოციოლოგიური და ფსიქოლოგიური კვლევების შედეგად მიღებული ინფორმაცია.

მორალური სტატისტიკა თავისი საგნის შესწავლისას გამოიყენებს სტატისტიკური მეცნიერების სპეციფიკურ მეთოდებს: დაკვირვების, დაჯგუფების, განზოგადებული მაჩვენებლების გაანგარიშების, საინდექსო, დინამიკურ, შედრევიტ და ა.შ. მეთოდებს.

თანამედროვე მორალურ სტატისტიკაში დომინირებული ადგილი განეკუთვნება სამართლებრივ სტატისტიკას. ამიტომ საჭიროა მისი ცალკე დეტალური განხილვა.

14.1 სამართლებრივი სტატისტიკის ინფორმაციული წყაროები

სამართლებრივი სტატისტიკა სოციალური სტატისტიკის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია. იგი შეისწავლის ისეთი მოვლენების რაოდენობრივ მხარეს, როგორცაა: დანაშაული, დამნაშავე, სასჯელი, სამოქალაქო უფლებრივი ურთიერთობა (ადამიანის უფლებების, საზოგადოების ქონებრივი, მოქალაქეთა პირადი საკუთრების, ხელშეკრულების, ოჯახური და საბინაო უფლებების და სხვ. უფლებების დაცვა) და სხვა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სამართლებრივი სტატისტიკა შესასწავლი მოვლენებიდან შეისწავლის ძიებასა და სასამართლოს ან სანოტარო წარმოებას დაქვემდებარებულ მოვლენებს.

ამდენად, სამართლებრივი სტატისტიკა აღრიცხვას არა მარტო სასამართლოების მუშაობას, არამედ ყველა სახელმწიფო ორგანოების მუშაობას, რომლებიც ახორციელებენ მოქალაქეთა და საწარმო-დაწესებულებების უფლებათა დაცვას. ასეთი ორგანოებია: პროკურატურა, პოლიცია, სასამართლოები, პენიტენციური დაწესებულებები, არბიტრაჟი, ნოტარიუსი და სხვა.

სამართლებრივი სტატისტიკა აღრიცხავს ყველა სამართალდარღვევის შემთხვევას სისხლის, სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართლის პროცესთა თითოეულ ეტაპზე. კერძოდ, გამოძიების, სასამართლო საქმის გადაწყვეტილების მიღების, განაჩენისა და გადაწყვეტილებათა აღსრულების ეტაპზე. სამართლებრივი სტატისტიკა ანალიზებს ამ დარღვევების გამომწვევ მიზეზებსა და პირობებს, შეისწავლის დანაშაულისა და ანტისოციალური ქმედებების სტრუქტურასა და დინამიკას.

სამართლებრივი სტატისტიკის ინფორმაციის ძირითად წყაროს წარმოადგენს უწყებრივი სტატისტიკა, რომელსაც აწარმოებს შინაგან საქმეთა სამინისტრო, უზენაესი სასამართლო, სასჯელაღსრულების, პრობაციისა და იურიდიულ საკითხთა

სამინისტრო, იუსტიციის სამინისტრო. ასევე, სახელმწიფო სტატისტიკის ანგარიშგება და სპეციალურად ორგანიზებული დაკვირვება.

სასამართლოები ახორციელებენ სისხლის, ადმინისტრაციული, სამოქალაქო სამართლისა და სხვა იურიდიული მნიშვნელობის მქონე მოვლენებისა და პროცესების აღრიცხვას, რომელიც წარმოშობიდან მოყოლებული ჩვენს ქვეყანაში ძალიან ხშირად იცვლებოდა პროგრამის, ერთეულისა და შეფასების (გაზომვის) მიხედვით.

სისხლის სამართლის დანაშაულთა აღრიცხვა-რეგისტრაცია შესაძლებელია მომხდარი დანაშაულის (ან მცდელობის) ფაქტზე გამოძიების დაწყების ან სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელების სტადიიდან. მისი შემდგომი დაზუსტება-კორექტირება შეიძლება მოხდეს წინასწარი ან სასამართლო გამოძიების მთელ სტადიაზე და სრულდება კანონიერ ძალაში შესული განაჩენით, სადაც უკვე დაზუსტებულია დანაშაულის ჩამდენი პირის (ან პირთა) ანკეტური მონაცემები, დანაშაულის კვალიფიკაცია, დანაშაულის შედეგად მიყენებული ზიანი და ა.შ. მონაცემთა კორექტირება დასაშვებია მხოლოდ ერთი წლის (სააღრიცხვო პერიოდის დასასრულისათვის) განმავლობაში. საანგარიშო წლის შემდეგ წარმოქმნილი ცვლილებები დანაშაულისა და ჩამდენ პირთა პირველადი აღრიცხვის დოკუმენტებში არ შეიტანება.

აღრიცხვის აღნიშნული წესი ვრცელდება ყველა სამართალდამცავ ორგანოზე, რომლებსაც გააჩნიათ გამოძიებისა და DA სისხლისსამართლებრივი დევნის განხორციელების უფლება.

დანაშაულის პირველადი აღრიცხვა ხორციელდება პირველადი აღრიცხვის (სტატისტიკური ბარათების) დოკუმენტების შევსებით:

- დანაშაულის გამოვლენაზე (ფ. 1);
- დანაშაულის გამოძიების შედეგებზე (ფ. 1.1);
- დანაშაულზე, რომლის ჩამდენი პირი დადგენილია (ფ. 1.2);
- დანაშაულის ჩამდენ პირზე (ფ. 2);
- სისხლისსამართლებრივი საქმის მოძრაობაზე (ფ. 3);
- მიყენებული მატერიალური ზარალისა და დანაშაულებრივი ქმედების იარაღის ამოღების შედეგებზე (ფ. 4);

ზემოთ ჩამოთვლილი ბარათების შევსება წარმოებს სისხლის სამართლის საქმისა და სისხლისსამართლებრივი დევნის დაწყების, გამოძიების ჩატარებისა და დამნაშავედ ცნობის ადგილის მიხედვით. მონაცემები დოკუმენტებში ერთი დღის განმავლობაში უნდა ხვდებოდეს. ამის შემდეგ პირველადი აღრიცხვის დოკუმენტები გადაეცემა შს სამინისტროს საინფორმაციო ცენტრებს, სადაც წარმოებს დანაშაულის შესახებ ანგარიშების ყველა ფორმის პირველადი დამუშავება. დანაშაული, ჩამდენი პირი და სისხლის სამართლის საქმე რეგისტრირებულად ითვლება, თუ მათ შესახებ

მონაცემები შეტანილია პირველადი აღრიცხვის ბარათებში, გატარებულია დანაშაულის აღრიცხვის ჟურნალებში და საინფორმაციო ცენტრში დაყენებულია ცენტრალიზებულ აღრიცხვაზე.

სასამართლოებში პირველადი აღრიცხვის ძირითადი დოკუმენტია თითოეული განსასჯელის სტატისტიკური ბარათი, რომელშიც მოცემულია:

1. მონაცემები განსასჯელის შესახებ (გვარი, სახელი, მამის სახელი, სქესი, ასაკი, მოქალაქეობა, საცხოვრებელი ადგილი, განათლება, საქმიანობა, დაკავებული თანამდებობა, ნასამართლეობა და სხვ.);
2. მონაცემები დანაშაულის შესახებ (დანაშაულის ხასიათი, შესრულების სტადია, თანამონაწილეთა რაოდენობა, დანაშაულის ჩადენის ადგილი და სხვ.);
3. მონაცემები განაჩენის შესახებ;
4. მონაცემები საქმის საკასაციო გადაწყვეტილების შესახებ.

სტატისტიკური ბარათების, სარეგისტრაციო ჟურნალების და სხვა მასალების პირველადი აღრიცხვის დამუშავების საფუძველზე წარმოებს მთელი სტატისტიკური ინფორმაციის შედგენა. სტატისტიკური მასალის საიმედოობა კი პირველადი აღრიცხვის სწორ ორგანიზებაზეა დამოკიდებული.

იუსტიციის სამინისტროს მიერ მუშავდება I ინსტაციის სასამართლოების სტატისტიკური ანგარიშგება, რომელსაც ამტკიცებს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. პრაქტიკაში გამოიყენება უწყებრივი სტატისტიკური დაკვირვების შემდეგი ფორმები:

1. ფორმა №X-01 _ მონაცემები I ინსტანციის სასამართლოს მიერ სისხლის სამართლის საქმეთა განხილვის შესახებ. მასში მოცემულია საქმეების მოძრაობა დანაშაულის სახეების (დამთავრებული საქმეების რაოდენობა საანგარიშო პერიოდში, დაუმთავრებელი საქმეების ნაშთი საანგარიშო პერიოდის ბოლოსათვის და განჩინება) და I ინსტანციის სასამართლოს მიერ განხილული (მ.შ. დაუკმაყოფილებელი) სხვა საქმეების მიხედვით ინფორაცია;
2. ფორმა №X-04 _ მონაცემები მსჯავრდებულების რაოდენობისა და სასჯელის ღონისძიებათა შესახებ, რომელსაც წარუდგენენ საქართველოს უზენაეს სასამართლოს არა უგვიანეს საანგარიშო პერიოდის მომდევნო თვის ათი რიცხვისა;
3. ფორმა №X-05 _ მონაცემების ანგარიში დანაშაულის ჩადენის ადგილის, დროისა და მსჯავრდებულთა შემადგენლობის შესახებ;
4. ფორმა №X-06 _ მონაცემები არასრულწლოვან მსჯავრდებულებზე;
5. ფორმა №X-06 _ მონაცემები I ინსტანციის სასამართლოს მიერ საგამომიებო ხაზით ჩატარებული მუშაობის შესახებ;
6. ფორმა №X-08 _ მონაცემები I ინსტანციის სასამართლოს მიერ სამოქალაქო საქმეთა განხილვის შესახებ;

7. ფორმა №X-09 _ მონაცემები სასამართლოების მიერ სამეწარმეო საქმიანობის რეგისტრაციის შესახებ;

8. ფორმა №X-10 _ მონაცემები I ინსტანციის სასამართლოს მიერ ადმინისტრაციულ საქმეთა განხილვის შესახებ;

9. ფორმა №X-11 _ მონაცემები ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა და ადმინისტრაციულ პასუხისმგებლობა დაკისრებულ პირთა შესახებ;

ზემოთ განხილული ფორმები კვარტალურია და წარედგინება საქართველოს უზენაეს სასამართლოს არა უგვიანეს საანგარიშო პერიოდის მომდევნო თვის ათი რიცხვისა.

სამართალდამცავი ორგანოების სახელმწიფო სტატისტიკური ანგარიშგება შედგება ხუთი ფორმისაგან:

1. ანგარიში რეგისტრირებულ გახსნილ და გაუხსნელ დანაშაულებებზე საანგარიშო პერიოდში. ცხრილის ქვემდებარეში მოცემულია დანაშაულის სახეები ყველაზე უფრო გავრცელებული სტადიებისა და სიმძიმის კატეგორიების მიხედვით, ხოლო შემასმენელში სულ რეგისტრირებული დანაშაულებები, მათ შორის გახსნილი, გახსნის პროცენტი, მატება-კლება, მატება-კლების პროცენტი;

2. ერთიანი ანგარიში დანაშაულებებზე (წლიური), რომელიც იგზავნება შინაგან საქმეთა სამინისტროში;

3. ანგარიში პირებზე, რომლებმაც ჩაიდინეს დანაშაული. მასში ეს პირები განაწილებულია სქესის, ასაკის, განათლების, საცხოვრებელი ადგილის, სოციალური და თანამდებობრივი მდგომარეობის, სიმძიმის კატეგორიების, ჯგუფური დანაშაულის ხასიათის (ორგანიზებული ჯგუფები) და სხვა სისხლის სამართლებრივი, სოციალურ-დემოგრაფიული ნიშნების მიხედვით;

4. ანგარიში საგამომიებო მუშაობის შესახებ (ნახევარწლიური), რომელიც წარედგინება გენერალურ პროკურატურას;

5. პროკურორის მუშაობის შესახებ (ნახევარწლიური და წლიური), _ ფორმა “პ”, რომელიც დამტკიცებულია საქართველოს გენერალური პროკურორის 2000 წლის 30 ნოემბრის ბრძანებით.

„სტატისტიკურ წელიწდეულში” სამართალდარღვევების შესახებ მოცემულია შემდეგი სახის ინფორმაციები:

1. რეგისტრირებული დანაშაულის შესახებ (წყარო: საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს);

2. მსჯავრდებულთა რაოდენობის შესახებ დანაშაულის სახეების მიხედვით (წყარო: საქართველოს უზენაესი სასამართლო);

3. მსჯავრდებულთა რაოდენობისა და სასჯელის ღონისძიებათა შესახებ (წყარო: საქართველოს უზენაესი სასამართლო);

4. მსჯავრდებულთა შემადგენლობის შესახებ _ ასაკისა და სქესის მიხედვით (წყარო: საქართველოს უზენაესი სასამართლო);

5. არასრულწლოვანი მსჯავრდებულების რაოდენობის შესახებ, მათ მიერ ჩადენილი დანაშაულის სახეების მიხედვით (წყარო: საქართველოს უზენაესი სასამართლო);

6. პატიმართა რაოდენობის შესახებ – სრულწლოვანი პატიმრების რიცხოვნობისა (მათ შორის ქალების), არასრულწლოვანი პატიმრების რიცხოვნობისა (მათ შორის ქალების) მიხედვით (წყარო: საქართველოს სასჯელაღსრულების, პრობაციისა და იურიდიულ საკითხთა სამინისტრო);

7. რეგისტრირებული ხანძრების რაოდენობის შესახებ – ხანძრების საერთო რაოდენობის, მიყენებული ზარალისა და ხანძრის შედეგად დაღუპულთა რიცხვის მიხედვით (წყარო: ხანძარსაწინააღმდეგო სამსახურის მთავარი სამმართველო).

ყველაზე სოციალურად საშიშ დანაშაულს წარმოადგენს სისხლის სამართლის დანაშაული, რომელიც კლასიფიცირდება შემდეგი სახეების მიხედვით: განსაკუთრებით საშიში სახელმწიფო დანაშაული; განზრახ მკვლელობა; ჯანმრთელობის განზრახ მძიმე დაზიანება; გაუპატიურება; ძარცვა; ყაჩაღობა; ქურდობა; ნარკოტიკების უკანონო დამზადება, წარმოება, შექმნა, შენახვა, გადაზიდვა ან გასაღება; ხულიგნობა, ტრანსპორტის მოძრაობის უსაფრთხოების ან ექსპლუატაციის წესების დარღვევა; თანამდებობრივი დანაშაული; ყალბი ფასიანი ქაღალდებისა და ფულის კუპიურების დამზადება ან გასაღება და სხვა.

დანაშაულის დონის საერთო მაჩვენებელია რეგისტრირებული დანაშაული. ამასთან, წარმოებს ზოგიერთი დანაშაულის დაყოფა დანაშაულის სიმძიმის კატეგორიების, დანაშაულის ჩადენის, დანაშაულებრივი ქმედების განხორციელების წესების სახეების მიხედვით.

სამართლებრივ სტატისტიკაში დაჯგუფება გამოიყენება არა მარტო დანაშაულის, არამედ დამნაშავეების დახასიათებისათვის. კერძოდ, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისა და დანაშაულის სასჯელის ზომის მიხედვით. საქმის წარმოების შედეგების მიხედვით გამოიყოფა პირთა შემდეგი სახის ჯგუფები:

1. პირები, რომელთა საქმეები შეწყვეტილია საქართველოს სისხლის საქმეთა საპროცესო კოდექსის 28-ე მუხლის პირველი პუნქტის „ა“ და „ბ“ ნაწილების საფუძველზე;

2. შეურაცხადი პირები, რომელთა მიმართ განხორციელდა აუცილებელი სამედიცინო ღონისძიებები;

3. განსასჯელები.

სასჯელის ზომის მიხედვით გამოიყოფა შემდეგი ჯგუფები: უვადო პატიმრობა, თავისუფლების აღკვეცა გარკვეული პერიოდით, ჯარიმა, გარკვეული თანამდებობისა ან საქმიანობის უფლების აკრძალვა, ქონების ჩამორთმევა და სხვა.

დამნაშავეთა შემადგენლობა განიხილება შემდეგი ძირითადი პოზიციების მიხედვით:

- საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით;

- სქესის მიხედვით – ქალები და მამაკაცები;
- დანაშაულში მონაწილეობის მიხედვით – ჯგუფური, ორგანიზებული, ინდივიდუალური;
- ასაკის მიხედვით – 14-17 წელი, 25-29 წელი, 50 და უფროსი ასაკი;
- დანაშაულის ჩადენის პერიოდში საქმიანობის მიხედვით – მუშები, მოსამსახურეები, კერძო საწარმოების მუშაკები, 18 წლამდე მომუშავეები, 18 წელზე მეტი ასაკის მქონე მომუშავეები, შრომისუნარიანი პირები, უმუშევრები, სტუდენტები, ადრე ნასამართლობის მქონე პირები და სხვა;

• განათლების მიხედვით – დამნაშავეთა საერთო რიცხვიდან უმაღლესი განათლების, საშუალო სპეციალური, საშუალო და არასრული საშუალო განათლების მქონე პირები;

• ნასამართლეობის – ადრე ნასამართლეობისა და ადრე ჩადენილი დანაშაულის სახეების მიხედვით;

• დანაშაულის ჩადენის ადგილის მიხედვით და სხვა.

ადმინისტრაციულ დანაშაულთა სამართალდარღვევებს მიეკუთვნება: ცილისწამება, უკანონო მანიფესტაციებისა და მასობრივი ღონისძიებების დროს არეულობის მოწყობა, მოქალაქეთა თანასწორობისა და ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევა და სხვა.

ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის ფაქტის დამტკიცების დროს წარმოებს შემდეგი სახის ადმინისტრაციული სასჯელის გამოტანა: გაფრთხილება, ჯარიმა, კონფისკაცია, ადმინისტრაციული დაპატიმრება, სპეციალური უფლების ჩამოერთმევა და სხვა.

სამოქალაქო სამართლის საქმეთა შორის გამოიყოფა შემდეგი ჯგუფები:

- საქმეები, რომელიც ეხება საოჯახო-ქორწინებით ურთიერთობებსა და წყვილთა განქორწინებას, ბავშვებზე ალიმენტის გადახდის დაკისრებას, მამობის დამტკიცებას, მშობლის უფლების ჩამოერთმევას;

- სახელმწიფო და კერძო სექტორში შრომით უთანხმოებასთან დაკავშირებული საქმეები;

- საბინაო და საყოფაცხოვრებო პირობებთან დაკავშირებული საქმეები;

- ბუნებათსარგებლობის კანონთა დარღვევის შედეგად მიყენებული ზარალის შესახებ;

- საწარმოთა პრივატიზაციასთან დაკავშირებული განჩინება;

- ინტელექტუალური საკუთრების დაცვასთან დაკავშირებული განჩინება;

- საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევასთან დაკავშირებული საქმეები;

- სხვა სამოქალაქო სამართალდარღვევები.

სამოქალაქო საქმეთა მიხედვით სასამართლო გადაწყვეტილებები იყოფა:

1. განჩინების დაკმაყოფილების;
2. განჩინების მიღებაზე უარის თქმის;
3. სხვა სასამართლოსათვის საქმის გადაცემის.

სპეციალურ შესწავლას ექვემდებარება ეკონომიკური დანაშაულის სასამართლო საქმეები. ამასთან დაკავშირებით, გამოიყოფა შემდეგი სახის დამნაშავე პირები:

- საწარმოების, დაწესებულებების ხელმძღვანელები;
- მოცემული საწარმოს, დაწესებულების სხვა მომუშავეები;
- ამ საწარმოში არამომუშავეები.

ამ სახის დანაშაულს მიეკუთვნება: დატაცება, ქრთამის აღება, ქრთამის მიცემა, სხვა თანამდებობრივი დანაშაული, მოძრაობისა და ტრანსპორტის ექსპლუატაციის წესების დარღვევა.

განსაკუთრებულ შესწავლას მოითხოვს არასრულწლოვან დამნაშავეთა საქმეები. ასეთი დანაშაული კლასიფიცირდება დანაშაულის ჩადენის გარემოებათა, დანაშაულის ჩადენის პირობებისა და სასჯელის ზომის მიხედვით. დამნაშავეს პიროვნების განხილვა სხვადასხვა ნიშნების მიხედვით წარმოებს. ამ მიმართულებით გამოიყოფა შემდეგი ჯგუფები:

- ასაკის მიხედვით _ 14-15 და 16-17 წელი;
- სქესის მიხედვით _ ვაჟები, გოგონები;
- ოჯახის მიხედვით, სადაც იზრდებოდნენ _ ერთი მშობლის ოჯახში, ოჯახის გარეთ (ინტერნატში, საბავშვო სახლში და სხვ.), ნორმალურ ოჯახში;
- საქმიანობის მიხედვით _ არ მუშაობს და არ სწავლობს, სწავლობს, მუშაობს;
- დანაშაულის ჩადენის მომენტში მდგომარეობის მიხედვით _ ალკოჰოლური ან ნარკოტიკული ზემოქმედების ქვეშ მყოფი;
- დანაშაულის ჩადენის გარემოებათა მიხედვით _ დანაშაული ჩაიდინა მარტომ, უფროსი ასაკის მქონე პირთან ერთად ჯგუფურად, უფროსი ასაკის მქონე პირის გარეშე ჯგუფურად.

არასრულწლოვანთა მიმართ გამოიყენება შემდეგი სახის სასჯელი:

- გამოსასწორებელი სამუშაო;
- პირობითი სასჯელი;
- თავისუფლების აღკვეცა ათ წლამდე;
- შრომა-გასწორების დაწესებულებებში სასჯელის მოხდა.

14.2 სამართლებრივი სტატისტიკის მაჩვენებელთა სისტემა

სამართლებრივი სტატისტიკა ამ სფეროში მიმდინარე მოვლენებისა და პროცესების დახასიათებისათვის იყენებს, როგორც აბსოლუტურ, ისე შეფარდებით და საშუალო მაჩვენებლებს.

სამართლებრივი სტატისტიკის ძირითად აბსოლუტურ მაჩვენებლებს მიეკუთვნება რეგისტრირებული დანაშაულისა და დამნაშავეთა რიცხვი, სასჯელის ზომა. მათი განსაზღვრა წარმოებს ზემოთ განხილული ჯგუფების მიხედვით.

სამართლებრივ სტატისტიკაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს რეგიონების მიხედვით კრიმინოგენური სიტუაციის შეფასება, რომლის დროსაც ძირითადად გამოიყენება ისეთი შეფარდებითი მაჩვენებლები, როგორცაა დამნაშავეობის კოეფიციენტი, მოცემული დასახლებული პუნქტის და დანაშაულის გახსნადობის კოეფიციენტი²². პირველი განისაზღვრება ინტენსივობის შეფარდებითი მაჩვენებლის მიხედვით – რეგისტრირებული დანაშაულის რიცხვისა და მოსახლეობის საშუალოწლიური რიცხოვნობის ურთიერთშეფარდებით (ყოველ 100 000 კაცზე გაანგარიშებით), მეორე კი გახსნილი დანაშაულის პროცენტული რაოდენობის რეგისტრირებული დანაშაულის რიცხვთან შეფარდებით.

თუ მოსახლეობის რიცხოვნობას ავლნიშნავთ H -ით, რეგისტრირებული დანაშაულის რიცხვს – Π , მაშინ დამნაშავეობის კოეფიციენტის (K_{Π}) გასაანგარიშებელი ფორმულა შემდეგ სახეს მიიღებს:

$$K_{\Pi} = \frac{\Pi}{H} 100000$$

კოეფიციენტი დასახლებული პუნქტის მოსახლეობის რიცხოვნობის მიხედვით უნდა გავიანგარიშოთ ყოველ ათას (% ∞), 10 ათას (% $\infty 0$) და 100 ათას კაცზე გაანგარიშებით.

დამნაშავეობის კოეფიციენტის გაანგარიშებისას აუცილებელია გავითვალისწინოთ რიგი თავისებურებები:

1. დანაშაული უნდა ავიღოთ ამა თუ იმ წლის მიხედვით. შესაბამისად, იგი ინტერვალური მაჩვენებელია;
2. მოსახლეობის რიცხოვნობა არის სამომენტო მაჩვენებელი, გარკვეული თარიღის (ჩვეულებრივ წლის დასაწყისის ან ბოლოსათვის) მიხედვით. ამიტომ საჭიროა განისაზღვროს მისი საშუალოწლიური რიცხოვნობა;
3. დემოგრაფები განასხვავებენ მუდმივ და სახეზე მყოფ მოსახლეობას. ასეთი დაყოფა მნიშვნელოვანია დროებით მცხოვრები მოსახლეობის მქონე ქალაქებისათვის, რადგან დანაშაულის ჩამდენი პირი შეიძლება იყოს როგორც მუდმივი, ასევე დროებით მცხოვრები მოსახლეობა. შესაბამისად დანაშაულის კოეფიციენტის გაანგარიშება მიზანშეწონილია სახეზე მყოფი მოსახლეობის რიცხოვნობის მიხედვით; დამნაშავეობის კოეფიციენტის განსაზღვრა შესაძლებელია მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფების – არასრულწლოვნების, ქალებისა და მამაკაცების, ნასამართლეობის მქონე

²² გაბიძაშვილი ბ., პოპულარული სტატისტიკა. გამომც. „უნივერსალი“, 2008

პირების და სხვ. მიხედვით. ამ შემთხვევაში კოეფიციენტის მრიცხველს წარმოადგენს თითოეული ჯგუფის შესაბამისი რიცხვი, ხოლო მნიშვნელი იქნება მოცემული კატეგორიის მოქალაქეთა შესაბამისი საერთო რიცხვი. კოეფიციენტთა A ასეთი ერთობლიობა დამნაშავეობის დონის უფრო ღრმა ანალიზის საშუალებას წარმოადგენს.

დამნაშავეობის დონე დამოკიდებულია მოსახლეობის რიცხოვნობაზე. კერძოდ, მისი ზრდა იწვევს დამნაშავეობის დონის შემცირებას, ხოლო შემცირება – გადიდებას. ამიტომ უფრო სწორი იქნება დამნაშავეობის კოეფიციენტი გავიანგარიშოთ არა მთელი მოსახლეობის, არამედ 14 და მეტი ასაკის მოსახლეობის რიცხოვნობის მიხედვით, რადგან სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ჩვენს ქვეყანაში ზოგიერთი სახის ქმედებაზე 14 წლიდან და ყველა სახის დანაშაულზე – 16 წლიდან დგება. მაგრამ სხვადასხვა ქვეყნის დამნაშავეობის დონის მიხედვით შედარების დროს მიზანშეწონილია კოეფიციენტის გაანგარიშებისათვის მთელი მოსახლეობის რიცხოვნობის გამოყენება, რადგან სხვადასხვა ქვეყნებში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკი განსხვავებულია.

თუ რეგისტრირებული დანაშაულის რიცხვის ნაცვლად ავიღებთ ჩამდენ პირთა რიცხვს, მაშინ მივიღებთ კრიმინოგენურობის კოეფიციენტს. ცალკეული ტერიტორიული დანაყოფებისა და მთლიანად ქვეყნის მასშტაბის მიხედვით კრიმინოგენურობის კოეფიციენტის გასაანგარიშებელი ფორმულა შემდეგი სახისაა²³ :

$$K_{II} = \frac{M}{S_{14-60(65)}} \cdot 100000$$

სადაც M არის დანაშაულის ჩამდენ გამოვლენილ პირთა რიცხვი, ხოლო $S_{14-60(65)}$ მოცემული ტერიტორიის 14-დან 60 წლამდე ქალებისა და 65 წლამდე მამაკაცების საშუალოწლიური რიცხოვნობა.

ამ მაჩვენებლის მიხედვით შესაძლებელია ქვეყნის ცალკეული ტერიტორიები დავაჯგუფოთ შექმნილი კრიმინოგენური სიტუაციის – დაბალი, საშუალო, მაღალი და ძალიან მაღალი დონის მიხედვით.

სამართლებრივ სტატისტიკაში, განხილული კოეფიციენტების გარდა არსებობს სხვა სახის კოეფიციენტებიც, როგორცაა ვიქტიმოლოგიის კოეფიციენტი, რომელიც ასახავს – ყოველ 100 ათას კაცზე დაზარალებულთა რაოდენობას, პატიმართა კოეფიციენტი – ყოველ 100 ათას კაცზე პატიმართა რიცხოვნობას.

სამართლებრივ სტატისტიკაში გაიანგარიშებენ როგორც ინდივიდუალურ, ისე კრებსით მაჩვენებლებს. კერძოდ, თუ დანაშაულისა და გახსნადობის კოეფიციენტებს გავიანგარიშებთ დანაშაულის სახეების, დამნაშავეთა ასაკის, სქესის მიხედვით, მივიღებთ ინდივიდუალურ მაჩვენებლებს, ხოლო ამ მაჩვენებლებელთა გაანგარიშება

²³ Социальная статистика. Под ред. И.И. Елисейвой., Финансы и статистика,, М., 1997

ყველა დანაშაულის (არასრულწლოვნები, სრულწლოვნები, ქალები, მამაკაცები) მიხედვით, მოგვცემს კრებსით მაჩვენებელს, რომლითაც შესაძლებელია სამართალდარვევათა მდგომარეობის დახასიათება ცალკეული რაიონების, მხარეების, რეგიონების, ქალაქების, დასახლებული პუნქტებისა და მთლიანად ქვეყნის მიხედვით.

შეფარდებითი მაჩვენებლებიდან ძალზედ მნიშვნელოვანია დანაშაულის, მსჯავრდებულთა, პატიმართა, არასრულწლოვანთა სტრუქტურის მაჩვენებლები (გაანგარიშებული სტრუქტურის შეფარდებითი სიდიდეების წესის მიხედვით).

სამართლებრივ სტატისტიკაში განისაზღვრება ასევე ზოგიერთი განაზოგადებული მაჩვენებლებიც, როგორცაა: სასჯელის საშუალო ზომა, საქმის განხილვის საშუალო ხანგრძლივობა, დანაშაულებრივი ქმედების შედეგად მიყენებული ზარალის საშუალო თანხა. დანაშაულის გახსნის საშუალო პროცენტი, რომელიც კრებსით მაჩვენებელს წარმოადგენს, გაანგარიშება საშუალო შეწონილი არითმეტიკულის საფუძველზე, სადაც ვარიანტებს წარმოადგენს გახსნის პროცენტი, ხოლო წონებად აღებულია რეგისტრირებული დანაშაულის რიცხვი²⁴.

ქვეყნის კრიმინოგენური სიტუაციის დახასიათებისათვის მნიშვნელოვანია ზემოგანხილულ მაჩვენებელთა დინამიკური ანალიზი დინამიკის მწკრივების საანალიზო მაჩვენებლების მიხედვით – აბსოლუტური მატება, ზრდისა და მატების ტემპები, საშუალოწლიური მატების ტემპები და სხვა.

თემა 10. პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების სტატისტიკა

10.1 პოლიტიკური და საზოგადოებრივი აზრის სტატისტიკის ცნება

პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების სტატისტიკა წარმოადგენს სოციალური სტატისტიკის შემადგენელ ნაწილს. აღწერს ხელისუფლების სტრუქტურაში რაოდენობრივ მაჩვენებლებს, დამოუკიდებულებებს სახელმწიფო და საზოგადოებრივ ინსტიტუტებს, სოციალურ ჯგუფებს, სახელმწიფო და მის ცალკეული ტერიტორიების მოქალაქეებს შორის.

პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების სტატისტიკის საგანს - მის რაოდენობრივ მოვლენებს წარმოშობს საზოგადოებაში არსებული პოლიტიკური სისტემა სახელმწიფო და მისი დამფუძნებლები, პოლიტიკური პარტიები საზოგადოებრივი მოძრაობა, ორგანიზაციები, გაერთიანებები მუშათა კოლექტივები.

²⁴ გაბიძაშვილი ბ., პოპულარული სტატისტიკა. გამომც. „უნივერსალი“, 2008

სტატისტიკური მონაცემები საშუალებას იძლევა ყოველმხრივ დაგვანახოს საზოგადოების და სახელმწიფოს განვითარების განვითარების კანონზომიერებები, დაგვანახოს წარმოშობილი პოვლენები და მისცეს მას შეფასება. ისინი გამოიყენება როგორც წარსულის გასააზრებლად, ასევე თანამედროვე პრაქტიკული საჭიროებებისამებრ, სახელმწიფო ორგანოებში, პოლიტიკური კურსის კორექტირებისათვის, ეკონომიკური და სოციალურ პოლიტიკაში ძირითადი მიმართულებების შემუშავებისათვის.

საქართველოში პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების სტატისტიკა ჯერ კიდევ არ არის სრულად ჩამოყალიბებული. იგი ახალი სწრაფადგანვითარებადი დარგია სტატისტიკისათვის. მისი განსაკუთრებულობა იმაში გამოიხატება, რომ იგი რამდენამდე დეცენტრალიზებულია, ვიდრე სხვები უნდა აღნიშნოს, რომ მრავალ ქვეყანაში არ მუშავდება ამგვარი მონაცემები. მაჩვენებლები პარტიათა შემადგენლობის შესახებ მუშავდება შესაბამისი ხელმძღვანელ ორგანოთა სამსახურების მიერ, არჩევნების და რეფერენდუმის წინ სოციოლოგიურ მომსახურებას ახორციელებენ სპეციალური ჯგუფები, რომლებიც აკეთებენ პროგნოზს კენჭისყრის შესახებ, ახდენს აგრეთვე კანდიდატთა წინასაარჩევნო პროგრამის შეფასებას და შექვს შესწორებები წინასაარჩევნო ბრძოლაში. შესრულებული სამუშაოები გამოიყენება სახელმწიფო და ცალკეული სოციალური სამსახურებისათვის აგრეთვე სატელევიზიო სამსახურებში და ა.შ.

პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების მაჩვენებლები იძლევიან რაოდენობრივ მნიშვნელობას საარჩევნო სისტემაში, ორგანოთა საქმიანობას წარმოდგენილ ხელისუფლებაში, პოლიტიკური პარტიების და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების საქმიანობას, სოციალურ დაპირისპირებას და პოლიტიკურ ბრძოლებს, აგრეთვე სახელმწიფოში არსებული საკანონმდებლო, აღმასრულებელ და სასამართლო ხელისუფლებას შორის არსებულ თანაფარდობას და ურთიერთობას. რამდენადაც პოლიტიკური სისტემა დაკავშირებულია საკუთრებასთან, ზოგი მეცნიერი გვთავაზობს ჩავრთოთ (ანალიზში) პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების ანალიზში მონაცემები საკუთრების შესახებ. რეგისტრირებულ საწარმოთა განაწილება საკუთარების ფორმის მიხედვით მეტყველებს იმაზე, რომ თანდათანობით ვითარდება დემოკრატიული საზოგადოება:

უნდა ითქვას, რომ სტატისტიკური მასალები ყოველთვის არ იყო ხელმისაწვდომი. მე-20 საუკუნის ბოლოს მასალები ყოფილი საბჭოთა ხელისუფლების სისტემაში ძირითადად გასაიდუმლებული იყო. მთელი სტატისტიკური მასალა ადგილობრივი საჭიროების, მათი საქმიანობის შესახებ თავს იყრიდა უმაღლეს საკანონმდებლო ხელისუფლებაში „სრულიად საიდუმლო“.

ტერორისა და რეპრესიების სტატისტიკა, რომელიც იმ პერიოდში საკმაოდ იყო, ხელმისაწვდომი არ იყო მკვლევართათვის დღეისათვის კი ნათელია, რომ ტერორი არ

ინდობდა თავად სისტემის შემქმნელებსაც. პარტიათა უმრავლესობა, საბჭოთა საზოგადოება იყო რეპრესირებული 30-იანი წლების მეორე ნახევარში.

რიგი პროცესები აღმოფხვრება 80-90-იან წლებში, როცა მოხდა პოლიტიკური სისტემის შეცვლა, სწორედ ამ პროცესების რაოდენობრივ შეფასებას იძლევა პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების სტატისტიკური მაჩვენებლები.

10.2 პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების სტატისტიკური მაჩვენებლები

პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების სტატისტიკა წარმოადგენილია შემდეგი სახით:

- სახელმწიფო ხელისუფლებაში არსებული საარჩევნო სისტემის სტატისტიკა;
- სახელმწიფო მმართველობის და ადგილობრივი თვითმმართველობის სტატისტიკა;
- პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების სტატისტიკა;
- მოქალაქეთა პოლიტიკური უფლებების განხორციელების სტატისტიკა

თითოეულ მათგანში კი თავის მხრივ ჩართულია განსაზღვრულ მაჩვენებელთა ჯგუფები.

პოლიტიკურ-საზოგადოებრივი ცხოვრების სტატისტიკა ეყრდნობა, უპირველეს ყოვლისა, გამოკითხულ ამომრჩეველთ მონაცემებს მათ მიერ გაკეთებული არჩევნის შესახებ, არჩევნების შედეგებს, მონაცემებს საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებაში ამორჩეულთა შესახებ, საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს.

I ჯგუფი მოიცავს შემდეგ მაჩვენებლებს:

- წარმოადგენილ კანდიდატთა რიცხვი;
- ამომრჩეველთა რაოდენობა;
- ბიულეტენების რიცხვი;
- კანდიდატთა რაოდენობა, რომლებმაც მეორედ უნდა გაიარონ ტური;
- არჩეულთა რაოდენობა და შემადგენლობა შესაბამის ხელისუფლებაში.

განვითარებულ ქვეყნებში ელექტორატის ანალიზი უფრო დაწვრილებით ხორციელდება. ბიულეტენში გათვალისწინებულია ცნობა ხმის მიცემთა სქესისა და ასაკის შესახებ, რომელიც იძლევა შესაძლებლობას განვსაზღვროთ მათი სტრუქტურა.

II ჯგუფი მოიცავს შემდეგ მაჩვენებლებს:

- სამინისტროებისა და უწყებების რაოდენობა;
- კომისიების რაოდენობა.

III ჯგუფი მოიცავს შემდეგ მაჩვენებლებს:

- პოლიტიკურ პარტიათა რაოდენობა;
- ყოველ პარტიაში შემავალ წევრთა რიცხვი, მათი შემადგენლობა სქესის, ასაკის, განათლების დონის მიხედვით;
- ხელმძღვანელ ორგანოთა შემადგენლობა, პარტიაში მათ შორის განთავისუფლებულთა რაოდენობა;
- პარტიათა შემოსავლები;
- პარტიათა ხარჯები;
- პარტიათა მიერ გამოცემული გაზეთების, ჟურნალების რიცხვი;
- დემონსტრაციების რიცხვი წელიწადში
- დღესასწაულების რაოდენობა.

IV ჯგუფი მოიცავს შემდეგ მაჩვენებლებს:

- ნებადართული მიტინგებისა და დემონსტრაციების რიცხვი;
- არასანქცირებული მიტინგებისა და დემონსტრაციების რიცხვი;
- მიტინგებზე და დემონსტრაციებზე მონაწილეთა, აგრეთვე, დაკავებულთა რიცხვი რომლებმაც დაარღვიეს საზოგადოებრივი წესრიგი;
- გაფიცვათა რიცხვი;
- გაფიცულთა რიცხვი მთლიანად, გაფიცულთა დახასიათება მოტივების მიხედვით;
- რეგისტრირებული დანაშაულთა რიცხვი, რომელიც დარღვეულ იქნა საიდუმლო მასალების, სატელეფონო საუბრების მოსმენის გამო;
- რელიგიურ გაერთიანებათა რიცხვი;
- რელიგიური სასწავლო დაწესებულებების რაოდენობა;
- მონასტრების რიცხვი;
- დამოუკიდებელი ტელეარხების რიცხვი;
- დამოუკიდებელი გაზეთების, ჟურნალების რაოდენობა და სხვა.

10.3 საზოგადოებრივი აზრის სტატისტიკა

საზოგადოებრივი აზრი - ეს არის საზოგადოებრივი შეგნების გამოხატვის ერთგვარი გზა, აგრეთვე მსჯელობის, რეკომენდაციის მოთხოვნილებათა ერთგვარი

გამოხატვის საშუალება. საზოგადოებრივი აზრი, როგორც წესი, გულისხმობს მოსახლეობის შეგნებას ცხოვრებაში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების შესახებ, რომელიც აუცილებლად უნდა გადაიჭრას.

საზოგადოებრივი აზრი შეიძლება ჩამოყალიბდეს ცხოვრებისეული გამოცდილების საფუძველზე, მაგრამ ერთის მხრივ შეიძლება შეიქმნას განსაზღვრული ორგანიზაციების, დაწესებულებების აგრეთვე პოლიტიკური პარტიების მიზანმიმართული ზემოქმედებით. საზოგადოებრივი აზრის მნიშვნელობას განსაზღვრავს სახელმწიფოს სოციალური სტრუქტურა, ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების დონე, აგრეთვე კულტურა. საზოგადოებრივი აზრი წარმოადგენს სოციალური პოლიტიკის განხორციელების ეფექტურ ინსტრუმენტს.

საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბებისას უნდა გავითვალისწინოთ, როგორც მთელი საზოგადოება ასევე მისი ცალკეული ფენები, სოციალურ-დემოგრაფიული ჯგუფები, მუშათა კოლექტივები.

საზოგადოებრივი აზრის შესწავლა წარმოადგენს მნიშვნელოვან ამოცანას სოციალურ-ეკონომიკურ სტატისტიკაში. აქ ძირითადად უნდა გამოვყოთ აქტუალური პრობლემები, რომელიც მნიშვნელოვანია, როგორც მთელი ხალხისათვის, ასევე ცალკეული სოციალური ჯგუფისათვის. საზოგადოებრივი აზრი ხშირად წარმოადგენს ბაზას, როგორც სოციალური, ასევე მმართველობაში არსებული პრობლემების გადაჭრისას.

საზოგადოებრივი აზრის ანალიზის დროს ერთ-ერთი საჭირო წარმოადგენს დოკუმენტების შესწავლა. ასეთი დოკუმენტის სახით შეიძლება წარმოადგენილი იყოს: წერილები, ფილმები, ფოტომასალა, სატელევიზიო გადაცემები, პერიოდული გამოცემები, მოქალაქეთა წერილები. ამ დოკუმენტების ანალიზი საშუალებას იძლევა დაზუსტდეს და ჩამოყალიბდეს, როგორც მთლიანად მოსახლეობის, ასევე სოციალური ჯგუფების საზოგადოებრივი აზრი.

უნდა აღინიშნოს, რომ საზოგადოებრივი აზრის მაჩვენებლები აიხსნება სხვადასხვა იერარქიულ დონეზე: მთლიანად მოსახლეობის, რეგიონული, სოციალური ჯგუფების, მომუშავეთა, ინტერესებისა და პროფესიის.

მთლიანად მოსახლეობის დონეზე - გულისხმობს გამოკითხვას სახელმწიფო პოლიტიკის შესახებ. კერძოდ, პრეზიდენტის ნდობის შესახებ, კონსტიტუციის შესახებ და ა.შ. მაჩვენებლებში აისახება საზოგადოებრივი ორგანიზაციების, პოლიტიკური პარტიების, მოსახლეობის რიცხვი, რომელთაც მონაწილეობა აქვთ მიღებული როგორც ქვეყნის მთელი მასშტაბით, ასევე ცალკეულ რეგიონებში, აგრეთვე წინადადებების ცვლილებების და დამატებების რიცხვი, რომელიც შეტანილ იქნა დოკუმენტების განხილვისას.

რეგიონულ დონეზე - გულისხმობს განსაზღვრული რეგიონის მოსახლეობის გამოკითხვას. ეს გამოკითხვა ეხება პრობლემას, რომელიც საცხოვრებლად საჭირო მნიშვნელობა გააჩნია რესპუბლიკის, ქვეყნის, ქალაქის, რაიონის მცხოვრებთათვის.

სოციალური ჯგუფის დონე - გულისხმობს ქალების, პენსიონერებისა და ახალგაზრდების გამოკითხვას. მთავარი მიზანია გამოავლინოს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სოციალურ პრობლემებთან მათი დამოკიდებულება.

მომუშავეთა დონე - გულისხმობს საწარმოების, დაწესებულებების, ორგანოზაციების გამოკვლევას.

ინტერესის და პროფესიის დონე - გულისხმობს პიროვნების სტატისტიკურ შესწავლას, რომელსაც განსაზღვრული ინტერესები გააჩნია.

საზოგადოებრივი აზრის გამოხატვის ძირითად წყაროს წარმოადგენს გამოკითხვა. შერჩევითი ერთობლიობის ჩამოყალიბების დროს აუცილებლად შენახულ უნდა იქნას სოციალურ-დემოგრაფიული, საწარმოო, ტერიტორიული და გენერალური ერთობლიობის სხვა ნიშანი. საზოგადოებრივი აზრის გამოკვლევის ორგანიზაცია გაივლის შემდეგ ეტაპებს: გეგმის შედგენის შესწავლა, პროგრამის დამუშავების შესწავლა, მონაცემების ანალიზი.

გამოკვლევაში დიდ ყურადღება ექცევა შემდეგს: მიზნის ჩამოყალიბება და კვლევის ამოცანა, კვლევის ობიექტის შესწავლა, ჰიპოტეზის დასმა, გამოკვლევისათვის საჭირო ანკეტების ფორმირება, განხორციელებული გამოკვლევის გადასინჯვა.

მიზნის ჩამოყალიბება და ამოცანა გამომდინარეობს საკვლევი პრობლემიდან. გამოკვლევის ობიექტად გვევლინება სოციალური ჯგუფები, რეგიონის მცხოვრები, ხოლო გამოკვლევის ერთეულს წარმოადგენს პიროვნება, მისი აზრი საზოგადოებრივი ცხოვრების შესახებ. მოსამზადებელი სამუშაო სტადიის შემდეგ თეორიული ცოდნის საფუძველზე ყალიბდება სამუშაო ჰიპოტეზა, რომლის დასახმარებლად იქმნება სამუშაო პროგრამა და შესაბამისი ანკეტა. ანკეტის შევსება უნდა დაიწყოს რესპოდენტთან მიმართებით, სადაც მოკლედ არის მოცემული გამოკვლევის მიზნები და ამოცანები.

გამოკითხვებს აქვთ უდიდესი მნიშვნელობა, თუმცა რიგი შეზღუდვების გათვალისწინება მათი ოპერირებისას აუცილებლობითაა გამოწვეული. მაგალითად, გამოკითხვის ერთ-ერთ ნაკლად მიჩნეულია ის, რომ ცალკეულმა რესპოდენტმა შეიძლება სხვანაირად გაიგოს დასმული კითხვა, ერთი და იგივე ფორმის კითხვები სხვადასხვა კატეგორიის რესპოდენტთათვის შეიძლება განსხვავებული მნიშვნელობის მატარებელი იყოს. თვითოეული კატეგორიის რესპოდენტისათვის სხვადასხვა კითხვარის შედგენა კი უაზრო იქნებოდა - ვერ შევადარებდით მიღებულ პასუხებს.

საზოგადოებრივი აზრის ყოველკვირეული მონიტორინგი - როველკვირეული გამოკითხვები გამოკითხვები გვეხმარება დავადგინოთ მაჩვენებლების დინამიკა, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია, ვთქვათ საარჩევნო კომპანიის ინფორმაციული უზრუნველყოფის სასარგებლოდ მიცემულ ხმათა პროცენტები, თუმცა გამოკითხვების სტანდარტიზაცია საშუალებას გვაძლევს მივიღოთ გასაშუალებელი, განზოგადებული სურათი.

ან კიდევ შეიძლება წარმოდგენილი პრობლემატიკა არ აღეგებდეს რესპონდენტს. ამ შემთხვევაში ის ან არ პასუხობს, ანდა პასუხებს დაუფიქრებლად, რაც მოქმედებს გამოკითხვის სიზუსტეზე. პოლიტიკურ თემატიკაზე შემდგარ კითხვარებს გააზრებულად პასუხობენ მხოლოდ ის პირები რომლებიც კარგად ერკვევიან პოლიტიკაში ან არიან ამა თუ იმ პარტიის წევრები. აქედან გამომდინარე ასეთი კვლევებისათვის საშუალება გვეძლევა შევისწავლოთ მეტნაკლებად პოლიტიზირებული საზოგადოებრივი აზრი, ხოლო იმათი აზრი ვინც არ უპასუხებს ან უპასუხა დაუფიქრებლად საერთოდ არ ფიგურირებს.

კვლევის პროცესში საკმაოდ ბევრია იმ პირთა რიცხვი რომლებმაც პასუხისაგან თავი შეიკავეს. შედეგების ინტერპრეტირებისას მათი ზარის გათვალისწინება შეუძლებელი ხდება, თუმცა არა იშვიათად არჩევნების ბედს სწორედ საზოგადოების ეს ნაწილი წყვეტს. პოლიტიზირებული მოსახლეობის ხმები გამარჯვებისათვის ხშირად არასაკმარისია, ამიტომ სტატისტიკური კვლევის ჩატარებისას აუცილებელია გამოვლინდეს ამომრჩეველთა რეზერვები, დადგინდეს თავშეკავების მიზეზები, რომლებიც შესაძლებელია გამოიყენოს ამათუ იმ პოლიტიკურმა ძალამ, პარტიამ სასურველი შედეგების მიღწევისათვის.

გამოკვლევის შედეგების პუბლიკაცია დიდ გავლენას ახდენს არჩევნების მსვლელობაზე. ხშირად მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები აქვეყნებენ გამოკითხვის შედეგებს როგორც საკუთარი უფლებებისა და ინტერესების დელეგირების ფაქტს რომელიმე პოლიტიკურ ძალაზე გარკვეული სოციალური ჯგუფების მიერ, რაც ცხადია არ შეესაბამება სინამდვილეს.

საზოგადოებრივი აზრის შესახებ მონაცემთა დამუშავება წარმოებს ტრადიციული სტატისტიკური მეთოდებით - თავმოყრა-დაჯგუფებით, ცხრილებით და სხვა საშუალებებით.

ეკონომიკური და სოციალური სტატისტიკის კათედრა
სილაბუსი

სასწავლო კურსის დასახელება	სოციალური სტატისტიკის მეთოდოლოგია
ავტორი	ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი: ზ. შონია
ლექტორები	
სასწავლო კურსის კოდი	
სასწავლო კურსის სტატუსი	სასწავლო კურსი გათვალისწინებულია თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სტუდენტებისათვის (მოდული „ეკონომიკური და სოციალური სტატისტიკა“). კურსი სავალდებულოა
სასწავლო კურსის მიზანი	<p>სოციალურ სფეროში წარმატებული ეკონომიკური საქმიანობა დიდადაა დამოკიდებული მოცემული სფეროს სათანადო ადეკვატური განათლების მქონე მაღალკვალიფიციური სპეციალისტებით უზრუნველყოფაზე. მაღალკვალიფიციური ეკონომისტ-სტატისტიკოსთა მომზადება კი შეუძლებელია სოციალური სტატისტიკის შესწავლის გარეშე.</p> <p>სოციალური სტატისტიკა ეკონომიკურ და სოციალურ მეცნიერებათა სისტემაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თეორიული და პრაქტიკული ხასიათის სასწავლო კურსია, რომლის მიზანია დაეხმაროს სტუდენტებს სოციალური მოვლენებისა და პროცესების რაოდენობრივი მახასიათებლების დადგენის, ანალიზის, განვითარების ტენდენციების, ძირითადი კანონზომიერების გამოვლენისა და საპროგნოზო მაჩვენებლების გაანგარიშების მეთოდის შემეცნებასა და სოციალური მოვლენებისა და პროცესების კვლევისა და ანალიზის პროცესში სტატისტიკური მეთოდების დაუფლებაში.</p>
ECTS	<ul style="list-style-type: none"> • 10 კრედიტიანი • 90 საკონტაქტო საათი (კვირაში 1 ლექცია და 2 პრაქტიკული) • 160 საათი – სტუდენტის დამოუკიდებელი მუშაობისათვის • შუალედური გამოცდის მოსამზადებლად და ჩასაბარებლად განკუთვნილი დრო – 8 საათი (მომზადება – 6 საათი, შუალედური გამოცდა – 2 საათი) • დასკვნითი (საბოლოო) გამოცდის მოსამზადებლად და

	ჩასაბარებლად განკუთვნილი დრო – 12 საათი (მომზადება – 10 საათი, გამოცდა – 2 საათი)
დაშვების წინაპირობები	კურსის შესასწავლად აუცილებელია, რომ მაგისტრანტს გავლილი ჰქონდეს „სტატისტიკური ანალიზის მეთოდები“.
სწავლის შედეგები	<p>სასწავლო კურსის შესწავლისას სტუდენტებისათვის აუცილებელია ცოდნისა და გაცნობიერების ყველა ასპექტის გათვალისწინება</p> <p><u>1. ცოდნა და გაცნობიერება</u></p> <p>1.1. ცოდნის გაღრმავება სოციალური სტატისტიკური მეთოდოლოგიის გამოყენების სფეროში</p> <p>1.2. სოციალური პროცესების ამსახველი სტატისტიკური მონაცემების თავმოყრა–დაჯგუფების, რაოდენობრივი ანალიზისა და პროგნოზირების მეთოდების დაუფლება.</p> <p>1.3 კომპეტენციის შეძენა სხვადასხვა სფეროში მიმდინარე მოვლენებისა და პროცესების რაოდენობრივი მახასიათებლების, ანალიზისა და განვითარების ტენდენციების დასადგენად.</p> <p><u>2. ცოდნის პრაქტიკაში გამოყენება/პრაქტიკული უნარები</u></p> <p>2.1 კვლევის შედეგების სწორი ინტერპრეტაცია</p> <p>2.3 სოციალურ, ეკოლოგიურ და ეკონომიკურ კვლევებში სტატისტიკური მეთოდების გამოყენების უნარ–ჩვევების შეძენა</p> <p><u>3. ზოგადი/ტრანსფერული უნარები</u></p> <p>3.1 კოგნიტური უნარები: იდეებისა და აზრების გაგებისა და მანიპულირების შესაძლებლობა, ანალიზისა და სინთეზის უნარი;</p> <p>3.2. ტექნოლოგიური უნარები: გამომთვლელი ტექნიკის გამოყენებისა და ინფორმაციის მენეჯმენტის უნარი, სხვადასხვა წყაროებიდან ინფორმაციის მიღების, დამუშავებისა და ანალიზის უნარი;</p> <p>3.3 სოციალური და ეთიკური პასუხისმგებლობის გამოხატვა</p> <p>3.4 ლინგვისტური უნარები: ზეპირი და წერილობითი კომუნიკაცია მშობლიურ ენაზე.</p> <p>სწავლის შედეგების შეფასება განხორციელდება წერიითი და ზეპირი საშინაო დავალებების, შუალედური გამოცდის, პრეზენტაციებისა და საბოლოო გამოცდის მიხედვით.</p>
სასწავლო კურსის შინაარსი	დანართის სახით
სწავლებისა და	1. დისკუსია

სწავლის მეთოდები	<ol style="list-style-type: none"> 2. დემონსტრირების მეთოდი 3. გონებრივი იერიშის მეთოდი 4. მონოგრაფიული ანალიზი 5. ინდუქციისა და დედუქციის მეთოდი
შეფასების კრიტერიუმები	<ol style="list-style-type: none"> 1. მეცადინეობაზე დასწრება – აქტიურობა – 5 ქულა (შეკითხვების დასმა და დისკუსია) 2. შუალედური გამოცდა (ტესტირება კომპიუტერზე) – 30 ქულა (ტესტის ყოველი ვარიანტი მოიცავს 30 კითხვას; 1 სწორი პასუხი უდრის 1 ქულას) 3. წერთი და ზეპირი საშინაო დავალება – 15 ქულა შედგება 2 ნაწილისგან: <ol style="list-style-type: none"> I. საკითხების ზეპირი გადმოცემა შეფასდება 10 ქულით (სემესტრის განმავლობაში ჩატარდება 5 ზეპირი გამოკითხვა, თითოეული შეფასდება მაქსიმუმ 2 ქულით). II. წერილობით წარმოდგენილი ამოცანები – 5 ქულით (სემესტრის განმავლობაში მიეცემა 5 წერთი დავალება და თითოეული შეფასდება მაქსიმუმ 1 ქულით). 4. ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება – 10 ქულა (შედგება 3 ნაწილისგან: ფორმალური მხარე 3 ქულა, შინაარსობრივი მხარე 5 ქულა და აუდიტორიასთან კონტაქტი 2 ქულა) საბოლოო გამოცდაზე დაშვების წინაპირობა გამოცდაზე დასაშვებად სტუდენტმა უნდა მოაგროვოს არანაკლებ 21 ქულა 5. საბოლოო გამოცდა (ტესტირება კომპიუტერზე) – 40 ქულა (ტესტის ყოველი ვარიანტი მოიცავს 40 კითხვას; 1 სწორი პასუხი უდრის 1 ქულას) საბოლოო შეფასება – 100
ძირითადი ლიტერატურა	<ol style="list-style-type: none"> 1. დ. კბილაძე, ნ. აბესაძე. შ. მეტრეველი. სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში. თბ. 2008 2. Ефимова М. Р. Бычкова. С. Г. Социальная статистика. М. “Финансы и статистика”, 2003 3. В.Салин. Е. Шпаковская. Социально-экономическая статистика. М. 2004. <p>სახელმძღვანელოები ხელმისაწვდომია ეკონომიკისა და ბიზნესის</p>

	ფაკულტეტის ბიბლიოთეკაში და ეკონომიკური სტატისტიკის კათედრაზე
დამხმარე ლიტერატურა	<ol style="list-style-type: none"> 1. Социальная статистика , под редакцией И. И. Елисейевой. М. 1997 г. 2. Социально-экономическая статистика.под.ред. В.И.Вашкатова. М. 2002 "Курс социально-экономической статистики."Под ред. проф. Назарова изд. "Финансы и статистика ". М. 200
დამატებითი ინფორმაცია/პირობები	

დანართი 2

N	ლექციის/სემინარის/პრაქტიკუმის/ თემა	ლიტერატურა (შესაბამისი გვერდების მითითებით)
	მეორე სემესტრი	
1	<p>თემა 1. სოციალური სტატისტიკის საგანი, ამოცანები და ორგანიზაცია.</p> <p>სალექციო საკითხები:</p> <ul style="list-style-type: none"> _ სოციალური სტატისტიკის ცნება, მნიშვნელობა _ სოციალური სტატისტიკის ობიექტი, საგანი. <p>სოციალური სტატისტიკის თეორიული საფუძვლები.</p> <ul style="list-style-type: none"> _ სტატისტიკა და სოციოლოგია. _ სოციალური სტატისტიკის ადგილი სტატისტიკურ მეცნიერებათა სისტემაში. <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>სემინარული მეცადინეობა, ტესტირება და დისკუსია ლექციაზე განხილულ საკითხებზე.</p>	<p>1. დ. კბილაძე, ნ. აბესაძე. შ. მეტრეველი. სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში.თბ.2008 გვ. 19-25.</p> <p>2. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика М. Финансы статистика 2003 გვ 5 – 36.</p> <p>3. www.geostat. ge</p>
2	<p>თემა 2. სოციალური მონაცემების სტატისტიკური კვლევის მეთოდოლოგია.</p> <p>სალექციო საკითხები:</p> <ul style="list-style-type: none"> _ სოციალური მონაცემების მოპოვების პროგრამულ – მეთოდოლოგიური და ორგანიზაციული საკითხები. _ სოციალური მონაცემების მოპოვების სტატისტიკური მეთოდები და ხარჯები. _ სოციალური მონაცემების დამუშავება _ ანალიზის სტატისტიკური მეთოდები <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>წერითი და ზეპირი საშინაო დავალება, ტესტირება და დისკუსია ლექციაზე განხილულ საკითხებზე.</p>	<p>1. დ. კბილაძე; ნ. აბესაძე; შ. მეტრეველი – სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკა. თბ. გამომცემლობა “უნივერსალი”, 2006, გვ. 50-65.</p> <p>2. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика М. Финансы статистика 2003 გვ 42 - 97</p>

		3. Хили ДЖ. статистика социологические и маркетинговые исследования Пер. с англ., 6-ое изд; 2005, с 7-56.
3	<p>თემა 3. მოსახლეობისა და შრომის სოციალური სტატისტიკა.</p> <p>სალექციო საკითხები:</p> <p>_ მოსახლეობის რიცხოვნობისა და შემადგენლობის სტატისტიკა.</p> <p>_ მოსახლეობის მოძრაობის სტატისტიკური შესწავლა.</p> <p>_ შრომის სოციალური პირობებისა და დაცვის სტატისტიკა.</p> <p>_ დასაქმებისა და უმუშევრობის სტატისტიკა.</p> <p>_ შრომის დისციპლინის სტატისტიკური მაჩვენებლები.</p> <p>_ სამუშაო დროის გამოყენების სტატისტიკა.</p> <p>_ შრომის ნაყოფიერების სტატისტიკა.</p> <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>სემინარული მეცადინეობა, ტესტები, ამოცანების ამოხსნა, ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე.</p>	<p>1. დ. კბილაძე, ნ. აბესაძე. შ. მეტრეველი. სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში.თბ.2008 გვ. 511-550</p> <p>2. მ. ხმალაძე “ სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში. გამომცემლობა “მერიდიანი” გვ. 163-183</p> <p>3. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика М. Финансыи статистика 2003 გვ 43 - 60</p>
4	<p>თემა 3. მოსახლეობისა და შრომის სოციალური სტატისტიკა.</p> <p>სალექციო საკითხები:</p> <p>_ მოსახლეობის რიცხოვნობისა და შემადგენლობის სტატისტიკა.</p> <p>_ მოსახლეობის მოძრაობის სტატისტიკური შესწავლა.</p> <p>_ შრომის სოციალური პირობებისა და დაცვის სტატისტიკა.</p> <p>_ დასაქმებისა და უმუშევრობის სტატისტიკა.</p> <p>_ შრომის დისციპლინის სტატისტიკური მაჩვენებლები.</p>	<p>1. დ. კბილაძე, ნ. აბესაძე. შ. მეტრეველი. სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში.თბ.2008 გვ. 511-550</p> <p>2. მ. ხმალაძე “ სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში. გამომცემლობა “მერიდიანი” გვ. 163-183</p> <p>3. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика</p>

	<p>– სამუშაო დროის გამოყენების სტატისტიკა. – შრომის ნაყოფიერების სტატისტიკა. პრაქტიკული მეცადინეობა: სემინარული მეცადინეობა, ტესტები, ამოცანების ამოხსნა , ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე.</p>	<p>М. Финансыи статистика 2003 გვ 43 - 60</p>
<p>5</p>	<p>თემა 4. მოსახლეობის ცხოვრების დონე – სტატისტიკის დაკვირვების ობიექტი. სალექციო საკითხები: – ცხოვრების დონის, “ ცხოვრების ღირებულებისა” და ცხოვრების ხარისხის ცნება და დახასიათება. – ცხოვრების დონის სახეები, შემადგენელი ნაწილები. – ცხოვრების დონის სტატისტიკის ამოცანები. – ცხოვრების დონის სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემა. – მოსახლეობის ცხოვრების დონის სტატისტიკური შესწავლის მნიშვნელობა და ამოცანები. პრაქტიკული მეცადინეობა: წერიტი და ზეპირი საშინაო დავალება, ტესტირება, ამოცანების ამოხსნა, ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე</p>	<p>1. ბ. გაბიძაშვილი, ზ. კირვალიძე – სიღარიბე საქართველოში (ეკონომიკურ – სტატისტიკური ნარკვევი) თსუ გამომცემლობა თბ. 2003 გვ. 5-75</p> <p>2. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика М. Финансыи статистика 2003 გვ 429_451</p> <p>3. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисеевой, М, Финси и статистик. 2002, с. 78-95.</p>
<p>6</p>	<p>თემა 4. მოსახლეობის ცხოვრების დონე – სტატისტიკის დაკვირვების ობიექტი. სალექციო საკითხები: – ცხოვრების დონის, “ ცხოვრების ღირებულებისა” და ცხოვრების ხარისხის ცნება და დახასიათება. – ცხოვრების დონის სახეები, შემადგენელი ნაწილები. – ცხოვრების დონის სტატისტიკის ამოცანები. – ცხოვრების დონის სტატისტიკურ მაჩვენებელთა სისტემა. – მოსახლეობის ცხოვრების დონის სტატისტიკური</p>	<p>1. ბ. გაბიძაშვილი, ზ. კირვალიძე – სიღარიბე საქართველოში (ეკონომიკურ – სტატისტიკური ნარკვევი) თსუ გამომცემლობა თბ. 2003 გვ. 5-75</p> <p>2. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика</p>

	<p>შესწავლის მნიშვნელობა და ამოცანები.</p> <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>წერითი და ზეპირი საშინაო დავალება, ტესტირება, ამოცანების ამოხსნა, ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე</p>	<p>М. Финансыи статистика 2003 გვ 429_451</p> <p>3. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисейевой, М, Финси и статистик. 2002, с. 78-95.</p>
7	<p>თავისუფალი დისკუსია და წინა თემების შეჯამება.</p>	
8	<p>შუალედური გამოცდა</p>	
9	<p>თემა 5. მოსახლეობის შემოსავლების, სოციალური უზრუნველყოფისა და სოციალური დაცვის სტატისტიკა</p> <p>სალექციო საკითხები:</p> <p>_ მოსახლეობის შემოსავლების, სოციალური უზრუნველყოფისა და სოციალური დაცვის სტატისტიკური შესწავლის მნიშვნელობა და ამოცანები</p> <p>_ შემოსავლების შემადგენლობა, შემოსავლების სტატისტიკური მაჩვენებლები.</p> <p>_ შემოსავლების სტატისტიკური მაჩვენებლები საოჯახო მეურნეობათა ბიუჯეტურ გამოკვლევებში.</p> <p>_ მოსახლეობის შემოსავლების დიფერენციაციის სტატისტიკური მაჩვენებლები.</p> <p>_ მოსახლეობის შემოსავლების განაწილებაზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზი.</p> <p>_ სიღარიბის სტატისტიკური მაჩვენებლები.</p> <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>წერითი და ზეპირი საშინაო დავალება, ტესტირება, ამოცანების ამოხსნა, ინდივიდუალური</p>	<p>1. ბ. გაბიძაშვილი სიღარიბის პორტრეტი საქართველოში. თბ. გამომცემლობა “უნივერსალი” 2006 გვ. 7 - 25</p> <p>2. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика М. Финансыи статистика 2003 გვ 196 - 279</p> <p>3. Курс социально – экономической статистикию. Под ред М.Г Казарова М. Финанси и статистика, 2003, с. 588-606.</p>

	<p>საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე</p>	
<p>10</p>	<p>თემა 5. მოსახლეობის შემოსავლების, სოციალური უზრუნველყოფისა და სოციალური დაცვის სტატისტიკა</p> <p>სალექციო საკითხები:</p> <p>_ მოსახლეობის შემოსავლების, სოციალური უზრუნველყოფისა და სოციალური დაცვის სტატისტიკური შესწავლის მნიშვნელობა და ამოცანები</p> <p>_ შემოსავლების შემადგენლობა, შემოსავლების სტატისტიკური მაჩვენებლები.</p> <p>_ შემოსავლების სტატისტიკური მაჩვენებლები საოჯახო მეურნეობათა ბიუჯეტურ გამოკვლევებში.</p> <p>_ მოსახლეობის შემოსავლების დიფერენციაციის სტატისტიკური მაჩვენებლები.</p> <p>_ მოსახლეობის შემოსავლების განაწილებაზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზი.</p> <p>_ სიღარიბის სტატისტიკური მაჩვენებლები.</p> <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>წერთი და ზეპირი საშინაო დავალება, ტესტირება, ამოცანების ამოხსნა, ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე</p>	<p>1. ბ. გაბიძაშვილი სიღარიბის პორტრეტი საქართველოში. თბ. გამომცემლობა “უნივერსალი” 2006 გვ. 7 - 25</p> <p>2. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика М. Финансы статистика 2003 გვ 196 - 279</p> <p>3. Курс социально – экономической статистики. Под ред М.Г Казарова М. Финансы и статистика, 2003, с. 588-606.</p>

11	<p>თემა 6. მატერიალური დოვლათისა და მომსახურების მოხმარების სტატისტიკა</p> <p>სალექციო საკითხები:</p> <p>_ სამომხმარებლო მოთხოვნა და მოსახლეობის ხარჯები;</p> <p>_ მოსახლეობის მოხმარების სტატისტიკური მაჩვენებელთა სისტემა;</p> <p>_ ოჯახის ბიუჯეტის (საოჯახო მეურნეობათა) შერჩევითი გამოკვლევები;</p> <p>_ არასასურსათო საქონლისა და მომსახურების მოხმარების სტატისტიკა;</p> <p>_ სამომხმარებლო ბიუჯეტი და სამომხმარებლო კალათა;</p> <p>_ მატერიალური დოვლათისა და მომსახურების სოციალურ – ეკონომიკური მნიშვნელობა და ამოცანები.</p> <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>ამოცანებზე მუშაობა, ტესტირება, პრეზენტაცია დისკურსიით განხილულ საკითხებზე.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. დ. კბილაძე; ნ. აბესაძე; შ. მეტრეველი – სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკა. თბ. გამომცემლობა “უნივერსალი”, 2006, გვ 550-569.. 2. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисейевой, М, Финси и статистик. 2002, с. 116 - 185 3. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика М. Финансьи статистика 2003 gv 280 – 350. 4. Курс социально – экономической статистикию. Под ред М.Г Казарова М. Финанси и статистика, 2003, с. 607 - 621.
----	--	--

12	<p>თემა 6. მატერიალური დოვლათისა და მომსახურების მოხმარების სტატისტიკა</p> <p>სალექციო საკითხები:</p> <p>_ სამომხმარებლო მოთხოვნა და მოსახლეობის ხარჯები;</p> <p>_ მოსახლეობის მოხმარების სტატისტიკური მაჩვენებელთა სისტემა;</p> <p>_ ოჯახის ბიუჯეტის (საოჯახო მეურნეობათა) შერჩევითი გამოკვლევები;</p> <p>_ არასასურსათო საქონლისა და მომსახურების მოხმარების სტატისტიკა;</p> <p>_ სამომხმარებლო ბიუჯეტი და სამომხმარებლო კალათა;</p> <p>_ მატერიალური დოვლათისა და მომსახურების სოციალურ – ეკონომიკური მნიშვნელობა და ამოცანები.</p> <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>ამოცანებზე მუშაობა, ტესტირება, პრეზენტაცია დისკურსიით განხილულ საკითხებზე.</p>	<p>5. დ. კბილაძე; ნ. აბესაძე; შ. მეტრეველი – სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკა. თბ. გამომცემლობა “უნივერსალი”, 2006, გვ 550-569..</p> <p>6. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисейевой, М, Финси и статистик. 2002, с. 116 - 185</p> <p>7. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика М. Финансьи статистика 2003 gv 280 – 350.</p> <p>8. Курс социально – экономической статистикию. Под ред М.Г Казарова М. Финанси и статистика, 2003, с. 607 - 621.</p>
13	<p>თემა 7. არასამუშაო (მათ შორის თავისუფალი) დროის სტატისტიკა</p> <p>სალექციო საკითხები:</p> <p>_ მოსახლეობის დროის ბიუჯეტის სტატისტიკური შესწავლის მნიშვნელობა და ამოცანები;</p>	<p>1. დ. კბილაძე; ნ. აბესაძე; შ. მეტრეველი – სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკა. თბ. გამომცემლობა</p>

	<p>– მოსახლეობის დროის ბიუჯეტი და მისი სტრუქტურა;</p> <p>– თავისუფალი დროის ხვედრითი წილი არასამუშაო დროის საერთო მოცულობაში;</p> <p>– თავისუფალი დროის გამოყენების სტატისტიკური მაჩვენებლები;</p> <p>– მოსახლეობის თავისუფალი დროის სტატისტიკის მონაცემთა ანალიზის ძირითადი მიმართულებები.</p> <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>წერითი და საშინაო დავალება, ტესტირება, ამოცანების ამოხსნა, ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე</p>	<p>“უნივერსალი”, 2006, გვ 365—384.</p> <p>2. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисейевой, М, Финси и статистик. 2002, с.218 - 242</p> <p>3. В.А Артевов Социальное Время, новосибирек, Кадка, 1997 с 3 - 76</p> <p>4. Д. Н. Думнов, В. Н. Гутгайзед, А.И. Шмаров, Бюджет времени населения М. Финансы и статистик 2002 с. 81-119</p>
14	<p>თემა 7. არასამუშაო (მათ შორის თავისუფალი) დროის სტატისტიკა</p> <p>სალექციო საკითხები:</p> <p>– მოსახლეობის დროის ბიუჯეტის სტატისტიკური შესწავლის მნიშვნელობა და ამოცანები;</p> <p>– მოსახლეობის დროის ბიუჯეტი და მისი სტრუქტურა;</p> <p>– თავისუფალი დროის ხვედრითი წილი არასამუშაო დროის საერთო მოცულობაში;</p> <p>– თავისუფალი დროის გამოყენების სტატისტიკური მაჩვენებლები;</p> <p>– მოსახლეობის თავისუფალი დროის სტატისტიკის მონაცემთა ანალიზის ძირითადი მიმართულებები.</p> <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>წერითი და საშინაო დავალება, ტესტირება,</p>	<p>5. დ. კბილაძე; ნ. აბესაძე; შ. მეტრეველი – სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკა. თბ. გამომცემლობა “უნივერსალი”, 2006, გვ 365—384.</p> <p>6. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисейевой, М, Финси и статистик. 2002, с.218 - 242</p>

	<p>ამოცანების ამოხსნა, ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე</p>	<p>7. В.А Артевов Социальное Время, новосибирек, Кадка, 1997 с 3 - 76</p> <p>8. Д. Н. Думнов, В. Н. Гутгайзед, А.И. Шмаров, Бюджет времени населения М. Финансы и статистик 2002 с. 81-119</p>
15	შემაჯამებელი ლექცია	
	III სემესტრი	
1	<p>თემა 8. მოსახლეობის ჯანდაცვისა და დასვენების სტატისტიკა</p> <p>სალექციო საკითხები:</p> <p>_ მოსახლეობის ჯანდაცვისა და დასვენების სტატისტიკური შესწავლის სოციალურ - ეკონომიკური მნიშვნელობა;</p> <p>_ მოსახლეობის ჯამრთელობის დაცვის ძირითადი მიმართულებები;</p> <p>_ მოსახლეობის ჟამრთელობის დაცვის სტატისტიკური მაჩვენებლები;</p> <p>_ ჯამრთელობის დაცვის სამედიცინო მომსახურების საწარმოო ტრავმატიზმის დახასიათება და სამედიცინო დახმარების დონის შეფასება.</p> <p>_ მოსახლეობის დასვენების სტატისტიკა.</p> <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>წერითი და საშინაო დავალება, ტესტირება, ამოცანების ამოხსნა, ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე</p>	<p>1. დ. კბილაძე; ნ. აბესაძე; შ. მეტრეველი – სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკა. თბ. გამომცემლობა “უნივერსალი”, 2006, გვ 385-409.</p> <p>2. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисейевой, М, Финси и статистик. 2002, с.278 - 285</p> <p>3. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика М. Финансыи статистика 2003 გვ 391 - 428</p>

2	<p style="text-align: center;">თემა 8. მოსახლეობის ჯანდაცვისა და დასვენების სტატისტიკა</p> <p style="text-align: center;">სალექციო საკითხები:</p> <p>_ მოსახლეობის ჯანდაცვისა და დასვენების სტატისტიკური შესწავლის სოციალურ - ეკონომიკური მნიშვნელობა;</p> <p>_ მოსახლეობის ჯამრთელობის დაცვის ძირითადი მიმართულებები;</p> <p>_ მოსახლეობის ჯამრთელობის დაცვის სტატისტიკური მაჩვენებლები;</p> <p>_ ჯამრთელობის დაცვის სამედიცინო მომსახურების საწარმოო ტრავმატიზმის დახასიათება და სამედიცინო დახმარების დონის შეფასება.</p> <p>_ მოსახლეობის დასვენების სტატისტიკა.</p> <p style="text-align: center;">პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>წერითი და საშინაო დავალება, ტესტირება, ამოცანების ამოხსნა, ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე</p>	<p>1. დ. კბილაძე; ნ. აბესაძე; შ. მეტრეველი – სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკა. თბ. გამომცემლობა “უნივერსალი”, 2006, გვ 385-409.</p> <p>2. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисейевой, М, Финси и статистик. 2002, с.278 - 285</p> <p>3. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика М. Финансы статистика 2003 გვ 391 - 428</p>
3	<p style="text-align: center;">თემა 9. მოსახლეობის განათლების, ინოვაციის, კულტურისა და ხელოვნების სტატისტიკა</p> <p style="text-align: center;">სალექციო საკითხები:</p> <p>_ განათლების, კულტურისა და ხელოვნების სტატისტიკური შესწავლის სოციალურ – ეკონომიკური მნიშვნელობა;</p> <p>_ განათლების დონის სტატისტიკური მაჩვენებლები;</p> <p>_ სკოლამდელი, სასკოლო, პროფესიული განათლების სტატისტიკის მაჩვენებლები;</p> <p>_ უმაღლესი განათლების სტატისტიკის მაჩვენებლები;</p>	<p>1. დ. კბილაძე; ნ. აბესაძე; შ. მეტრეველი – სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკა. თბ. გამომცემლობა “უნივერსალი”, 2006, გვ 487-509.</p> <p>2. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисейевой, М,</p>

	<p>– სპეციალისტების გადამზადების და კვალიფიკაციის ამაღლების სტატისტიკა;</p> <p>– კულტურისა და ხელოვნების სტატისტიკა;</p> <p>– მეცნიერებისა და ინოვაციის სტატისტიკა.</p> <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>წერითი და საშინაო დავალება, ტესტირება, ამოცანების ამოხსნა, ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე</p>	<p>Финси и статистик. 2002, с.351 - 390</p> <p>3. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика М. Финансы статистика 2003 გვ 351 - 390</p>
4	<p>თემა 9. მოსახლეობის განათლების, ინოვაციის, კულტურისა და ხელოვნების სტატისტიკა</p> <p>სალექციო საკითხები:</p> <p>– განათლების, კულტურისა და ხელოვნების სტატისტიკური შესწავლის სოციალურ – ეკონომიკური მნიშვნელობა;</p> <p>– განათლების დონის სტატისტიკური მაჩვენებლები;</p> <p>– სკოლამდელი, სასკოლო, პროფესიული განათლების სტატისტიკის მაჩვენებლები;</p> <p>– უმაღლესი განათლების სტატისტიკის მაჩვენებლები;</p> <p>– სპეციალისტების გადამზადების და კვალიფიკაციის ამაღლების სტატისტიკა;</p> <p>– კულტურისა და ხელოვნების სტატისტიკა;</p> <p>– მეცნიერებისა და ინოვაციის სტატისტიკა.</p> <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>წერითი და საშინაო დავალება, ტესტირება, ამოცანების ამოხსნა, ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე</p>	<p>1. დ. კბილაძე; ნ. აბესაძე; შ. მეტრეველი – სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკა. თბ. გამომცემლობა “უნივერსალი”, 2006, გვ 487-509.</p> <p>2. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисеевой, М, Финси и статистик. 2002, с.351 - 390</p> <p>3. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика М. Финансы статистика 2003 გვ 351 - 390</p>

<p>5</p>	<p>თემა 10. მორალურ-სამართლებრივი სტატისტიკა სალექციო საკითხები:</p> <p>_ მორალისა და სოციალური ანომაციების სტატისტიკური შესწავლის სოციალ-ეკონომიკური მნიშვნელობა და ამოცანები;</p> <p>_ მორალური სტატისტიკის მაჩვენებლები.</p> <p>_ სოციალური ანომალიების, შრომის დისწიპლინის სარღვევები, ლოთობის, ხულიგნობის, ნარკომანიის, დამნაშავეობისა და ა. შ. სტატისტიკური მაჩვენებლები.</p> <p>_ სამართალდარღვევათა, სისხლის სამართლებრივი დამნაშავეობისა და სასამართლო სტატისტიკის მაჩვენებლები.</p> <p>_ მოსახლეობის ზნეობრივი მდგომარეობის შესახებ სტატისტიკურ მონაცემთა ანალიზის ძირითადი მიმართულებები.</p> <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>წერითი და საშინაო დავალება, ტესტირება, ამოცანების ამოხსნა, ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე</p>	<p>1. მ. ტურავა. “ მორალური სტატისტიკა” თუ “მორალური სამართლებრივი სტატისტიკა?” ჟ. ეკონომიკა. 2008</p> <p>2. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисейевой, М, Финси и статистик. 2002, с. 355-369</p> <p>3. В.В.Лунеев. юридическая статистика. М. юрист, 1999 с. 141-246</p>
<p>6</p>	<p>თემა 10. მორალურ-სამართლებრივი სტატისტიკა სალექციო საკითხები:</p> <p>_ მორალისა და სოციალური ანომაციების სტატისტიკური შესწავლის სოციალ-ეკონომიკური მნიშვნელობა და ამოცანები;</p> <p>_ მორალური სტატისტიკის მაჩვენებლები.</p> <p>_ სოციალური ანომალიების, შრომის დისწიპლინის სარღვევები, ლოთობის, ხულიგნობის, ნარკომანიის, დამნაშავეობისა და ა. შ. სტატისტიკური მაჩვენებლები.</p> <p>_ სამართალდარღვევათა, სისხლის სამართლებრივი დამნაშავეობისა და სასამართლო სტატისტიკის მაჩვენებლები.</p> <p>_ მოსახლეობის ზნეობრივი მდგომარეობის შესახებ</p>	<p>1. მ. ტურავა. “ მორალური სტატისტიკა” თუ “მორალური სამართლებრივი სტატისტიკა?” ჟ. ეკონომიკა. 2008</p> <p>2. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисейевой, М, Финси и статистик. 2002, с. 355-369</p>

	<p>სტატისტიკურ მონაცემთა ანალიზის ძირითადი მიმართულებები.</p> <p>პრაქტიკული მეცადინეობა: წერთი და საშინაო დავალება, ტესტირება, ამოცანების ამოხსნა, ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე</p>	<p>3. В.В.Лунеев. юридическая статистика. М. юрист, 1999 с. 141-246</p>
7	<p>თავისუფალი დისკუსია და წინა თემების შეჯამება</p>	
8	<p>შუალედური გამოცდა</p>	
9	<p>თემა 11. პოლიტიკური და საზოგადოებრივი აზრის სტატისტიკა</p> <p>სალექციო საკითხები: _ პოლიტიკური და საზოგადოებრივი აზრის სტატისტიკური შესწავლის სოციალ-ეკონომიკური მნიშვნელობა; _ პოლიტიკური სტატისტიკის მაჩვენებლები; _ საარჩევნო სისტემის სტატისტიკა; _ საზოგადოებრივ ორგანიზაციის სტატისტიკური მაჩვენებლები; _ მასობრივი ინფორმაციისა და პროპაგანდის სტატისტიკური შესწავლა. _ დემოკრატიისა და საჯაროების განვითარების სტატისტიკის მაჩვენებლები; _ საზოგადოებრივი აზრის შესახებ მონაცემთა მოპოვების და დამუშავების ანალიზის მეთოდები.</p> <p>პრაქტიკული მეცადინეობა: წერთი და საშინაო დავალება, ტესტირება, ამოცანების ამოხსნა, ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე</p>	<p>1. ზ. შონია საზოგადოებრივი აზრის სტატისტიკა – საზოგადოებრივი ცნობიერების გამოვლენის მძავრი იარაღი. _ ჟ. ეკონომიკა ^{11_2} 2005. გვ. 51-61.</p> <p>2. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисейевой, М, Финси и статистик. 2002, с. 390.</p>

<p>10</p>	<p>თემა 11. პოლიტიკური და საზოგადოებრივი აზრის სტატისტიკა</p> <p>სალექციო საკითხები:</p> <ul style="list-style-type: none"> _ პოლიტიკური და საზოგადოებრივი აზრის სტატისტიკური შესწავლის სოციალ-ეკონომიკური მნიშვნელობა; _ პოლიტიკური სტატისტიკის მაჩვენებლები; _ საარჩევნო სისტემის სტატისტიკა; _ საზოგადოებრივ ორგანიზაციის სტატისტიკური მაჩვენებლები; _ მასობრივი ინფორმაციისა და პროპაგანდის სტატისტიკური შესწავლა. _ დემოკრატიისა და საჯაროების განვითარების სტატისტიკის მაჩვენებლები; _ საზოგადოებრივი აზრის შესახებ მონაცემთა მოპოვების და დამუშავების ანალიზის მეთოდები. <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>წერთი და საშინაო დავალება, ტესტირება, ამოცანების ამოხსნა, ინდივიდუალური საპრეზენტაციო მოხსენება და დისკუსია განხილულ საკითხებზე</p>	<p>1. ზ. შონია საზოგადოებრივი აზრის სტატისტიკა – საზოგადოებრივი ცნობიერების გამოვლენის მძაფრი იარაღი. _ ჟ. ეკონომიკა ^{11_2} 2005. გვ. 51-61.</p> <p>2. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисейевой, М, Финси и статистик. 2002, с. 390.</p>
<p>11</p>	<p>თემა 12. საბინაო პირობებისა და საყოფაცხოვრებო მომსახურების სტატისტიკა</p> <p>სალექციო საკითხები:</p> <ul style="list-style-type: none"> _ საბინაო პირობების დახასიათება. _ მომსახურებისა და საბინაო ფონდის დაფინანსების მაჩვენებლები. _ მოსახლეობის საყოფაცხოვრებო სატრანსპორტო და საკავშირგაბმულო მომსახურების სტატისტიკა; _ საცხოვრებელი ბინის ბაზრის სტატისტიკა. <p>პრაქტიკული მეცადინეობა:</p> <p>სემინარული მეცადინეობა, ზეპირი საშინაო დავალება და დისკუსია ლექციაზე განხილულ საკითხებზე.</p>	<p>1. დ. კბილაძე; ნ. აბესაძე; შ. მეტრეველი – სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკა. თბ. გამომცემლობა “უნივერსალი”, 2006, გვ 255-264</p> <p>2. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисейевой, М, Финси и статистик. 2002, с.390.</p>

		<p>3. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика М. Финансы статистика 2003, გვ 429 – 461.</p> <p>4. პრაქტიკული სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში. ავტორთა კოლექტივი. თბ. 2009</p>
12	<p>თემა 12. საბინაო პირობებისა და საყოფაცხოვრებო მომსახურების სტატისტიკა სალექციო საკითხები: _ საბინაო პირობების დახასიათება. _ მომსახურებისა და საბინაო ფონდის დაფინანსების მაჩვენებლები. _ მოსახლეობის საყოფაცხოვრებო სატრანსპორტო და საკავშირგაბმულო მომსახურების სტატისტიკა; _ საცხოვრებელი ბინის ბაზრის სტატისტიკა. პრაქტიკული მეცადინეობა: სემინარული მეცადინეობა, ზეპირი საშინაო დავალება და დისკუსია ლექციაზე განხილულ საკითხებზე.</p>	<p>5. დ. კბილაძე; ნ. აბესაძე; შ. მეტრეველი – სოციალურ-ეკონომიკური სტატისტიკა. თბ. გამომცემლობა “უნივერსალი”, 2006, გვ 255-264</p> <p>6. Социальная статистика. Под ред. и.и. Елисейевой, М, Финси и статистик. 2002, с.390.</p> <p>7. Ефимова М.Р; Бычкова С Г. Социальная статистика М. Финансы статистика 2003, გვ</p>

		<p>429 – 461.</p> <p>8. პრაქტიკული სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში. ავტორთა კოლექტივი. თბ. 2009</p>
13	<p>თემა 13. სოციალური მოვლენათა დინამიკის სტატისტიკური პროგნოზირების მეთოდოლოგიური საკითხები სალექციო საკითხები: _ სოციალური მოვლენათა დინამიკის სტატისტიკური პროგნოზირების სპეციფიკა; _ ტრენდის გამოვლენისა და ანალიზის სტატისტიკური მეთოდები; _ კორელაციული და რეგრესიული ანალიზი სოციალურ მოვლენათა დინამიკის სტატისტიკურ პროგნოზირებაში; _ სოციალურ მოვლენათა დინამიკის სტატისტიკურ პროგნოზირება ერთფაქტორიან და მრავალფაქტორიანი მოდელებით.</p>	<p>1. ს. გელაშვილი – მოვლენათა დინამიკის სტატისტიკური პროგნოზირების მეთოდოლოგიური საკითხები. თბ. თსუ გამომცემლობა, 2005. გვ. 10- 178</p> <p>2. ს. გელაშვილი – სტატისტიკური მოდელებებისა და პროგნოზირების საფუძვლები. გამომცემლობა თსუ. თბ. 2006. გვ. 96-104</p> <p>3. анализ развития социально – экономических систем на основе моделирования. М. 1987. с. 20 – 29</p>

14	<p style="text-align: center;">თემა 13. სოციალური მოვლენათა დინამიკის სტატისტიკური პროგნოზირების მეთოდოლოგიური საკითხები</p> <p style="text-align: center;">სალექციო საკითხები:</p> <p>_ სოციალური მოვლენათა დინამიკის სტატისტიკური პროგნოზირების სპეციფიკა;</p> <p>_ ტრენდის გამოვლენისა და ანალიზის სტატისტიკური მეთოდები;</p> <p>_ კორელაციული და რეგრესიული ანალიზი სოციალურ მოვლენათა დინამიკის სტატისტიკურ პროგნოზირებაში;</p> <p>_ სოციალურ მოვლენათა დინამიკის სტატისტიკურ პროგნოზირება ერთფაქტორიან და მრავალფაქტორიანი მოდელებით.</p>	<p>1. ს. გელაშვილი – მოვლენათა დინამიკის სტატისტიკური პროგნოზირების მეთოდოლოგიური საკითხები. თბ. თსუ გამომცემლობა, 2005. გვ. 10- 178</p> <p>2. ს. გელაშვილი – სტატისტიკური მოდელირებისა და პროგნოზირების საფუძვლები. გამომცემლობა თსუ. თბ. 2006. გვ. 96-104</p> <p>3. анализ развития социально – экономмических систем на основе моделирования. М. 1987. с. 20 – 29</p>
	<p><i>XV კვირა</i></p> <p>კურსის შემაჯამებელი ლექცია</p>	

1. სოციალური სტატისტიკის კვლევის საგანია:

1. საზოგადოების სოციალურ ცხოვრებაში მიმდინარე მოვლენებისა და პროცესების რაოდენობრივი მხარე თვისებრივთან მჭიდრო კავშირში;
2. საზოგადოების სოციალურ ცხოვრებაში მიმდინარე მოვლენებისა და პროცესების თვისებრივი მხარე;
3. საზოგადოების სოციალურ ცხოვრებაში მიმდინარე მოვლენებისა და პროცესების მხოლოდ რაოდენობრივი მხარე;
4. საზოგადოების სოციალურ ცხოვრებაში მიმდინარე მოვლენები და პროცესები.

2. მუდმივი მოსახლეობა მიიღება:

1. სახეზე მყოფი მოსახლეს გამოკლებული დროებით წასული მოსახლეობა და მიმატებული დროებითი მაცხოვრებლები;
2. სახეზე მყოფი მოსახლეს დამატებული დროებით წასული მოსახლეობა და გამოკლებული დროებითი მაცხოვრებლები;
3. სახეზე მყოფი მოსახლეს დამატებული დროებით წასული მოსახლეობა;
4. სახეზე მყოფი მოსახლეს გამოკლებული დროებითი მაცხოვრებლები.

3. მოსახლეობის ბუნებრივ მოძრაობას განეკუთვნება:

1. შობადობა, სიკვდილიანობა, ქორწინება, განქორწინება;
2. შობადობა, სიკვდილიანობა, ქორწინება, განქორწინება და სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის ცვლილებანი;
3. შობადობა, სიკვდილიანობა და სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის ცვლილებანი;
4. ქორწინება, განქორწინება და სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობის ცვლილებანი.

4. სიცოცხლიანობის კოეფიციენტი გაიანგარიშება:

1. დაბადებულთა რიცხვისა და გარდაცვლილთა რიცხვის სხვაობით;
2. დაბადებულთა რიცხვის გამრავლებით გარდაცვლილთა რიცხვზე;
3. დაბადებულთა რიცხვის შეფარდებით გარდაცვლილთა რიცხვთან;
4. გარდაცვლილთა რიცხვის შეფარდებით დაბადებულთა რიცხვთან.

5. მოცემული ფორმულა

$$K_M = \frac{M_{რის}}{T} \cdot 100$$

1. მოკვდაობის ზოგადი კოეფიციენტი;
2. სიკვდილიანობის კერძო კოეფიციენტი;
3. ბავშვთა სიკვდილოანობის კოეფიციენტი;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი

6. მოცემული ფორმულა $K_{\Delta} = \frac{N - M}{T} \cdot 1000$ არის

1. მექანიკური მოძრაობის კოეფიციენტი;
2. ემიგრაციის კოეფიციენტი;
3. ასაკმიღწევის კოეფიციენტი;
4. ბუნებრივი მოძრაობის კოეფიციენტი.

7. ცხოვრების დონის კერძო ინდიკატორია:.

1. ცხოვრების ღირებულების ინდექსი
2. საშუალო დანახარჯები;
3. მშპ ერთ სულზე;
4. მოსახლეობის მსყიდველობითი უნარიანობის ინდექსი

8. განათლების სისტემის დაწესებულებათა რაოდენობა, სტრუქტურა და დინამიკა წარმოადგენს:

1. განათლების სტატისტიკის მაჩვენებელთა სისტემას;
2. განათლების სტატისტიკის მიზანს;
3. განათლების სტატისტიკის ამოცანებს;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

9. დაქირავებულ მოსახლეობას მიეკუთვნება:

1. პირი, რომელიც მუშაობს გარკვეული საზღაურის მიღების მიზნით;
2. პირი, რომელსაც აქვს სამუშაო ადგილი, მაგრამ არ მუშაობს – იმყოფება შვებულებაში;
3. პირი, რომელსაც აქვს სამუშაო ადგილი, მაგრამ არ მუშაობს ავადმყოფობის გამო;
4. ყველა ერთად.

11. უმუშევრობის განსაზღვრის შერბილებული კრიტერიუმით უმუშევრებს მიეკუთვნებიან პირები, რომლებიც:

1. მზად არიან მუშაობისთვის;
2. სურთ მუშაობა;
3. არიან პენსიონერები;

4. მზად არიან მუშაობისათვის, სურთ მუშაობა, მაგრამ უკვე აღარ ეძებენ სამუშაოს.

12. მოცემული ფორმულა არის:
$$I = \frac{\sum p_1 q_1}{\sum \frac{p_1 q_1}{i}}$$

1. ჰუმანური განვითარების ინდექსი;
2. მოსახლეობის მსყიდველობითი უნარიანობის ინდექსი;
3. სამომხმარებლო ფასების ჰარმონიული ინდექსი;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

13. სისხლის სამართლის სტატისტიკის განყოფილებებია:

1. სისხლის სამართლის წარმოების სტატისტიკა და წინასწარი გამოძიების სტატისტიკა;
2. წინასწარი გამოძიების სტატისტიკა და სასჯელის აღსრულების სტატისტიკა;
3. წინასწარი გამოძიების სტატისტიკა, სისხლის სამართლის წარმოების სტატისტიკა და სასჯელის აღსრულების სტატისტიკა;
4. სამოქალაქო საქმეების მიხედვით სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების სტატისტიკა.

14. საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მოსწავლეთა კონტიგენტი შეისწავლება:

1. რაოდენობის მიხედვით;
2. სქესის მიხედვით;
3. ასაკის მიხედვით;
4. სამივე ნიშნის მიხედვით.

15. საარსებო მინიმუმი მოიცავს:

1. არასასურსათო საქონლის და სავალდებულო გადასახდელებზე და აუცილებელი მომსახურებისათვის დანახარჯებს;
2. გადასახადებზე და სავალდებულო გადასახდელებზე დანახარჯებს;
3. დანახარჯებს მინიმალური მოხმარებისათვის საჭირო კვების პროდუქტების, არასასურსათო საქონლის შეძენაზე, აუცილებელი მომსახურების მიღებაზე, გადასახადებზე და სავალდებულო გადასახდელებზე;
4. მინიმალური მოხმარებისათვის საჭირო კვების პროდუქტებისა და არასასურსათო საქონლის შეძენაზე დანახარჯებს.

16. სამოქალაქო სამართლის სტატისტიკის განყოფილებას მიეკუთვნება:

1. სამოქალაქო სამართალწარმოების სტატისტიკა;
2. სამოქალაქო საქმეების მიხედვით სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების სტატისტიკა;
3. სამოქალაქო სამართალწარმოების სტატისტიკა და სამოქალაქო საქმეების მიხედვით სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების სტატისტიკა;
4. სამოქალაქო სამართალწარმოების სტატისტიკა, მოქალაქეთა უფლებების დარღვევისა და სამოქალაქო საქმეების მიხედვით სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების სტატისტიკა;

17. მოცემული ფორმულა არის: $K = \sum p_i q_{i+1} - \sum p_{i+1} q_i$

1. სიღარიბის სიმწვავის მაჩვენებელი;
2. შემოსავლების დონის მაჩვენებელი;
3. სიღარიბის დონის მაჩვენებელი;
4. კონცენტრაციის ჯინის კოეფიციენტი.

18. საშუალო რეალური ხელფასი იანგარიშება:

1. საშუალო ნომინალური ხელფასის შეფარდებით სამომხმარებლო ფასების ინდექსზე;
2. ნომინალური ხელფასიდან გადასახადებისა და სავალდებულო გადასახდელების გამოკლებით;
3. რეალური ხელფასის გაყოფით ცხოვრების ღირებულების ინდექსზე;
4. საშუალო ნომინალური ხელფასიდან გადასახადებისა და სავალდებულო გადასახდელების გამოკლებით და მიღებული შედეგის შეფარდებით სამომხმარებლო ფასების ინდექსზე.

19. ვიქტიმოლოგია შეისწავლის:

1. სისხლის სამართლებრივ ურთიერთობებს;
2. დამნაშავეობის აღკვეთას;
3. სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებს;
4. დანაშაულის მსხვერპლებს ან დანაშაულისაგან დაზარალებულებს.

20. მოცემული ფორმულა $p_2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^2$ არის:

1. სიღარიბის დონის მაჩვენებელი;
2. სიღარიბის სიღრმის მაჩვენებელი;
3. სიღარიბის სიმწვავის მაჩვენებელი;

4. შემოსავლების კონცენტრაციის კოეფიციენტი

21. ფორმულა $K = \frac{D \times 100000}{S}$ არის:

1. დამნაშავეობის კოეფიციენტი;
2. დამნაშავეობის სიზუსტის კოეფიციენტი;
3. დამნაშავეობის გავრცელების კოეფიციენტი;
4. დამნაშავეობის დასენიანების კოეფიციენტი.

22. მოსწავლეთა განთესვის შესწავლა საჯარო სკოლებში:

1. არის განათლების სტატისტიკის ამოცანა;
2. სამართლებრივი სტატისტიკის ამოცანა;
3. მორალური სტატისტიკის ამოცანა;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

23. სიღარიბის დონე გამოითვლება:

1. ღარიბებისა და ლატაკების რაოდენობას შორის სხვაობით;
2. ღარიბების რიცხოვნობის შეფარდებით მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობასთან;
3. ღარიბების რაოდენობის შეფარდებით ლატაკების რაოდენობასთან;
4. ლატაკების რაოდენობის შეფარდებით ღარიბების საერთო რაოდენობასთან.

24. ქვეყანაში 2008 წელს მსჯავრდებულთა რაოდენობა შეადგენდა 20804 კაცს. თავისუფლების აღკვეთა მიესაჯა 8846-ს, პირობითი მსჯავრი-10601-ს, ჯარიმა-1010-ს, განაჩენის აღსრულება გადაიდო 7-ის მმართ. გაინგარიშეთ სტრუქტურის შეფარდებითი სიდიდეები.

25. სასწავლო უნივერსიტეტი გულისხმობს:

1. სწავლების ორ საფეხურიან სისტემას;
2. სწავლების ერთ საფეხურიან სისტემას;
3. სწავლების სამ საფეხურიან სისტემას;
4. სწავლების ოთხ საფეხურიან სისტემას.

26. წლის განმავლობაში მოსწავლეთა მოძრაობა განისაზღვრება:

1. წლის დასაწყისში მოსწავლეთა რაოდენობას გამოკლებული სასწავლო წლის განმავლობაში წასულთა რაოდენობა;
2. წლის დასაწყისში მოსწავლეთა რაოდენობას დამატებული შემოსული და გადმოსული მოსწავლეების რიცხვი და გამოკლებული სასწავლო წლის განმავლობაში წასულთა რაოდენობა;
3. წლის ბოლოს მოსწავლეთა რაოდენობას გამოკლებული სასწავლო წლის განმავლობაში წასულთა რაოდენობა;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

27. მოსწავლეთა საშუალო რიცხვი დაითვლება:

1. საშუალო არითმეტიკულით;
2. საშუალო გეომეტრიულით;
3. საშუალო ქრონოლოგიურით;
4. საშუალო ჰარმონიულით.

28. უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მოსწავლეთა სტატისტიკური შესწავლა სქესის, ასაკისა და სპეციალობების მიხედვით არის:

1. ინტენსივობის შეფარდებითი სიდიდით;
2. დინამიკის შეფარდებითი სიდიდით;
3. კოორდინაციის შეფარდებითი სიდიდით;
4. სტრუქტურის შეფარდებითი სიდიდით.

29. თუ 6 წლის და უფროსი ასაკის მთლიანი მოსახლეობა 2,7 მლნ., ხოლო საერთო განათლების დონე 73%-ია, მაშინ განათლებული მოსახლეობის აბსოლუტური რიცხვი ტოლია:

1. 3,5 მლნ;
2. 1,971 მლნ;
3. 4,74 მლნ;
4. 2,5 მლნ.

30. თუ 6 წლის და უფროსი ასაკის წერა-კითხვის მცოდნეთა რიცხვი 2,2 მლნ. ხოლო ამ ასაკის მოსახლეობის საერთო რიცხვი 2,8 მლნ. მაშინ წერა-კითხვის მცოდნეთა ხვედრითი წილი იქნება:

1. 84,0%;
2. 78,6%;
3. 119%;
4. 118%.

31. საგანმანათლებლო დაწესებულებების სტატისტიკური ანალიზი შეიძლება განხორციელდეს:

1. მთლიანად განათლების დონის მიხედვით;
2. სწავლების საფეხურებისა და ცალკეული დაწესებულებების მიხედვით;
3. რეგიონების, სწავლების საფეხურებისა და ცალკეული დაწესებულებების მიხედვით;
4. განათლების დონის, რეგიონების, სწავლების საფეხურებისა და ცალკეული დაწესებულებების მიხედვით.

32. ფართო გაგებით სოციალური სტატისტიკა:

1. საზოგადოებრივი სოციალურ-ეკონომიკური მეცნიერებაა;
2. საბუნებისმეტყველო მეცნიერებაა;
3. საზოგადოებრივი და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებაა;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

33. სოციალური სტატისტიკის კვლევის ობიექტია:

1. მომსახურების, მატერიალური და სულიერი ფასეულობების და ინფორმაციის მომხმარებლები;
2. პირები, ორგანიზაციები, სტრუქტურები, რომლებიც მოსახლეობას სთავაზობენ მომსახურებას;
3. პირები, რომლებიც მოსახლეობას სთავაზობენ მომსახურებას;
4. მომსახურების, მატერიალური და სულიერი ფასეულობების და ინფორმაციის მომხმარებლები, პირები, ორგანიზაციები, სტრუქტურები, რომლებიც მოსახლეობას სთავაზობენ მომსახურებას.

34. მუდმივ მოსახლეობას მიეკუთვნება:

1. პირნი, რომლებიც აღწერის კრიტიკულ მომენტში იმყოფებიან მოცემულ დასახლებულ პუნქტში;
2. ის პირნი, რომლებიც მუდმივად ცხოვრობენ მოცემულ დასახლებულ პუნქტში;
3. ის პირნი, რომლებიც ხანგრძლივად, მაგრამ დროებით ცხოვრობენ მოცემულ დასახლებულ პუნქტში;
4. არცერთი პასუხი არ არის სწორი.

35. მოცემული ფორმულა $K_N = \frac{N}{T} \cdot 1000$ ის

1. შობადობის საერთო კოეფიციენტი;

2. შობადობის კერძო კოეფიციენტი;
3. ქორწინების ზოგადი კოეფიციენტი;
4. არცერთი პასუხი არ არის სწორი.

36. შობადობისა და სიკვდილიანობის შეფარდებითი მაჩვენებლები გაიანგარიშება:

1. მოსახლეობის 1000 კაცზე
2. მოსახლეობის 100 კაცზე
3. მოსახლეობის 10000 კაცზე
4. მოსახლეობის 100000 კაცზე

37. შობადობის სპეციალური კოეფიციენტი გაიანგარიშება:

1. წლის განმავლობაში დაბადებულთა რიცხვის შეფარდებით 15-49 ასაკის ქალთა საშუალოწლიურ რიცხვთან და 100-ზე გამრავლებით
2. წლის განმავლობაში დაბადებულთა რიცხვის შეფარდებით 15-49 ასაკის ქალთა საშუალოწლიურ რიცხვთან
3. თვის განმავლობაში დაბადებულთა რიცხვის შეფარდებით 15-49 ასაკის ქალთა საშუალოწლიურ რიცხვთან და 1000-ზე გამრავლებით
4. წლის განმავლობაში დაბადებულთა რიცხვის შეფარდებით 15-49 ასაკის ქალთა საშუალოწლიურ რიცხვთან და 1000-ზე გამრავლებით

38. დასაქმებულთა განაწილება დაკავებული თანამდებობის მიხედვით გულისხმობს:

1. დასაქმებულთა განაწილებას განათლების შესაბამისი დონის მიხედვით;
2. დასაქმებულთა განაწილებას შესაბამისი პროფესიების და მუშაობის სტაჟის მიხედვით;
3. ყველა ჩამოთვლილს;
4. დასაქმებულთა განაწილებას შრომის პროცესში შესრულებული ფუნქციის მიხედვით.

39. სამუშაო ძალის აუცილებელი ბრუნვა მოიცავს:

1. სამუშაოდან წასულთა რიცხვს;
2. სამუშაო ძალის მთლიან ბრუნვას გამოკლებული ზედმეტი ბრუნვა (დენადობა).
3. სამუშაოდან წასულთა რიცხვს გამოკლებული პენსიაზე წასულები;
4. არცერთს.

40. ცხოვრების დონის განზოგადოებული მაჩვენებელია:

1. მოსახლეობის სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა;

2. ეროვნული შემოსავალი ერთ სულზე;
3. ასეთი მაჩვენებელი ჯე რარ არსებობს;
4. შინამეურნეობის საერთო ხარჯებში კვების ხარჯების ხვედრითი წილი.

41. განათლების სისტემა მოიცავს:

1. სკოლამდელი ასაკის ბავშვთა საგანმანათლებლო დაწესებულებებს, ზოგად საგანმანათლებლო დაწესებულებებს, საშუალო და უმაღლესი პროფესიული განათლების სასწავლო დაწესებულებებს;
2. მხოლოდ სკოლამდელი ასაკის ბავშვთა საგანმანათლებლო დაწესებულებებს და ზოგად საგანმანათლებლო დაწესებულებებს;
3. საშუალო და უმაღლესი პროფესიული განათლების სასწავლო დაწესებულებებს;
4. არცერთი პასუხი არ არის სწორი.

42. ადმინისტრაციული სამართლის სტატისტიკა-ესაა:

1. სტატისტიკის ზოგადი თეორიის განყოფილება;
2. იურიდიული სტატისტიკის დამოუკიდებელი კომპლექსური დარგი;
3. დამოუკიდებელი სამართლებრივი დისციპლინა;
4. სოციალური სტატისტიკის შემადგენელი ნაწილი.

43. ცხოვრების დონის ზოგადი ინდიკატორია:

1. მოსახლეობის მსყიდველობითი უნარიანობის ინდექსი;
2. საშუალო დანახარჯები;
3. საშუალო ხელფასი;
4. საშუალო შემოსავლები.

44. სისხლის სამართლის სტატისტიკა მოიცავს მაჩვენებლებს, რომლებიც ახასიათებენ:

1. დამნაშავეობას;
2. დამნაშავეობას და მასთან ბრძოლის ღონისძიებებს;
3. დამნაშავეობას, მასთან ბრძოლის ღონისძიებებს, ვიქტიმიზაციას და მის პროფილაქტიკას.
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

45. ჰუმანური განვითარების ინდექსი არ მოიცავს:

1. განათლების დონეს;
2. მშპ-ს მოცულობას ერთ სულზე;

3. დაბადებისას ადამიანთა სიცოცხლის მოსალოდნელ ხანგრძლივობას;
4. მატერიალური დოვლათისა და მომსახურების ღირებულებათა ერთობლიობას.

46. ნომინალურ შემოსავლებს თუ გამოვაკლებთ გადასახადებს და სავალდებულო გადასახდელებს, მივიღებთ:

1. განკარგვად, საბოლოო შემოსავლებს;
2. საშუალო ნომინალურ ხელფასს;
3. საშუალო რეალურ ხელფასს;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

47. ვიქტიმოლოგია შეისწავლის:

1. სისხლის სამართლებრივ და სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებს;
2. დამნაშავეობის აღკვეთას;
3. სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობებს;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

48. საგანმანათლებლო დაწესებულებათა რაოდენობა განისაზღვრება:

1. 1000 მაცხოვრებელზე;
2. 10000 მაცხოვრებელზე;
3. 100 მაცხოვრებელზე;
4. სამივე წესით.

49. შემოსავლების უთანაბრობა მაღალია მაშინ, როცა ჯინის კოეფიციენტი:

1. მეტია ერთზე;
2. ტოლია ნულის;
3. ახლოსაა ნულთან;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

50. მოცემული ფორმულა $K = \frac{q}{n} \times 100$ არის:

1. სიღარიბის სიღრმის მაჩვენებელი;
2. შემოსავლების დონის მაჩვენებელი;
3. სიღარიბის დონის მაჩვენებელი;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

51. მოცემული ფორმულა $p_i = \frac{\sum_{i=1}^q (z - y_i)}{nz}$ არის:

1. სიღარიბის დონის მაჩვენებელი;
2. სიღარიბის სიღრმის მაჩვენებელი;
3. სიღარიბის სიმწვავის მაჩვენებელი;
4. შემოსავლების კონცენტრაციის კოეფიციენტი.

52. განათლების სტატისტიკის კრებსითი მაჩვენებელია:

1. ცალკეულ სპეციალობათა მიხედვით უმაღლეს დამთავრებულთა რაოდენობა მოსახლეობის 10 000 მაცხოვრებელზე, მათი სტრუქტურა და დინამიკა.
2. ცალკეულ სპეციალობათა მიხედვით უმაღლეს დამთავრებულთა რაოდენობა მოსახლეობის 10 000 მაცხოვრებელზე;
3. ცალკეულ სპეციალობათა მიხედვით უმაღლეს დამთავრებულთა რაოდენობა მოსახლეობის 10 000 მაცხოვრებელზე და მათი დინამიკა.
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

53. სპეციალისტთა გამოშვება იანგარიშება:

1. 1000 მაცხოვრებელზე;
2. 10000 მაცხოვრებელზე;
3. 100000 მაცხოვრებელზე;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი

54. თუ მოცემულია მოსწავლეთა რიცვი დროის თანაბარი ინტერვალების მიხედვით, მაშინ მოსწავლეთა საშუალო რიცხვი განისაზღვრება:

1. საშუალო არითმეტიკულით;
2. საშუალო გეომეტრიულით;
3. საშუალო ქრონოლოგიურით;
4. საშუალო ჰარმონიულით.

55. განათლების სტატისტიკის ინფორმაციულ წყაროს წარმოადგენს:

1. მოსახლეობის აღწერები;
2. მიმდინარე აღრიცხვა;
3. შინამეურნეობათა გამოკვლევები;
4. ა და ბ.

56. სკოლამდელი დაწესებულებებით ბავშვთა უზრუნველყოფის დონე იანგარიშება:

1. საბავშვო დაწესებულებებში 1 დან 6 წლამდე ასაკის ბავშვთა რაოდენობის შეფარდებით 1 დან 6 წლამდე ასაკის ბავშვთა საერთო რაოდენობისა და სკოლებში მოსწავლე 6 წლის ასაკის ბავშვთა რიცხვის სხვაობაზე;
2. საბავშვო დაწესებულებებში 1 დან 6 წლამდე ასაკის ბავშვთა რაოდენობის გამრავლებით 1 დან 6 წლამდე ასაკის ბავშვთა საერთო რაოდენობისა და სკოლებში მოსწავლე 6 წლის ასაკის ბავშვთა რიცხვის სხვაობაზე;
3. საბავშვო დაწესებულებებში 1 დან 6 წლამდე ასაკის ბავშვთა რაოდენობის შეფარდებით 1 დან 6 წლამდე ასაკის ბავშვთა საერთო რაოდენობისა და სკოლებში მოსწავლე 6 წლის ასაკის ბავშვთა რიცხვის განაყოფზე;
4. 1 დან 6 წლამდე ასაკის ბავშვთა საერთო რაოდენობისა და სკოლებში მოსწავლე 6 წლის ასაკის ბავშვთა რიცხვის სხვაობის შეფარდებით საბავშვო დაწესებულებებში 1 დან 6 წლამდე ასაკის ბავშვთა რაოდენობაზე.

57. უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მოსწავლეთა სტატისტიკური შესწავლა სქესის, ასაკისა და სპეციალობების მიხედვით არის:

1. ინტენსივობის შეფარდებითი სიდიდე;
2. დინამიკის შეფარდებითი სიდიდე;
3. კოორდინაციის შეფარდებითი სიდიდე;
4. სტრუქტურის შეფარდებითი სიდიდე.

58. თუ 6 წლის და უფროსი ასაკის მთლიანი მოსახლეობა 3,7 მლნ., ხოლო საერთო განათლების დონე 78%-ია, მაშინ განათლებული მოსახლეობის აბსოლუტური რიცხვი ტოლია:

1. 3,5 მლნ;
2. 2,89 მლნ;
3. 4,74 მლნ;
4. 2,5 მლნ.

59. თუ 6 წლის და უფროსი ასაკის წერა-კითხვის მცოდნეთა რიცხვი 3,2 მლნ. ხოლო ამ ასაკის მოსახლეობის საერთო რიცხვი 3,8 მლნ. მაშინ წერა-კითხვის მცოდნეთა ხვედრითი წილი იქნება:

1. 84,0%;
2. 84,2%;
3. 119%
4. 1,19

60. განათლების სტატისტიკის შესწავლის საგანია:

1. სკოლამდელი და ზოგად საგანმანათლებლო, საშუალო პროფესიული და უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების თვისებრივი მოვლენები;

2. სკოლამდელი და ზოგად საგანმანათლებლო, საშუალო პროფესიულ და უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მიმდინარე მოვლენების რაოდენობრივი მხარე;
3. სკოლამდელი და ზოგად საგანმანათლებლო, საშუალო პროფესიულ და უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მიმდინარე მოვლენების რაოდენობრივი მხარე თვისებრივთან მჭიდრო კავშირში;
4. არცერთი პასუხი არ არის სწორი.

61. მოსახლეობის ჯანდაცვის მდგომარეობას ახასიათებს:

1. დემოგრაფიული მაჩვენებლები;
2. ავადობის მაჩვენებლები;
3. სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა და ავადობის მაჩვენებლები;
4. დემოგრაფიული მაჩვენებლები, ავადობის მაჩვენებლები;

62. ჯანდაცვის დაწესებულებებში ავადმყოფთა მოვლა და მკურნალობა წარმოადგენს:

1. ჯანდაცვის სტატისტიკის შესწავლის საგანს;
2. ჯანდაცვის სტატისტიკის შესწავლის მიზანს;
3. ჯანდაცვის სტატისტიკის მაჩვენებელთა სისტემას;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

63. ჯანდაცვის სტატისტიკა წარმოებაში პროფესიულ დაავადებათა რაოდენობას მიზეზების მიხედვით სწავლობს:

1. მომუშავეთა 1000 სულზე;
2. მომუშავეთა 10000 სულზე;
3. მომუშავეთა 100000 სულზე;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

64. ცხოვრების დონის განზოგადებული მაჩვენებელია:

1. მოსახლეობის სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა;
2. ეროვნული შემოსავალი 1 მოსახლეზე;
3. ასეთი მაჩვენებელი ჯერ არ არსებობს;
4. შინამეურნეობის საერთო ხარჯებში კვების ხარჯების ხვედრითი წილი.

65. ცხოვრების დონის კერძო ინდიკატორია:

1. ცხოვრების ღირებულების ინდექსი;
2. საშუალო დანახარჯები;
3. მშპ ერთ მოსახლეზე;
4. მოსახლეობის მსყიდველუნარიანობის ინდექსი.

67. ჰუმანური განვითარების ინდექსის ასაგებად საჭიროა ვიცოდეთ:

1. დაბადებისას სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა, განათლების მიღწეული დონე, მშპ-ს მოცულობა 1 მოსახლეზე.
2. ჯანდაცვის მიღწეული დონე, მშპ-ს მოცულობა 1 მოსახლეზე, მშპ-ს მოცულობა 1 მოსახლეზე.
3. მშპ-ს მოცულობა 1 მოსახლეზე, განათლებისა და ჯანდაცვის მიღწეული დონე, დაბადებულთა საშუალო წლიური რიცხოვნობა.
4. მშპ-ს მოცულობა 1 მოსახლეზე, განათლების მიღწეული დონე, დაბადებულთა საშუალო წლიური რიცხოვნობა.

68. გაეროს ექსპერტების მიერ მშპ-ის მიმართ თვეში მაქსიმალურ მნიშვნელობად დადგენილია:

1. 5448 აშშ დოლარი;
2. 3448 აშშ დოლარი;
3. 5408 აშშ დოლარი;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

69. ჰუმანური განვითარების ინდექსში განათლების ინდექსი გაიანგარიშება:

1. 24 წლამდე ახალგაზრდების ხვედრითი წილის 2/3-ით და 15 წლისა და უფროსი ასაკის წერა-კითხვის მცოდნეთა ხვედრითი წილის 1/3-ით;
2. 15 წლისა და უფროსი ასაკის წერა-კითხვის მცოდნეთა ხვედრითი წილის 1/3-ით;
3. 24 წლამდე ახალგაზრდების ხვედრითი წილის 2/3-ით;
4. 15 წლისა და უფროსი ასაკის წერა-კითხვის მცოდნეთა ხვედრითი წილის 2/3-ით და 24 წლამდე მოსწავლე ახალგაზრდების ხვედრითი წილის 1/3-ით.

70. მოსახლეობის შემოსავლების დონე გაიანგარიშება:

1. შემოსავლების მოცულობის გაყოფით მოსახლეობის რიცხვზე;
2. შემოსავლების მოცულობის გაყოფით შინამეურნეობების რიცხვზე;
3. შემოსავლების მოცულობის გამრავლებით მოსახლეობის რიცხვზე;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

71. რეალური შემოსავლები არის:

1. საბოლოო შემოსავლები, რომლითაც შესაძლებელია სასურსათო და სამრეწველო საქონლის შექმნა;
2. საბოლოო შემოსავლები, რომლითაც შესაძლებელია მომსახურების მიღება;
3. შემოსავლები, რომლითაც შესაძლებელია სამრეწველო საქონლის შექმნა;
4. საბოლოო შემოსავლები, რომლითაც შესაძლებელია საქონლის შექმნა და მომსახურების მიღება.

72. საშუალო ნომინალური ხელფასი გაიანგარიშება:

1. დარიცხული ხელფასის ფონდის შეფარდებით დასაქმებულთა საერთო რიცხვთან;

2. დარიცხული ხელფასის ფონდის დასაქმებულთა საერთო რიცხვზე გამრავლებით;
3. დარიცხული ხელფასის ფონდსა და გადასახადებს შორის სხვაობით;

73. მოსახლეობის განაწილება შემოსავლების სიდიდის მიხედვით ხორციელდება:

1. შემოსავლების მოდალური მეთოდით;
2. შემოსავლების მედიანური მეთოდით;
3. საშუალო შემოსავლების მეთოდით;
4. ყველა აღნიშნული მეთოდით.

74. შემოსავლების უთანაბრობა მაღალია მაშინ, როცა ჯინის კოეფიციენტი:

1. მეტია ერთზე;
2. ტოლია ნულის;
3. ახლოსაა ერთთან;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

75. მოცემული ფორმულა $K_f = \frac{L_{10}}{L_1}$ არის:

1. მოსახლეობის შემოსავლების დიფერენციაციის დეცილური კოეფიციენტი;
2. ფონდების კოეფიციენტი;
3. ცხოვრების დონის განზოგადებული მაჩვენებელი;
4. შემოსავლების კონცენტრაციის ჯინის კოეფიციენტი.

76. შინამეურნეობების საკუთრებაში არსებული ხანგრძლივი მოხმარების საგნებს გამოითვლიან:

1. ყოველ 1000 მცხოვრებზე;
2. ყოველ 10000 მცხოვრებზე;
3. ყოველ 100 შინამეურნეობაზე;
4. ყოველ 1000 მცხოვრებზე და 100 შინამეურნეობაზე.

77. სიღარიბის სიღრმე გაიანგარიშება ფორმულით:

1. $p_1 = \frac{\sum_{i=1}^q (z - y_i)}{n - z}$;
2. $p_i = \frac{\sum_1^n (z - y_i)}{n}$;
3. $p_1 = \frac{\sum_{i=1}^q (z - y_i)}{nz}$;
4. $p_i = \frac{\sum_1^n (z - y_i) - 1}{nz}$.

78. მოსახლეობის შემოსავლებსა და ხარჯებზე სტატისტიკური ინფორმაციის ძირითადი წყაროებია:

1. შინამეურნეობის ბიუჯეტების კვლევის მასალები;
2. შრომის სტატისტიკის მონაცემები საშუალო ხელფასზე;
3. საწარმოების, ორგანიზაციებისა და დაწესებულებების მიმდინარე და წლიური სტატისტიკური ანგარიშგება.
4. სამივე პასუხი ერთად.

79. მოსახლეობის ექიმებით უზრუნველყოფის მაჩვენებელი განისაზღვრება:

1. ექიმების რაოდენობა გამრავლებული მოსახლეობის საშუალო რიცხოვნობაზე ;
2. ექიმების რაოდენობა გაყოფილი მოსახლეობის საშუალო რიცხოვნობაზე;
3. ექიმების რაოდენობასა და მოსახლეობის საშუალო რიცხოვნობას შორის სახვაობით;
4. ექიმების რაოდენობისა მოსახლეობის საშუალო რიცხოვნობის ჯამით;

80. განათლების სტატისტიკა შეისწავლის:

- ა) სკოლამდელი და ზოგადსაგანმანათლებლო, საშუალო პროფესიულ და უმაღლესი სასწავლებლების ქსელს;
- ბ) სკოლამდელი და ზოგადსაგანმანათლებლო, საშუალო პროფესიულ და უმაღლესი სასწავლებლების საქმიანობას;
- გ) მხოლოდ ა);
- დ) ა) და ბ).

81. სამართლებრივ სტატისტიკაში აღირიცხება:

1. სასამართლოების მუშაობა;
2. პროკურატურის მუშაობა;
3. პენიტენციალური დაწესებულებების დაწესებულებების მუშაობა;
4. ყველა.

82. ინფორმაცია სამართალდარღვევების შესახებ მოცემულია:

1. ჩადენილი დანაშაულის სახით;
2. რეგისტრირებული დანაშაულის სახით;
3. გამოძიებული დანაშაულის სახით;
4. სამივე სახით.

83. დანაშაულის ინდექსში სასჯელის ზომა აღებულია:

1. სასჯელის საერთო ზომის მიხედვით;
2. სასჯელის საშუალო ზომის მიხედვით;
3. სასჯელის აბსოლუტური ზომის მიხედვით;
4. სასჯელის შეფარდებითი ზომის მიხედვით.

84. განათლების სისტემის დაწესებულებათა რაოდენობა, სტრუქტურა და დინამიკა წარმოადგენს:

1. განათლების სტატისტიკის მაჩვენებელთა სისტემას;
2. განათლების სტატისტიკის მიზანს;
3. განათლების სტატისტიკის ამოცანებს;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

85. სისხლის სამართლის სტატისტიკის განყოფილებებია:

1. სისხლის სამართლის წარმოების სტატისტიკა და წინასწარი გამოძიების სტატისტიკა;
2. წინასწარი გამოძიების სტატისტიკა და სასჯელის აღსრულების სტატისტიკა;
3. წინასწარი გამოძიების სტატისტიკა, სისხლის სამართლის წარმოების სტატისტიკა და სასჯელის აღსრულების სტატისტიკა;
4. სამოქალაქო საქმეების მიხედვით სასამართლო გადაწყვეტილების აღსრულების სტატისტიკა.

86. საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მოსწავლეთა კონტიგენტი შეისწავლება:

1. რაოდენობის მიხედვით;
2. სქესის მიხედვით;
3. ასაკის მიხედვით;
4. სამივე ნიშნის მიხედვით.

87. საგანმანათლებლო დაწესებულებების სტატისტიკური ანალიზი შეიძლება განხორციელდეს:

1. მთლიანად განათლების დონის მიხედვით;
2. სწავლების საფეხურებისა და ცალკეული დაწესებულებების მიხედვით;
3. რეგიონების, სწავლების საფეხურებისა და ცალკეული დაწესებულებების მიხედვით;
4. განათლების დონის, რეგიონების, სწავლების საფეხურებისა და ცალკეული დაწესებულებების მიხედვით.

88. თუ მოცემულია მოსწავლეთა რიცვი დროის თანაბარი ინტერვალების მიხედვით, მაშინ მოსწავლეთა საშუალო რიცხვი განისაზღვრება:

1. საშუალო არითმეტიკულით;
2. საშუალო გეომეტრიულით;
3. საშუალო ქრონოლოგიურით;
4. საშუალო ჰარმონიულით.

89. ფორმულა $K_{II} = \frac{II}{H} 100000$ არის:

1. კრიმინოგენურობის კოეფიციენტი;
2. დამნაშავეობის კოეფიციენტი;
3. დანაშაულის კოეფიციენტი;
4. ვიქტიმოლოგიის კოეფიციენტი.

90. დანაშაულის გახსნის საშუალო პროცენტი განისაზღვრება:

1. შეწონილი საშუალო არითმეტიკულით;
2. მარტივი საშუალო არითმეტიკულით;
3. შეწონილი საშუალო გეომეტრიულით;
4. მარტივი საშუალო გეომეტრიულით.

91. ცხოვრების დონის ზოგადი ინდიკატორია:

1. მოსახლეობის მსყიდველუნარიანობის ინდექსი;
2. საშუალო დანახარჯები;
3. საშუალო ხელფასი;
4. საშუალო შემოსავლები.

92. მოცემული ფორმულა $I = \frac{\sum q_1 p_1}{\sum \frac{1}{i} q_1 p_1}$ არის:

1. ჰუმანური განვითარების ინდექსი;
2. მოსახლეობის მსყიდველობით უნარიანობის ინდექსი;
3. სამომხმარებლო ფასების ჰარმონიული ინდექსი ;
4. არცერთი პასუხი არ არის სწორი.

93. ჰუმანური განვითარების ინდექსი არ მოიცავს:

1. განათლების დონეს;
2. მშპ-ის მოცულობას 1 მოსახლეზე;
3. დაბადებისას ადამიანთა სიცოცხლის მოსალოდნელ ხანგრძლივობას;
4. მატერიალური დოვლათისა და მომსახურების ღირებულებათა ერთობლიობას

94. საარსებო მინიმუმი მოიცავს:

1. არასასურსათო საქონლის შექმნაზე და აუცილებელი მომსახურებისათვის დანახარჯებს;
2. გადასახადებზე და სავალდებულო გადასახდელებზე დანახარჯებს;
3. დანახარჯებს მინიმალური მოხმარებისათვის საჭირო კვების პროდუქტების,

არასასურსათო საქონლის შექმნაზე, აუცილებელი მომსახურების მიღებაზე, გადასახადებზე და სავალდებულო გადასახდელებზე;

4. მინიმალური მოხმარებისათვის საჭირო კვების პროდუქტებისა და არასასურსათო საქონლის შექმნაზე დანახარჯებს.

95. გაეროს ექსპერტების მიერ დადგენილი სიცოცხლის მოსალოდნელი საშუალო ხანგრძლივობის მინიმალური და მაქსიმალური ასაკებია:

1. 20 და 80 წელი;
2. 25 და 80 წელი;
3. 25 და 85 წელი;
4. 20 და 85 წელი.

96. შემოსავლების განმარტებებს შორის ყველაზე გავრცელებულია:

1. კ. ჯინის განმარტება;
2. გ. პააშეს განმარტება;
3. ჯ. ხიკსის განმარტება;
4. ე. ლასპეირესის განმარტება.

97. ნომინალურ შემოსავლებს თუ გამოვაკლებთ გადასახადებს და სავალდებულო გადასახდელებს, მივიღებთ:

1. განკარგვად, საბოლოო შემოსავლებს;
2. საშუალო ნომინალურ ხელფასს;
3. საშუალო რეალური ხელფასს;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

98. საშუალო რეალური ხელფასი გაიანგარიშება:

1. საშუალო ნომინალური ხელფასის შეფარდებით სამომხმარებლო ფასების ინდექსზე;
2. საშუალო ნომინალური ხელფასიდან გადასახადებისა და სავალდებულო გადასახდელების გამოკლებით და მიღებული შედეგის შეფარდებით სამომხმარებლო ფასების ინდექსზე;
3. ნომინალური ხელფასიდან გადასახადებისა და სავალდებულო გადასახდელების გამოკლებით;
4. რეალური ხელფასის გაყოფით ცხოვრების ღირებულების ინდექსზე.

99. მოცემული ფორმულა $K = \sum p_i q_{i+1} - \sum p_{i+1} q_i$ არის: მოსახლეობის განაწილება შემოსავლების სიდიდის მიხედვით ხორციელდება:

1. სიღარიბის სიმწვავის მაჩვენებელი;
2. შემოსავლების დონის მაჩვენებელი;
3. სიღარიბის დონის მაჩვენებელი;
4. კონცენტრაციის ჯინის კოეფიციენტი.

100. ნომინალური და რეალური შემოსავლების დონის სტატისტიკური დახასიათებისათვის ანგარიშობენ:

1. ნომინალური და რეალური შემოსავლების მოცულობას ერთ მოსახლეზე;
2. ნომინალური და რეალური შემოსავლების მოცულობას ერთ შინამეურნეობაზე;
3. ნომინალური და რეალური შემოსავლების მოცულობას ერთ მოსახლეზე ან ერთ შინამეურნეობაზე;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

101. მოცემული ფორმულა $K_d = \frac{D_9}{D_1}$ არის :

1. სიღარიბის სიღრმის მაჩვენებელი;
2. მოსახლეობის შემოსავლების დიფერენციაციის დეცილური კოეფიციენტი;
3. კონცენტრაციის ჯინის კოეფიციენტი;
4. ფონდების კოეფიციენტი.

102. მოცემული ფორმულა არის:

1. სიღარიბის სიღრმის მაჩვენებელი;
2. შემოსავლების დონის მაჩვენებელი;
3. სიღარიბის დონის მაჩვენებელი;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

103. სიღარიბის სიმწვავე გამოითვლება:

1. $P_2 = \sum_{i=1..q} (1 - \frac{y_i}{z_i})^2$;
2. $p_2 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z - y_i}{z} \right)^2$;
3. $P_2 = \sum_{i=1..q} (1 - \frac{y_i}{z_i})$;
4. $p_2 = 1 - \frac{\sum_{i=1..q} (1 - \frac{y_i}{z_i})^2}{n}$.

104. სიღარიბის დონე გამოითვლება:

1. ღარიბებისა და ლატაკების რაოდენობას შორის სხვაობით;
2. ღარიბების რიცხოვნობის შეფარდებით მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობასთან;
3. ღარიბების რაოდენობის შეფარდებით ლატაკების რაოდენობასთან;
4. ლატაკების რაოდენობის შეფარდებით ღარიბების საერთო რაოდენობასთან.

106. განათლების სტატისტიკაში მოსწავლეთა (სტუდენტთა) რიცხოვნობა განისაზღვრება ყოველ:

1. 100 კაცზე;
2. 1000 კაცზე;
3. 10000 კაცზე;
4. 100000 კაცზე.

107. იუსტიციის სამინისტროს მიერ მუშავდება:

1. ანგარიში მსკავრდებულების რაოდენობისა და სასჯელის ღონისძიებათა შესახებ;
2. მონაცემები განაჩენის შესახებ;
3. მონაცემები დანაშაულის შესახებ;
4. სამივე.

108. სამართლებრივ სტატისტიკაში განისაზღვრება:

1. საქმის განხილვის საშუალო ხანგრძლივობა;
2. საქმის განხილვის პერიოდი;
3. დანაშაულის მოტივაცია;
4. დამნაშავის პირადი საქმე.

109. განათლების სისტემა მოიცავს:

1. სკოლამდელი ასაკის ბავშვთა საგანმანათლებლო დაწესებულებებს, ზოგად საგანმანათლებლო დაწესებულებებს, საშუალო და უმაღლესი პროფესიული განათლების სასწავლო დაწესებულებებს;
2. მხოლოდ სკოლამდელი ასაკის ბავშვთა საგანმანათლებლო დაწესებულებებს და ზოგად საგანმანათლებლო დაწესებულებებს;
3. საშუალო და უმაღლესი პროფესიული განათლების სასწავლო დაწესებულებებს;
4. არცერთი პასუხი არ არის სწორი.

110. ადმინისტრაციული სამართლის სტატისტიკა - ესაა:

1. სტატისტიკის ზოგადი თეორიის განყოფილება;
2. იურიდიული სტატისტიკის დამოუკიდებელი კომპლექსური დარგი;
3. დამოუკიდებელი სამართლებრივი დისციპლინა;
4. სოციალური სტატისტიკის შემადგენელი ნაწილი.

111. მოცემული ფორმულა $p_i = \frac{\sum_{i=1}^q (z - y_i)}{nz}$ არის:

1. სიღარიბის დონის მაჩვენებელი;
2. სიღარიბის სიღრმის მაჩვენებელი;
3. სიღარიბის სიმწვავის მაჩვენებელი;

4. შემოსავლების კონცენტრაციის კოეფიციენტი.

112. სპეციალისტთა გამოშვება იანგარიშება:

1. ყოველ 1000 მაცხოვრებელზე;
2. ყოველ 10000 მაცხოვრებელზე;
3. ყოველ 100000 მაცხოვრებელზე;
4. არც ერთი პასუხი არ არის სწორი.

113. თუ 6 წლის და უფროსი ასაკის მთლიანი მოსახლეობა 2,7 მლნ., ხოლო საერთო განათლების დონე 73%-ია, მაშინ განათლებული მოსახლეობის აბსოლუტური რიცხვი ტოლია:

1. 3,5 მლნ;
2. 1,971 მლნ;
3. 4,74 მლნ;
4. 2,5 მლნ.

114. მოსახლეობის ჯანდაცვის მდგომარეობას ახასიათებს:

1. დემოგრაფიული მაჩვენებლები;
2. ავადობის მაჩვენებლები;
3. სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა და ავადობის მაჩვენებლები;
4. დემოგრაფიული მაჩვენებლები, ავადობის მაჩვენებლები;

115. დანაშაულის გახსნადობის კოეფიციენტი განისაზღვრება:

1. გახსნილი დანაშაულის პროცენტული რაოდენობის რეგისტრირებული დანაშაულის რიცხვთან შეფარდებით;
2. გახსნილი დანაშაულის პროცენტული რაოდენობის მოსახლეობის საშუალო რიცხვთან შეფარდებით;
3. გახსნილი დანაშაულის ხვედრითი წილით რეგისტრირებული დანაშაულის რიცხვში;
4. გახსნილი დანაშაულისა და რეგისტრირებული დანაშაულის რიცხვის საშუალო არითმეტიკულით.

117. ფორმულა $K_{II} = \frac{M}{S_{14-60(65)}} - 100000$ არის:

1. კრიმინოგენურობის კოეფიციენტი;
2. დამნაშავეობის კოეფიციენტი;
3. დანაშაულის კოეფიციენტი;
4. დამნაშავეობის გავრცელების კოეფიციენტი.

118. ვიქტიმოლოგიის კოეფიციენტი ასახავს ყოველ 100 ათას კაცზე:

1. დაზარალებულთა რიცხვს;
2. პატიმართა რიცხვს;
3. ზარალის მოცულობას;
4. რეგისტრირებული დანაშაულის რიცხვი.

119. ცხოვრების ხარისხი ასახავს:

1. ცხოვრები წესის თვითებრივ მხარეს;
2. ცხოვრების ხარისხი რაოდენობრივად არ გაიზომება;
3. შრომის ხარისხს;
4. რაოდენობრიობა და თვისობრიობა არ არსებობს ერთმანეთის გარეშე.

120. ცხოვრების დონის ერთიანი კომპლექსური მაჩვენებელია:

1. მოკვდაობის კოეფიციენტი;
2. მშპ მოსახლეობი ერთ სულზე;
3. მოახლეობის ერთიანი კომპლექსური მაჩვენებელი ჯერ არ შეუმუშავებიათ;
4. მოსახლეობის სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა.

121. მოსახლეობის შემოსავლების უმთავრესი სტატისტიკური მაჩვენებელია:

1. ინდივიდუალური შემოსავლის მაჩვენებელი;
2. რეალური შემოსავლის მაჩვენებელი;
3. ნომინალური შემოსავლის მაჩვენებელი;
4. ერთობლივი შემოსავლის მაჩვენებელი.

122. ჰუმანური განვითარების ინდექსი არ მოიცავს:

1. მშპ ღირებულება მოახლეობი ერთ სულზე;
2. დაბადებისას ადამიანთა სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობა;
3. განათლების დონე;
4. მატერიალური დოვლათის და მომახურების ღირებულებათა ერთობლიობა.

123. მოსახლეობის შემოსავლების უმთავრესი სტატისტიკური მაჩვენებელია:

1. ერთობლივი შემოსავალი;
2. საბოლოო შემოსავალი;
3. რეალური შემოსავალი;
4. ნომინალური შემოსავალი.

124. სოციალურ სტატისტიკაში სიღარიბის ზღვარის შემუშავების მეთოდები ეიძლება იყოს:

1. ნორმატიული;
2. სტატისტიკური;
3. სოცილოგიური;
4. ყველა ერთად.

125. მოსახლეობის ცხოვრების დონის ერთიან განზოგადებულ მაჩვენებლად გვევლინება:

1. ეროვნული შემოსავალი მოსახლეობის ერთ სულზე;
2. მოკვდაობის კოეფიციენტი, მოსახლეობის სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა;
3. შინამეურნეობათა აერთო კვებაზე ხარჯების ხვედრითი წილი;
4. ცხოვრები ერთიანი ინტეგრირებული მაჩვენებელი ჯერ არ შემუშავებულა.

126. სიღარიბის დონე გამოითვლება:

1. ღარიბებისა და ლატაკების რაოდენობას შორის სხვაობით;
2. ღარიბების რიცხოვნობის შეფარდებით მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობასთან;
3. ღარიბების რაოდენობის შეფარდებით ლატაკების რაოდენობასთან;
4. ლატაკების რაოდენობის შეფარდებით ღარიბების საერთო რაოდენობასთან.

127. მოსახლეობის შემოსავლების დიფერენციაციის დამახასიათებლად გამოიყენება:

1. ჯინის კოეფიციენტი;
2. სამომხმარებლო ფასების ინდექსი;
3. ნომინალური ხელფასის ინდექსი;
4. შრომის ნაყოფიერების ღირებულებითი ინდექსი.

128. მოსალოდნელი სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა იანგრიშება ფორმულით:

$$1. p_x = \frac{I_{x+1}}{I_x};$$

$$2. L_x = \frac{I_x + I_{x+1}}{2};$$

$$3. T_x = \sum_x^{\infty} L_x;$$

$$4. e_x^0 = \frac{T_x}{I_x}.$$

129. თუ ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის რიცხოვნობა 2021,3 ათასი კაცია, დასაქმებულთა წილი 86,4%, მაშინ უმუშევართა რიცხვი იქნება:

1. 278,8;
2. 274,3;
3. 13,6%;
4. არცერთი პასუხი არაა სწორი.

130. სამუშაო ძალის ბრუნვის მაჩვენებლების გაანგარიშებისას გამოიყენება:

1. მუშაკთა სიობრივი რიცხვი;
2. მუშაკთა საშუალო სიობრივი რიცხვი;
3. მუშაკთა სამუშაოზე რეგისტრირებულთა რიცხვი;
4. მუშაკთა ხვედრითი რიცხვი.

131. ცნობილია, რომ 15-72 ასაკის მოსახლეობის საშუალოწლიური რიცხვია 110400 კაცი ეკონომიკაში დასაქმებულთა რიცხვი - 64664 კაცი: უმუშევართა რიცხვი - 6303 კაცი. აღნიშნულიდან გამომდინარე 2001 წლისათვის ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის დონე %-ში იქნება:

1. 58,6
2. 8,9
3. 47,3
4. 64,3

132. საქართველოში მოსახლეობის პირველი ეროვნული საყოველთაო აღწერა ჩატარდება:

1. 1998 წელს;
2. 2000 წელს;
3. 2002 წელს;
4. 2004 წელს.

133. მოსახლეობის აღწერის კრიტიკული მომენტი ეს არის:

1. დრო, რომლის განმავლობაშიც მიმდინარეობს აღწერა;
2. მომენტი, როდესაც მიმდინარეობს მოსახლეობის გამოკითხვა;
3. დროის მომენტი, რომლის მდგომარეობის შესაბამისად ხდება მოსახლეობაზე დაკვირვება (მონაცემთა შეგროვება);
4. დრო, რომლის განმავლობაშიც მუშავდება აღწერის მონაცემები.

134. საზოგადოებრივი აზრი არის:

1. მოვლენა;
2. შეხედულება;
3. შეგნება;
4. გააზრება.

135. მთლიანი დროის უდიდეს წილს შეადგენს:

1. ფიზიკური მოთხოვნილების დაკმაყოფილება;
2. დანახარჯი პროდუქტების შექმნაზე;
3. ხარჯები ოჯახურ საქმიანობაზე;
4. დროის ხარჯები მომსახურებაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გაბიძაშვილი ბ. სტატისტიკა ეკონომიკასა, ბიზნესსა და მენეჯმენტში. სახელმძღვანელო. გამომც. „უნივერსალი“, თბ., 2011;
2. მარშავა ქ., მინდორაშვილი მ., იურიდიული სტატისტიკა (თეორია, პრაქტიკა, ანალიზი). სახელმძღვანელო. გამომც. „უნივერსალი“, თბ., 2011;
3. პრაქტიკული სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში. ნაწ. II. დამხმარე სახელმძღვანელო. გამომც. „მერიდიანი“, თბ., 2012;
4. ხმალაძე მ. „სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში“. სახელმძღვანელო. გამომც. „მერიდიანი“, თბ., 2011;
5. ლიპარტია ზ., ბერიძე თ., ქინქლაძე რ. სტატისტიკა ტ. I. სახელმძღვანელო. გამომც. „საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი“, თბ., 2009;
6. შონია ზ., სიღარიბის სტატისტიკა საქართველოში. მონოგრაფია. გამომც. „თბალისი“. თბ., 2007;
7. ქინქლაძე რ. სტატისტიკური კვლევის თავისებურებანი სოციალურ სფეროში. გამომც. „უნივერსალი“, თბ., 2008
8. ჩავა ფრანკფორტ ნაჩმიასი, ანა ლეონ-გერერო. სოციალური სტატისტიკა მრავალფეროვანი საზოგადოებისათვის. მე-6 გამოცემა. ავტორიზებული თარგმანი ინგლისურიდან. გამომც. „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“. თბ., 2012
9. В.И. Гурьев. Основы социальной статистики. М., Финансы и статистика, 1991.
10. М.Р. Ефимова., С.Г. Бычкова. Социальная статистика. М., Финансы и статистика, 2003.
11. П.П. Маслов, Статистика в социологии. М., Статистика, 1971.
12. О.М. Новикова, Статистическое изучение качественных признаков. М., МЭСИ, 1980.
13. Проблемы социальной статистики (Ученые записки по статистике, т.50). Научный редактор тома проф. В.М. Симчера. М., Наука, 1985.
14. А.А. Романов, Социальные процессы как объект социальной статистики. Статистико-математические исследования социально-экономических явлений. Сборник научных трудов. М., МЭСИ, 1980.
15. И.П. Суслов, М.И. Турава. Методология статистических сравнений. М., Статистика, 1980.
16. Социальная статистика. Под. ред. И.И. Елисейевой. М., Финансы и статистика, 1997.
17. Социально-экономическая статистика. (П.Я. Октябрьский., Т.С. Баталина., С.Л. Третьяков)Л., Изд-во Ленинградского университета, 1978.
18. Е.П. Тавокин, Социальная статистика, М., РАГС, 2001.
19. М. И. Турава, Очерки развития социальной статистики., Тбилиси, Изд-во ТГУ, 1989.
20. М. И. Турава, Социальная статистика, Изд. 2-ое, Тбилиси, Изд-во „Интеллект“, 2010.